

TÜRK PARLAMENTO TARİHİ

TBMM - V. DÖNEM

(1935 - 1939)

I. CİLT

Prof. Dr. İhsan GÜNEŞ

TÜRK PARLAMENTO TARİHİ ARAŞTIRMA GRUBU
TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ VAKFI YAYINLARI NO. : 33

**TÜRK
PARLAMENTO
TARİHİ**

TÜRK PARLAMENTO TARİHİ

**TBMM - V. DÖNEM
(1935 - 1939)**

I. CİLT

Prof. Dr. İhsan GÜNEŞ

TÜRK PARLAMENTO TARİHİ ARAŞTIRMA GRUBU

Türk Parlamentosunun kuruluş, işleyiş ve faaliyetlerini, bir bütünlük içinde ayrıntılarıyla inceleyen bu çalışmanın Cumhuriyeti kuran iradeye bir vefâ borcu olduğuna inanıyorum.

Türk Parlamento Tarihi Araştırma Grubu'na hazırlanan, demokrasi tarihimizin hâfızasını oluşturan bu bilimsel eserin, Milletvekillerine, araştırmacılara ve gelecek kuşaklara ışık tutacağı inancındayım.

Türk Parlamento tarihi üzerindeki çalışmaları başlatan 18 inci Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Sayın İ. Kaya Erdem başta olmak üzere, bu çalışmaları teşvik edip günümüze kadar sürdüren diğer Sayın Meclis Başkanlarına bu vesileyle teşekkür ediyorum.

Bu çalışmayı başlatan ve Parlamento Tarihi Araştırma Grubu'nun oluşumunda emeği geçen herkese, Beşinci Dönemi yazan Anadolu Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Sayın İhsan Güneş'e, çalışmalar arasında koordinasyonu sağlayan Prof. Dr. Sayın Ahmet Mumcu'ya ve diğer emeği geçenlere teşekkürlerimi sunuyorum.

Ayrıca, eserin yayınlanmasını sağlayarak, Türk Parlamento Tarihi çalışmalarını devam ettiren, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Başkanı ve Genel Sekreter Sayın Rauf Bozkurt başta olmak üzere, vakfın yönetim kuruluna, çalışmada emeği geçenlere de teşekkür ediyorum.

Tarihimizi âdeta detaylarıyla ortaya koyan, bir ulusal hâfıza oluşturan bu eserin ülkemize ve milletimize hayırlı olmasını diliyorum.

Bülent ARINÇ
Türkiye Büyük Millet Meclisi
Başkanı

SUNUŞ

Aklımızın bugüne kadar bulabildiği insana en yaraşır sistem demokrasidir. Demokrasilerin bel kemiğini ise parlamentolar oluşturur. Ancak her parlamentolu sistem demokrasi değildir.

Türk toplumunun parlamentolu sistemle tanışması 1877'ye dek uzanmaktadır. 23 Aralık 1876'da Kanun-ı Esasi'nin ilan edilmesinden sonra ülkede Meşrutî sistemin çarklarını işletecek kurumlar oluşturulmaya başlandı. Bunların başında gelen Meclis-i Mebusan 19 Mart 1877'de açıldı. Neyazık ki sürdürülemedi, 14 Şubat 1878'de kapatıldı. Kanunî Esasî uygulamadan kaldırıldı. Yeniden Mutlak sisteme dönüldü.

1889'da kurulan İttihadî Osmanî Cemiyetinin İttihad ve Terakki Cemiyeti adını almasından sonra yurt içinde ve dışında verdiği özgürlük mücadelesi sonunda 23 Temmuz 1908'de Meşrutî sisteme yeniden dönüldü. Yürürlükten kaldırılan Anayasa uygulanmaya konuldu ve Meşrutî sistemin çarklarını işletecek parlamentonun açılacağı bildirildi. Ekim-Kasım ayında yapılan seçimlerden sonra Meclis-i Mebusan 17 Aralık 1908'de çalışmalarına başladı. Ülkenin içinde bulunduğu olağanüstü durum dolayısıyla Meclis-i Mebusan demokratikleşme açısından büyük dönüşümler yaratamadı. Zaman zaman kesintilere rağmen Meşrutî sistem 16 Mart 1920'de İstanbul'un işgaline kadar sürdü.

İstanbul'un İtilaf Devletleri askerleri tarafından işgal edilmesi, kimi mebusların Meclis-i Mebusan'dan alınarak tutuklanması üzerine mebuslar; güven verici bir halin oluşmasına kadar meclis çalışmalarına ara verdiler. İstanbul'daki bu gelişmeler üzerine Mustafa Kemal Atatürk 19 Mart 1920'de Ankara'da olağanüstü bir Meclisin toplanması için seçimlere başlanmasını isteyen bir genelge yayınladı. Bu genelge üzerine bir yandan seçimler yapılırken öte yandan da İstanbul'dan Ankara'ya aydın, asker, mebus göçü başladı. Padişah ise 11 Nisan'da yayınladığı bir irade ile Meclis-i Mebusanı kapatarak Osmanlı Meşrutî sistemine son verdi.

Atatürk'ün büyük çabasıyla 23 Nisan 1920'de Ankara'da toplanan Türkiye Büyük Millet Meclisi, bir yandan yurdu işgal eden emperyalist güçlere öte yandan ülkeyi çağın gerisinde bırakan tüm kurumlara, kurallara ve zihniyete savaş açtı. Misak-ı Milli ile saptadığı sınırlar içinde ulus egemenliğine dayanan tam bağımsız bir devlet ve laik temeller üzerinde yükselen demokratik bir sistem kurdu. Bu sistemin odak noktasını 23 Nisan 1920'da çalışmalarına başlayan Türkiye Büyük Millet Meclisi oluşturdu. 20 Nisan 1924'te çıkarılan Teşkilat-ı Esasiye Kanunu (Anayasa) ile Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin her dört yılda bir yenilenmesi anayasal hüküm haline getirildi ve bu hüküm uygulandı.

Şubat 1935'te de seçimler yenilenerek V. Dönem başladı.

V. Dönem Türk Parlamento Tarihinde bir dönüm noktasıdır. Zira Türkiye Cumhuriyetinin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün üyelerini belirlediği son Meclistir. Kadın milletvekillerinin katıldığı ilk Meclistir. Ayrıca müslüman olmayan kişilerin de milletvekilli olarak görev yaptığı ilk cumhuriyet Meclisidir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün vefatı bu dönemde oldu. O'nun belirlediği Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri ülkede herhangi bir sarsıntıya meydan vermeden İsmet İnönü'yü Cumhurbaşkanlığına seçti.

Devlet örgütlerinde kurumsallaşma çalışmalarına bu dönemde de devam edildi. Atatürk'ün gösterdiği çağdaş uygarlığa ulaşabilmek için eğitim, yargı, bankacılık alanlarında yeni düzenlemeler yapıldı, Dersim'de çıkan isyan bastırıldı, izlenen ekonomik politikaya paralel olarak çeşitli şirketler millileştirildi.

Hatay'ın ayrı bir devlet olması sağlandı, Boğazlar üzerindeki Türkiye'nin egemenlik haklarını kısıtlayan unsurlar herhangi bir çatışmaya yol açmadan kaldırıldı, çeşitli devletlerle kurulan siyasi-ticari ilişkilere bu dönemde yenileri eklendi.

Dönemin tek siyasal partisi olan Cumhuriyet Halk Partisi'nin 4.Kongresi yapıldı, Cumhuriyet Halk Partisi'nin altı ilkesi Anayasaya eklendi. Parti ile devleti bütünleştiren uygulamalara geçildi.

V.Dönem Meclis çalışmalarını kapsayan bu çalışma büyük ölçüde V. Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıtlarına dayanmaktadır. Söz konusu kaynağın dil ve üslup özelliklerine de genellikle sadık kalınmıştır. Yer yer anılardan, ilgili konuda yapılan çalışmalardan, gazetelerden ve Ayın Tarihinden de yararlanılmıştır.

Bu kitabın ortaya çıkmasında Türk Parlamento Tarihi Grubu Müşaviri Ş. Şanal Günay'ın, Kütüphane Müdürü Ali Rıza Cihan'ın, Öğretim Görevlisi Şaduman Halıcı'nın büyük yardımlarını gördüm. Kendilerine teşekkür ederim.

Türk Parlamento Tarihi'nin yazılması için gerekli izni veren Sayın Kaya Erdem başta olmak üzere Meclis Başkanlarına, bu çalışmaların eşgüdümünü sağlayan Prof. Dr. Ahmet Mumcu'ya, birlikte olmaktan mutlu olduğum ve bu serinin ortaya çıkmasında olağanüstü çaba gösteren rahmetli Kazım Öztürk'e ve rahmetli Amiral Fahri Çoker'e, bu serinin kitaplaştırılmasını sağlayan Türk Parlamento Tarihi Araştırma Grubu elemanlarına, basımını sağlayan Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Başkanı ve üyelerine en içten teşekkürlerimi sunarım.

Prof. Dr. İhsan GÜNEŞ
ESKİŞEHİR, 2003

İÇİNDEKİLER

	<i>Sayfa</i>
ÖNSÖZ	V
SUNUŞ	VII
I. BÖLÜM	
V. DÖNEM SEÇİMLERİ	1
1. SEÇİM KARARININ ALINMASI	1
2. YASAL DÜZENLEMELERİN YAPILMASI	4
2.1. Kadınlara Seçme ve Seçilme Hakkının Verilmesi	4
2.1.1. Belediye Kanununda Yapılan Değişiklik	4
2.1.2. Köy Kanununda Yapılan Değişiklik	5
2.1.3. Teşkilat-ı Esasiye Kanununda Yapılan Değişiklikler	6
3. MECLİSİN YENİLENMESİ	14
3.1. Seçim Yasasında Yapılan Değişiklikler	14
4. SEÇİMLERİN YAPILMASI	16
4.1. Siyasî Parti Faaliyetleri	16
5. MİLLETVEKİLLERİNİN ÖZLÜK HAKLARI	41
II. BÖLÜM	
TBMM'NİN TOPLANMASI VE ÇALIŞMALARA BAŞLAMASI ...	43
1. BAŞKANLIK DİVANININ OLUŞUMU	43
2. CUMHURBAŞKANI SEÇİMİ	48
3. ENCÜMEN (KOMİSYON) SEÇİMLERİ	49
3.1. Mazbataları Tetkiki Encümeni Üyeleri	50
3.2. Encümenlerin Seçimi	50
4. MECLİSİN ÇALIŞMA SÜRESİ VE DÖNEMLERİ	57
III. BÖLÜM	
CUMHURBAŞKANI'NIN TBMM'Yİ AÇIŞ KONUŞMALARI	63
1. BEŞİNCİ DÖNEM BİRİNCİ TOPLANTI YILINI AÇIŞ KONUŞMASI ..	63
2. BEŞİNCİ DÖNEM İKİNCİ TOPLANTI YILINI AÇIŞ KONUŞMASI ...	66

3. BEŞİNCİ DÖNEM ÜÇÜNCÜ TOPLANTI YILINI AÇIŞ KONUŞMASI	..71
4. BEŞİNCİ DÖNEM DÖRDÜNCÜ TOPLANTI YILINI AÇIŞ KONUŞMASI	83

IV. BÖLÜM

V. DÖNEMDE KURULAN HÜKÜMETLER

VE PROGRAMLARI91

1. İSMET İNÖNÜ HÜKÜMETİ	91
1.1. Hükümet Üyeleri	91
1.2. Hükümet Programı	92
1.3. Hükümet Programı Üzerine Yapılan Tartışmalar	94
2. CELÂL BAYAR HÜKÜMETLERİ	103
2.1. Birinci Celâl Bayar Hükümeti	104
2.1.1. Hükümet Üyeleri	104
2.1.2. Hükümet Programı	105
2.1.3. Hükümet Programı Üzerine Yapılan Tartışmalar	136
2.2. İkinci Celâl Bayar Hükümeti	139
2.2.1. Hükümet Üyeleri	140
2.2.2. Hükümet Programı	140
2.2.3. Hükümet Programı Üzerine Yapılan Tartışmalar	143
3. REFİK SAYDAM HÜKÜMETİ	146
3.1. Hükümet Üyeleri	146
3.2. Hükümet Programı	147
3.3. Hükümet Programı Üzerine Yapılan Tartışmalar	150

V. BÖLÜM

V. DÖNEMDE HAZIRLANAN BÜTÇELER155

1. 1935 BÜTÇESİ	155
1.1. Maliye Vekilinin Konuşması	155
1.2. Milletvekillerinin Eleştirileri	161
1.3. Kesinleşen Bütçe	163
1.3.1. A Cetveli	163
1.3.2. B Cetveli	164
2. 1936 BÜTÇESİ	166
2.1. Maliye Vekilinin Konuşması	166
2.2. Milletvekillerinin Eleştirileri	176
2.3. Kesinleşen Bütçe	188
2.3.1. A Cetveli	188
2.3.2. B Cetveli	189

	<u>Sayfa</u>
3. 1937 BÜTÇESİ	191
3.1. Maliye Vekilinin Konuşması	191
3.2. Milletvekillerinin Eleştirileri	204
3.3. Kesinleşen Bütçe	220
3.3.1. A Cetveli	220
3.3.2. B Cetveli	221
4. 1938 BÜTÇESİ	223
4.1. Maliye Vekilinin Konuşması	223
4.2. Milletvekillerinin Eleştirileri	236
4.3. Kesinleşen Bütçe	240
4.3.1. A Cetveli	240
4.3.2. B Cetveli	241

VI. BÖLÜM

DEVLET TEŞKİLATINDA YAPILAN DÜZENLEMELER 245

1. MERKEZ TEŞKİLATINDA YAPILAN DÜZENLEMELER 245	
1.1. Cumhurbaşkanlığı	245
1.1.1. Teşkilat Kanununda Yapılan Değişiklik	245
1.1.2. Filarmonik Orkestrası Teşkilat Kanunu	246
1.2. Başvekâlet	246
1.2.1. Teşkilat ve Vazifeleri Hakkında Kanun	246
1.2.2. Diyanet İşleri Başkanlığı Teşkilat Kanunu	247
1.2.3. Meteoroloji İşleri Umum Müdürlüğü Teşkilat Kanunu	247
1.2.4. Vakıflar	249
1.2.4.1. Vakıflar Kanunu	249
1.2.4.2. Vakıflar Umum Müdürlüğü Teşkilat Kanunu	250
1.2.5. Spor Teşkilatı Kanunu	251
1.3. Hariciye Vekâleti	266
1.3.1. Teşkilat Kanununda Yapılan Değişiklik	266
1.4. Dahiliye Vekâleti	267
1.4.1. Teşkilat Kanununda Yapılan Değişiklik	267
1.4.2. Polis Teşkilatı Kanununda Yapılan Değişiklik	267
1.4.3. Basın Birliği Kanunu	268
1.4.4. Cemiyetler Kanunu	269
1.5. Maliye Vekâleti	272
1.5.1. Teşkilat ve Vazifeleri Hakkında Kanun	272
1.5.2. Tapu Kadastro Umum Müdürlüğü Teşkilat Kanunu	283

	<u>Sayfa</u>
1.6. İktisat Vekâleti	284
1.6.1. Maden Tetkik Arama Enstitüsü Kanunu	284
1.6.2. Elektrik İşleri Etüd İdaresi Teşkilat Kanunu	292
1.6.3. Toprak Mahsulleri Ofisi Kanunu	294
1.6.4. İş Kanunu	296
1.7. Adliye Vekâleti	314
1.7.1. Teşkilat Kanununda Yapılan Değişiklik	314
1.7.2. Ceza Evleri Umum Müdürlüğü Kanunu	315
1.8. Nâfia Vekâleti	316
1.8.1. Teşkilat ve Vazifelerine Dair Ek Kanun	316
1.8.2. Devlet Hava Yolları Umum Müdürlüğü Teşkilat Kanunu ..	320
1.8.3. Posta ve Telgraf ve Telefon İdaresi Teşkilat ve Vazifelerine Dair Kanun	321
1.9. Ziraat Vekâleti	323
1.9.1. Ziraat Vekaleti Vezaifi ve Teşkilat Kanunu	323
1.9.2. Orman Koruma Teşkilat Kanunu	325
1.10. Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekâleti	326
1.10.1. Teşkilat Kanunu	326
1.11. Gümrük ve İnhisarlar Vekâleti	327
1.11.1. Teşkilat ve Vazifeleri Hakkında Kanun	327
1.12. Kültür Vekâleti	328
1.12.1. Merkez Teşkilatı Kanununda Yapılan Değişiklik	328
2. TAŞRA TEŞKİLATINDA YAPILAN DÜZENLEMELER	330
2.1. Yeni Oluşturulan İller ve İlçeler	330
2.2. Belediye Kanununda Yapılan Değişiklik	334
3. SİYASÎ MÜSTEŞARLIKLARIN KURULMASI VE KALDIRILMASI	334

VII. BÖLÜM

YARGI ALANINDA YAPILAN DÜZENLEMELER	343
1. ANAYASA DEĞİŞİKLİĞİ	343
2. GENEL AF	369
3. DİĞER DÜZENLEMELER	408
3.1. Hâkimler Kanununda Yapılan Değişiklikler	408
3.2. Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununda Yapılan Değişiklikler ..	408
3.3. Meşhud Suçlar	409
3.4. Medeni Kanunda Yapılan Değişiklikler	411

3.5. Askeri Ceza Kanununda Yapılan Değişiklikler	412
3.6. Türk Ceza Kanununda Yapılan Değişiklikler	412
3.7. Avukatlık Kanununda Yapılan Değişiklikler	419
3.8. Noter Kanunu	421

VIII. BÖLÜM

EĞİTİM ALANINDA YAPILAN DÜZENLEMELER 423

1. YÜKSEKÖĞRETİMDE YAPILAN DÜZENLEMELER	423
1.1. Siyasal Bilgiler Fakültesi	423
1.2. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin Açılması	424
1.3. Ankara'da Tıp Fakültesi'nin Açılması	425
1.4. Yükseköğretimde Diğer Düzenlemeler	428
2. ORTAÖĞRETİMDE YAPILAN DÜZENLEMELER	429
2.1. Nalband Mektebi	429
2.2. Ortaöğretimde Yapılan Düzenlemeler	429
3. ÖĞRETMENLER İÇİN YAPILAN YASAL DÜZENLEMELER	430
3.1. Ertik Okulları Öğretmenleri Kanunu	430
3.2. Köy Öğretmenleri Kanunu	431

IX. BÖLÜM

ULUSAL BİLİNCİ GELİŞTİRME ÇABALARI 435

1. ULUSAL BAYRAMLAR VE TATİL GÜNLERİ	435
2. DEVRİM ANITI'NIN DİKİLMESİ	437
3. TÜRK BAYRAĞI KANUNUNUN ÇIKARILMASI	438

X. BÖLÜM

BANKACILIK ALANINDA YAPILAN DÜZENLEMELER 443

1. BANKALAR KANUNU	445
2. YENİ KURULAN BANKALAR	459
2.1. Etibank	459
2.2. Denizbank	462
3. KURULAN BANKALARIN KANUNLARINDA YAPILAN DEĞİŞİKLİKLER	478
3.1. Merkez Bankası Kanununda Yapılan Değişiklikler	478
3.2. Ziraat Bankası Kanununda Yapılan Değişiklikler	480
3.3. Halk Bankası Kanununda Yapılan Değişiklikler	513

XI. BÖLÜM

MİLLİLEŞTİRMENİN SÜRDÜRÜLMESİ	517
1. AYDIN DEMİRYOLUNUN MİLLİLEŞTİRİLMESİ	517
2. ERGANİ BAKIRI TÜRK ANONİM ŞİRKETİ HİSSELERİNİN ALINMASI	520
3. İSTANBUL TELEFON TÜRK ANONİM ŞİRKETİNİN MİLLİLEŞTİRİLMESİ	520
4. EREĞLİ ŞİRKETİNİN MİLLİLEŞTİRİLMESİ	521
5. ŞARK DEMİRYOLLARININ MİLLİLEŞTİRİLMESİ	522
6. İZMİR TELEFON ŞİRKETİNİN MİLLİLEŞTİRİLMESİ	536
7. ÜSKÜDAR-KADIKÖY TÜRK ANONİM SU ŞİRKETİNİN MİLLİLEŞTİRİLMESİ	537
8. İSTANBUL ELEKTRİK ŞİRKETİNİN MİLLİLEŞTİRİLMESİ ..	538

XII. BÖLÜM

TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN DIŞ POLİTİKASI	543
1. HATAY SORUNU	543
1.1. Sancak'ın Statüsü	577
1.2. Sancak Anayasası	587
2. BOĞAZLAR SORUNU	602
2.1. Boğazlar Rejimi Hakkında Montreaux'de 20 Temmuz 1936 Tarihinde İmzalanan Mukavele	612
3. SADABAD PAKTI	637
4. DEVLETLERARASI İLİŞKİLER	644
4.1. Türkiye-Afganistan	644
4.2. Türkiye-Almanya	644
4.3. Türkiye-Bulgaristan	645
4.4. Türkiye-Çekoslovakya	645
4.5. Türkiye-Flemenk	645
4.6. Türkiye-Finlandiya	646
4.7. Türkiye-Fransa	646
4.8. Türkiye-İngiltere	646
4.9. Türkiye-İran	647
4.10. Türkiye-İspanya	650
4.11. Türkiye-İsveç	650
4.12. Türkiye-İtalya	650
4.13. Türkiye-Letonya	651
4.14. Türkiye-Mısır	651

	<i>Sayfa</i>
4.15. Türkiye-Romanya	651
4.16. Türkiye-Sovyetler Birliği	652
4.17. Türkiye-Yugoslavya	653
4.18. Türkiye-Yunanistan	654
4.19. Türkiye-Cemiyeti Akvam	664

XIII. BÖLÜM

DERSİM İSYANI	667
1. İSYANIN BAŞLAMASI	667
2. İSYANININ BASTIRILMASI	676

XIV. BÖLÜM

CUMHURİYET HALK FIRKASI VE PARTİ-DEVLET BÜTÜNLEŞMESİ	683
1. CUMHURİYET HALK FIRKASI'NIN KURULUŞU	683
2. DÖRDÜNCÜ BÜYÜK KURULTAY	694
2.1. Cumhuriyet Halk Fırkası Programı	719
2.2. Cumhuriyet Halk Fırkası Tüzüğü	734
3. PARTİ-DEVLET BÜTÜNLEŞMESİ	760
4. ÜSNOMAL KURULTAY	765

XV. BÖLÜM

ÖRNEK BİR DAVRANIŞ	782
1. ATATÜRK'ÜN TÜM MALVARLIĞINI ULUSUNA BAĞIŞLAMASI ..	782

XVI. BÖLÜM

ATATÜRK'ÜN VEFATI	807
1. CUMHURBAŞKANI ATATÜRK'ÜN HASTALIĞI VE VEFATI ..	807
2. İSMET İNÖNÜ'NÜN CUMHURBAŞKANI SEÇİLMESİ	818
3. ATATÜRK'ÜN CENAZE TÖRENİ	826
3.1. Hazırlıklar	826
3.2. İstanbul'da Yapılacak Törenin Programı	861
3.3. İstanbul'da Yapılan Tören	865
3.4. Cenazenin Ankara'da Karşılması	871
3.5. Ankara'da Yapılacak Törenin Programı	873
3.5.1. Törenin Programı	874
3.5.2. Tören	876

reisiniz olmaklığım dolayısıyla ben de sonsuz bir gönül sevinci duymaktayım. Bu büyük işler yapılırken öğütlerinizi en doğru görüşle kavrayan ve yerine getiren Hükümetin başarılı çalışmalarını övünçle anmayı borç bilirim.

Baylar, başarıcılığımızın kaynağı Atatürk'tedir. Onun açtığı verimli yollar üstünde yürümektedir ki, ülkeye yararlı olduğumuzu söyleyebilir ve bununla pek yerinde olarak, övünebiliriz. Türklüğe yaptığı sayısız iyiliklerle hepimizin yüreklerinde tükenmez gönenç yaşatan Uluğumuz Atatürk'e bağlılığımı ve sonsuz saygılarımı buradan bir daha sunarım. Hepinize esenler ve ulusal işlerde öktüler dilerim.¹"

2-YASAL DÜZENLEMELERİN YAPILMASI

Çağdaş devletlerin temel dayanaklarından biri Anayasadır. Zira bu belge bir devletin yapısını, devlet organlarının birbiriyle ilişkisini, bireylerin temel hak ve özgürlüklerini belirleyen pozitif hukuk metinleridir. Türk toplumu XIX. yüzyılın ikinci yarısında 23 Aralık 1876'da ilk kez Anayasayla tanışmıştır. Ancak bu Anayasa uzun ömürlü olamamış 14 Şubat 1878'de Meclis-i Mebusan'ın kapatılmasıyla askıya alınmıştır. 23 Temmuz 1908'de tekrar yürürlüğe konulan bu Anayasa, 1909 yılında büyük bir değişikliğe tabi tutulmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nun ortadan kalkışına değin yürürlükte kalan bu anayasada zaman zaman bazı değişiklikler yapılmıştır.

23 Nisan 1920'de Türkiye Büyük Millet Meclisi açıldıktan sonra yeni devletin temel yapısını ortaya koyacak yeni düzenlemeler de yapılmıştır. Nitekim 21 Ocak 1921'de Teşkilât-ı Esasiye Kanunu kabul edilmiştir. Oldukça kısa bir metin olan bu anayasa ülkenin ihtiyaçlarını karşılamaktan uzaktı. O nedenle Cumhuriyetin ilanından sonra 20 Nisan 1924'te yeni, çağdaş, gelişmiş bir Anayasa yapıldı. Ancak önceki anayasalarda olduğu gibi bu Anayasada toplumda eşitliği sağlamıyordu. Zira kadınlara seçme ve seçilme hakkı vermiyordu.

2.1. Kadınlara Seçme ve Seçilme Hakkının Verilmesi

2.1.1. Belediye Kanununda Yapılan Değişiklik

Yeni Türkiye Devletini kuranların hedefi çağdaş bir devlet olabilmektir. Çağdaş devlet demokratik bir devlet olduğuna göre, demokrasinin ilkelerini birer birer yerleştirmek gerekiyordu.

¹ TBMM Zb. C., 4. Devre, C.25, s.309

Nitekim 1930'a kadar yapılan devrimlerle bu konuda azımsanmayacak bir yol alınmıştı. Ancak demokrasinin temel dayanağı olan eşitlik ilkesi henüz tam anlamıyla gerçekleştirilememişti. Zira toplumun yarısını oluşturan kadınlara seçme ve seçilme hakkı verilmemişti. Oysa Türk kadını Türk tarihinin her evresinde erkeğiyle birlikte ülkesi ve ulusu için her türlü özveriye göstermekten, her türlü cefaya katlanmaktan geri durmamıştı. Tarlada, bağda, bahçede, Kurtuluş Savaşı'nda hep onun yanında olmuştu. Öyle ise artık devlet yönetimine katılma, ürettiği değerden alınan verginin nereye, nasıl harcandığını sorma hakkının verilmesi zamanı gelmişti. Dahiliye Vekili Şükrü Kaya'nın vurguladığı gibi "*İstibdat ve cehalet devirlerinden arta kalan kötü ve sakat zihniyetlerin sakil ve sakim mülâhazaların Cumhuriyet ve inkılâbın temiz ve faziletli muhitinde yeri yoktu.*"¹ Cumhuriyetin temiz ve faziletli muhitinde kadınlar da yerini almalıydı. İşte bunun yolu Belediye Yasası yapılırken açıldı. Zira söz konusu yasanın 23 ve 24. maddelerinde Belediye seçiminde oy kullanabilmek için, Türk olmak, 18 yaşını bitirmiş olmak, hemşehri olmak; Belediye Meclisine seçilebilmek için de Türk olmak, 25 yaşını bitirmiş olmak, hemşehri olmak, okur-yazar olmak gibi ilkeler getirilmişti.² Türk olmanın koşulları anayasada hemşehriliğin anlamı da Belediye Yasasının 13. maddesinde belirtildiği için bu yasayla kadınların belediye yönetimine katılmaları sağlanmış oluyordu.

2.1.2. Köy Kanununda Yapılan Değişiklik

Bu yasanın benimsenmesinden üç yıl sonra Köy Kanununun 20. ve 30. maddelerinin değiştirilmesi gündeme gelmiştir. Bu değişiklik dolayısıyla Şükrü Kaya bu değişikliği Türk İnkılâp ve Cumhuriyetinin temelini konan yeni bir taş olarak nitelemiştir. "*Türk kadını, tarihin ilk devirlerinden beri daima faziletin, cesaretin, şecaatin ve aynı zamanda yurt sevgisinin sıcak bir kaynağı olmuştur. Eğer Türk çocukları tarihte büyük şerefler kazanmışlarsa ve diğer milletlerarasında şerefraz olmuşlarsa emin olunuz ki bu, ana kucagında aldığı terbiye sayesinde olmuştur. Eğer Türk çocuğu zinde ve sıhhatli ise, güçlü ve kuvvetli ise emin olunuz ki bu terbiyesinin sağlamlığındandır.*"

Eğer Türk çocuğu tarihte en yüksek seciyeli bir insan olarak tanınmışsa, eğer Türk çocuğu dünyada en yüksek insaniyetperver olarak tanınmışsa emin olunuz ki ana kucagında aldığı şefkatten mülhem olmuştur. Türk kadınının mazisini saymak malumu ilâm kabilinden bir şey olur. Kendisi evimizin müdürüdür. Herhan-

¹ TBMM. Zb. C., 3. Devre, C.17, s.24

² bkz. TBMM Zb. C., 3. Devre, C.17, Sıra No: 85, s.68. Diğer ilkeler burada tek tek sıralanmıştır.

Her iki kanun da tab ve tevzi edilmiştir. Bunların müzakeresine başlayacağız.

Teklif hakkında ilk sözü İsmet Paşa almış ve şunları söylemiştir.¹

BAŞBAKAN GENERAL İ. İNÖNÜ (Malatya) : *Yüce saygınlıklar, kadınların saygınlık seçmek ve saygınlık seçilmek hakkına sahip olmaları için yüce katınıza teklif sunuyoruz. Kadınlarımızın Türk tarihindeki haklı yerleri, erkeklerle beraber, daima, memleketin ve milletin mukadderatı üzerinde söz ve tesir sahibi olmalarıdır. Türk kadını tarihte ne vakit haklı ve itibarlı yerini bulmuşsa, budun mukadderatı üzerinde kendini tesirini gösterebilmişse, erkeklerle beraber karışık ve güç yurd işlerinde elele çalışabilmişse, işte o zaman, büyük Türk ulusu, kudreti ile, medeniyetle bütün dünyayı kaplamıştır.*

Arkadaşlar, Türk kadınının, hakkı olduğu yerden ayrılib, bir süs gibi, memleket işine karışmaz bir varlık gibi, bir köşeye konması Türk ananesi değildir. Türk ananesinin ve Türk anlayışının zıddı olan bir usuldür ki onun, Türk memleketlerinde yerleşmesi asırlarca -elemelerinizi ve acılarınızı tekrar uyandırmayayım- geçirdiğimiz felaketlerin başlıcalarından ve esaslılarından birini teşkil eder.

Arkadaşlar; eski alışılmış darbimeselleri tekrar edecek değilim. Ulusumuzun bütün ihtiyaçlarını, içinden ve yakından görmüş ve yetişmiş adamlar olarak, inançla söyleyebiliriz ki Türk kadınının geniş alanda ulus işlerine karışmasından istifade etmekteyiz, istifade edeceğiz. Yakın geleceklerde, Türk Devletinin ve Türk ulusunun geniş kudretlerinin sırrı anlaşıldığı zaman, bunun başında, ilk günden beri Türk inkılâbının Türk kadınına verdiği haklar esaslı bir delil olarak ileri sürülecektir.

Bizim bugün yaptığımız bu teşebbüs, Büyük Millet Meclislerinin ve Türk inkılâbının yıllardan beri güttüğü siyasanın tam bir varımıdır.

İnkılâpçılar, yüce heyetiniz, bunu, yurdun ve ulusun menfaati ve iyiliği namına anlayışlarımızın yeni bir belgesi olarak gösterib övünebiliriz. Ancak arkadaşlar, yeni teklifimizle, Türk kadınına bu hakkı bir lütuf olarak veriyoruz kanaatinde asla değiliz ve kimse bu kanaatte olamaz. Bizim kanaatimiz, bizim ananemiz, Türk kadını için böyle vazifelere girmek, esasen hakkı olduğu ve yanlış olarak, zulüm olarak çoktan beri geri bırakıldığı merkezindedir. Diğer birçok memleketlerde nasıl olduğunu şimdi izah etmek istemem. Fakat bir memlekette ki, yurdun her tarafı istilaya uğradığı zaman, kadınlar ateş altında erkeklerle beraber omuz omuza çalışırlar, memleketin geri kalan kısmını korumak ve beslemek için tar-

¹ TBMM Zb. C., 4. Devre, C. 25, s.82-85

lanın kara toprağından yiyecek çıkarmağı çalışırlar, elbette bu mevcudiyetlerin yurdun her köşesinde ve her tabakasinda söz söylemeğı hakları vardır.

Herhangi bir ülkede kadınlar bu kadar ağır imtihanlar geçirmişse, orada da kadınlar elbette bizim kanunen verdiğimiz haklara kavuşacaktır. Şart, evvela kadınların, bizim kadınlarımız gibi çetin imtihanlardan geçmiş ve daha çok çetin imtihanları göğüslemek için bileklerinde, akıllarında ve yüreklerinde kuvvet olduğunu ispat etmiş olmalarıdır.

Yüce arkadaşlar, Türk inkılâbının tarih anlatırken bunun bir kurtuluş olduğunu en başta söyleyecektir. Bu kurtuluşun muhtelif safhaları için de, bilhassa kadınların kurtulmasını anacaktır. Bizim inkılâbımızın, bu memlekette görülen bir çok ıslahat teşebbüslerinden en baş ayırımlarından biri, kadınlığa verdiğimiz mevki ve kadın haklarını tanımakta gösterdiğimiz isabettir. Türk inkılâbı denildiği vakit, bunun, kadının kurtuluş inkılâbı olduğu beraber söylenecektir. Şimdi almakta olduğumuz teşebbüs, bu kurtuluş istikametinin tamamlanması, neticelenmesi ve en verimli bir hale getirilmesidir. Gelecek Büyük Millet Meclisi'nde kadın sayımlarla beraber çalışmak, Büyük Millet Meclisi'nin, kuruluşundan beri, bu memlekete getirdiği feyizlerin daha çok genişlemesini, daha ileri verimlerde bulunmasını temin edecektir, kanaatindeyiz. Temiz, duru kanaatimiz budur.

Arkadaşlar, bizim inkılâbımızı, gerek ona önderlik etmekte, gerek onu feyizli ve verimli kılmakta, Atatürk, en anlatıcı bir surette temsil etmektedir. Kadınları hakkından mahrum edilmekle, yarı yarıya kötürüm bir hale getiren ulusumuzun üstünden bu baskıyı kaldırması, Atatürk'ün başlıca hizmetleri arasında sayılacaktır.

Yüksek heyetinizin şimdi gösterdiği tezahürü Türk ulusunun ilerlemesi ve yükselmesi için çalışan Yüce Önderimiz Atatürk'ün gayretlerini; sevgi ve saygılarla karşıladığınızın esaslı ve yeni bir delili olarak alıyoruz.

Arkadaşlar; fevkalade iyi işler başaran Büyük Meclis, bütün umutlarına erişmiş bulunuyor. Memlekete ettiğiniz hizmetlerin en parlaklarından birini bugün, Teşkilât-ı Esasiye Kanununun tadilile yapmış olacaksınız. Gelecek nesil dördüncü Büyük Millet Meclisi'nin büyük işlerini anarken, Türk kadınına bütün hakları vermek, kötü bir sistemin kendilerini karanlıkta bırakan usullerinden onları kurtarmak için gösterdiğiniz gayretleri daima şükranla, minnetle tekrar edecektir. Türk kadınının memlekete hizmetleri, onun kurtuluşunu tamamlamakla taçlamış oluyorsunuz.

Arkadaşlar; heyetî umumiyesini yüksek onayınıza layık görürseniz, Türk ulusu içinde yeni bir devre açacak olan kanunun müzakeresine geçilecektir. Bu kanunun müzakeresi ile Türk kadınına memleketin şurasında burasında layık ol-

duğu mevkii vermek için gösterilen tereddütleri zihinlerden silmiş olacaksınız. Türk kadını da, Büyük Millet Meclisi'nde memleketin mukadderatı hakkında söz söylemek, kanunların ve alınan tedbirlerin aile ve yurd için ameli ve faydalı olması hakkında kıymetli fikirlerini millete karşı ifade etmek fırsatını haklı olarak bulmuş olacaktır.

İsmet Paşa'dan sonra söz alan milletvekilleri de şunları söylemiştir :

REFİK (Konya): Çok değerli başkanın her işte olduğu gibi bunda da olgun ve içten gelen dolgun sözlerinden sonra sizleri üzmem istemezdim. Fakat görülecek iş o kadar büyük ve o kadar evrensel ki, bunun üzerinde duygularımı birkaç kelime ile yüksek saygılarıyla sunmak istedim.

Büyük Türk Ulusı;

Ne mutlu sana; dün senin olmayan, senden olmayan kötü adamlar, kötü idarelerin elinde öz varlığını ne söylüyor, ne de gösterebilirdin. Yakından, uzak-tan sana bakanlar senin özünü görmeden, bilmeden sana eksik gözle bakıyorlar-dı. Bu güç senin özünü, senin varlığını yine senin özünle acun uluslarına gösteren bir güç yetiştı. O gücün, senin gücünün adını anarken, acunun sana gözleri kamaşarak baktığını görüyorum. Göğsüm sevinçle doluyor.

Büyük Ulus Kurultayının saygıdeğer üyeleri,

Dün bir evin pırtısı gibi değeri küçültülen Türk kadını durmadan yürüyen, olgunlaşan büyük inkılâbın bu atıma girmesile yepyeni bir acuna giriyor. Türk kadını acun tanır. Erkekten hiç bir savaşta geri kalmamış, onunla omuz omuza yürümüş, onunla tarlada beraber çalışmıştır. Ekin kaldırırken, ineğini sağarken, yavrusuna ninni söylerken dahi erkekten ayrılmayan Türk kadını ulus işlerinde de yüksek varlığını göstermiştir.

Baylar şimdi onayımıza verilen bu kanunla Türk kadını değeri olan yeri alıyor.

Büyük ulusun yüksek kurultayı, bugün Yüksek Kurtarıcının önderliğinde vereceği kararla büyük inkılâbın değerli kıldığı büyük işlerden birisini daha yapmış olacaktır.

Baylar, sevinelim, öğrenelim, çünkü; Türküz; çünkü Atatürk'ümüz vardır. Ulus varolsun. Atatürk sağ olsun.

SADRİ MAKSUDİ (Şebin Karahisar) : Saygılı Türkler, kadınlara siyasî hak verilmesi münasebetile kürsüye gelmem sizin vereceğiniz reylerle tesir etmek için değildir. Zaten bu kanunun lehine rey vereceğinize eminim. Kürsüye çıkmamın sebebi; bu münasebetle kadınların siyasî hakları hakkında bugün hukuk felsefesiyle uğraşan bilginlerin tebellür etmiş fikirlerini hulâsa etmektir.

Bu fikirlerin hulâsa edilmesi faydalı olacağına kaniim. Baylar, kadınlara siyasî hak verilmesi meselesi öteden beri hukuk felsefesi ile uğraşan bilginler

arasında mevzu bahis olmuştur. Fikirleri çok işgal etmiş , uğraştırmıştır. Bu mesele kadınların zekası meselesi ile alakadardır. Kadınların zekası erkek zekasına müsavi midir; değil midir, meselesi meydana çıkmıştır. Bu mesele üzerinde alimler tamamiye bitaraf olarak müteadit noktalarda tetkikat yapmışlar ve kadınların zekası tamamiye erkek zekasına müsavi olduğunu ispat etmişlerdir ve bugün bunu ispat eden alimlerin ileri sürdükleri deliller arasında hatırımda kalan birisini zikredeceğim. Baylar, en çetin ilimler riyazi ilmidir. Bütün ilimler arasından çetin olarak riyazi ilmi ileri sürülüyor. Riyazi ilimleri sahasında temayüz etmiş olan şahıslar parmakla sayılacak kadar azdır. Baylar, iklidisler sırasında ismi zikredilecek olan sofyalardan biri kadındır. Kavaleski isminde Ruslaşmış bir Türk kadını vardır. Bu kadın İsveç darülfünunlarından birinde riyaziyat profesörü idi. Baylar, meselinin ilmi tarafı böyle iken her memlekette kadınların zekasından şüpheli tazanimum eden bir takım fikirler vardır.

Zekasından şüpheli tazanimum eden bir takım fikirler vardır. Bu fikirler eski devirde bizim memlekette vardı, bugün kalmamıştır. Bu fikir şu idi: Kadınlar, gûya zeka cihetinden erkeklerden dunmuş.

Baylar, bu mesele üzerinde uzun uzadıya tevakkuf etmeyeceğim. Fakat bir şey muhakkaktır: Herkes, bütün erkekler kendi analarının zekasına, ferasetine, geniş görüşüne hayrandır. Kadınların ekserisi anadır. Buna göre bütün erkekler kadınların zekasına, ferasetine inanmış oldukları isbat edilmiş demektir. Hiç bir erkek görmedim ki anasının ferasetine hayran olmasın. Onun için baylar, kadınlar hakkındaki menfi hükümler düşünmeksizin kabul edilmiş fikirlerdir. Hakikatte erkekler kadınların zekasını itiraf etmektedirler.

Şimdi gelelim baylar Türk tarihindeki kadınların rollerine: Başbakan gayet doğru olarak Türk tarihindeki Türk kadınlarının rolünden bahsettiler. Hakikaten baylar, her devirde Türk kadını daima siyasî hayata iştirak etmiştir. Bunun bin bir delili içinde ancak üç tanesini zikredeceğim: Biri Araplar tarafından Buhara havalisi zaptedildiği zaman Buhara Hanı (Toksad) reşit olmadığı için memleketi anası hatun idare ediyordu.

Orhun abidelerinde bahsedilen Kutluluğun zevcesi Bilge Han ve Kültekin'in anası Bilge Hatun Kutluk vefat ettikten sonra Hükümet idaresine tesir icra etmişti.

Üçüncüsü; onuncu asırda Çin'e gelen seyyahlardan birisi Uygur Hanlariyle siyasî mülakatlarda bulunurken bu müzakereye Uygur Hanın Hatunu da iştirak etmiştir. Kadınların siyasete iştiraki Türklerde bir ananedir.

Fiilen Avrupa'da bugün bu hakları vermiş memleketler var mıdır? Evet üç milyon nüfusu olan Finlandiya bu küçük memlekette kadınlar siyasî hakkı 30 seneden beri haizdirler. Finlandiya'da amele lehinde, çocukluk, kadınlık lehinde

ıkan kanunların ekserisi kadın mebusların teşebbüsü veya onların tesirile olmuştur. Finlandiya kadınların siyasî hakka iştirakinden çok memnundur. Bundan sonra İngiltere'de, Amerika'nın bir çok yerlerinde kadınların siyasî hukukunun tanınmış olduğunu görüyoruz.

Rusya'da parlamento yoktur, kongrelere kadınlar da iştirak etmektedir.

Ancak bugün demokrasi rejiminden farklı rejimler tesis etmekte olan memleketlerde kadınlar siyasî haklardan mahrum edilmişlerdir. Kadınlara siyasal hakların verilmesi, Türkiye'nin demokratlık yolunda inkişafının tabii bir neticesidir. Ben bunun çok hayırlı bir teşebbüs olduğuna kaniim. Türk zekasına Türk kadınının zekasının da katılması, eklenmesi çok hayırlı neticeler verecektir. Onun için Hükümeti tebrik etmekle, sizin de rey vereceğinize emin olduğum için, sizleri tebrik etmekle iktifa ediyorum.

İSMAİL MEMET (Sivas) : *Baylar senelerden beri hizmet ettiğimiz Padişahlardan biz bu hakkı isteseydik Türk köylüsü, Türk kadını mebusluk hakkı isteseydi mükafat olarak bizi ya ipe çekerti ya denize atardı.*

Şunu cümleye söylemek isterim ki Türk kadınları, Türk köylüleri! sizin saadet yollarınız açıktır ve açılmıştır. Çünkü başımızda Atatürk'ümüz Başbakanımız vardır.

REFİK ŞEVKET İNCE (Manisa) : *Arkadaşlar, yaratılışı, yaşayışı, mevcudiyeti kendi milletdaşları arasında, vatandaşları arasında hak birliği esasına dayanan Türk teşkilatı esasiesinde bir gedik vardı. Bugün esasını kabul ettiğimiz birliğin yalnız gedik olan bir noktasını ikmal etmiş olmakla; milletin işlerine senelerden beri muvaffakiyetle ve katiyetle daima yürüyerek saadette muvaffak olan Halk Fırkası bu vazifeyi dahi temin etmek falizetini göstermiş olmakla tarihin en parlak sayfalarına bir yaprak daha ilave etmiş oluyor.*

Başkanımız, kadınlara bu hakkın verilmiş olduğunu ifade etmek doğru olmadığını, bilakis zaten mevcut olan bir hakkın bir şekil halinde tesbit edilmiş olduğunu söylemekle çok doğru yaptı. Nasıl doğru olmasın ki mefkuresi doğduğu andan itibaren erkekle ilerleyen, büyüdükçe içtimaî vazifesi bazı safhalarda erkeğe tefevvük eden, tarlasında ekici ve biçici, çocuğuna bakıcı, erkeğine yardımcı olan Türk kadını, en ağır yükü taşımak ve en büyük harplere iştirak etmek suretile uzun zamandan beri vatanperverliğini ve Türk kadınının kadınlık mefhumunu ispat ve irade etmiştir. Kendilerini tebcilden başka elimizden bir şey gelmez. Bu kanun müzekere edilirken dünyada duyulması icab eden saadetin en yükseğini duyuyorum. Gözümüzün önünde Cumhuriyet devrinin bütün terakki hamlelerini yaparken, kendilerini hayatlarımıza iştirak ettirdiğimiz kadınların; mualimlikte, hakimlikte, harb ve darpta bizden geri kalmadıklarını görmekle ne kadar

isabetli karar verdiğimizizi cihana karşı göstermiş olduk. Bu kanunla çalışma hudutları evden, tarladan, dairelerden, mahdud belediye dairelerinden aşarak bütün Türkiye'ye şamil olmak üzere tevessü eden Türk kadınlarının omuzlarına aldıkları yük daha çok ağırlaşmıştır. Bu siyasî yükün ağırlığını kaldıracak kadar kabiliyetli ve faziletli olan Türk Hanımlarının bu saygıdan, yüksek kabiliyetlerinden, milletin bu siyasî sahada dahi istifade edeceğini düşünmek ve onların bu cihazlarda dahi faideli olmalarını temenni etmek elbette çok iyi olur. Onun içindir ki, bilhassa âmme hukukuna taallük eden bir hakkın şimdiye kadar açık kalmış olan bir gediğini kapatmak yolunda bize verilen, daima arkasından gitmekle bütün milletin reha ve saadet bulduğu Atatürk'ün büyük direktifi ve onları takib ve tatbik edenlerin çalışmaları, kendilerine karşı gösterilen saygıları artırmakla beraber kadınlara karşı zaten mevcut saygı ve sevgimizi dahi artırmıştır.¹

Bu tartışmalardan sonra Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'nun 10 ve 11. maddeleri 258 kişinin oyu ile değiştirilerek yirmi iki yaşını bitiren kadın, erkek her Türk milletvekili seçmek hakkına kavuşmuş, otuz yaşını bitiren kadın, erkek her Türk'ün milletvekili olabilmesinin yolu açılmıştır.² Böylece Türk demokrasisi yeni bir mevzi daha kazanarak siyasî haklarda kadın ve erkeğin eşit olduğunu kendinden çok daha önce demokratik sistemlere geçen ülkelerden daha erken gerçekleştirmiştir.

Bu olay Türk kadınlarını mutlu etmiştir. Ankara Kız Lisesi öğretmenlerinin çağrısı üzerine 6 Aralık 1934'te saat 13'te bir toplantı yapılmıştır. Kadınlara seçme ve seçilme haklarının tanınması tarihinin her yıl Kadınlık Bayramı adıyla kutlanmasını istemişlerdir.³ 10 Aralık 1934 akşamı radyoda İngilizce, Fransızca konferans vererek kendilerine tanınan hakkı dünyaya duyurmaya karar vermişlerdir.⁴

Kadınlara milletvekili seçmek ve milletvekili seçilmek hakkının verilmesi üzerine kadınlar Ankara Halkevi'nde bir toplantı yaparak şu mektubu TBMM Başkanlığı'na sunmuşlardır.

“Türkiye Büyük Millet Meclisi Yüksek Başkanlığı'na

Dün Büyük Millet Meclisi Türk kadınlarının sayılab seçmek, sayılab seçilmek kanununa onay verdi. Biz Türk kadınları bundan gönenç duyduk. Gerekli olan iş yapıldı. Türk kadını bundan sonra daha eyi anlaşılacaktır. Bu hakikati anlayan ortaya koyan, kanunla teyit eden Büyük Türk ulusunun mümessillerine minnet.

¹ a.g.e., 4. Devre, C.25, s.82-85

² bkz. TBMM Zb, C.25, s.85, İstanbul'daki gösteriler için bkz. *Cumhuriyet*, 8 Aralık 1934, s.6; *Ulus*, 8 Aralık 1934, s.1-3; *Ulus*, 9 Aralık 1934, s.5; *Ulus*, 10 Aralık 1934, s.4.

³ bkz. *Ayın Tarihi*, C.13, 1935, s.6, *Ulus Gazetesi*, 6/7 İlkanun 1934, s.1,3,4

⁴ *Cumhuriyet*, 9 Aralık 1934, s.3.

Ankara Halkevi'nde toplanan Türk Kadınları namına;

Afet, Mevhibe İnönü, Meveddet Özalp, Fitnat, Naşide, Macide R., S. Nevber, M. Yain, Melahat H. Esmâ, Naciye, Nedime Nuri, Makbule Eldemir, Zehra İhsan, Makbule Zaim, Süheylâ, Samiye, Azime, Nazire Özmen, Mediha Refik, Seza, Nezahat C. Savran, Ahter.'" Bu arada İstanbul'da da önemli gösteriler olmuştur.²

Mısır Kadınlar Birliği de 18 Aralık'ta yaptığı toplantıda TBMM'nin Türk kadınına verdiği siyasî haktan dolayı Türkiye Hükümetine Başkanları Herda Şurair'in imzasıyla bir mektup yazarak memnuniyetini dile getirmiştir.³

3. MECLİSİN YENİLENMESİ

3.1. Seçim Yasasında Yapılan Değişiklikler

Demokratik sistemlerin temel öğelerinden biri seçimdir. Ancak seçimin bir kez değil belirli aralıklarla yenilenmesi gerekir. O nedenle de seçim yapılırken, seçim yasasına uyulması zorunludur. Demokrasilerin geliştiği demokratik geleneklerin yerli yerine oturduğu ülkelerde seçim yasaları da pekişmiştir. Fakat demokrasiye yeni geçmiş ülkelerde seçim yasaları sık sık değişmektedir. Bu da zaman zaman ülkedeki siyasal rejimleri etkilemektedir.

Halkın devlet yönetimine katılmasının bir göstergesi olan seçimle Türk toplumunun tanışması XIX. yüzyılın ilk yarısında olmuştur.⁴

Tanzimat döneminde devletin malî politikalarını düzenli hale getirebilmek için Muhassıllık Meclisleri adı verilen bir meclis kurulmuştu. Üyelerin çoğunluğunu devlet görevlilerinin oluşturduğu bu meclise yörenin ileri gelenlerinden (vücuḥ-ı memleket) dört üye katılıyordu. Müslüman olmayan toplulukları temsilen de iki kişi katılırdı. İşte yörenin ileri gelenlerinden dört kişiyi seçmek Türkiye'de seçim sorununu dolayısıyla da halkın yönetime katılması konusunu gündeme getirmiştir. Muhassıllık Meclisleriyle başlayan halkın yönetime katılması uygulamaları memleket meclisleri ve idare meclisleriyle sürdürülmüştür.

Kanun-i Esasinin ilânından sonra Meclis-i Mebusan'ın açılması gerekince taşrada yönetime katılan halka, merkezi yönetime de katılma yolu açıldı. Ancak bu da sınırlı oldu. Zira sadece İstanbul'da seçim yapıldı.

Anayasa Komisyonu 1878 için seçimlerin tüm yurt yüzeyine yayılmasını öngörmüş ise de bu gerçekleşmemiştir. Kısa süren I. Meşrutiyet Döneminde bu

1 bkz. TBMM Zb C., 4. Devre, C.25, s.90.

2 *Cumhuriyet*, 8 Aralık 1934,s.6, *Ulus* 8/9/10 Aralık, s.1,3,5,4

3 *Cumhuriyet*, 9 Ocak 1935, s.5.

4 İhsan Güneş, *Türk Parlamento Tarihi I. ve II. Meşrutiyete Geçiş Süreci*, Ankara: C.1, 1997

konuda önemli bir gelişme olmamıştır. Zira hazırlanan bir seçim yasası tasarısı Meclis-i Mebusan'da görüşülmüş Meclis-i Ayanca kabul edilmiş fakat padişah tarafından onaylanmadığı için yasalasamamıştır.

23 Temmuz 1908'de Meşrutiyet yeniden ilan edildikten sonra Meclis-i Mebusan'ın açılması gündeme gelince bu tasarı canlandırılmıştır. 20 Eylül 1908'de adeta seçim kararnamesi olarak yayınlanmıştır.¹ Bu belge 1942'ye dek ülkemizde yapılan tüm seçimlerin yasal dayanağını oluşturmuştur. Ancak zaman içinde Türkiye'de demokrasi geleneği ve demokratik bilinç geliştikçe söz konusu belgede de bazı değişiklikler yapılmıştır. Örneğin 1923'te her 20.000 nüfusa 1 milletvekili seçilmesi, 18 yaşını bitirenlerin seçmen olabilmesi ve birinci ve ikinci seçmen olabilmek için verilmesi gereken verginin kaldırılması bu konuda oldukça radikal değişikliklerdir.

5 Aralık 1934'te kadınlara seçme ve seçilme hakkı verilince, seçimlerin dayanağını oluşturan belgelerde de buna göre düzenleme yapmak gerekiyordu. Malatya Milletvekili İsmet İnönü ve 191 arkadaşı 4 Aralık 1934'te "*İntihabı Mebusan*" kanununun bazı maddelerinde değişiklikler yapılmasını içeren bir teklif hazırlamışlardır. Buna göre "*Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin üyeleri Türkiye Devleti halkından her kırk bin nüfusta bir kişi olmak üzere*" seçilecektir. Bir seçim çevresi kırk bin nüfustan az olsa bile yine de bir milletvekili seçecektir. Kırk binden yukarı olur ise 55.000'e kadar (1), 95.000'e kadar (2), 135.000'e kadar (3), 175.00'e kadar da (4) mebus seçecektir. Seçim yasasının 5, 11, 16, 23 ve 58. maddelerinde geçen 18 yaşını bitiren kaydı 21 yaşını bitiren şeklinde değiştirilecek, adı geçen maddelerdeki (zükûr) kaydı kaldırılıp yerine kadın erkek sözcükleri eklenecektir. Ayrıca oy verirken oy veren kişinin kimliğinin belirlenmesi de zorunlu olacaktır.

Anayasa komisyonu bu teklifi kabul etmiş ve TBMM Genel Kurulu'na sunulmasına karar vermiştir. 5 Aralık 1934'te ivedilikle görüşülmesi kabul edilen bu teklifte sadece yirmi iki yaşını bitirenler şeklinde bir küçük değişiklik yapılarak madde kabul edilmiştir. Bu değişikliğin ardından İcra Vekilleri Heyeti 18 Aralık 1934'te İntihab-ı Mebusan Kanunu'nda yine bazı değişiklikler yapmayı kararlaştırmış, bunun için dört maddeden oluşan bir yasa tasarısı hazırlanmıştır. Tasarının gerekçesinde "*Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'nun tadili ile kadınların da mebus seçmek ve seçilmek hakları kabul edilmiş olduğundan İntihabı Mebusan Kanunu'nun mebus miktarını tayin eden ikinci maddesi tadil edilmiş ve 20.000 yerine 40.000 nüfus esası üzerinden mebusların adedi tesbit edilmiştir. Aynı nisbetin müntehib-i sani miktarının tayininde gözetilmesi ve kadın erkek üzerinden olacak olan mün-*

¹ Güneş, a.g.e., s.243 vd.

tehibi sani adedinin tayininde mevcut nisbetlerin bir misli arttırılması aynı miktarın elde edilmesi için lüzumlu görülmüş ve bu nisbetlerden bahseden kanunun 21 m. 23. maddeleri de bu esas dairesinde değiştirilmiştir” denmekteydi. Hükümetin bu gerekçesiyle birlikte tasarı Dahiliye Encümeni’nde de incelenerek söz konusu değişikliğin İntihabı Mebusan Kanunu muvakkatinin bazı mevadına muadil 3 Nisan 1339 tarih ve 320 sayılı kanunun 5.” maddesinde değişikliğin yapılması uygun bulunmuştur. Buna göre bir nahiyede kadın ve erkek nüfustan her 400 kişi için bir müntehib-i sani seçilecektir. Bu miktarı aşan nüfus için ise 600’e kadar (1), 601’den 1000’e kadar (2), 1001’den 1400’e kadar (3), daha fazlası için de buna göre bir düzenleme yapılması kabul edilmiştir.¹ Böylece yeni seçime gidilirken gerekli yasal düzenlemeler yapılmış, demokratik katılımın genişletilmesi sağlanmıştır. Ancak uygulanan iki dereceli seçim yönteminden vazgeçilememiştir.²

4. SEÇİMLERİN YAPILMASI

4.1. Siyasî Parti Faaliyetleri

Türkiye Büyük Millet Meclisi seçim kararı aldıktan sonra ülkede siyasî yaşamın canlanması gerekirdi. Ancak 1935’te böyle bir canlanmayı göremiyoruz. Zira demokrasinin vazgeçilmez öğelerinden olan çok partili yaşam henüz gerçekleşmemiştir. Daha önceleri 1924’te, 1930’da yapılan denemeler başarısızlıkla sonuçlanmıştı. Cumhuriyet Halk Partisi’nin dışında herhangi bir parti yoktu. Dolayısıyla siyasî yaşamı da Cumhuriyet Halk Partisi’ndeki hareketlilik belirliyordu.

5 Aralık 1934’te Anayasada değişiklik yapıldıktan sonra kadınlar da seçme ve seçilme hakkına kavuşmuştu. Bu hakkın kullanılabilmesi için kadınların da siyasal yaşamın içine alınması gerekiyordu. Bu bilinçle CHF Umumi Katibi Recep Peker, 2 Aralık 1935’te bir tamim yayınlayarak kadınların partide aktif görev almalarına olanak sağlamıştır. Bu tamimde şöyle deniyordu:

“Kadınlarımızın sayılab seçimlerine girmeleri yasası çıkınca firkamıza yeni görevler düşüyor. Seçim iki dereceli olduğu için, ikinci seçmenler arasında kadınların da bulunması gerekir. Bunun için de kadınların firkamıza kayıtları lâzımdır. İyi vasıflı kadın üyelerin artmasıyla firkamız hem şereflenecek ve hem de güçlenecek. Kadın arkadaşlarımızın sayılarının arttırılması gerekir. Bir kaç değil çok kadın firkanın ikinci seçmeni olmalıdır. Belediye seçiminde nisbeten az kadın üye seçilmesi firka merkezini üzümüştür. Biz kadınlara sözde bir seçim hakkı vermek

1 TBMM Zb.C. 4. Devre, C.25, s.234

2 Bu durum 1946’ya kadar sürecektir.

için değil, erkek arkadaşları gibi aslında yüksek olan, Türk kadınıni pek samimi olarak devlet idaresine katılmak için bu yola girdik. Halkevlerinin zaten seçim hakkıyla ilgili olmayan çalışmalarında da kadınlara verdiğimiz yer dardır. Kadınları yalnız devam edici değil, çalışıcı olarak halkevleri hayatına yığınla ortak ettirmemiz lâzımdır. Bu günlerde bütün teşkilatın birden çalışarak kadınları fırka içine alma yolunda yoğun çaba göstermesini kabul ve kayıt işlerinin kolaylaştırılmasını isterim.”¹

Bu tamimden sonra gerek ikinci seçmen, gerekse parti üyesi olan kadınların sayısı artmıştır. Zonguldak’tan Kâniye Selahattin hanım ilk kez Fırka İdare Heyeti’ne seçilmiştir.²

Anayasa ve seçim yasasında yapılan değişikliklere paralel olarak 1935 yılında ilk kez kadınların da mebus adayı olarak gösterilmelerine başlanmıştır. Toplumun bu konudaki tavrını öğrenebilmek için Cumhuriyet gazetesi, “*Kadın say-lav olursa*” diye bir anket yapmış ve kadınlara mebus olmaları halinde neler yapacaklarını sormuştur.³ Böylece hem halkı hem de kadınları seçime hazırlamaya çalışmıştır.

Radyoda seçim hakkında her akşam konferanslar verilmiş, seçim bölgelerinde halkı aydınlatıcı konuşmalar yapılmıştır.⁴

Cumhuriyet Halk Fırkası çeşitli meslek gruplarından, bürokratlardan ve mebuslardan belirlediği ikinci seçmen adaylarını saptamış ve açıklamıştır.⁵ Örneğin Ankara ve Ankara’ya bağlı nahiyelelerden 51’i kadın, 281’i erkek olmak üzere 332 kişilik bir liste yayınlanmıştır.⁶ 20/21 Ocak 1935’te ikinci seçmenlerin seçimi yapılmıştır. Ankara’da 40.860 seçmenden 37.542’si oyunu kullanmış ve CHF’nın adaylarını seçmiştir.⁷ Sandık başlarında bile seçim hakkında seçmeni aydınlatıcı konuşmalar yapılmıştır.

1935’de milletvekili olmak için başvuruların sayısı 2000’i geçmiştir.⁸ Basına sızan haberlere göre; Meclis’te 15 kadar kadın 10 tane de bağımsız milletvekili olacak, Meslek erbabı sayısı arttırılacaktı. Karı-koca ve kardeşlerin milletvekili olmasına izin verilmeyecekti.⁹

1 bkz. *Ayın Tarihi*, No.13, 1935, s.27-48; *Cumhuriyet*, 13 Aralık 1934, s.6

2 bkz. *Ulus*, 23 Sonkanun 1935, s.3

3 *Cumhuriyet*, 25 İkinci Kanun 1935, s.1 vd.

4 *Ulus*, 18 Sonkanun 1935, s.1

5 Ankara adayları için bkz. *Ulus*, 18 Sonkanun 1935, s.1-5

6 Ankara ikinci seçmen adayları için bkz. *Ulus*, 18 Sonkanun 1935, s.1, 33, 5. İstanbul ikinci seçmen adayları için bkz. *Cumhuriyet*, 16-18.1.1935

7 *Ulus*, 22 Sonkanun 1935, s.1

8 *Cumhuriyet*, 30.1.1935, s.3

9 *Cumhuriyet* 30 Ocak 1935, s.3. Milletvekili adayları için bkz. *Cumhuriyet*, 5 Şubat 1935, s.7 vd.

21 Ocak 1935'te Mustafa Kemal Atatürk İsmet İnönü'yü de yanına alarak İstanbul'a gitmiş ve Dolmabahçe Sarayı'na yerleşmiştir.

İsmet İnönü, "CHF, umumî reislik divanı sayılay namzedleri hakkında istişare için fırka idare heyetlerini" 2 Şubat 1935'te saat 11'de toplantıya çağırıştır.¹

CHF Başkanlık Divanı ile Genel İdare Heyeti, Fırka Meclis Grubu İdare Heyeti, İcra Vekilleri Heyeti 2 Şubat 1935'te Dolmabahçe Sarayı'nda Atatürk'ün başkanlığında toplanmış ve yeni seçimde izlenecek politika, ulusa yayınlanacak bildiri, bağımsız milletvekillerinin seçileceği yerler ve bunların sayıları üzerinde durmuştur. Bunun yanında azınlık unsurlardan bağımsız mebus seçilmesi için CHF'nin yardımcı olması da bu toplantıda kararlaştırılmıştır.²

3 Şubat 1935'te Atatürk Cumhuriyet Halk Fırkası örgütlerine ve ikinci seçmenlere yönelik şu bildiriği yayınlamıştır:

"Şubatın sekizinci cuma günü yapılacak sayılay seçimi işleri üzerinde çalışan Fırka Umumi Reislik Divanı yeni mecliste de müstakil üyelerin bulunmasına imkân vermek için Fırka namzed listesinde 16 boş yer bırakmaya karar vermiştir. Aşağıda yazılı vilayetlerin her birinde birer sayılaylık yer için Fırkadan namzed gösterilmeyecektir.

Cumhuriyetçi ve milliyetçi olmakla beraber firkamız programından başka bir programla ve firkalı olmanın tabii kayıdleri dışında serbest çalışacak samimi yurddaşların ulus kürsüsünden yapacakları tenkidler ve söyleyecekleri mütealemlerle milli çalışmanın kuvvetleneceği kanaatinde bulunuyoruz. Bu yolda geçirdiğimiz dört yıllık tecrübe fırka esaslarımızın ve fırka hükümeti çalışmalarının ulus önünde yapılan tenkidlerle karşılaştırılmasına fırsat vermiş ve yurddaşların siyasal olgunluğunu arttırmıştır. Her gün her vesile ile düşündüklerini ve yaptıklarını fırka içinde ve firkalılar arasında olduğu kadar iyi ve temiz, bütün yurddaşların da murakabesine arzemeği vazife sayan firkamızın bu kararını bildirirken fırka teşkilatımızdan ve firkalı ikinci müntehiblerden yukarıda yazılı vasıftaki müstakil namzedlere rey vermelerini isterim.

Birer sayılaylık yeri boş bırakılacak olan yerler şunlardır:

Ankara, Afyon, Antalya, Denizli, Eskişehir, İstanbul, İzmir, Konya, Kütahya, Sivas, Tokad, Muğla, Niğde, Yozgad, Çankırı ve Kastamonu."³

Toplantıya 3 Şubat'ta devam edilmiş adaylar saptanmış 4 Şubat'ta da Anadolu Ajansı'na verilmiş, ve 5 Şubat 1935'te Atatürk'ün şu bildirisiyle CHF'nin milletvekilleri adayları açıklanmıştır.

1 Ulus, 2 Şubat 1935, s.1

2 Ayn Tarihi No.15, 1935, s.2. Ulus, 3 Şubat 1935, s.1

3 bkz. Ulus, 3 Şubat 1935, Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi 1991, s.640-641

“Sevgili yurddaşlarım;

Büyük Millet Meclisi'nin yeni sayılab seçimine girerken, geçen dört yılın işlerini gözden geçirmek faydalı olacaktır. Bu suretle çetin yıllarda bana ve önderi bulunduğun Cumhuriyet Halk Fırkası'na destek olan ve doğru yolu gösteren güveninizin yerinde olduğu kolaylıkla anlaşılmış olacaktır.

Genel Sıkıntı

1930 ve 1931 yıllarından beri acun, hiç ayırd tanımayan genel bir sıkıntı içindedir. Her yerde ürünlerin fiyatları düşmüş olduğu halde alıcılar azalmış, ticaret muvazeneleri bozulmuş, iş hacimleri daralmış, en sağlam paralar sarsılarak düşmüş ve düşürölmeğe mecbur kılınmıştır. Bizim yurdumuz bu sarsıntılara bilhassa maruz bulunuyordu. Çünkü, ticaret ve tediye muvazenesi öteden beri açık bulunduğu halde ziraat maddelerinin fiyat düşkünlüğü ve yurdun geniş ölçüde sinai mamulata olan ihtiyacı, alış veriş açığını daha ziyade artıracaktı. Bu zorluklar ve ihtimaller yüzünden, ülkede genel sıkıntı, malî olarak da ağır tesirler yapacağından, Devletin Hazinesi gittikçe daha fazla darlığa maruz bulunuyordu.

Uluslararasıda kuşku

Bu çetin şartlar, her alanda, yeni kurumlar yapmaya mecbur olan yurdumuzda açılmayı ve ilerlemeyi durduracak mahiyette idi. Bütün bu çetin şartlara şu gayet mühim noktayı da katmak gerektir: Geçen dört yıl içinde, uluslararası durumu yeni ve derin bir buhrana girmiş ve uluslararasıda kuşku ve güvensizlik şiddetle kendisini hissettirmiştir.

Geçen dörd yıl içinde, ben ve fırkam, ulusun başlıca bu meselelerini halletmek vazifesinde idik. Bugün yüksek katınıza açık alınıla çıkıyoruz. En nazik ulus davalarını, en isabetli tedbirlerle en doğru yollarda takib ettiğimiz ve her alanda müsbet neticeler aldığımız kanısındayız.

Ekonomi Alanında Yapılanlar

Ekonomide, ticaret muvazenesini temin edecek ve ulusun satın alma kabiliyetini koruyacak tedbirler bulundu. Bu güzeyde iş ve değişme hacimlerinin daralması, nisbetle birçok ülkeleden önce durdurulmuştur. Yurd için yeni kazanç yolları bulmaya verilen ehemmiyet, hızla iyi ve hayırlı tesirini hissettirmeye başladı. Geniş ölçüde sanayileşme hareketi, Devletçe ve ulusça alınan yeni durumun en belli vasfıdır.

Bugün ziraî ve sinai ürünlerimizin fiyatlarında düşkünlük durmuş, hatta genel olarak yükselme başlamıştır. Ziraî ve sinai ürünlerimizin miktarları dahi, çok ülkelerde azalmaya ve azaltılmaya mahkum olduğu halde, bizde, bir artma göstermektedir. Yetiştiriciyi meysus etmeyecek kanaatli bir fiyat ile ürün artımı yeni

ekonomi düzenimizin sağlam temellerinden ve mutlu ayırdımlarından biri olmak yolundadır.

Bütçemiz açıksızdır.

Ekonomik tedbirlerin doğruluğu ve sağlamlığı ulusun genel yaşayışında ve herşeyden önce Devletin maliyesinde müsbet tesirini derhal gösterdi. Şiddetli ve sert tasarruf tedbirleriyle muvazenesi temin olunan Devlet bütçesi 1931'den sonra her yıl muvazene içinde artmaya başlamıştır.

Birçok vergiler ıslah edilmiş, hatta indirilmiş olduğu halde, tahsilatta ve bütçe yekûnunda artma kabiliyeti görülmesi sağlam bir malî bünyenin ve ekonomik ahvalin her yıl daha ziyade eyileşmesinin en müsbet belgesidir.

Bariş Yolunda Yaptıklarımız

Uluslararası güvensizlik ve kuşku devrinde biz, büyük Türk ulusunun yüce menfaatlerine en uygun tedbirleri büyük hassasiyet ile takib ettik. Bariş seven ve onu her türlü taarruz niyetlerinden uzak bir surette kurumlandırmak isteyen temiz bir zihniyetle dinsel tertiblerin meydana gelmesine çalıştık. Bugün bariş ve uluslar arasında iyi geçinmeyi amal tutan ülkelerde, birleşik siyasamız ve karşılıklı türlü andlaşmalarımız vardır. Bir yönden de ulusal korunma vasıtalarına özel bir değer verdik. Bugün, Türk ulusu iki köklü vasıf ile uluslararası münasebetlerle kendini göstermektedir. Bunlardan biri ulusumuzun kendi müdafaa için sarsılmaz bir azim sahibi olarak hürmet edilmeğe layık bir kudrette olması; diğeri ulusumuzun dostluklarına ve ittifaklarına, ahval ne olursa olsun, değişmez bir sadakatle riayetkar olacağına inanılmasıdır. Türk vatani, ulusun bu yüksek vasıfları güvenine dayanarak ilerlemektedir.

Ana siyasî Davamız

Sevgili yurddaşlarım,

Türk vatanını mütemadiyen yükselten ve ilerleten ana siyasada devam etmek kararındayız. Eğer yüce itimadınızı üzerimden ve önderi bulunduğum Cumhuriyet Halk Fırkası'ndan esirgemezseniz, gelecek dört yıl içinde ortaya koyaçağımız eserlerin de geçenlerden daha çok ve daha verimli olacağına kati ve samimi inanımız vardır. Ekonomide, malî yede, nafiada, kültürde ve milli müdafaa ile iç ve dış siyasada doğruluğu denenmiş gidiş yollarında azim ile yürüyeceğiz. Ekonomide sanayileşme programımızı tahakkuk ettirmek, ürünlerimizin nefasetlerini ve standartlarını tanzim ve muhafaza etmek, her türlü deniz ekonomisini genişletmek, her türlü maden ekonomisini büyütmek, küçük kredi müesseselerini vücuda getirmek kararındayız.

İhtikara Meydan Verilmeyecek

Sanayileşme devrinde ihtikar suretinde bir fiat pahalılığına mahal vermemek için ciddi kontrol tedbirleri genişlettirilecek ve pekleştirilecektir.

Maliyede vergi ıslahatına devam olunacaktır. Bu ıslahat, yurddaşın mali yükümlerini, yersiz sıkıntılara ön vermeyecek surette, düzeninde ödemesini temine matuftur. Tedrici ve iktisadî gelişmeye uygun bir terakki ile Devletin hazinesini çok kudretli bir hale getirme esaslı bir umdemizdir.

Demiryolları Siyasası

Nafia programımızı durmadan takib edeceğiz. Asırlardan beri ihmal edilmiş olan vatan bayındırlığını şimdiye kadar büyük zorlukları yenerek nasıl takib edebildikse, bundan sonra, daha ziyade dikkat ve sebat ile takib edeceğiz. 1935 senesi nihayetine kadar demiryolları Diyarbakir'e varmış, kömür havzasına ve Antalya'ya doğru uzanmıştır. Erzurum hatları faaliyetle ilerliyor ve ilerleyecektir.

Sağlık ve sosyal yardım faaliyetimiz önümüzdeki yıllarda daha ziyade genişliktir.

Ulusal Birlik

Büyük Türk ulusunun kadın ve erkek seçmenleri;

Bir yurdun en değerli varlığı, yurddaşlar arasında ulusal birlik, iyi geçinme ve çalışkanlık duygu ve kabiliyetlerinin olgunluğudur. Ulus varlığını ve yurd erginliğini korumak için bütün yurddaşların canını ve her şeyini derhal ortaya koymaya karar vermiş olmak, bir ulusun en yenilmez silahı ve koruma vasıtasıdır. Bu sebeble, Türk ulusunun idaresinde ve korumasında ulusal birlik, ulusal duygu, ulusal kültür, en yüksekte göz diktiğimiz idealdir.

Kudretli Bir Nesil

Yüksek ve inkılâpçı bir kültür seviyesine varmak için, önümüzdeki yıllarda daha çok emek vereceğiz. Müsbet bilimlerin temellerine dayanan, güzel sanatları seven, fikir terbiyesinde olduğu kadar beden terbiyesinde kabiliyeti artmış ve yükselmiş olan erdemli, kudretli bir nesil yetiştirmek, ana siyasamızın açık dileğidir.

Yüce Türk ulusundan itimad isterim. Yeniden deruhte edeceğimiz ağır vazifeleri yüz akı ile başarmak ve ulusumuza müsbet hesaplarını verebilmek samimî kaygımızdır. Bu onurlu ve ağır vazifeli yolda, birlikte çalışabileceğim arkadaşlarımı yüce seçmenimize sunuyorum.

Seçim kararınızdan sonra da muvaffakiyetimizin güvenci ve vasıtası, ancak yurddaşlarımızın aramsız yardımları ve ilhamları olacaktır.

Kemal Atatürk¹

¹ Bu bildirinin bir yorumu için bkz. N. A. Küçüka, "Yeni Seçime Girerken", *Ulus*, 8 Şubat 1935, s.1; "Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri, s.641-644", *Cumhuriyet*, 5 Şubat 1935, s.1-5; *Ulus*, 5 Şubat 1935, s.1, 3, 4 aday isimleri burada verilmiştir.

Cumhuriyet Halk Partisi tarafından aday gösterilen milletvekilleri şunlardır:

AFYON KARAHİSAR (7)

Ali ÇETİNKAYA

Nafia Vekili

Cemal AKÇİN

Eski Afyon Milletvekili

Haydar ÇERÇEL

Eski Afyon Milletvekili

İzzet AKOSMAN

Eski Afyon Milletvekili

İzzet Ulvi AYKURT

Eski Afyon Milletvekili

Emine Mebrure GÖNENÇ

Mersin Belediye Meclisi Üyesi

Boş

AMASYA (3)

(Ahmet) Esat URAS

Eski Amasya Millet Milletvekili

İsmail Hakkı MUMCU

Eski Amasya Millet Milletvekili

(Mehmet) Nafiz AKTİN

Eski Amasya Millet Milletvekili

ANKARA (13)

Ahmet ULUS

Ulus Gazetesi Başustası

Aka GÜNDÜZ

Eski Ankara Milletvekili

Eşref DEMİREL

Eski Ankara Milletvekili

Falih Rıfkı ATAY

Eski Bolu Milletvekili

(Hatı) Satı ÇIRPAN

Ankara Kazan Köyü Muhtarı

Mustafa Kemal ATATÜRK

Ömer Mümtaz ÖKMEN

CHF Ankara Başkanvekili

Müşfik AYAŞLI

CHF Üyesi Çiftçi

(Mehmet) Rasim AKTAR

Eski Ankara Milletvekili

Rifât ARAZ

Eski Ankara Milletvekili

Şakir KINACI

Eski Ankara Milletvekili

Yahya Galip KARGI

Eski Ankara Milletvekili

Boş

ANTALYA (6)

Cemal TUNCA

Eski Antalya Milletvekili

Numan AKSOY

Eski Antalya Milletvekili

Rasih KAPLAN

Eski Antalya Milletvekili

Celâlettin MENGİLİBÖRÜ
Tevfik Nazif ARICAN
Türkan BAŞTUĞ (ÖRS)
Boş

Halep Konsolosu
Adliye Bakanlığı Müsteşarı
Feyziati Lisesi Müdürü

AYDIN (6)

Abidin ÖZMEN
Adnan ERTEKİN
Mazhar GERMEN
Mehmet Nazmi TOPÇU

Nuri Kâzım GÖKTEPE
Hasan Tahsin SAN

Maarif Bakanı
Eski Aydın Milletvekili
Eski Aydın Milletvekili
Tüccar ve Aydın Kooperatif İdare
Meclisi Üyesi
Söke Çifçilerinden
Eski Aydın Milletvekili

BALIKESİR (12)

Cemal ESENER
Hasan Vasıf SOMYÜREK
Enver ADAKAN
Kazım ÖZALP
Hacim Muhittin ÇARIKLI
Hayrettin KARAN
İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI
Mehmet Cavit DEMİR
Süreyya ÖRGE EVREN
Osman Niyazi BURCU
Rahmi SELÇUK
Sabiha GÖKÇÜL

Emekli Miralay
Dişçi Mektebi Profesör
Eski Balıkesir Milletvekili
Büyük Millet Meclisi Başkanı
Eski Balıkesir Milletvekili
Eski Bilecik Milletvekili
Eski Balıkesir Milletvekili
Eski Balıkesir Milletvekili
Eski Aksaray Milletvekili
Eski Çanakkale Milletvekili
Susurluk Çiftçilerinden
İzmir Kız Öğretmen Okulu Müdürü

BAYAZID (3)

Halit BAYRAK
İhsan TAV
Ubeydullah EFENDİ

Eski Bayazid Milletvekili
Eski Bayazid Milletvekili
Eski Bayazid Milletvekili

BİLECİK (3)

Besim Ömer AKALIN
İbrahim ÇOLAK
Salih BOZOK

Profesör
Eski Bilecik Milletvekili
Eski Bilecik Milletvekili

BOLU (7)

Cevat Abbas GÜRER
Emin Cemal SUDA
Hasan Cemil ÇAMBEL
İsmail Hakkı UZMAY
Mithat DENLİ
Mithat Kuzay DAĞDEMİR
Şükrü GÜLEZ

Eski Bolu Milletvekili
Eski Bolu Milletvekili
Eski Bolu Milletvekili
Eski Bolu Milletvekili
Emekli Askeri Kaymakam
Eski İstanbul Milletvekili
Eski Bolu Milletvekili

BURDUR (3)

Halit ONARAN
İbrahim Necmi DİLMEN
Mustafa Şeref ÖZKAN

Eski Burdur Milletvekili
Türk Dili Tetkik Cemiyeti Genel Katibi
Eski Burdur Milletvekili

BURSA (11)

Asaf DORAS
Atıf AKGÜÇ
Galip KAHRAMAN
Refik GÜRAN
Sadi KONUK

Esat SAGAY
Fatin GÜVENDİREN
Mustafa Fehmi GERÇEKER
Rafet CANITEZ
Sadettin Ferit TALAY
Şekibe İNSEL

Eski Bursa Milletvekili
Adliye Müfettişi
Eski Bursa Milletvekili
Eski Bursa Milletvekili
Cumhuriyet Halk Fırkası Bursa Vilayet
İdare Heyeti Başkanı
Eski Bursa Milletvekili
Eski Trabzon Milletvekili
Eski Bursa Milletvekili
Eski Bursa Milletvekili
Avukat
Çiftçi

ÇANAKKALE (5)

Ahmet Cevat EMRE
Mustafa BENGİSU
Hilmi ERGENELİ
Şükrü YAŞIN
Ziya Gevher ETİLİ

Eski Çanakkale Milletvekili
Ödemiş Belediye Başkanı
Birinci Umumi Müfettiş
Eski Çanakkale Milletvekili
Eski Çanakkale Milletvekili

ÇANKIRI (5)

Mustafa Abdülhalik RENDA
Rifat ÜNÜR
Sami ÇÖLGEÇEN
Ziya ESEN
Boş

Eski Çanakkale Milletvekili
Eski Çankırı Milletvekili
Eski Milletvekili
Eski Çankırı Milletvekili

ÇORUH (8)

Akif AKYÜZ
Ali ZIRH
Asım US
Atıf TÜZÜN
Fuat TUNCAY
Hasan Cavid BELÜL
Mehmet Ali OKAR
Ömer FEHMİ

Eski Rize Milletvekili
Eski Rize Milletvekili
Eski Artvin Milletvekili
Eski Rize Milletvekili
Eski Rize Milletvekili
Eski Rize Milletvekili
Eski Artvin Milletvekili
Yollar ve Binalar Dairesi Başkanı

ÇORUM (7)

Ali Rıza ÖZENÇ

Mustafa CANTEKİN
Eyüp Sabri AKGÖL
İsmail Kemal ALPSAR
İsmet EKER
Münir ÇAĞIL
Nabi Rıza YILDIRIM

Tayyare Cemiyeti Müfettişi
C.H.F Vilayet Heyeti Eski Başkanı
Eski Çorum Milletvekili
Eski Milletvekili
Eski Çorum Milletvekili
Eski Çorum Milletvekili
Eski Çorum Milletvekili
Eski Çorum Milletvekili

DENİZLİ (8)

Mustafa Hamdi BERKMAN
Kâzım SAMANLI
Emin Aslan TOKATLI
Haydar Rüştü ÖKTEM.
Mazhar Müfit KANSU
Necip Ali KÜÇÜKA
Yusuf BAŞKAYA
Boş

Denizli Memleket Hastanesi Başhekimi
Eski Denizli Milletvekili
Eski Denizli Milletvekili
Eski Denizli Milletvekili
Eski Denizli Milletvekili
Eski Denizli Milletvekili
Eski Denizli Milletvekili

DİYARBAKIR (7)

Kazım SEVÜKTEKİN
Huriye Baha ÖNİZ
Rüştü BEKİT
Tevfik BİLGE
Zekai APAYDIN
Zeki Mesut ALSAN
Zülfî TİĞREL

Eski Diyarbakır Milletvekili
Pedagoji Öğretmeni
Evkaf Genel Müdürü
Tarih Öğretmeni
Milli Müdafaa Başkanı.
Eski Diyarbakır Milletvekili
Eski Diyarbakır Milletvekili

EDİRNE (4)

Fatma Şakir MEMİK
Faik KALTAKKIRAN
Mecdi BOYSAN
Şeref AYKUT

İç Hastalıkları Mütchassısı
Eski Edirne Milletvekili
Tüccar
Eski Edirne Milletvekili

ELAZİZ (5)

Ahmet Saffet OHKAY
Fazıl Ahmet AYKAÇ
Fuat AĞRALI
Fuat Ziya ÇİYİLTEPE
Tahsin BERK

Eski Elazığ Milletvekili
Eski Elazığ Milletvekili
Maliye Bakanı
Eski Elazığ Milletvekili
Eski Elazığ Milletvekili

ERZİNCAN (4)

Abdulhalik FIRAT
Aziz Samih İLTER

Eski Erzincan Milletvekili
Eski Erzincan Milletvekili

Osman Hikmet IŞIK
Saffet ARIKAN

Sivas Halkevi ve Belediye Başkanı
Eski Erzincan Milletvekili

ERZURUM (10)

Hüseyin Aziz AKYÜREK
Ahmet Fikri TUZER
Fuad SİRMEN
Zeki SOYDEMİR
Nafı Atuf KANSU
Nafiz DURLU
Nakiye ELGÜN
Necip Asım YAZIKSIZ
Şükrü KOÇAK

Eski Erzurum Milletvekili
Eski Erzurum Milletvekili
Ankara Cumhuriyet Savcısı
Eski Genel Kurmay Başkanı
Eski Erzurum Milletvekili
Eski Erzurum Milletvekili
İstanbul Şehir Meclisi Üyesi
Eski Erzurum Milletvekili
Türk Tayyare Cemiyeti Başkan
Yardımcısı
Eski Konya Milletvekili

Tahsin UZER

ESKİŞEHİR (5)

Ahmet ÖZDEMİR
Emin SAZAK
Osman Zühdü IŞIN
Yusuf Ziya ÖZER
Boş

Eski Eskişehir Milletvekili
Eski Eskişehir Milletvekili
CHF Eskişehir Vilayet İdare Heyeti
Başkanı
Eski Eskişehir Milletvekili

GAZİANTEP (7)

Ali KILIÇ
Bekir Sıtkı KALELİ
Mehmet ŞAHİN
Nuri CONKER
Ömer Asım AKSOY
Ahmet Remzi GÜRES
Reşit AĞAR

Eski Gaziantep Milletvekili
Avukat
Eski Gaziantep Milletvekili
Eski Gaziantep Milletvekili
Gaziantep CHF Başkanı
Eski Milletvekilllerinden
Eski Gaziantep Milletvekili

GİRESUN (7)

İhsan SÖKMEN
Hakkı Tarık US
İsmail SABUNCU
Muzaffer KILIÇ
Münir AKKAYA
Sadri Maksudi ARSAL
Talat ONAY

Eski Giresun Milletvekili
Eski Giresun Milletvekili
Eski Ş. Karahisar Milletvekili
Tüccar ve İstanbul Şehir Meclisi Üyesi
Eski Giresun Milletvekili
Eski Ş. Karahisar Milletvekili
Eski Çankırı Milletvekili

GÜMÜŞHANE (5)

Ali Şevket ÖNDERSEV
M. Durak SAKARYA
Edip Servet TÖR
Hasan Fehmi ATAÇ
Şevket ERDOĞAN

CHF Bilecik İl Başkanı
Erzurum Belediye Başkanı
Eski Gümüşhane Milletvekili
Eski Gümüşhane Milletvekili
Eski Gümüşhane Milletvekili

İÇEL (5)

Emin İNANKUR
Ferid Celâl GÜVEN
Süleyman Fikri MUTLU
Hakkı SAYDAM
Hamdi ONGUN

Eski İçel Milletvekili
Eski Mersin Milletvekili
Eski Mersin Milletvekili
Eski İçel Milletvekili
Eski Mersin Milletvekili

İSTANBUL (17)

Abdülhak Hamit TARHAN
Ahmet Hamdi DENİZMEN
Ali BARLAS
Ali Rana TARHAN
Refik SAYDAM
Fakihe ÖYMEN
Şükrü Naili GÖKBERK
Halil Ethem ELDEM
Hamdi Mustafa GÜRSOY
Hayrullah ERGİN

Eski İstanbul Milletvekili
Eski İstanbul Milletvekili
Eski İstanbul Milletvekili
Gümrük ve İnhisarlar Bakanı
Sıhhiye Bakanı
Bursa Kız Lisesi Müdürü
Eski Kolordu Komutanı
Eski İstanbul Milletvekili
Eski İstanbul Milletvekili
Eski İstanbul Milletvekili

Sadettin Rıza URAS
Salah CİMCOZ
Yaşar YAZICI
Ziya KARAMURSAL
Yusuf AKÇORA
Boş

Eski İstanbul Milletvekili
Eski İstanbul Milletvekili
Eski İstanbul Milletvekili
Eski İstanbul Milletvekili
Eski İstanbul Milletvekili

ISPARTA (4)

Hüsnü ÖZDAMAR
İbrahim DEMİRALAY
Kemal Turan ÜNAL
Mükerrem ÜNSAL

Eski Isparta Milletvekili
Eski Isparta Milletvekili
Eski Isparta Milletvekili
Eski Isparta Milletvekili

İZMİR (13)

Benal Nevzat (İŞTAR) ARIMAN
Mahmut Celâl BAYAR
Tevfik Rüştü ARAS
Kazım İNANÇ
Hamdi AKSOY
Hasan Ali YÜCEL
Hüseyin Hüsnü ÇAKIR
Kamil DURSUN
Mahmut Esad BOZKURT
Mustafa Rahmi KÖKEN
Sadettin EPIKMEN
Şükrü SARACOĞLU
Boş

CHF Vilayet İdare ve Belediye Meclisi Üyesi
İktisat Bakanı
Hariciye Bakanı
Eski İzmir Milletvekili
Eski İzmir Milletvekili
Ortaöğretim Genel Müdürü
Tekel Genel Müdürü
Eski İzmir Milletvekili
Eski İzmir Milletvekili
Eski İzmir Milletvekili
Eski İzmir Milletvekili
Adliye Bakanı

KARS (7)

Baha Tali ÖNGÖREN
Esat ÖZOĞUZ
Muhittin AKYÜZ
Hüsrev Sami KIZILDOĞAN
Mehmet Nazif SİREL

Eski Kars Milletvekili
Eski Rize Milletvekili
Eski Kars Milletvekili
Eski Milletvekili
Eski Kars Milletvekili

Ömer Kamil KÜNTAY
Faik BERMEK

Eski Kars Milletvekili
Eski Kars Milletvekili

KASTAMONU (9)

Ahmet Şükrü ŞENOZAN
Tevfik ASLAN
İbrahim Osman KARANTAY
Abdurrahman Sami ERKMEN
Sıtkı ŞERİFEKEN
Şerif İLDEN
Tahsin COŞKAN
Veled İZBUDAK
Boş

İzmir’de Doktor
Kastamonu CHF Başkanı
Türk Dili Tetkik Cemiyeti Üyesi
Emekli Binbaşı
Çiftçi
Dışişleri Bakanlığı Birinci Şube Şefi
Eski Kastamonu Milletvekili
Eski Kastamonu Milletvekili

KAYSERİ (8)

Ahmet Hilmi ARGİ
Ferruh Ferruha GÜPGÜP
Hasan Ferit PERKER
Nahit KERVEN
Reşit ÖZSOY
Salih TURGAY

Eski Kayseri Milletvekili
Kayseri Belediye Meclisi Üyesi
Eski Milletvekili
Eski Kırklareli Milletvekili
Eski Kayseri Milletvekili
İstanbul Bakırköy Barut Fabrikası
Baş Kimyageri
Ankara Askeri Fabrikasında Ustabaşı
Çanakkale CHF ve Belediye Başkanı

KIRKLARELİ (3)

Fuat UMay
Şevket ÖDÜL
Zühtü AKIN

Eski Kırklareli Milletvekili
Eski Kırklareli Milletvekili
Çiftçi Lüleburgaz CHF Başkanı

KIRŞEHİR (4)

Ali Rıza ESEN
Hazım BÖREKÇİ
Lütfi Müfit ÖZDEŞ
Mehmet SEYFELİOĞLU

Baytar Genel Müfettişi
Eski Kırşehir Milletvekili
Eski Kırşehir Milletvekili
CHF Başkanı

KOCAELİ (8)

Ali DİKMEN
Ziya Nuri BİRGİ
Hasan Hayri TAN
İbrahim Süreyya YİĞİT
Kemalettin ALPAK
Mahmut Nedim BOZATIK
Ragıp AKÇA
Selahattin YARGI

Eski Kocaeli Milletvekili
Eski Afyon Milletvekili
Eski Edirne Milletvekili
Eski Kocaeli Milletvekili
Eski Kocaeli Milletvekili
Emekli Mirelay
Eski Kocaeli Milletvekili
Eski Kocaeli Milletvekili

KONYA (15)

Ahmet Hamdi DİKMEN
Ali Muzaffer GÖKER
Ali Rıza TÜREL
Behire Bediz MOROVA (AYDİLEK)
Mehmed Cemal TEKİN
Osman Şevki ULUDAĞ
Kazım GÜREL
Kazım OKAY
Mustafa Lütü EKEN
Mustafa Halid ÜNER
Mustafa ULUSAN
Naim Hazım ONAT
Mustafa Şevket DAĞ
Tevfik Fikret SILAY
Boş

Eski Konya Milletvekili
Eski Konya Milletvekili
İzmir Cumhuriyet Savcı Yardımcısı
Bolu Belediye Meclisi Üyesi
İstanbul Lokantacılar Cemiyeti Başkanı
İstanbul'da Doktor
Eski Konya Milletvekili
Eski Giresun Milletvekili
Eski Konya Milletvekili
Uşak Şeker Fabrikası Ustası
Eski Konya Milletvekili
Eski Konya Milletvekili
Ressam
Eski Konya Milletvekili

KÜTAHYA (9)

Besim ATALAY
Mehmet Lütü KIRDAR

İbrahim DALKILIÇ
Mehmet SOMER
Muhlis ERKMEN

Eski Aksaray Milletvekili
İzmir CHF Vilayet İdare Heyeti Üyesi,
Göz doktoru
Eski Kütahya Milletvekili
Eski Kütahya Milletvekili
Ziraat Bakanı

Naşit Hakkı ULUĞ
Ömer Davut DİNÇ
Recep PEKER
Boş

Eski Kütahya Milletvekili
Eski Kütahya Milletvekili
CHF Genel Sekreteri

MALATYA (9)

Hilmi ORTAÇ
Emrullah BARKIN
Osman Nuri KOPTAGEL
İsmet İNÖNÜ
Mahmut Nedim ZAPÇI
Mihri İffet PEKTAŞ
Abdulmuttalip ÖKER
Osman Hilmi TANER
Vasıf ÇINAY

Eski Malatya Milletvekili
Genel Müdür
Eski Fırka Kumandanı
Başbakan
Eski Malatya Milletvekili
Türkçe Öğretmeni
Eski Malatya Milletvekili
Malatya CHF Başkanı
Eski Malatya Milletvekili

MANİSA (11)

Saim UZEL
Hikmet BAYUR
Kâni KARAOSMAN
Mehmet Kâzım Nami DURU
Kenan ORER
Osman ERÇİN
Refik Şevket İNCE
Sabri TOPRAK
Tahir HİTİT
Turgut TÜRKOĞLU
Yaşar ÖZEY

Eski Manisa Milletvekili
Eski Maisa Milletvekili
Eski Manisa Milletvekili
Maarif Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu Üyesi
İstanbul Cumhuriyet Savcısı
Eski Manisa Milletvekili
Eski Manisa Milletvekili
Eski Manisa Milletvekili
Eski Manisa Milletvekili
Eski Manisa Milletvekili
Eski Manisa Milletvekili

MARAŞ (5)

Hasan Reşit TANKUT
Kemal KUSUN
Mehmet ERTEN

Eski Maraş Milletvekili
Eski Milletvekili
Eski Maraş Milletvekili

Mitat ALAM
Mehmet Nuri URAL

Eski Maraş Milletvekili
Eski Maraş Milletvekili

MARDİN (7)

Abdürrezzak şATANA
Ali Rıza LEVENT
Hasan Edib ERĖİN
Ahmet Hilmi çORUK
İrfan Ferit ALPAYA
Osman Necati DİNÇER
Rıza ERTEN

Eski Mardin Milletvekili
Adana Sıtma Enstitüsü Laboratuvar şefi
Devlet şurası Üyesi
Kastamonu Belediye Başkanı
Eski Mardin Milletvekili
Avukat
Eski Mardin Milletvekili

MUĞLA (5)

Hüseyin Avni ERCAN
Nuri TUNA
şükrü KAYA
Yunus Nadi ABALIOĞLU
Boş

Eski Muğla Milletvekili
Eski Muğla Milletvekili
İçeri Bakanı
Eski Muğla Milletvekili

MUş (4)

Hakkı KILIÇOĞLU
Naki YÜCEKÖK
şevki ÇİLOĞLU
Ahmet şükrü ATAMAN

Eski Muş Milletvekili
Eski Muş Milletvekili
İstanbul'da Diş Hekimi
Ziraat Bankası Eski Genel Müdürü

NİĞDE (7)

Ahmet Tevfik ULUÇAY
Cavit ORAL
Rasim Ferit TALAY
Faik SOYLU
Halit MENĖİ
Mehmet Kamil İRDELP
Boş

Eski Niğde Milletvekili
Adana Çiftçiler Birliği Başkanı
Eski Bursa Milletvekili
Eski Niğde Milletvekili
Eski Niğde Milletvekili
Brüksel Maslahatgüzarı

ORDU (7)

Ahmet İhsan TOKGÖZ
Ali Canip YÖNTEM
Ziya (Naki) YALTIRIM
Hamdi YALMAN
İsmail ÇAMAŞ
Muhittin Baha PARS
Selim Sırrı TARCAN

Eski Ordu Milletvekili
Eski Ordu Milletvekili
Kulak Burun Boğaz Uzmanı
Eski Ordu Milletvekili
Eski Ordu Milletvekili
Eski Milletvekili
Maarif Bakanlığı Genel Müfettişi

SAMSUN (8)

Ali TUNALI
Asım SİREL
Etem TUNCEL
Ayşe Meliha ULAŞ (EKEMAN)
Mehmet Ali YÖRÜKEL
Mehmet GÜNEŞDOĞDU
Ruşeni BARKIN
Zühtü DURUKAN

Ankara Askeri Silah Fabrikasında Ustabaşı
Eski Samsun Milletvekili
Eski Samsun Milletvekili
Samsun Lisesi Öğretmeni
İstanbul Şehir Meclisi Üyesi
Eski Samsun Milletvekili
Eski Samsun Milletvekili
Eski Samsun Milletvekili

SEYHAN (8)

Ali Munif YEĞENAĞA
Damar ARIKOĞLU
Esmâ NAYMAN
Naci ELDENİZ
Hilmi URAN
İbrahim METE
Ömer Resul BİÇER
İbrahim Tevfik TARMAN

Eski Adana Milletvekili
Eski Adana Milletvekili
Adana Belediye Meclisi Üyesi
Eski Cebelibereket Milletvekili
Eski Adana Milletvekili
Eski Cebelibereket Milletvekili
Eski Adana Milletvekili
Ziraat Genel Müdürü

SIİRD (4)

Halil Hulki AYDIN
İsmail Müştak MAYAKON
Mahmut SOYDAN
Osman Şevki SÜSOY

Eski Siirt Milletvekili
Yazar
Eski Siirt Milletvekili
İnhisarlar Tokat Başmüdürlüğünde Memur

SİNOB (5)

Cevdet Kerim İNCEDAYI
Mehmet Galip ÜSTÜN

Hulusi ORUÇOĞLU
Hüsamettin OKAN
Yusuf Kemal TENGİRŞENK

CHF İdare Heyeti Üyesi
Topkapı Yoksulları Koruma Cemiyeti
Başkanı
Eski Sinop Milletvekili
Diş Hekimi
Eski Sinop Milletvekili

SİVAS (10)

Hüsrev GEREDE
İsmail Mehmet UĞUR
Necmettin SADAK
Rasim BAŞARA
Remzi ÇİNER
Hatice Sabiha GÖRKEY
Şemsettin GÜNALAY
Vasfi Raşit SEVİĞ
Ziya BAŞARA
Boş

Eski Tahran Büyükelçisi
Eski Sivas Milletvekili
Eski Sivas Milletvekili
Eski Sivas Milletvekili
Eski Sivas Milletvekili
Öğretmen
Eski Sivas Milletvekili
Eski Şebinkarahisar Milletvekili
Eski Sivas Milletvekili

TEKİRDAĞ (5)

Cemil UBADIN
Faik ÖZTRAK
Hüseyin Rahmi APAK
Şakir KESEBİR
Yahya Kemal BEYATLI

Eski Tekirdağ Milletvekili
Eski Tekirdağ Milletvekili
CHF İdare Heyeti Üyesi
Eski Edirne Milletvekili
Eski Yozgat Milletvekili

TOKAT (7)

Ali Galip PEKEL
Mehmet HürremERGÜN (MÜFTÜGİL)
Hüsnü KONAY
Nazım POROY
Recai ERİŞKEN
Süreyya Tevfik GENCA
Boş

Nufus Genel Müdürü
Elaziz Belediye Başkanı
Eski Tokat Milletvekili
Eski Tokat Milletvekili
Eski Tokat Milletvekili
Eski Tokat Milletvekili

TRABZON (9)

Daniş EYÜBOĞLU
Halil Nihat BOZTEPE
Hamdi ÜLKÜMEN
Hasan SAKA
Mitat AYDIN
Raif KARADENİZ
Ayşe Seniha HIZAL
Mehmet Sırrı DAY
Süleyman Sırrı GEDİK

Eski Trabzon Milletvekili
Eski Trabzon Milletvekili
Eski Trabzon Milletvekili
Eski Trabzon Milletvekili
Eski Milletvekili
Eski Trabzon Milletvekili
Eski Maarif Müfettişi
Eski Maliye Bakanlığı Müdürü
Eski Trabzon Milletvekili

URFA (7)

Ali Saib URSAVAŞ
Behçet GÜNAY
Fuat GÖKBUDAK
Ahmet Vefik YAZGAN
Mehmet Emin YURDAKUL
Muhittin DİNÇSOY
Refet ÜLGİN

Eski Urfa Milletvekili
Eski Urfa Milletvekili
Eski Milletvekili
Eski Baytar Daire Başkanı
Eski Urfa Milletvekili
Eski Bursa Belediye Başkanı
Eski Urfa Milletvekili

VAN (3)

Hakkı UNGAN
İbrahim ARVAS
Münip BOYA

Eski Van Milletvekili
Eski Hakkari Milletvekili
Eski Van Milletvekili

YOZGAT (6)

Avni DOĞAN
Ekrem PEKEL
Ömer EVCI
Sırrı İÇÖZ
Ahmet SUNGUR
Boş

Eski Yozgat Milletvekili
Tekirdağ CHF Vilayet Başkanı
Çiftçi
Eski Yozgat Milletvekili
Eski Yozgat Milletvekili

ZONGULDAK (8)

Celâl Sahir EROZAN

Ahmet Mitat ALTIOK

Esat ÇAKMAKKAYA

Halil TÜRKMEN

Hasan KARABACAK

Ragıp ÖZDEMİROĞLU

Recep Zühtü SOYAK

Rifat VARDAR

Eski Zonguldak Milletvekili

Zonguldak CHF Vilayet Başkanı

Eski Zonguldak Milletvekili

Eski Zonguldak Milletvekili

Eski Zonguldak Milletvekili

Eski Zonguldak Milletvekili

Eski Sinop Milletvekili

Eski Zonguldak Milletvekili'

Bağımsız milletvekili seçileceği önceden basına sızmış olmasına ve daha sonra resmiyet kazanmasına karşın 4 Şubat'a kadar sadece Ali Fuat Paşa (Konya), Halil Bey (Muğla), Hüseyin Hüsnü (İzmir) ve Galip Kemal Beyin (İstanbul). adaylıkları belli olmuştur. Kadınların da seçilme hakkına kavuşmaları üzerine eski Kadın Birliği Başkanı Nezihe Muhittin hanım da adaylığını koymuştur.² Cumhuriyet Halk Fırkası listesinden ise Nakiye, Dr. Fatma Şakir, Seniha Nafiz Hızal, Huriye Baha İz, Şekibe Şekib, Satı Kadın, Ferruh Esma, Zihni Nayman, Benal Nevzad, Mebrure Gönenç, Mihri Hüseyin Pektaş, Sabiha, Sabiha Gökçel, Türkan Başbuğ, Bediz Aydılek, Fakihe Öymen, Meliha Ulaş hanımlar kadın milletvekili adayı olarak gösterilmişlerdir.³

Galip Kemal Bey seçim dolayısıyla şu programı yayınlamıştır: “*Reisicumhur Atatürk'ün beyannamesindeki yüksek ulusal düşüncelere derin bağlılığımı göstermek için cumhuriyetçi ve milliyetçi sağlam bir demokrat ülküsüyle müstakil sayılabılığa namzedliğimi koyuyorum.*

Otuzbir senelik memuriyet hayatım milli mücadele zamanında komada çalışmalarım ve son oniki senelik hususî yaşayışım yurda sonsuz sevgimi, cumhuriyete derin imanımı gösterir.

Programım ulus kürsüsünde yalnız yurd kaygusu ile açık münakaşa yolunda yürüyerek büyük önderimizin memleketimizde hakiki bir demokrasi yerleşmesi yolundaki büyük ülküsüne candan çalışmaktır.”⁴

1 bkz. *Cumhuriyet*, 5 Şubat 1935, Gazeteye göre eski milletvekilllerinden 32 kişi aday gösterilmiştir. TBMM Yıllık.V. Dönem, Devrei Fevkalade, 350-356

2 *Cumhuriyet*, 6 Şubat 1935

3 *Cumhuriyet*, 6.2.1935, s.5

4 *Cumhuriyet*, 4.2.1935, s.5

İstanbul için 20 aday başvurmuş, Fırka General Refet'in seçilmesini istemiştir. Ali İhsan Paşa'nın İzmittin aday olacağı gazetelerce yazılmış ise de Paşa bu haberleri yalanlamıştır.¹

Bu seçimlerin bir özelliği de azınlıklardan da Dr. Abravaya, Dr. Taptas, eski Osmanlı Bankası müdürlerinden Berc Keresteciyan, İstemat Zihni, Kevork Simkeşoğlu, Avukat İbrahim Nom (Eski Avram Naom), Eski hukukçu, şair, müzikçi bir kişinin daha aday olduğunu açıklamalarıdır.²

Dr. Abravaya Tıp Fakültesi öğretim üyeliği yapmış dahiliye uzmanıdır. Türk-lüğü ile öğrenen kişidir. Niğde'den adaylığını koymuştur. Cumhuriyet muhabirine azınlık temsilcisi olarak değil Türk yurttaşı olarak adaylığını koyduğunu söylemiştir.

Dr. Taptas Rum kulak burun uzmanıdır. Saygın bir doktordur. Dürüst bir insan olarak tanınıyor. Ankara'dan aday olmuştur. Dr. Taptas bir program yayınlarak, *"Ben azınlık mümessili değil, Türk ulusunun mebusu olmak istiyorum ve buna her zaman sadık kalarak mecliste çalışacağım. Programımın ikinci mühim maddesi de Cumhuriyetçiliktir. Bu rejimin muhafazasına son nefesime kadar çalışacağım. Yurdumuzun maddi ve manevi menfaatına, sevgili ve kıymetli vatanımızın daha ziyade yükselmesine var kuvvetimle çalışacağım"* demiştir. Dr. Taptas Ankara Valiliğine ve Belediye Başkanlığı'na başvurarak aday olduğunu, programını ikinci seçmenlere ulaştırmada kendilerine yardımcı olunmasını rica etmiştir.³

Berc Keresteciyan Osmanlı Bankası Galata Merkezi Müdürlüğü yapmıştır. İyi bir malî yecidir. Hilal-i Ahmer Genel Merkez Üyesidir. Keresteciyan'ın programında; *"1- Ben Türk yurttaşayım. Bu memleketin terakkisine bütün kalbimle çalışmak benim emelimdir. Nasıl ki kahraman askerler memleketin müdafaasına çalışırlar ve hayatlarını memleket için feda etmeğe hazırdırlar, benim kanaatimce benim gibi cumhuriyetçi yurttaşların da memleketin idarî işlerinde öyle tek-mil kuvvetleriyle çalışmaları samimi işlerinden biridir.*

2- Ben yüce Atatürk'ün tesis ettiği cumhuriyetin bir ferdiyim ve daima cumhuriyetin idamesi ve yükselmesi için kendimce bir hattı hareket çizmişimdir. Cumhuriyetin tesisinden beri yüce Atatürk'ün, yüksek kumandası altında ve saygıdeğer Halk Fırkası'nın çizdiği devletçi, milliyetçi, laik inkılâpçı, halkçı programındaki esaslara on sene zarfında büyük terakkiler ve harikalar yapılmış ve yapılmaktadır. Cumhuriyetin tesisi pek parlak neticeler vermiş ve bu muvaffakiyet dünyanı her tarafına aksetmiştir.

1 *Cumhuriyet*, 27 Nisan 1935, s.3

2 *Cumhuriyet*, 4.2.1935

3 bkz. *Ayın Tarihi*, No.15, 1935, s.2. *Ulus*, 4 Şubat, 1935, s.1

Ben azınlık mümessili olarak değil, sırf müstakil bir Türk yurttaşı olarak namzetliğimi koyuyorum. Tabidir ki intihabdan sonra memleketin menfaatine olarak düşündüğüm prensipleri Büyük Millet Meclisi kürsüsünde açıkça söyleyeceğim. Bu programımı beğenen yurttaşlarımın bana rey vereceklerinden eminim” demiştir

İstemat Zihni (Eskişehir)’de tanınmış Rum avukatlardandır. İstemat Zihni “Öteden beri güttüğüm mezkure ve gaye peşinde yürürken, engel olacak azınlık mümessili değil ulusun sayılabı olarak seçilmek istiyorum. Mecliste de bu gayeyi takip edeceğim. Koyu milliyetperver Türk ortodoksu, Türk yurttaşım. Cumhuriyetçi olmakla beraber devletçi, halkçı, laik ve inkılâpçıyım. Bütün emelim sırf Türklüğe Türk Cumhuriyeti’ne bütün kudretimle çalışmaktır. Ta küçüklüğümünden beri büyüdüğüm Türk mekteplerinde ve Türk topraklarında aldığım vatan ve Türk duygularını rehber yaparak daima ulu önderimizin çizdiği hatlar ve çizgiler içinde vakfı nefsetmeği namus borcu bilirim”¹ diyerek oy istemiştir.

Kevork Simkeşoğlu, Darülfünun ve mülkiye mektebi eski hocalarındandır.

“Gözümü açtığım günden beri ününü dilini, temiz ülküsünü benimsemiş ve ölmez varlığı ile yaşamış olduğum sevimli yurdunda azlıklara da değer verilerek onlardan Cumhuriyetçi, ulusçu ruhu taşıyanların da sayılabıya çağırılacağını duydum, sevindim.

Azlık çokluk sayılabı yoktur. Türk sayılabı vardır. Bunun için güzel yurdumanın Büyük Ulus Kurultayına sayılabı namzetliğimi koyarken böyle yürekten bir dilek, böyle gerçekten bir bağlılıkla durum almak isterim” demiştir.²

Seçim çalışmaları, adayların propagandaları sürerken CHF. İstanbul Belediyesi de bu arada Sandık Alayı’nın programını yayınlamıştır Buna göre; 7 Şubat’ta şehir aydınlatılacak, bayraklarla süslenecek, 8 Şubat cuma günü sabah-tan saat 8’de seçim teftiş heyeti seçim sandığını bayraklarla süslenmiş bir kam-yona koyarak Taksim’e götürecektir. Kamyonu süslenmiş otomobiller izleyecek. Halk, öğrenciler tarafından büyük bir tezahüratla karşılanacak. Şehir meclisi üyeleri konuşma yapacak, İstiklal Marşı okunacak, abideye çelenk konulacak.

Saat 9’da sandık alayı yola çıkacak. Önde şehir bandosu olacak, onu sandık kamyonu, Belediye Reisinin otomobili, Fırka Vilayet Merkezi Reisi ve Erkânı otomobilleri, üniversite rektör ve dekanları otomobilleri, teftiş heyeti otomobilleri, genel meclis üyelerinin otomobilleri, ticaret odası esnaf örgütleri otomobilleri, otomobilleri üniversite öğrencileri izleyecek.

¹ *Cumhuriyet*, 4.2.1935, s.5

² *Cumhuriyet*, 7 Şubat 1935, s. 3

Bu alaya Türk Ermenileri de katılacaklarını bildirmişlerdir.¹

Alay tramvay caddesini izleyerek; Tepebaşı, Şişhane, Karaköy, Köprü, Eminönü, Bahçekapı, Ankara Caddesi yoluyla fırka merkezi önüne oradan Cumhuriyet Meydanı yolu ile üniversite salonuna gidecek

Halk Beyazıt Meydanında toplanacak. Cumhuriyet meydanında bando bulunacak. Motosikletli polisler alaya yol açacak. Alay Taksim'den üniversiteye gelene dek tüm taşıma araçları duracak.

Saat 11'den itibaren oy atımı başlayacak. Kaza temsilcileri sırası ile oy atacak, sandık 19.00'da kapanacak. Hemen tasnife geçilecek.²

Atatürk'ün de vurguladığı gibi 8 Şubat'ta tüm ülkede seçimler yapılmış ve Cumhuriyet Halk Fırkasında aday gösterilenlerin tümü de seçimi kazanmıştır. İstanbul'dan seçilen milletvekilleri onuruna Halkevi tarafından Pera Palas'ta saat 22'de bir balo düzenlenmiştir.

Bu seçimde Berç Keresteciyan TÜRKER (Afyon), Nikola TAPTAS (Ankara), Tayfur SÖKMEN (Antalya), Mustafa Galib ÖNSAY (Çankırı), Şefik TÜRŞAN (Denizli) İstamat Zihni ÖZDAMAR (Eskişehir), Refet BELE (İstanbul), Halil MENTEŞE (İzmir), Nuri TAMAÇ (Kastamonu), Ali Fuat CEBESÖY (Konya), Hüsnü KİTAPÇI (Muğla), Abravaya MARMARALI (Niğde), Şükrü BLEDA (Sivas) bağımsız milletvekili olarak seçilmişlerdir.

Mustafa Kemal Paşa seçimin sona ermesi dolayısıyla 8 Şubat 1935'de şu bildiriyi yayınlamıştır:

“Sevgili Yurttaşlarım,

Bana ve Partime inanınızı ve güveninizi gene gösterdiniz, saylav namzedi olarak size sunduğum arkadaşları yüce seçiminize değerli buldunuz. Ulusça gösterilen birlik, ülkeye bağlılık bütün gözleri yeniden yurdumuza çevirmiştir.

1935 seçiminin bittiği bu, 8 Şubat akşamı Türkiye, iç ve dış alanlarda bundan sonra da karşılaşabileceğimiz türlü meseleler önünde nasıl bir azim ve kuvvet manzarası göstereceğini bir daha acuna bildirmiş oldu.

Öz dileğimiz yurdun yüceliği, yurttaşın genliğidir.”³ Bu arada İstanbul, Tekirdağ ve Samsunda bağımsız adaylara oy verilmemesi eleştirilere hatta Cumhuriyet Halk Partisini suçlamalara varan ithamlara dönüşmüştür. Bunun üzerine Cumhuriyet Halk Partisi İstanbul temsilcisi Cevdet Kerim Bey “İstanbul'da cereyan eden intihabat tamamiyle demokrat ve cumhuriyetçi bir milletin yaptığı intihabattır. Başka memleketlerde acaba bir muhafazakârın, bir liberalin, bir cumhuriyetçinin bir kiralıyet taraftarı mebusa hatta bir demokrat müntehibisaninin bir sos-

1 Cumhuriyet, 6.2.1935, s.5

2 Cumhuriyet, 4.2.1935

3 Ulus, 9 Şubat 1935

yalist mebus namzedini intihap ettiği vakimidir ki bizde de İstanbul'da böyle gülünç bir intihap olsun” diyerek oyverme işlemini ve ikinci seçmenlerin davranışlarını onayladığını belirtmiştir.

Cumhuriyet Halk Fırkası Umumi Katipliği bir bildiri yayınlıyarak seçilen milletvekillerinin mazbatalarının hazırlanabilmesi için milletvekillerinin nüfus kayıtlarını ve soyadlarını telgrafla seçim bölgelerine ulaştırmaları istenmiştir. Bu istek yerine getirilmiş ve milletvekilleri seçim mazbatalarını alarak Ankara'ya gelmişlerdir.

5. MİLLETVEKİLLERİNİN ÖZLÜK HAKLARI

Bankalar kanunu hükümlerinin 9 Haziran 1936'dan başlayarak yürürlüğe konulması üzerine BMM üyelerinin tahsisatlarına aid çeklerde iskonto edilmek üzere bankalara verildiği zaman ticari kredi senetlerinden sayılmaya başlanmıştı. 500 liradan fazla çekin kırdırılması için de çek sahibinden malî vaziyet belgesi isteniyordu. Bu da TBMM. üyelerini rahatsız ediyordu. Bankalar yasasından kaynaklanan pürüzleri giderebilmek için Trabzon milletvekili Hasan Saka bir teklif hazırladı. Bütçe encümeninin de olumlu bulduğu teklif TBMM Genel Kuruluna aktarıldı.¹

TBMM üyelerinin tahsisatını içeren çek ve ödeme emirlerine ait banka işlemlerinin 2999 numaralı yasanın 24. maddesinde yazılı istisnai hükümlere tabi olması, 1757 sayılı yasadaki yıllık tahsisat için malî sene başında verilen çek ve ödeme emirleri, ölüm ya da genel seçimlerin yenilenmesi halinde geri alınmaması, bunların dışında ki herhangi bir nedenle milletvekilliği düşenlerden vadesinden önce ödenmiş çek ve ödeme emirlerinin bedellerinin BMM'ce ödeme yapılan bankalara bildirilerek ilgililerden tahsil edilmesi 3050 sayılı yasa teklifi ile öngörülmüş ve bu teklif 12 Haziran 1936'da TBMM Genel Kurulunca kabul edilmiştir.²

Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerine 1613 sayılı yasa uyarınca harcırah veriliyordu. Ancak bu harcırahlar sadece seçim bölgesi merkezlerine kadar uzaklık göz önüne alınarak hesaplanıyordu. Oysa milletvekilleri seçim bölgesine yaptıkları gezilerde vilayete bağlı tüm kazalara da uğruyordu. Daha ötesi kendi seçim bölgesi dışındaki yerlere de gidiyordu. Bu gezilerde hayli masraf yapıyordu. İşte bu dengesizliği giderebilmek amacıyla TBMM İdare Heyeti 1936 Mali Yılından itibaren her toplantı yılında TBMM Üyelerine 1000'er lira verilmesini uygun bulmuş ve bu konuda bir teklif hazırlamıştır.

¹ bkz. TBMM Zb.C., 5. Devre, C.12, S. Sayısı : 270

² bkz. TBMM Zb.C., 5. Devre, C.12, s. 262

Bütçe encümeninde de ele alınan teklif 5 Şubat 1937'de olumlu bulunmuş,¹ 8 Şubat 1937'de TBMM Genel Kurulunda görüşülerek teklif yasalaşmıştır.

Böylece TBMM üyelerine devir ve aile harcırahı da dahil olmak üzere gerek alelade ve gerek fevkalade toplantılar dolayısıyla gelme ve gitme harcırahı olarak her toplantı senesi için bir teşrinisanide (bir Kasım'da) toptan bin lira ödenmesi kararlaştırılmıştır.² TBMM İdare Heyeti bunun yanında 2512 sayılı yasanın 3 ve 16. maddesinde de bazı değişiklikler yapılmasını istemiştir. Bütçe Encümeni bu değişiklik isteğini olumlu bulmuş ve 3158 sayılı Yasa ile 2512 sayılı Yasanın kimi maddelerinde değişiklik yapılmıştır.

1 bkz.TBMM Zb.C., 5. Devre, C. 16, s. 108, S. Sayısı: 98

2 bkz.TBMM Zb. C. 5. Devre,, C.12, s.108

II. BÖLÜM

TBMM'NİN TOPLANMASI VE ÇALIŞMALARA BAŞLANMASI

1. BAŞKANLIK DİVANININ OLUŞUMU

TBMM iç tüzüğüne ve Anayasaya göre Meclis'in çalışmalarına başlayabilmesi için seçilmiş milletvekillerinin yemin etmesi, bunun için de en yaşlı milletvekilinin başkanlık ve en genç üç milletvekilinin katiplik yaptığı geçici bir başkanlık divanının oluşturulması gerekiyordu. Bu işlem tamamlandıktan sonra milletvekilleri yemin edecek ve arkasından da başkanlık divanı oluşturulacaktı.

TBMM 1 Mart 1935 Cuma günü saat 14.00'de toplandı. O gün Meclis tümüyle dolmuştu. Dinleyici locaları yetmediği için toplantı salonunun bir bölümü de dinleyiciler için ayrılmıştı.

Başkanlık kürsüsünün sağında Bakanlık erkânı yer alıyordu. Büyük ve orta elçilerle, elçilikler erkânı kendilerine ayrılmış yerde hazır bulunuyorlardı. Kadın milletvekilleri arka sıralara oturmuştu. Ankara milletvekili Satı Kadın lacivert bir tayyör giymiş, beyaz yakalı bir gömlek ve üzerine siyah bir kravat takmıştı. Yanındakilerle köyü hakkında konuşuyordu. Refet Bey en ön sıraya oturmuştu. Cumhurbaşkanı locasının yanındaki locada Atatürk'ün kızkardeşi Makbule ve Afet Hanım vardı. Cumhurbaşkanlığı locasında Mareşal Fevzi Paşa gözüküyordu. Adliye Bakanı Şükrü Saracoğlu annesine sandalye bulmaya çalışıyordu. Trabzon Milletvekili Hasan Saka, Meclisin en yaşlı üyesi olan Necip Asım Yazıksız'ın başkanlığında açılacağını, Kemal Turan Ünal (Isparta), Fatma Memik (Edirne), Hasan Ali Yücel (İzmir)'in de katiplik yapacağını belirtmişti.

Necip Asım Yazıksız (Erzurum) kürsüye gelerek "*Beşinci Büyük Millet Meclisi'ni en yaşlı arkadaşınız olarak açıyorum.*"

Büyük ulusların tarihlerinde birer altın devrim vardır. Büyük Türk ulusunun altın devrimini Atatürk kurmuştur.

Tek dilli ve tek imanlı olan ulusumuz gerçekten cumhuriyetle altın devrimine girmiştir ve onu yaşıyor. Tarihe göre yeni başlayan bu devrim başlangıcındaki hıza göre Türk'ü, Türk ulusunu kısa bir zamanda bütün ulusların üstünde bir örneğe götüreceğine büyük imanımız vardır" diyerek toplantıyı açmıştır.¹

Bu konuşmanın arkasından milletvekillerinin yemin etme işlemi başlamıştır. İç tüzüğe göre milletvekilleri seçildikleri seçim çevresinin alfabedeki harf sırası-

¹ TBMM Zb.C., 5. Dönem, C.1, s.2.

na göre her milletvekili kürsüye gelerek, Anayasanın 16. madesinde belirtilen şu metni okuyarak göre *“vatan ve milletin saadet ve selametine ve milletin bilâkay-düşart hakimiyetine mugayyir bir gaye takib etmeyeceğime ve cumhuriyet esas-larına sadakatten ayrılmayacağıma namusum üzerine söz veririm”* yemin etmişlerdir.

And İçen Üyeler:

Afyon Karahisar : Ali Çetinkaya, Cemal Akçın, Haydar Çerçel, İzzet Akos-man, İzzet Ulvi Aykurd, Mebrure Gönenç Türker.

Amasya : Esad Uras, İsmail Hakkı Mumcu, Nafiz Aktın.

Ankara : Aka Gündüz, Ahmed Ulus, Dr. Taptas, Eşref Demirel, Falih Rıfkı Atay, Hatı Çırpan, Kemâl Atatürk, Mümtaz Ökmen, Müşfik Ayaşlı, Rasim Aktar, Rifat Aras, Şakir Kınacı, Yahya Galib.

Antalya : Celâl Mengilibörü, Dr. Cemal Tunca, Numan Aksoy, Rasih Kap-lan, Tayfur Sökmen, Tevfik Arıcan, Türkân Başbuğ.

Aydın : Abidin Özmen, Adnan Ertekin, Dr. Mazhar Germen, Nazmi Topçu, Nuri Kazım, Tahsin San.

Balıkesir : Cemal Esener, Dr. Hasan Vasıf Somyürek, General Kazım Özalp, Hacim Kezer, Hayrettin Karan, İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Memed Cavid Demir, Süreyya Evren, Osman Niyazi Burcu, Rahmi, Sabiha Gökçül.

Bayazıt : Halid Bayrak, İhsan Tav.

Bilecik : Dr. Besim Ömer Akalın, İbrahim Çolak, Salih Bozok.

Bolu : Cevad Abbas Güner, Dr. Emin Cemal Suda, Hasan Cemil Çambel, İs-mail Hakkı Uzmay, Mitat Dağdemir, Mitat Kuzay, Şükrü Gülez.

Burdur : Halid Onaran, İbrahim Necmi Dilmen, Mustafa Şeref Özkan.

Bursa : Asaf Doras, Atıf Akgüç, Dr. Galib Kahraman, Dr. Refik Güran, Dr. Sadi Konuk, Esad Sağay, Fatin Güvendiren, Mustafa Fehmi Gerçeker, Refet Canitez, Sadettin Ferid Talay, Şekibe İnel.

Çanakkale : Ahmed Cevad Emre, Dr. Mustafa Bengisu, Hilmi Ergeneli, Şük-rü Yaşın, Ziya Gevher Etili.

Çankırı : Mustafa Abdülhalik Renda, Mustafa Önsay, Rifat Ünür, Sami Çöl-geçen, Ziya Esen.

Çoruh : Akif Akyüz, Ali Zırh, Asım Us, Atıf Tüzün, Fuad Tuncay, Hasan Cavid, Memed Ali Okar, Ömer Fehmi.

Çorum : Ali Rıza Özenç, Dr. Mustafa Cantekin, Eyub Sabri Akgöl, İsmet Eker, İsmail Kemal Alpsar, Münir Çağıl, Nabi Rıza Yıldırım.

Denizli : Dr. Hamdi Berkman, Dr. Kazım Samanlı, Emin Aslan Tokad, General Şefik, Haydar Rüştü Öktem, Mazhar Müfid Kansu, Necib Ali Küçüka, Yusuf Başkaya.

Diyarbakir : General Kazım Sevüktekin, Huriye Öviz, Rüştü Bekit, Tevfik Bilge, Zekai Apaydın, Zeki Mesud Alsan, Zülfü Tigril.

Edirne : Dr. Fatma Memik, Faik Kaltakkıran, Mecdi Boysan, Şeref Aykut.

Elaziz : Ahmed Saffet Ohkay, Fazıl Ahmed Aykaç, Fuad Ağralı, Fuad Ziya Çiyiltepe, Hasan Tahsin Berk.

Erzincan : Abdülhak Fırat, Aziz Samih İlder, Hikmet Işık, Saffet Arıkan.

Erzurum : Aziz Akyürek, Dr. Ahmed Fikri Tuzer, Fuad Sirmen, General Zeki Soydemir, Nafı Atuf Kansu, Nafiz Dumlü, Nakiye Elgün, Necib Asım Yazıksız, Şükrü Koçak, Tahsin Uzer.

Eskişehir : Ahmed Özdemir, Emin Sazak, İstemat Özdamar, Osman Işın, Yusuf Ziya Özer.

Gazi Anteb : Ali Kılıç, Bekir Kaleli, Nuri Conker, Ömer Asım Aksoy, Remzi Görür, Memed Şahin.

Giresun : General İhsan Sökmen, Hakkı Tarık Us, Muzafer Kılıç, Münir Akkaya, Sadri Maksudi Arsal, Talat Onay.

Gümüşane : Ali Şevket Öndersev, Durak Sakarya, Edib Servet Tör, Hasan Fehmi Ataç, Şevket Erdoğan.

İçel : Emin İnankur, Ferid Celâl Güven, Hamdi Ongun, Süleyman Fikri Mutlu.

İstanbul : Ahmed Hamdi Denizmen, Ali Barlas, Ali Rana Tarhan, Dr. Hakkı Şinasi Erel, Dr. Neşet Ömer İrdelp, Dr. Refik Saydam, Fakihe Öymen, General Refet Bele, General Şükrü Naili Gökberk, Halil Etem Elden, Hamdi Mustafa Gürsoy, Hayrullah Ergin, Sadettin Rıza Uraz, Salah Cimcoz, Yaşar Yazıcı, Ziya Karamursal.

İzmir : Benal İftar, Celâl Bayar, Dr. Tevfik Rüştü Aras, General Kazım İnanç, Halil Menteşe, Hamdi Aksoy, Hasan Ali Yücel, Hüsnü Çakır, Kamil Dursun, Memed Sadettin Epikmen, Mustafa Rahmi Köken, Şükrü Saracoğlu.

İsparta : Hüsnü Özdamar, İbrahim Demiralay, Kemal Turan Ünal, Mükerrrem Ünsal.

Kars : Baha Tali Öngören, Esad Özoğuz, General Muhittin Akyüz, Hüsrev Sami, Memed Nazif, Ömer Kamil Küntay, Yusuf Akçura.

Kastamonu : Abdürrahman Erkmen, Dr. Şükrü Şenozan, Dr. Tevfik Aslan, İbrahim Grantay, Nuri Tamaç, Sıtkı Eken, Şerif İlden, Tahsin Coşkun, Veled İzbudak.

Kayseri : Ahmed Hilmi Kalaç, Ferruh Gürgüp, Hasan Ferid Peker, Nahid Kerven, Reşid Özsoy, Salih Turgay, Süleyman Demirezen, Veli Yaşın.

Kırklareli : Dr. Fuad Umay, Şevket Ödül, Zühtü Akın.

Kırşehir : Ali Rıza Esen, Hazım Börekçi, Lütfi Müfid Özdeş, Memed Seyfelioglu

Kocaeli : Ali Dikmen, Dr. Ziya Nuri Birgi, Hasan Hayri Birgi, İbrahim Süreyya Yiğit, Kemalettin Olpak, Nedim Bozatık, Ragıp Akca, Salahaddin Yargı.

Konya : Ahmed Hamdi Dikmen, Ali Muzaffer Göker, Ali Rıza Sürel, Bediz Aydılek, Cemal Tekin, Dr. Osman Şevki Uludağ, General Ali Fuad Cebesoy, Kazım Gürel, Kazım Okay, Mustafa Halid Üner, Mustafa Lütfi Eken, Mustafa Uluhan, Naim Hazım Onat, Şevket Dağ, Tevfik Fikret Sılay.

Kütahya : Dr. Şakir Ahmed Ediz, Dr. Lütfi Kırdar, Besim Atalay, İbrahim Dalkılıç, Memed Somer, Muhlis Erkmen, Naşid Hakkı Uluğ, Receb Peker.

Malatya : Abdülmuttalip Öker, Dr. Hilmi Oytaç, Emrullah Barkan, General İsmet İnönü, General Osman Koptagel, Mahmut Nedim Zaber, Mihri Bektaş, Oman Taner, Vasıf Çınay.

Manisa : Dr. Saim Uzel, Hikmet Bayur, Kani Ağaken, Kazım Nami Duru, Kenan Ozer, Memed Sabri Toprak, Osman Erçin, Refik Şevket İnce, Tahir Hitit, Turgud Türkoğlu, Yaşar Özey.

Maraş : Hasan Reşid Tankut, Kemal Kusun, Memed Erten, Mitat Alam, Nuri Ural.

Mardin : Abdürrezzak Şatana, Dr. Rıza Levent, Edib Ergin, Hilmi Çoruk, İrfan Ferid Alpaya, Osman Dinçer, Rıza Erten.

Muğla : Dr. Hüseyin Avni Ercan, Hüsnü Kitabacı, Nuri Tuna, Şükrü Kaya, Yunus Nadi.

Muş : Hakkı Kılıcoğlu, Naci Yücekök, Şevki Çiloğlu, Şükrü Ataman.

Niğde : Ahmet Vefik Uluçay, Cavid İhsan Oral, Dr. Abravaya, Dr. Rasim Ferid Talay, Faik Soylu, Halid Mengi, Kamil İrdelp.

Ordu : Ahmed İhsan Tokgöz, Ali Canib Yöntem, Dr. Ziya Naki Yaltırım, Hamdi Yalman, İsmail Çamaş, Muhittin Baha Pars, Selim Sırrı Tarcan.

Samsun : Dr. Asım Sirel, Etem Tuncel, Meliha Ulaş, Memed Ali Yörüker, Memed Yunus Güneşdoğdu, Ali Tunalp, Ruşeni Barkın, Zühtü Durukan.

Seyhan : Ali Münif Yegena, Damar Arıkoğlu, Esmâ Nayman, General Naci Eldeniz, Hilmi Uran, İbrahim Mete, Ömer Resul Biçer, Tefvik Tarman.

Siird : Halil Hulki Aydın, İsmail Müştak Mayakon, Şevki Süsoy.

Sinob : Cevdet Kerim İncedayı, Dr. Galib Üstün, Hulusi Orucoğlu, Hüsâmettin Okan, Yusuf Kemal Tengirşenk.

Sıvas : Hüsrev Gerede, İsmail Memed Uğur, Mitat Şükrü Bleda, Rasim Başar, Remzi Çınar, Sabiha Görkey, Şemsettin Günaltay, Vafî Raşid Seviğ, Ziyaettin Başar.

Tekirdağ : Cemil Uybadın, Faik Öztrak, Hüseyin Rahmi Apak, Şakir Kesebir, Yahya Kemal Beyatlı.

Tokad : Faik Permek, Galib Pekel, Hürrem Ergun, Hüsnü Konay, Nazım Poroy, Resai Erişken.

Trabzon : Daniş Eyüboğlu, Halil Nihad, Hamdi Ülkümen, Hasan Saka, Mitat Aydın, Raif Karadeniz, Seniha Hızal, Sırrı Day, Süleyman Sırrı Gedik.

Urfa : Ali Saib Ursavaş, Behcet Günay, Fuad Gökbudak, General Ahmed, Vefik Yazgan, Memed Emin Yurdakul, Muhittin Dinçsoy, Refet Ülgen.

Van : Hakkı Ungan, İbrahim Arvas, Münib Boya.

Yozgad : Avni Doğan, Ekrem Pekel, Emin Draman, Ömer Evcî, Ahmet Sungur, Süleyman Sırrı İçöz.

Zonguldak : Dr. Mitat Altıok, Esad Çakmakkaya, Halil Türkmen, Hasan Karabacak, Ahmet Ragıb Özdemiroğlu, Rifat Vardar.

Yemin merasimi bitirildikten sonra Meclis Başkanlığı seçimine geçilmiştir. Herkes oylarını verdikten sonra oyların ayrımı için kura ile Halil Menteşe (İzmir), Salah Cimcoz (İstanbul), Emin Sazak (Eskişehir) ayırtman olarak seçilmiştir. 377 oy ile Çankırı milletvekili Abdülhalik Renda Meclis başkanı seçilmiştir.

Başkanlığa seçilen Abdülhalik Renda “*Sayın arkadaşlar, beni başkanlığa seçmek suretiyle gösterdiğiniz yüksek itimattan dolayı hepinize teşekkür ederim. Bu vazifeyi yaparken çok kıymetli yardımlarınızı benden esirgememenizi bilhassa dilerim*” diyerek kısa bir konuşma yapmış, arkasından da başkanlık divanının diğer üyelerinin seçimine geçilmiştir.

Birincisi Başkanvekilleri, ikincisi idare amirlikleri ve üçüncüsü de katiplikler için olmak üzere üç ayrı oy sepeti konmuştur. Mecliste bulunan milletvekilleri oylarını kullandıktan sonra her sepetteki oyu ayırmak üzere

Başkanvekilleri için : Süleyman Demirezen (Kayseri), Lütfi Müfid Özdeş (Kırşehir), Esad Sagay (Bursa),

İdare amirlikleri için : Şeref Aykut (Edirne), Fatma Memik (Edirne), Ragıp (Zonguldak),

Katiplikler için : Rüştü Bekit (Diyarbakir), Halil Nihad (Trabzon), Dr. Ziya Nuri Birgi (Kocaeli) seçilmişlerdir.

Oyların sonunda Hasan Saka (Trabzon), Nuri Conker (Gazi Anteb), Tevfik Fikret Sılay (Konya), 368 oy ile başkanvekilliklerine, Halil Bayrak (Bayazid), İrfan Ferid Alpaya (Mardin), Mehmed Ali Okar (Çoruh) 362 oy ile idare amirliklerine, Ali Muzaffer Göker (Konya), Ali Zırh (Çoruh), Ferid Celâl Güven (İçel), Haydar Rüştü Öktem (Denizli), Naşid Uluğ (Kütahya), Sabiha Gökçül (Balıkesir) 374 oy ile katip üyeliklerine seçilmişlerdir.

Başkanlık divanı adına Hasan Saka (Trabzon);

“Sayın arkadaşlarım;

Yüksek kurultayın riyaset divanına bizleri seçmekle hakkımızda göstermiş olduğunuz büyük teveccüh ve itimaddan dolayı kendim ve arkadaşlarım namına derin şükranlarımızı arz ederim. Bu teveccüh ve itimada layık olmağa çalışacağız. Tevdi buyurduğunuz vazifeleri ifa ederken, daima olduğu gibi, yüksek yarımlarınızın bizden esirgenmemesini dileriz” diyerek kısa bir konuşma yapmıştır.

Yeni seçilen milletvekillerinin, milletvekilliği haklarından yararlanabilmesi için seçim mazbatalarının TBMM’ce onaylanması gerekiyordu. 7 Mart 1935’te saat 14.00’te toplanan Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde seçim çevrelerine göre milletvekillerinin seçim mazbataları görüşülmüş ve 396 kişinin mazbatasını onaylanmıştır. İki kişi hakkında itiraz edilmiş, bunların mazbataları da tetkik encümenine gönderilmiştir. Tetkik Encümeni’nin hazırladığı rapor 13 Mart 1935’te TBMM’i Genel Kuruluna sunulmuş, Kastamonu Milletvekili Nuri Tamaç ile Kütahya Milletvekili Ömer Dinç’in milletvekilliğine engel bir halin bulunmadığı kabul edilerek, bu iki kişinin de mazbataları onaylanmıştır.

2. CUMHURBAŞKANI SEÇİMİ

Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin Başkanlık Divanı oluşturulduktan sonra Cumhurbaşkanlığı seçimine geçilmiştir. Gizli oy ile ve ad okunarak yapılan oylama sonunda Hürrem Ergün (Tokad), Dr. Sadi Konuk (Bursa), General Zeki Soydemir (Erzurum), Tevfik Tarman (Seyhan), General Muhittin Akyüz (Kars), Sırrı Day (Trabzon), İzzet Ulvi Aykurt (Afyon Karahisar), Hazım Börekçi (Kırşehir), Celâl Bayar (İzmir), Süleyman Sırrı Gedik (Trabzon)’in ayırtman olarak yer aldığı seçimde 386 milletvekili oylamaya katılmış ve katılanların tümünün oybirliği ile Mustafa Kemal Atatürk Cumhurbaşkanlığına seçilmiştir.

Atatürk 18.15'te Türkiye Büyük Millet Meclisi kürsüsüne çıkarak;

“Kamutayın sayın üyeleri;

Kamutayca beni bu seçim devresi içinde Cumurluk Başkanlığına seçmek yönü ile yüksek Türk ulusu adına göstermiş olduğunuz büyük güvenden dolayı eğilerek hepinize saygılarımı sunarım.

Reisicumhur sıfatı ile Cumhuriyetin kanunlarına ve hakimiyeti milliye esaslarına riayet ve bunları müdafaa, Türk milletinin saadetine sadıkane ve bütün kuvvetimle sarfı mesai, Türk Devletine teveccüh edecek her tehlikeyi kemali şiddetle men, Türkiye'nin şan ve şerefini vikaye ve ilâya ve deruhte ettiğim vazifenin icabatına hasrı nefsetmekten ayrılmayacağıma namusum üzerine söz veririm.

Bayanlar, baylar, bu içtiğim andla üzerime aldığım onurlu ödevin kutsal olduğu kadar ağır da bulunduğunu pek iyi anlıyorum. Buna benim özel gücüm ancak sizin, seçkin arkadaşlarımın ayrılmaz birliği ve arasız yardımı ile yetebilir. Bu değerli güvencin benden esirgenmeyeceğine inanım büyüktür.

Arkadaşlarım, katınızdan çekilirken başladığımız önemli yurd ve ulus işlerinde sizler için verimli, mutlu çalışmalar dilerim.'” diyerek andını içmiş ve Meclise teşekkür ederek Cumhurbaşkanlığı görevine başlamıştır

Atatürk'ün Cumhurbaşkanlığına yeniden seçilmesi 21 pare top atılarak kutlanmıştır. Yurdun çeşitli yerlerinden kutlama telgrafları çekilmiştir. Bu telgraflar üzerine Atatürk 3 Mart 1935'te *“yurdun her yanından, komutanlardan, Türki kurum ve orunlardan yeni seçim devresi içinde kamutayca cumurluk başkanlığına seçilmemi kutlayan bir çok tel yazıları aldım. Bana karşı gösterilen bu pek değerli bağlılıktan çok duygulandım. Kamuya derin sevgi ve esenlik dileklerimi sunar, yüksek yurdumuz için sonsuz yücelikler dilerim”* diyen bir bildiri ile bunlara yanıt vermiştir.²

3. ENCÜMEN (KOMİSYON) SEÇİMLERİ

Başkanlık divanı oluştuktan ve milletvekillerinin mazbataları onaylandıktan sonra milletvekillerinin komisyonlara seçilmesine geçilmiştir (7 Mart 1935).

Önce kura ile her encümene seçilecek üyeleri belirlemek üzere 3'er kişiden oluşan tasnif heyetleri oluşmuş, arkasından da encümenlere seçilen üyeler belirlenmiştir. Buna göre TBMM'de oluşan bu encümenlerde görev yapacak üyeler şöyle belirlenmiştir.

¹ TBMM Zb, C., 5. Devre, C.1, s.4

² *Ayın Tarihi*, No.16 (1935), s.2. Yurtdışından gelen kutlamalar ve verilen yanıtlar için bkz. *Cumhuriyet*, 5 Mart 1935, s.3, 9 Mart 1935, s.3

3.1. Mazbataları Tetkik Encümeni Üyeleri

Bu encümene kura ile şunlar seçilmiştir.

Necib Asım Yazıksız (Erzurum), Ali Rana Tarhan (İstanbul), Ali Rıza Özenç (Çorum), Ahmed Hamdi Denizmen (İstanbul), Sadettin Ferid Talay (Bursa), Necmettin Sadak (Sivas), Hayrullah Ergin (İstanbul), Dr. Hilmi Ortaç (Malatya), Müşfik Ayaşlı (Ankara), Faik Permek (Tokat), Münir Çağıl (Çorum), Salih Turgay (Kayseri), Nazmi Topcu (Aydın), Dr. Emin Cemal Suda (Bolu), Vasfi Raşid Seviğ (Sivas), Sabiha Görkey (Sivas), Ali Şevket Öndersev (Gümüşane), Osman Erçin (Manisa), Nuri Tuna (Muğla), Hamdi Gürsoy (İstanbul), Abdülhak Hamid (İstanbul), İzzet Ulvi Aykurd (Afyon Karahisar), Dr. Galib Kahraman (Bursa), Esmâ Nayman (Seyhan), Nuri Göktepe (Aydın), Hüsrev Gerede (Sivas), Dr. Tevfik Rüştü Aras (İzmir), Hüsâmettin Okan (Sinob), Abdülhak Fırat (Erzincan), Eşref Demirel (Ankara).

3.2. Encümenlerin Seçimi

İçtüzük gereğince 17 Encümenin oluşturulması gerekiyordu. Başkanlık Divanı önce encümenlere seçilecek kişilere verilen oyları tasnif etmek üzere üçer kişilik tasnif üyelerinin seçilmesini kararlaştırmıştır.

Her sepet üzerine encümenlerin isimleri yazılmıştır. İsimleri okunanlar bir taraftan başlayarak oylarını sepetlere atmışlardır..

Ankara seçim dairesinden reylerin verilmesine başlanmıştır

On yedi encümenin reylerini tasnif için şu üyeler seçilmiştir:

Adliye encümeni için

Ali Dikmen (Kocaeli), Dr. Mustafa Bengisu (Çanakkale), Ziya Gevher Etili (Çanakkale),

Arzuhal encümenine

Etem Tuncel (Samsun), Halil Türkmen (Zonguldak), Dr. Gr. Hakkı Şinasi Erel (İstanbul),

Bütçe encümeni için

Hilmi Çoruk (Mardin), Gr. Muhittin Akyüz (Kars), Gr. Zeki Soydemir (Erzurum),

Dahiliye encümenin

Rasim Başara (Sivas), Esad Uras (Amasya), Şevki Çiloğlu (Muş),

Divanı Muhasebat encümeni için

Cemil Uybadın (Tekirdağ), Falih Rıfkı Atay (Ankara), Memed Ali Yörükel (Samsun)

Gümrük ve İnhisarlar encümeni için

Şevki Süsoy (Siird), Şevket Dağ (Konya), Mustafa Halid Öner (Konya),

Hariciye encümeni için

Berç Türker (Afyon Karahisar), Süreyya Yiğit (Kocaeli), Numan Aksoy (Antalya)

İktisad encümeni için

Ziya Karamursal (İstanbul), Süleyman Sırrı Gedik (Trabzon), Asım Us (Çoruh)

Kütüpane encümeni için

Rahmi Selçuk (Balıkesir), Ömer Resul Biçer (Seyhan), Şükrü Ataman (Muş)

Maarif encümeni için

Hüsnü Özdamar (Isparta), Hilmi Uran (Seyhan), Sabri Toprak (Manisa)

Maliye encümeni için

Dr. Asım Sirel (Samsun), General Refet Bele (İstanbul), Fuad Ziya Çiyiltepe (Elaziz),

Meclis hesaplarının tetkiki encümeni için

Saffet Arıkan (Erzincan), Huriye Öniz (Diyarbakir), Ahmed Saffet Ohkay (Elaziz)

Milli Müdafaa encümenine

Şakir Kınacı (Ankara), Mecdi Boysan (Edirne), İbrahim Çolak (Bilecik),

Nafia encümeni için

Fuad Sirmen (Erzurum), Şemseddin Günaltay (Sivas), Halil Nihad Boztepe (Trabzon)

Sihhat ve İctimai Muavenet encümeni için

Nuri Ural (Maraş), Memed Demir (Balıkesir), Ömer Küntay (Kars)

Teşkilât-ı Esasiye encümeni için

Ali Çetinkaya (Afyon Karahisar), Salahaddin Yargı (Kocaeli), General Naci Eldeniz (Seyhan)

Ziraat encümeni için

Veled İzbudak (Kastamonu), Dr. Rıza Levent (Mardin), İstamat Özdamar (Eskişehir) seçilmişlerdir.

Ankara'dan başlayarak oylar verildikten sonra encümenlerin şu milletvekillerinden oluştuğu belirtilmiştir.

Adliye encümeni :

Ankara Mümtaz Ökmen, Antalya Tevfik Arıcan, Balıkesir Osman Niyazi Burcu, Çorum Münir Çağıl, Bursa Atıf Akgüç, Bursa Sadettin Ferid Talay, Edirne Şeref Aykut, Erzincan Abdülhak Fırat, Erzurum Fuad Sirmen, Kastamonu Dr. Şükrü Şenozan, Kayseri Hasan Ferid Perker, Kocaeli Hasan Hayri Tan, Kocaeli Ragıp Akca, Kocaeli Salâh Yargı, Konya Ali Rıza Türel, Manisa Refik İnce, Mardin Osman Dinçer, Ordu Muhittin Baha Pars, Trabzon Raif Karadeniz Urfa Fuad Gökbudak.

Arzuhal encümeni :

Amasya İsmail Hakkı Mumcu, Antalya Tayfur Sökmen, Balıkesir Hayrettin Karan, Bursa Mustafa Fehmi Gerçekler, Çoruh Akif Akyüz, Denizli General Şefik, Diyarbakir Zekai Apaydın, Gazi Anteb Memed Şahin, Gazi Anteb Reşid Açar, Gümüşane Şevket Erdoğan, İstanbul Ziya Karamursal, Isparta İbrahim Demiralay, Kocaeli Kemalettin Olpak, Muğla Nuri Tuna, Ordu İsmail Çamaş, Samsun M.Ali Yörüker, Samsun Meliha Ulaş, Sivas Ziya Başara, Tokat Hüsnü Konay, Van Münib Boya.

Bütçe encümeni:

Ankara Yahya Galib Kargı, Burdur Mustafa Şeref Özkan, Balıkesir Enver Adakan, Bayazıt İhsan Tav, Çorum Dr. Mustafa Cantekin, Diyarbakir Rüştü Bekit, Edirne Faik Kaltakkıran, Elaziz Tahsin Berk, Erzurum Aziz Akyürek, Isparta Mükerrrem Ünsal, İstanbul Fakihe Öymen, İstanbul Sadettin Uraz, İzmir General Kâzım İnanç, İzmir Hüsnü Çakır, Kastamonu Tahsin Coşkun, Kayseri Nahid Kerven, Kırklareli Şevket Ödül, Manisa Turgud Türkoğlu, Mardin Rıza Erten, Sivas Rasim Başara, Sivas Remzi Çiner, Trabzon Sırrı Day, Tokat Süreyya Genca, Yozgad Süleyman Sırrı İçöz, Zonguldak Receb Zühtü Soyak.

Dahiliye encümeni :

Antalya Rasih Kaplan, Balıkesir Hacim Muhittin, Bursa Fatin Güvendir, Çanakkale Hilmi Ergeneli, Çanakkale Şükrü Yaşın, Çoruh Atıf Tüzün, Çorum İsmail Kemal Alpars, Erzurum Nakıye Elgün, Giresun Münir Akkaya, Kars Esad Özoğuz, Kütahya Memed Somer, Malatya Vasıf Çınay, Samsun Zühtü Durukan, Seyhan Hilmi Uran, Siirt İsmail Müştak Mayakon, Sivas Mitat Şükrü Bleda, Sivas Sabiha Görkey, Sivas Vasfi Raşid Seviğ, Tekirdağ Cemil Uybadın, Tekirdağ Faik Öztrak, Tokat Galib Pekel, Urfa Behcet Günay, Urfa Muhittin Dinçsoy, Zonguldak Halil Karatavsu Türkmen, Zonguldak Rifat Vardar.

Divanı Muhasebat encümeni :

Çankırı Rifat Ünür, Çorum Ali Rıza Özenç, Çorum Nabi Rıza Yıldırım, Erzurum Nafiz Dumlu, İstanbul Hamdi Gürsoy, İstanbul Hayrullah Ergin, Kayseri Ferruh Güpgüp, Kırşehir Hazım Börekçi, Konya M. Halid Üner, Maraş Memed

Erten, Mardin Hilmi Çoruk, Muğla Hüsnü Kitapçı, Niğde Faik Soylu, Trabzon Mitat Aydın, Yozgad Ahmed Sungur.

Gümrük ve İnhisarlar encümeni :

Amasya Nafiz Aktın, Antalya Numan Aksoy, Aydın Dr. Mazhar Geren, Aydın Nuri Göktepe, Bolu Dr. Emin Cemal Suda, Çorum İsmet Eker, Denizli Dr. Kazım Samanlı, Eskişehir İstamat Özdamar, İçel Emin İnankur, Kocaeli Ali Dikmen, Konya Behire Bediz, Muğla Dr. Hüseyin Avni Ercan, Seyhan İbrahim Mete, Sinob Hulusi Orucoğlu, Trabzon Daniş Eyiboğlu.

Hariciye encümeni :

Bolu Cevad Abbas Gürer, Bolu Hasan Cemil Çambel, Çoruh Asım Us, Diyarbakir Zeki Mesud Alsan, Erzincan Saffet Arıkan, İzmir Halil Menteşe, Kastamonu Şerif İlden, Kocaeli Süreyya Yiğit, Manisa Hikmet Bayur, Niğde Kâmil İrdelp, Sivas Hüsrev Gerede, Sivas Necmettin Sadak, Siird Mahmud Soydan, Tekirdağ Yahya Kemal Beyatlı, Tokad Nazım Poroy.

İktisad encümeni :

Afyon Karahisar Berc Türker, Aydın Nazmi Topcuoğlu, Çanakkale Dr. Mustafa Bengisu, Edirne Mecdi Boysan, Eskişehir Emin Sazak, Gazi Anteb Bekir Kaleli, Gazi Anteb Remzi Güres, Giresun İsmail Sabuncu, Giresun Muzaffer Kılıç, Gümüşane Edib Servet Tör, İzmir Benal Nevzad İhtar, Konya Cemal Tekin, Konya Kazım Okay, Maraş Kemal Kusun, Muş Şükrü Ataman, Niğde Dr. Rasim Ferid Talay, Seyhan Esma Nayman, Sinob Yusuf Kemal Tengirşenk, Tekirdağ Sakir Kesebir, Zonguldak Ragıp Özdemir.

Kütüphane encümeni :

Bilecik Dr. Besim Ömer Akalın, İstanbul Halil Etem Erdem, Malatya Mihri Pektaş, Sinob Dr. Galib Üstün.

Maarif encümeni :

Afyon Karahisar Haydar Çerçel, Ankara Aka Gündüz, Antalya Türkan Baştuğ, Erzurum Nafi Atuf Kansu, Giresun Talat Onay, Giresun Hakkı Tarık Us, İstanbul Dr. Neşet Ömer İrdelp, İzmir Hamdi Aksoy, Konya Ressam Şevket Dağ, Manisa Kazım Nami Duru, Ordu Hamdi Yalman, Ordu Selim Sırrı Tarcan, Trabzon Halil Nihad Boztepe, Trabzon Hamdi Ülkümen, Trabzon Seniha Hızal.

Maliye encümeni :

Afyon Karahisar İzzet Akosman, Aydın Adnan Ertekin, Bursa Dr. Galib Kahraman, Çankırı Mustafa Önsay, Çankırı Sami Çölgeçen, Diyarbakir Huriye Baha Öniz, Diyarbakir Zülfü Tığrel, Erzurum Tahsin Uzer, Gümüşane Hasan Fehmi Ataç, İzmir Kâmil Dursun, Isparta Kemal Turan Ünal, Kayseri Ahmed Hilmi Kalaç, Konya Kazım Gürel, Malatya Mahmud Nedim Zabcı, Manisa Tahir Hitit.

Meclis hesablarının tetkiki encümeni :

Ankara Rasim Aktar, Ankara Rifat Araz, Ankara Şakir Kınacı, Balıkesir Memed Demir, Bursa Esad Sagay, Çankırı Ziya Esen, Denizli Mazhar Müfid Kansu, Konya Mustafa Ulusan, Muş Hakkı Kılıçoğlu, Van Hakkı Ungan.

Milli Müdafaa encümeni :

Balıkesir Cemal Esener, Bilecik Salih Bozok, Diyarbakir General Kâzım Sevüktekin, Elaziz Ahmed Saffet Ohkay, Erzurum Şükrü Koçak, Erzurum General Zeki Soydemir, Gazi Anteb Ali Kılıç, Giresun General İhsan Sökmen, İstanbul Ali Barlas, İstanbul General Dr. Hakkı Şinasi Erel, İstanbul General Şükrü Gökberk, Kars General Muhittin Akyüz, Kırşehir Lütfi Müfid Özdeş, Kocaeli Nedim Bozatık, Malatya General Osman Kopdagel, Seyhan General Naci Eldeniz, Sinob Cevdet Kerim İncedayı, Urfa Ahmed Yazgan, Urfa Ali Saib Ursavaş, Tekirdağ Rahmi Apak.

Nafia encümeni :

Afyon Karahisar Cemal Akçın, Afyon Karahisar Mebrure Gönenç, Çoruh Ömer Fehmi, Erzincan Aziz Samih İlter, İçel Hakkı Saydam, İçel Fikri Mutlu, Isparta Hüsnü Özdamar, İzmir Memed Sadettin Epikmen, Kars Baha Öngören, Kastamonu Sami Erkman, Kütahya İbrahim Dalkılıç, Manisa Osman Erçin, Niğde Halid Mengi, Samsun Dr. Asım Sirel, Samsun Etem Tuncel.

Si̇hhat ve İ̇çtimai Muavenet encümeni :

Ankara Dr. Taptas, Balıkesir Dr. Hasan Vasıf Somyürek, Bursa Dr. Refik Güran, Denizli Dr. Hamdi Berkman, Edirne Dr. Fatma Memik, Erzurum Dr. Ahmed Fikri Tuzer, Kayseri Salih Turgay, Kocaeli Dr. Ziya Nuri Birgi, Kütahya Dr. Şakir Ahmed Ediz, Malatya Dr. Hilmi Ortaç, Manisa Dr. Saim Uzel, Mardin Dr. Rıza Levent, Niğde Dr. Abravaya, Ordu Dr. Ziya Naki Yaltırım, Sinob Hüsamet-tin Okan.

Teşkilât-ı Esasiye encümeni :

Aydın Tahsin San, Bursa Asaf Doras, Bursa Refet Canitez, Kars M. Nazif Sirel, Kırklareli Dr. Fuad Umay, Konya General Ali Fuad Cebesoy, İzmir Mahmud Esad Bozkurd, Malatya Emrullah Barkan, Manisa Kenan Orer, Mardin Edib Ergin, Muğla Yunus Nadi, Ordu Ahmed İhsan Tokgöz, Seyhan Ali Münif Yeğena, Tokad Resai Erişken, Urfa Memed Emin Yurdakul.

Ziraat encümeni :

Ankara Hatı Cırpan, Balıkesir Rahmi Selçuk, Denizli Emin Aslan Tokad, Denizli Yusuf Başkaya, Erzincan Hikmet Işık, İstanbul General Refet Bele, Kastamonu Sıtkı Şerif Eken, Kırklareli Zühtü Akın, Kırşehir Ali Rıza Esen, Konya

Ahmed Hamdi Dikmen, İzmir Mustafa Rahmi Köken, Manisa Yaşar Özey, Maraş Nuri Ural, Niğde Cavid Oral, Seyhan Damar Arıkoğlu, Seyhan Tevfik Tarmena.

Böyle bir dağılım yapıldığında bazı milletvekilleri açıkta kalıyordu. Giresun milletvekili Hakkı Tarık Us, Meclis Başkanlığına bir önerge vererek içtüzüğün 22. maddesinde değişiklik yapılarak her encümeneye seçilecek milletvekili sayısının artırılmasını istemiştir. Zira milletvekili sayısı 317 olduğu bir zamana göre bu içtüzük yapılmıştı. Oysa şimdi milletvekili sayısı 399'a ulaştığına göre 82 milletvekili açıkta kalmaktadır. Bunun giderilmesi gerekiyordu¹ Hakkı Tarık Us'un bu teklifinin Teşkilât-ı Esasiye encümenince de benimsenmesinden sonra teklif Meclise gelmiş ve 13 Mart 1935'te görüşülerek kabul edilmiştir. Böylece komisyonlara seçilen üyelerin sayıları da arttırılmıştır.²

Encümenlerin toplanma sayıları da şöyledir:

Encümenin adı	Olağanüstü dönem	Birinci Yıl	İkinci Yıl	Üçüncü Yıl	Dördüncü Yıl	Toplam
Adliye encümeni	30	88	60	88	15	281
Arzuhal	33	64	90	75	20	282
Bütçe	97	92	87	95	42	371
Dahiliye	28	64	67	69	10	238
Divanı muhasebat	27	55	36	48	14	134
Gümrük ve inhisarlar	18	25	17	26	9	95
Hariciye	8	11	11	15	3	48
İktisad	5	44	45	54	14	162
Kütülpâne	3	5	7	3	2	20
Maarif	16	16	12	17	3	64
Maliye	49	70	57	71	22	269
Meclis hesaplarının tetkiki	18	17	16	13	6	70
Millî Mûdafaa	33	39	48	51	11	182
Nafia	15	21	15	28	8	87
Sıhhat ve içtimâî muavenet	13	18	14	14	4	63
Teşkilât esasiye	9	7	3	3	1	23
Ziraat	31	55	36	10	5	137

¹ bkz.TBMM Zb.C., 5. Devre, C.1,Dördüncü Toplantı, ek,s.1

² bkz. TBMM Zb.C., 5. Devre, C.1, s. 43-47.

Encümenlere gelen evrak sayıları :

Daimî encümenler	Lâyhalar	Teklifler	Tezkereler	Takrirler	Muhelif evrak	Yekûn	İhtâç edilecekler	Encümenlerde kalanlar
Adliye encümeni	144	14	124	0	10	292	155	112
Arzuhal	0	0	0	30	5	35	20	15
Bütçe	718	60	106	14	6	904	739	139
Dahiliye	121	12	13	4	0	150	106	60
Divanı muhasebat	116	17	88	0	44	208	107	95
Gümrük ve inhisarlar	46	3	19	0	0	68	59	3
Hariciye	119	2	10	0	0	131	113	6
İktisad	177	17	53	1	0	248	182	52
Kütüthane	0	0	0	0	0	0	0	0
Maarif	40	6	6	1	0	53	35	15
Maliye	158	13	73	7	4	255	214	32
Meclis hesablarının tetkiki	0	0	0	0	0	0	0	0
Millî Müdafaa	100	3	21	0	0	124	112	10
Nafia	60	1	7	0	0	68	63	4
Sıhhat ve içtimâî muavenet	19	2	2	1	0	24	24	0
Teşkilât esasiye	1	11	1	0	1	14	6	4
Ziraat	39	1	4	1	0	45	31	5
YEKÛN	1858	162	527	59	70	2619	1966	552

Muhtelif ve muvakkat encümenler	Lâyhalar	Teklifler	Tezkereler	Takrirler	Muhtelif evrak	Yekûn	İntaç edilenler	Encümenlerde kalanlar
Adliye ve Dahiliye encümenlerinden mürekkebe muhtelit encümen	1	2	7	0	0	10	6	4
Adliye ve Teşkilat-ı Esasiye encümenlerinden mürekkebe muhtelit encümen	0	0	61	0	0	61	31	30
Dahiliye ve Maliye encümenlerinden mürekkebe muhtelit encümen	3	0	0	0	0	3	3	0
Dahiliye ve Sıhhat ve İctimai Muavenet encümenlerinden mürekkebe muhtelit encümen	1	0	0	0	0	1	1	0
Hariciye ve Milli Müdafaa encümenlerinden mürekkebe muhtelit encümen	4	0	0	0	0	4	4	0
İş Kanunu layihası muvakkat encümeni	2	0	0	0	0	2	2	0
Memurin Kanunu muvakkat encümeni	8	3	3	0	0	14	9	4
Orman Kanunu layihası muvakkat encümeni	6	0	0	0	0	6	3	3
Vilayetlerin Hususi İdareleri Kanunu layihası muvakkat encümeni	8	0	0	0	0	8	0	6
Belediyeler Kanunu muvakkat encümeni	0	0	1	0	0	1	1	0
İskan Kanunu muvakkat encümeni	3	0	0	1	0	4	3	0
Bütçe, Dahiliye ve Maliye encümenlerinden mürekkebe muhtelit encümen	1	0	0	0	0	1	1	0
Bütçe, iktisad ve maliye encümenlerinden mürekkebe muhtelit encümen	3	0	0	0	0	3	3	0
Bütçe ve Maliye encümenlerinden mürekkebe muhtelit encümen	2	0	0	0	0	2	2	0
Bütçe, Maliye ve Ziraat encümenlerinden mürekkebe muhtelit encümen	1	0	0	0	0	1	1	0
YEKÛN	43	5	72	1	0	121	70	47

4. MECLİSİN ÇALIŞMA SÜRESİ VE DÖNEMLERİ

Anayasaya göre Büyük Millet Meclisi üyeleri dört yılda bir yapılacak seçimlerle belirlenirdi. Ancak seçim dönemi bitmeden meclis üyelerinin tam sayısının salt çoğunluğu ile seçimi yenileme kararı alabilirdi. Böyle bir karar alınır ise yeni toplanan Meclisin kasım ayına kadar yapacağı toplantılara olağanüstü toplantı deniyordu. V. Devre’de 1 Mart 1935’te başlamış ve 25 Ekim 1935’e kadar çalışmalarını sürdürmüştür. Bu tarihte çalışmalarına ara veren Türkiye Büyük Millet Meclisi 1 Kasım 1935’te tekrar normal çalışma dönemine girmiştir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Olağanüstü dönemde (1 Mart - 25 Ekim 1935 arası) tümü de açık olmak üzere 49 toplantı, 58 oturum yapmıştır. 6-18 Mayıs tarihleri arasında parti kongresi nedeniyle çalışmalarına ara vermiştir. 14 Haziran 1935 ile 1 Ekim 1935 tarihleri arasında yaz tatili yapmıştır. Bu süre içinde toplam 75 saat 29 dakika fiilen çalışma içinde bulunmuştur.

Olağanüstü dönemde Aydın milletvekili Abidin Özmen'in Birinci Umumi Müfettişliğe (14.6.1935) Diyarbakir Milletvekili Zekai Apaydın'ın da Moskova Büyükelçiliğine atanması (1.10.1935) üzerine milletvekilliğinden istifa etmişlerdir.

Bu dönemde, ölen ve yeniden seçilen milletvekilleri şunlardır:

İli	Ölenin Adı Soyadı	Ölüm Tarihinin Bildirimi	Yeni Seçilenin Adı Soyadı	Mazbatasının Onay Tarihi
Kars	Yusuf Akçura	25.3.1935	Fuad Köprülü	10.6.1935
Tokad	Faik Permeki	25.3.1935	General Sıtkı Üke	7.6.1935
Gaziantep	Reşit Açar	6.5.1935	A.Hikmet Ayerdem	7.6.1935
Çoruh	Ö. Fehmi Noylan	7.6.1935	-	-
Çoruh	Mehmet Ali Okar	4.10.1935	-	-
Çankırı	Sami Çölgeçen	4.10.1935	-	-

Birinci toplantı yılı 1 Kasım 1935'ten 1 Kasım 1936'ya kadar sürmüştür. Bu süre içinde TBMM 81 toplantı 84 oturum yapmış ve 113 saat 9 dakika toplantı halinde bulunmuş, 5 ay 22 gün tatil yapmıştır.

Birinci toplantı yılında Erzurum milletvekili Tahsin Uzer Üçüncü Umumi Müfettişliğe (8.11.1935), Sivas Milletvekili Hüsrev Gerede Tokyo Büyükelçiliğine atanması dolayısıyla istifa etmişlerdir (6.1.1936). Birinci yılda iki istifa üç ölümle boşalan milletvekilliği yanında olağanüstü dönemde de boş kalan iller için milletvekili seçimi yapılmış ve şu milletvekilleri seçilmiştir.

İli	Ölenin Adı Soyadı	Ölüm Tarihinin Bildirimi	Yeni Seçilenin Adı Soyadı	Mazbatasının Onay Tarihi
Aydın			Hulusi Alataş	24.1.1936
Bolu	Mithat Denli	27.5.1936	Cemal Hüsnü Taray	11.6.1936
Çankırı	-	-	Hatice Özgener	22.1.1936
Çoruh	-	-	İhsan Kurtkan	24.1.1936
Çoruh	-	-	İlyas Sami Muş	24.1.1936
Diyarbakir	-	-	İ.Tali Öngören	22.1.1936
Erzurum	-	-	Perteve Demirhan	22.1.1936
Erzurum	N.Asım Yazıksız	10.1.1936	Saim Ali Dilemre	22.1.1936
Sivas	Akif Öztekin Erdemgil	5.2.1936	-	-
Zonguldak	C.Sahir Erozan	10.1.1936	Raif Dinç	22.1.1936

İkinci devre (toplantı yılı) 1 Kasım 1936 da başlamış ve 30 Ekim 1937’de sona ermiştir. Bu süre içinde TBMM 77 toplantı 86 oturum yapmıştır. Milletvekilleri 5 ay 22 gün tatil yapmıştır. Milletvekilleri 107 sat 33 dakika fiilen toplantı halinde bulunmuşlardır.

İkinci toplantı yılında, Yozgat Milletvekili Avni Doğan Kastamonu Valiliğine (1.10.1936), Kütahya Milletvekili Lütü Kırdar Manisa Valiliğine (19.10.1936) atandığı için istifa etmiştir. Bunların yerine Celâl Arat Yozgat’tan (27.11.1936) ve Hüseyin Rahmi Gürpınar (30.11.1936) Kütahya’dan milletvekili seçilmiştir.

İkinci toplantı yılında ölenler ve yerlerine seçilenler şunlardır :

İli	Ölenin Adı Soyadı	Ölüm Tarihinin Bildirimi	Yeni Seçilenin Adı Soyadı	Mazbatasının Onay Tarihi
Çankırı	Rıfat Üntürün	13.11.1936	F.Nazmi Örkün	27.11.1936
Gaziantep	Nuri Conker	13.1.1937	Numan Menemencioğlu	5.4.1937
İstanbul	A. Hamit Tarhan	16.4.1937	Atıf Bayındır	25.1.1937
İstanbul	Şükrü Gökberk	2.12.1936	Şükrü Ali Ögel	25.5.1937
Kayseri	Süleyman Demirezen	29.1.1937	Faik Baysal	31.3.1937
Kocaeli	Ziya Nuri Birgi	21.12.1936	İbrahim Dıblan	3.2.1937
Maraş	Mitat Alam	13.11.1936	Alaaddin Tiritioğlu	27.11.1936
Siirt	Mahmud Soydan	21.12.1936	M.Ali Kurtoglu	3.5.1936

Üçüncü toplanma yılı 1 Kasım 1937’den 29 Haziran 1938’e dek sürmüştür. Bu süre içinde 83 toplantı ve 88 oturum yapılmış, 108 saat 49 dakika fiilen toplantı halinde bulunulmuş, 5 ay 15 gün tatil yapılmıştır. Bu süredeki oturumların tümü de açık yapılmıştır.

Üçüncü toplantı yılında Bolu Milletvekili Cemal Hüsnü Taray Bürüksel sefiriğine atandığı (5.11.1937), Gaziantep Milletvekili Numanmenemencioğlu Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreterliğine (Hariciye Vekaleti Katibi Umumiliği) (5.11.1937), Zonguldak Milletvekili Mitat Altıok Diyarbakır Valiliğine atandığı için (5.11.1937) milletvekilliğinden istifa etmişlerdir. Bunların yerine Osman Göktürk Bolu’dan, Mehmet Ali Ağakay (29.12.1937) Gaziantep’ten, Necati Güneri (26.11.1937) Zonguldak’tan milletvekili seçilmişlerdir.

Üçüncü devrede vefat edenler ve yerlerine seçilenler:

İli	Ölenin Adı Soyadı	Ölüm Tarihinin Bildirimi	Yeni Seçilenin Adı Soyadı	Mazbatasının Onay Tarihi
Ankara	Rasim Aktar	2.3.1938	Muammer Eriş	11.4.1938
Bayazıt	Ubeydullah	5.11.1937	Hüsamettin Kural	26.11.1937
Bursa	Esad Sagay	3.6.1938	-	-
Çankırı	Mustafa Önsay	13.4.1938	-	-
Elazığ	A.Saffet Ohkay	24.5.1938	-	-
Kayseri	Veli Yaşın	2.5.1938	-	-
Kocaeli	Nedim Bozatk	17.11.1937	A.Sait Akbaytugan	26.11.1937
Kütahya	İbrahim Dalkılıç	5.11.1937	Vedit Özgören	26.11.1937
Manisa	Sabri Toprak	2.3.1938	Faik Kurdoğlu	11.4.1938
Samsun	Etem Tuncel	24.5.1938	-	-
Sinob	Galip Üstün	2.3.1938	İ.Hakkı Veral	11.4.1938

Bursa, Çankırı, Elazığ, Kayseri, Samsun milletvekilliği boş kalmıştır. Bolu Milletvekili Osman Göktürk de daha Meclise katılmadan 27 Nisan 1938'de ölmüştür. Böylece boş milletvekilliği sayısı 6 olmuştur.

Dördüncü toplantı yılı 1 Kasım 1938'de başlamış ve 27 Ocak 1939'a kadar sürmüştür. Bu sürede TBMM 28 toplantı 32 oturum yapmış ve 35 saat 20 dakika toplantı halinde bulunmuştur.

Dördüncü toplantı yılında İzmir Milletvekili Tevfik Rüştü Aras Londra Büyükelçiliğine atandığı için 25. 1 1939'da istifa etmiş yerine kimse seçilmemiştir.

Bu toplantı devresinde ölen ve yerlerine seçilen milletvekilleri şunlardır :

İli	Ölenin Adı Soyadı	Ölüm Tarihinin Bildirimi	Yeni Seçilenin Adı Soyadı	Mazbatasının Onay Tarihi
Ankara	Kemal Atatürk	11.11.1938	Atıf Baytın	4.1.1939
Antalya	Celâl Mengilibörü	14.11.1938	Cezmi Erçin	16.1.1939
Burdur	M.Şeref Özkan	14.11.1938	Hasan Rıza Soyak	9.1.1939
İstanbul	H.Etem Eldem	2.12.1938	Kazım Karabekir	6.1.1939
İzmir	Kazım İnanc	14.11.1938	Reşad Mimaroglu	11.1.1939
Muğla	Nuri Tuna	2.12.1938	Sadullah Güney	6.1.1939
Siird	İ. Müştak Mayakon	2.12.1938	Naki Bekmen	16.1.1939

Bunların dışında üçüncü devreden boş olan Bolu, Bursa, Çankırı, Elazığ, Kayseri ve Samsun milletvekilliklerine de şunlar seçilmiştir.

İli	Yeni Seçilenin Adı Soyadı	Mazbatusının Onay Tarihi
Bolu	Fethi Okyar	11.1.1939
Bursa	Naci Tınaz	6.1.1939
Çankırı	H. Cahit Yalçın	4.1.1939
Elazığ	Fethi Altay	16.1.1939
Kayseri	Sadeddin Serim	6.1.1939
Samsun	Fahri Engin	6.1.1939

V. Devre boyunca, 2112 mazbata genelkurula gelmiştir. Bunların aldığı şekli şöyle gösterebiliriz:

Cinsi	Olaganüstü Dönem	1. Yıl	2. Yıl	3. Yıl	4. Yıl	Sonuç
Kanun	300	361	358	480	105	1604
Karar	63	74	58	53	20	268
Tefsir	13	6	11	9	0	39
OkunarakKabul	2	4	12	25	5	48
Encümene İade	9	17	15	4	7	52
Hükümetce Geri Alınan	3	5	1	3	0	12
Hükümete İade	0	2	0	0	2	4
Okunan	14	8	11	11	4	48
Reddedilen	0	0	0	1	0	1
Ruznâmede Kalan	8	13	7	5	0	33

III. BÖLÜM

CUMHURBAŞKANI'NIN TBMM'Yİ AÇIŞ KONUŞMALARI

1. BEŞİNCİ DÖNEM BİRİNCİ TOPLANTI YILINI AÇIŞ KONUŞMASI

Toplum yaşamında olduğu kadar devlet yaşamında da kimi gelenekler kuşaktan kuşağa aktararak sürdürülür.

Türk toplumunun 1876'da tanıştığı Meşrutî sistem, olumsuzlukları yanında devlet yaşamında olumlu izler de bırakmıştı. Bunlardan biri de Devlet Başkanının yani Padişahın her yıl Meclisin açılışında bir konuşma yaparak; geçen yılda nelerin yapıldığını, o yıl nelerin yapılmasını istediğini belirtmesiydi. Anayasanın 45. maddesi de “*Meclisi Umuminin yevmi küşadında zatı hazireti padişahi veyahut taraflarından bilvekalé sadriazam hazır olduğu ve vükelâyı devletle iki heyetin âzayı mevcudesi birlikte bulundukları halde resmî küşat icra olunup senei cariyeye zarfında devletin ahvali dahiliye ve münasabâtı hariciyesine ve senei atiyede ittihazına lüzum görülecek tedbir ve teşebbüsata dair bir nutku hümayun kıraat olunur*”¹ diyerek padişahın bu anlamda bir konuşma yapmasını zorunlu kılıyordu. Nitekim İmparatorlukta, parlamentonun açık bulunduğu dönemlerde Meclisi Mebusan ile Meclisi Âyan'ın ortak toplantısında padişahlar birer konuşma yaparak ülke ve devlet sorunları hakkındaki görüşlerini, alınması gereken önlemleri açıkladılar.²

23 Nisan 1920'de Ankara'da Büyük Millet Meclisi açıldığı zaman da Mustafa Kemal Paşa, Meclis Başkanı sıfatıyla bu geleneği sürdürdü. Ancak, Mustafa Kemal Paşa 1924'e kadar her yıl 1 Mart'ta bu konuşmayı yaptı.

29 Ekim 1923'te Cumhuriyet'in ilân edilmesinden ve 20 Nisan 1924'te yeni bir anayasanın yapılmasından sonra bu tarih de değişti. Yani Anayasanın 37. maddesindeki “*Reisicumhur her sene Teşrinisani'de (Kasım) Hükümetin geçen sene ki faaliyetine ve o sene ittihat edilmesi münasip görülen tedbirlere dair bir nutuk irad eder veyahut Başvekile kıraat ettirir*” hükmü gereğince her yıl bir konuşma yaptı. Yalnız, 1938'de hasta olduğu için konuşmasını başbakan okudu.

Temel görevi, toplumun mutluluğunu, refahını ve güvenliğini sağlamak; bunu engelleyen unsurları ortadan kaldırmak olan parlamento için bu konuşmalar adeta birer yol haritası niteliği taşıdı. Bu bölümde Atatürk'ün TBMM'de yaptığı konuşmaları ele alacağız.

1 bkz. Şeref Gözübüyük-Suna Kili, *Türk Anayasa Metinleri 1938-1980*, Ankara, 1982, s.32.

2 bkz. İhsan Güneş, *Türk Parlamento Tarihi*, C.1, s.641-688

Büyük milletin yüce vekilleri;

Kamutayın beşinci devresini açarken sizlere derin saygılarımı sunarım.

Kamutay, arsiulusal durumun çok önemli bir zamanında çalışmaya başlıyor.

Hadiseler, Türk Milletine, iki ehemmiyeti düsturu yeniden hatırlatıyor:

Yurdumuzu ve halkımızı müdafaa edecek kuvvette olmak... Sulhu koruyacak arsiulusal çalışma birliğine önem vermek.. Sulhun bozulmuş olmasından ızdırab duymamak mümkün değildir. Her halde, bu günkü, ağır ihtilafların ortadan kalkması, medeni insanlığın başlıca dileği olmalıdır. Bizim sulh ülküsüne ne kadar bağlı olduğunuzu bu ülkünün güvenlik altına alınmasındaki dileğimizi ne kadar esaslı bulunduğunu izaha lüzum görmüyorum.

Bu hususta çalışan uluslar sosyetesinin, tecrübelerden istifade ederek prensiplerini tekâmül ettirmesi ve sulhu koruma kudretini arttırması samimi arzumuzdur.

Sayın arkadaşlar;

İç idare teşkilatımızı, yurdun doğu bölgelerinden başlayarak genişletmek ihtiyacını duymaktayız.

Yeniden iki genel ispektörlük ve yeniden bazı vilayetlerin kurulması da lüzumlu görülmektedir. Bu arada Dersim bölgesinde esaslı bir ıslahat programının tatbiki de düşünülmüştür.

Vilayetlerimizin devamlı teftişini ve müşterek işlerinin bir elden tâkibini kolaylayan genel ispektörlerden çok faydalar bekliyoruz.

Doğu vilayetlerimizin belli başlı ihtiyacı, orta ve batı illerimize demir yollarla bağlanmaktır. Şarka ilerleyen iki ana demiryolunun hızla bitirilmesini ve bunları birbirine bağlayacak yollar örüğüne şimdiden başlanılmasını lüzumlu görüyoruz.

İran-Türkiye transit yolunun teşkilâtlanması özenle bitirilmelidir.

Liman ve sulama işlerinde acele yapılacak şeyler vardır. Sağlık savaşı da yeni icablara göre genişletilmek zaruretindedir.

Saydığım bütün bu işleri. Hükümetin kesin bir programı içinde güdmesini bekleyebiliriz.

Üzerinde önemle durmak istediğim bir ciheti de bildirmeliyim.

Türk ülkesi içinde köylere varıncaya kadar küçük, büyük bütün şehirlerimizin birer genlik ve bayındırlık görevi olması önde tuttuğumuz amaçlardandır .

Türk'e ev ve bark olan her yer sağlığın, temizliğin güzelliğin, modern kültürün örneği olacaktır.

Devlet kurumları yanında, doğrudan doğruya bu işlerle ilgin olan urbayların bu görüş ve düşünüşle çalışmalarını istiyorum.

Urbayların Devlet merkezinde toplanışı bu işin sonucu değil, başlangıcıdır.

Bayanlar, Baylar;

Endüstri programımız, normal gidişindedir. Bununla beraber yurdun endüstrileşmesine daima çok hız verilmesi ve yakın bir çağda, yani bir ikinci programa başlanması lüzumuna dikkatinizi uyandırmak isterim.

Maden işleri yeni bir açılma devresindedir. Maden mühendislerimizi, ihtiyaca yeter sayı ve değerde yetiştirmeği önemek gerektir.

Kömür havzasının rasyonel işlemesi için tedbirler aramak ta lâzımdır .

Bir de arkadaşlar! köylümüzün gerilik düzeyinin yükselmesi tedbirlerine daha geniş ölçüde özenle devam edeceğiz .

Aydın sayıtlavlar!

Kültür kınavımızı, yeni ve modern esaslara göre, teşkilâtlandırmaya durmadan devam ediyoruz. Türk tarih ve dil çalışmaları, büyük inanla beklenen ışıklı verimlerini şimdiden göstermektedir.

Ulusal musikimizi, modern teknik içinde yükseltme çalışmalarına, bu yıl daha çok emek verilecektir.

Ulusal kültür pek lüzumlu olduğu gibi, arsiulusal ilgiler bakımından da yüksek değeri belli olan radyo işine önem vermemiz çok yerinde olur.

Sayın arkadaşlar!

Maliyede, geçen yıl cesaretle aldığınız tedbirlerin, ne kadar yerinde olduğu sabit olmuştur. Tuz ve şeker fiyatlarının düşürülmesi halkı hoşnut etmiş ve yığıaltımı arttırmıştır.

Bu yıl, başka konularda da bu yönden tedbirler alacaksınız. Sayım vergisinde ve bina kıymetlerinde indirim faydalı olacaktır. Ârazî ve yapı vergilerinin hususî idarelere devri önemli ıslahattan sayılacaktır.

Vergi indirimlerini Hazinesinin karşılayabilmesi, ülke ekonomi kudretinin yüksekliğine değerli bir belgedir.

Ekonomik teşkilât teknik temeller üzerine yerleşerek yükseldikçe, yurdun verimi çok daha ziyade olacaktır. Ancak, bütün özenimizi vererek vatanın teşkilâtlanması hızını; arttırmak gerektir.

Arsiulusal siyasanın gidişi ulusal korum araçlarını arttırmaya da lüzum göstermektedir. Bunun mâliğ çarelerini dikkatli ve isabetli bir surette araştırmanızı dilerim.

Tayyare filolarımızı vücûde getirmek için büyük milletimizin yüce ilgisini heyecanla anmak borcumdur.

Son arsulusal hadiseler, Türk milleti için kudretli bir hava ordusunun, hayatı önemde tutulmasına bir daha hak verdirdi. Çok emekle kurduğumuz canımızla korumaya and içtiğimiz kutsal yurdun, havadan saldırılara karşı güvenlik altında bulunması demek, bize saldıracakların kendi yurdlarında bizimle aynı zararları yapabileceğimize güvenimiz demektir. Bu güveni, her gün arttıracak araç bulmakta, büyük Türk ulusunun, ne göksel bir duyguyu kalbinde taşıdığını her ferdinin vatani için tutuşan gözlerinde okumaktayız.

Havacılarımız, bütün ordu ve donanmamız gibi vatani korumaya anık kahramanlardır. Büyük millet, bu soyak evladlarla kendini mutlu sayabilir .

Sevgili arkadaşlarım,

İşleriniz çoktur geniştir, önemlidir. Fakat başarılacağına sarsılmaz güvenim vardır. Çünkü Kamutay vatan severliğin, çalışkanlığın tedbirde isabetin ideal örneğidir. Kamutay, yurdun korunması onun bayındırlığı için en yüksek ulusal ilham ve kudret kaynağıdır.

2. BEŞİNCİ DÖNEM İKİNCİ TOPLANTI YILINI AÇIŞ KONUŞMASI

Sayın milletvekilleri,

Sizi, sevgi ve saygılarımla selamliyerek, beşinci devrenin ikinci senesini açıyorum.

Derhal, söylemeliyim, ki, bu seneki çalışmalarımızın da, memleket ve millet işlerinde, yeni iyilikler ve ilerlemeler yapacağına kaniğim.

Geçen yıl, Türk milleti, huzur ve sükûn içinde, millî ve insanî ülküye, aşk ile koşan kuvvetli ve çalışkan bir varlık gösteriyordu.

İdarede ve Adliyede yeni kanunların ve yeni teşkilâtın vatandaşı sevindiren neticeleri görülüyordu.

Ekonominin her sahasında ve memleketin her tarafında. Türkler, kendilerine ve devletlerine tam bir güven içinde çalışıyorlardı.

Cumhuriyet, yine ve sağlam esaslar ile, Türk milletini emin ve metin bir istikbal yoluna koyduğu kadar, asıl, fikirlerde ve ruhlarda yarattığı güvenlik itibarile, büsbütün yeni bir hayatın müjdecisi olmuştur. Seneler geçtikçe, millî ideal verimleri güvenler çalışmada, ilerleme hevesinde, milli birlik ve millî irade şeklinde, daha iyi gözlerle çarpılmaktadır. Bu, bizim için çok önemlidir; çünkü, biz, esasen millî mevcudiyetin temelini, millî şuurda ve milli birlikte görmekteyiz .

Halk ile Hükûmet arasındaki yakınlık ve beraber çalışma gayreti, ayrıca mucib bir seviyededir. Bu hususta partimizin feyizli önderliğini ehemmiyetle kaydetmek isterim.

İdarî ve ekonomik tedbirlerin iyi tatbiki ve tatbik neticelerinin iyi anlaşılması için, halkın Hükûmete yardım etmek hevesi, iftihar olunacak bir tezahürdür. Bu ruhi vaziyet, Türk milletini ilerletmek ve Türk vatanını imar etmek için, çok verimli ve çok aslî bir âmildir.

Devleti ve Hükûmeti kendi malı ve koruyucusu tanımak, bir millet için büyük nimet ve mazhariyettir. Türk milleti bu neticeye Cumhuriyette varmış ve her sene bunun artan semerelerini görmüş ve göstermiştir. Milletimizin, maddî ve manevî huzuruna her şeyden fazla ehemmiyet verişimizin, ne kadar yerinde olduğu anlaşılıyor.

Arkadaşlar;

İlk tahsilin yayılması için, sade ve pratik tedbirler almak yolundayız. İlk tahsilde hedefimiz, bunun umûmî olmasını bir an evvel tahakkuk ettirmektir. Bu neticeye varmak, ancak, fasılasız tedbir almakla ve onun metodik tatbikle mümkün olabilir. Milletin başlıca bir işi olarak bu mevzuda ısrar etmeyi lüzumlu görüyorum. San'at ve teknik mekteblerine rağbet artmıştır. Bunu sevinçle söylerken, her türlü teşvîki arttırmak lâzım olduğunu da ilâve etmek isterim.

Yüksek tahsîl için, Ankara Üniversitesini tesîs etmek yolunda, Tıp Fakültesine de başlayarak, yeni ve en külfetli hamlenin atılmasını dilerim.

Ankara'da bir konservatuar ve bir temsil akademisi kurulmakta olmasını zikretmek, benim için bir hazdır.

Güzel sanatlara da alakanızı yeniden canlandırmak isterim.

Güzel sanatların her şubesi için, Kamutayın göstereceği alâka ve emek, milletin insanî ve medenî hayatı ve çalışkanlık veriminin artması için, çok tesirlidir.

Başlarında kıymetli Maârif vekilimiz bulunan, Türk Tarih Kurumu ile Türk Dil Kurumunun, her gün yeni hakikat ufukları açan, ciddi ve devamlı mesaisini takdirle yad etmek isterim. Bu iki ulusal kurumun, tarihimizin ve dilimizin, karanlıklar içinde unutulmuş derinliklerini, dünya kültüründeki analıklarını, reddolunamaz ilmî belgelerle ortaya koydukça, yalnız Türk milleti için değil, ve fakat bütün ilim alemi için, dikkat ve intibahı çeken kutsal bir vazife yapmakta olduklarını emniyetle söyleyebilirim. Tarih kurumunun Alacahöyük'te yaptığı kazılar neticesinde meydana çıkardığı, beş bin beş yüz senelik maddî Türk tarih belgeleri, cihan kültür tarihini yeni baştan tetkik ve tamik ettirecek mahiyettedir. Bir çok Avrupalı âlimlerin iştirakile toplanan, son Dil kurultayının ışıklı neticelerini bizzat görmüş olmakla çok mutluyum. Bu ulusal kurumların az zaman içinde, ulusal akademiler halini almasını temennî ederim. Bunun için, çalışkan tarih ve dil âlimlerimizin, dünya ilim âlemince tanınacak, orijinal eserlerini görmekle bah-tiyar olmamızı dilerim.

Sayın arkadaşlar;

Ana vatana yeni kavuşan göçmen vatandaşlarımızın iskânı başlıca işlerimizdendir. Göçmenleri iyi yerleştirmek ve sürâtle üretmen kılmak için, onları kâfi derecede teçhiz etmeğe çalışıyoruz. Aldığımız neticeler ümit vericidir. Bu millî meseleye, tahsis edebildiğimiz vesait derecesinde, fakat ara vermeksizin devam edeceğiz.

Demiryolu inşâsı programına devam ediyoruz. Buna muvâzi olarak, yol ve köprü inşââtına, daha fazla vesait tahsis edebilmek arzuya şayandır. Herhalde su işleri için verilen vesâiti arttırmaya lüzum vardır. Şimdiye kadar muhtelif yerlerde yapılmış ve yapılmakta olan ufak büyük su işleri, çok teşvik edici neticeler vermektedir. Kamutayın, su işleri için yeni imkânlar aramasını lüzûmlu görmekteyim.

Telefon şebekesi memleket içinde, bir program dahilinde genişlemektedir. Bu faaliyeti takdir ve teşvik etmek isterim. Yakın bir zamanda iyi bir radyo merkezine nail olacağımızı umarım.

Ticarî hava nakliyesi işlerinin emniyetli, intizamlı devamını ve genişlemesini ise çok önemli tutmaktayım.

Sayın vekiller;

Ekonomi sahalarında millî faaliyetimizin artmasından ve genişlemesinden sevinç duymaktayız. Cumhuriyetin ekonomik tedbirleri her sahada feyizli semereler vermektedir.

Ziraatta kalkınmayı kolay ve çabuk yapmak için şartlar, çok ilerlemiş ve hazırlanmıştır. Yeni usulde ve yeni makineler kullanmakta, iyi teşkilâtla yapılacak yardımların sürâtle semere vereceğini görüyoruz. Kooperatif teşkilâtı her yerde sevilmiştir. Kredi ve satış için olduğu kadar, istihsal vasıtalarını öğretip kullan-dırmak için de, kooperatiften istifadeyi mümkün görüyoruz.

Ziraatte hastalıklar ile mücadele işine daha çok ehemmiyet vermek lâzımdır.

Toprak kanununun bir neticeye varmasını Kamutayın yüksek himmetinden beklerim. Her Türk çiftçi ailesinin, geçineceği ve çalışacağı toprağa mâlik olması, behemehal lâzımdır. Vatanın sağlam temeli ve imarı bu esastır. Bundan fazla olarak, büyük arazîyi modern vasıtalarla işletip vatana fazla istihsal temin edilmesini teşvik etmek isteriz

Ticaret münasebetlerimiz bu sene daha genişlemiştir. Karşılıklı genişlik ve kolaylık, takib ettiğimiz esastır. İhracatımızın kolaylaştırıldığı yerde ithalatın artmasından sakınmıyoruz, bu ithalatı arttırmak ve kolaylaştırmaya çalışıyoruz. Bu dürüst politika üç seneden beri ticaretimiz hacmini muntazaman arttırmıştır.

Endüstri programının tatbiki ciddi olarak devam ediyor. Her yeni endüstri eseri, muhitine refah ve medeniyet, ve bütün memlekete haz ve kuvvet vermektedir. İkinci programın hazırlıkları şevk ile ilerlemektedir.

Maden işletilmesi inkişaf halindedir. Madenlerimiz bizim başlıca bir döviz kaynağımız olduğu için de, yüksek dikkatinizi celbe değerlidir.

Artvin civarında bakır madenlerinden birinin işlemeğe başlamasından memnun olduk. Ergani bakır madeninin işlemeğe başlamasını, memleket için mühim bir fayda telakkî ediyoruz. Yine memleket için pek ehemmiyetli bulduğumuz diğer mesele, kömür havzasının rasyonel olarak işlemesidir. Üzerinde bulunduğumuz tedbirlerin süratle netice vermesini temenni ederim.

Deniz ve deniz mahsulleri ticaret ve endüstrisi önemli bir mevzûumuzdur.

Ticaret filomuzu yenilemek ve arttırmak teşebbüsünü memnun olarak kaydediyoruz. Limanlarımızda kâfi teşkilât yapılması, umumî mağazalar ve antrepolar bulundurulması mukarrerdir.

İş kanununun tatbiki için icab eden teşkilâtın kurulması lâzımdır. Ayrıca deniz ve ziraat işçileri için de yeni kanunlar hazırlanmalıdır.

Küçük kredi mevzûunun ehemmiyetle ele alınmasını, Büyük Meclisin dikkatine arz ederim.

Bu sene, Ziraat bankasının yeni kanun layihası, çalışma mevzûlarınız arasında olacaktır.

Bankaları ve kredi tevziini inzıbata alan, kooperatifleri kuran ve genişleten kanunlarımızdan sonra, bu yeni eserleriniz memleketin kredi hayatında verimli olacaktır.

Maliyemiz, memnun olacağınız surette, müsbed ve verimli vaziyettedir. Muvazeneye hususî ehemmiyet veren Büyük Meclis, her sene varidatı fazlası ile temin etmeğe muvaffak olmaktadır. Bu sene de tahminlerin tahakkuk edeceğine emniyet edebiliriz.

Hayatı ucuzlatmak icab ettikçe, vergileri indirmek siyasetine devam edeceğiz. Tuz, şeker, çimento, sayım vergilerinde iki sene içinde yaptığınız cesurane indirimeler, her bakımdan faydalı olmuştur.

Bu sene hem ilk ihtiyaçlardan, hem esaslı kuvvet vasıtalarından olan petrol ve müştakları üzerindeki resimlerden geniş mikyasta indirme yapmağa muvaffak olmanızı dilerim.

Bundan başka vergi usullerinin ıslahı çarelerinin aranmasına da ehemmiyetle devam olunmalıdır. İyi usul ve iyi tatbikin memnun edici neticelerini vatandaş, hiç bir işte vergi mevzûu kadar hassasiyetle takdir etmez.

Diğer taraftan vatandaşın Hazineye karşı mükellefiyetinin, en mühim vazifesi olduğunu anlatmak için, yorulmamak lâzımdır. Şüphe yoktur ki, bhusus Devletçi ve halkçı olan bir idare ve ekonomi hayatında, Hazinesinin kudret ve intizamı başlıca mesnettir. Cumhuriyetin kudreti de her sahada ve millî müdafaa sahasında

da, ihtiyaçlarını karşılayan Hazinesinin intizamındadır. Gelecek yıllar için de Hazinenin kudretini muhafaza etmek, sizin en mühim işiniz olacaktır. Milli paramızın fiilen müstakir olan kıymeti muhafaza olunacaktır .

Aziz arkadaşlar,

Millî müdafaa vasıtalarına senelerden beri verdiğimiz ehemmiyetin yerinde olduğunu, hadiseler her gün göstermektedir .

Ordumuzu en yeni vasıtalarla mütemediyen teçhiz etmeğe çalışıyoruz.Yüksek kıymetini arttırmaa verdiğimiz ehemmiyet ise, daha ziyadedir.

Ordunun çalışmalarından ve bütün milletin vatan müdafaaı için severek ve isteyerek çalışmak şevkinden memnunuz .

Deniz silahlarına ehemmiyet veriyoruz. Denizcilerimizin iyi silahlı ve iyi talimli olarak hazırlanmaları büyük emelimizdir.

Hava ordusuna sarfettiğiniz himmeti arttırmanızı dilerim. Yeni bir programın tatbikât devresinde bulunduğumuz için, hava kuvvetlerimiz arzumuz derecesinden henüz uzaktır. Kuvvetli bir hava ordusu vücude getirmek yolunda iyi neticelere doğru emniyetle yürümekte olduğumuzu ifade ederken, hava taarruzlarına karşı milletin hazırlanması için de ayrıca alakanızı uyandırmak isterim.

Bu sene içinde arsiulusal bakımdan bizim için mesud hadiseler oldu.

İngiltere Kralı Sa Majeste Sekizinci Edvard'ın mütenekkiren ziyaretini ve Boğazlarda yeni rejimin (Montrö) mukavelesinin derpiş ettiğı veçhile tatbiki başlandığını, bunların başında olarak zikretmeyelim.

Tanışmakla bahtiyar olduğum İngilizlerin Büyük Kralile aramızda husule gelen dostluğun, milletlerimizin temâyül atına uygun olarak, iki Hükümet arasında fiilen inkişaf etmekte olan samimi münasebat üzerinde hayırlı tesirine şüphe yoktur.

Türkiye'nin hakkını teslim etmekle yüksek dostluk ve anlayış gösteren (Mont-rö) mukavelesi akidleri, aynı zamanda kritik devam eden arsiulusal durumun bu önemli devresinde, istikrarı için herkesin çalışması icap eden umumî sulh işine de değerli hizmet etmiş oldular.

Tarihte bir çok defa münakaşa ve ihtiras vesilesi olmuş olan Boğazlar, artık tamamilen Türk hakimiyeti idaresinde, yalnız ticaret ve dostluk münasebetlerinin muvasala yolu haline girmiştir. Bundan böyle muharib her hangi bir Devletin harb sefinelerinin Boğazlardan geçmesi memnudur.

Bu münasebetle, karada ve denizde Büyük komşumuz Sovyet Rusya ile aramızdaki, on beş seneden beri her türlü tecrübeden geçmiş olan dostluğun ilk gündeki kuvvet ve samimiyetini tamamilen muhafaza ederek, tabii inkişafında devam, ettiğini beyan etmekle de, ayrıca memnuniyet duyuyum.

Bu sene içinde, Afganistan'ın kıymetli Hariciye ve Harbiye vezirleriyle görüşmekten de memnun oldum.

Dost ve müttefik Yugoslavya'nın Yüksek Başvekil ve Hariciye Nazırının millî Bayramımızda aramızda bulunması, bize ayrı bir sevinç verdi.

Balkanlar arasındaki kardeşliğin tersini bizim öteden beri başlıca emelimizdir. Türk-Yugoslav bağlılığı bunun esaslı bir tezahürüdür .

Diğer müttefiklerimiz ve dostlarımız ile de temaslarımız, daimî ve samimidir. Balkanlarda Garbî Asya'da ve Şarkî Akdeniz'de sulhun devamı, eski dünyanın bir çok diğer yerlerine nispetle, daha emin görünmektedir. Türkiye'nin bütün Devletlerle münasebetlerinin iyi olduğunu, memnuniyetle kaydedirim.

Bu sırada, Milletimizi gece gündüz meşgul eden başlıca büyük bir mesele, hakikî sahibi öz Türk olan İskenderon-Antakya ve havalisinin mukadderatıdır. Bunun üzerinde, ciddiyet ve katiyetle durmaya mecburuz.

Daima kendisi ile dostluğa çok ehemmiyet verdiğimiz Fransa ile aramızda, tek ve büyük mesele budur. Bu işin hakikatını bilenler ve hakkı sevenler, alakamızın şiddetini ve samimiyetini iyi anlarlar ve tabîî görürler.

Önümüzdeki sene, müzakereler ve silahlanma yarışları ile büyük bir hazırlık senesi olacağı benziyor. Devletler arasındaki ihtilafların anlaşmalara varmasını samimiyetle dileriz.

Sayın Milletvekilleri;

Ağır ve önemli işleriniz, size, millet yolunda esaslı hizmetler hazırlamaktadır. Milletin sevgileri, hayırlı ve faydalı çalışmalarınızda sizinle beraberdir.

3. BEŞİNCİ DÖNEM ÜÇÜNCÜ TOPLANTI YILINI AÇIŞ KONUŞMASI

Beşinci devrenin üçüncü yılını açıyorum.

Her şeyden önce, sevgili Kamutay arkadaşlarımla, yeni çalışma yılı başlangıcında, karşı karşıya bulunmaktan duyduğum derin sevinç ve saadeti ifade etmeliyim. Sizi yüksek saygı ile selamlar ve bu çalışma yılınızın da, millet ve memleket için feyizli başarılarla benzemesini dilerim.

Sayın Milletvekilleri,

Memnuniyetle görmekteyiz ki, Cumhuriyet rejimi yurdumuzda huzur ve sükûnun en iyi yerleşmesini temin etmiş bulunuyor. Vatandaşlar ve bu yurdda oturanlar, Cumhuriyet kanunlarının eşit şartları altında kendileri için hazırlanan hürriyet, refah ve saadet imkânlarından azamîğ istifade etmektedirler.

Milletimizin lâıyk olduğu yüksek medeniyet ve refah seviyesine varmasını alıkoyabilecek hiç bir engel düşünmeğe yer bırakılmadığını ve bırakılmayacağını huzurunuzda söylemekle bahtiyarım.

Tuncelin'deki icraatımız neticeleri, bu hakikatin yakın ifadesidir.

İleri Hükûmetçiliğin şıartı, halkı kudretine olduğu kadar şefkatine de samimiyetle inandırabilmesidir. Büyük, küçük bütün Cumhuriyet memurlarında bu zihniyetin, en geniş ölçüde inkişafına önem vermek çok yerinde olur.

Hususî idarelerin geçen yılki faaliyetleri, verimli olmuştur. Ancak, hususî idareler ve belediyeler, büyük kalkınma savaşımızda başarı hasılasını arttıracak vazifeler almalı ve hususile hayat ucuzluğunu temin edecek, yerine göre tedbirler bulmalı ve salahiyetlerini tam kullanmalıdırlar.

Şehircilik işlerinde de, teknik ve plânlı esaslar dahilinde çalışmak lâzımdır. Bunun için belediyemizi türeli bir surette aydınlatmak, kılavuzlamak işile uğraşacak, merkezde, bir teknik büro kurulmasını tavsiye ederim.

Kendine, inkişâbın ve inkişâpçılığın çeşitli ve hayati vazifeler verdiği Türk vatandaşının sağlığı ve sağlamlığı, her zaman, üzerinde dikkatle durulacak millî meselemizdir.

Sağlık ve sosyal yardım vekâletinin bu mesele üzerindeki sistemli çalışmaları, yüksek Kamutayı memnun edecek mahiyette inkişaf etmektedir.

Aynı vekâlet, kendine verdiğimiz göçmen işlerini de sosyal ve ekonomik politikamıza uygun olarak başarı ile görmektedir.

Vekaletin, 'Sağlam ve gürbüz nesil, Türkiye'nin mayasıdır' prensibini, pek iyi kavırarak çalışmakta olduğunu takdire değer bulurum.

Yüce Saylavlar,

Bilindiği gibi, biz yurd emniyeti içinde ferdlerin emniyetini de, layık olduğu derecede gözönünde tutarız.

Bu emniyet, Türk Cumhuriyeti kanunlarının Türk hakimlerinin teminatı altında, en ileri şekilde mevcuddur. Kanunlarımızda yaptığımız bazı tadiller ve kabul buyurduğunuz (Meşhut cürümler) kanunu, bu maksada kuvvetle hizmet etmiştir.

Adli bünyemizin ve kanun dizîğimizin; daima bu yönden incelemelerle, Türkiye'nin dinamik hayatına, hiç şaşmadan, uygunlukları temin edilmelidir. Bu lüzûm karşısında, Kara ve Deniz ticaret kanunlarımızın ekonomik bünyemizdeki inkişâflara daha uygun hale getirilmesinde, zaman geçirilmemek yerinde olur. Bir de şu nokta üzerinde durmama, izin vermenizi rica edeceğim: Emniyet ve hak işleriyle alakalı usullerde ve kanunlarda, kolaylık, çabukluk, açıklık ve kesinlik esas olmalıdır. Bu sebeple, vatandaşların icra daireleriyle olan ilişkilerini kolaylaştırmak kasdile yapılan etütlerin, bir an evvel kanun haline getirilmesini tavsiyeye layık bulurum. Bu işaret ve tavsiyelerimin, iyi karşılanacağına şüphe etmem; çünkü, her sahada olduğu gibi adli usuller ve kanunlar sahasında da, Türk Cumhuriyeti'nin ve onun yüksek, değerli Kamutayının anlayışı, ileri anlayıştır.

Şimdi arkadaşlar, ekonomi hayatımızı gözden geçireceğim. Derhal bildirmeliyim ki, ben, ekonomik hayat denince; ziraat, ticaret, sanayi faaliyetlerini ve bütün nafla işlerini, birbirinden ayrı düşünülmesi doğru olmayan bir kül sayarım. Bu vesile ile şunu da hatırlatmalıyım ki, bir millete müstakil hüviyet kıymet veren siyasî varlık makinasında, devlet, fikir ve ekonomi hayat mekanizmaları, birbirlerine bağlı ve birbirlerine tabidirler; o kadar ki, bu cihazlar birbirine uyarak aynı ahenkte çalıştırılmazsa, Hükûmet makinasının motris kuvveti israf edilmiş olur ondan beklenen tam verim elde edilemez. Onun içindir ki, bir milletin kültür seviyesi, üç sahada; devlet, fikir ve ekonomi sahalarındaki faaliyet ve başarıları neticelerinin hasılasile ölçülür.

Sayın Milletvekilleri,

Millî ekonominin temeli ziraattır. Bunun içindir ki, ziraatta kalkınmaya büyük önem vermekteyiz. Köylere kadar yayılacak programlı ve pratik çalışmalar, bu maksada erişmeyi kolaylaştıracaktır.

Fakat, bu hayatî işi, isabetle amacına ulaştırabilmek için, ilk önce, ciddi etüt-lere dayalı bir ziraat siyaseti tespit etmek ve onun içinde, her köylünün ve bütün vatandaşların kolayca kavrayabileceği ve severek tatbik edebileceği bir ziraat rejimi kurmak lâzımdır. Bu siyaset ve rejimde, önemli yer alabilecek noktalar başlıca şunlar olabilir:

Bir defa, memlekette topraksız çiftçi bırakılmamalıdır. Bundan daha önemli olanı ise, bir çiftçi ailesini geçindirebilen toprağın, hiç bir sebep ve suretle, bölünemez bir mahiyet alması. Büyük çiftçi ve çiftlik sahiplerinin işletebilecekleri arazi genişliği, arazinin bulunduğu memleket bölgelerinin nüfus kesafetine ve toprak verim derecesine göre sınırlanmak lâzımdır.

Küçük, büyük bütün çiftçilerin iş vasıtalarını arttırmak, yenileştirmek ve korumak tedbirleri vakit geçirilmeden alınmalıdır. Herhalde, en küçük bir çiftçi ailesi, bir çift hayvan sahibi kılınmalıdır; bunda, ideal olan öküz değil, beygir olmalıdır. Öküz, ancak bazı şartların henüz temini güç bölgelerde hoş görülebilir. Köylüler için, umumiyetle pulluğu pratik ve faydalı bulurum. Traktörler, büyük çiftçilere tavsiye olunabilir. Köyde ve yakın köylerde, müşterek, harman makineleri kullanırmak, köylülerin ayırlamayacağı bir adet 'haline getirilmelidir.

Memleketi; iklim, su ve toprak verimi bakımından, ziraat bölgelerine ayırmak icab eder. Bu bölgelerin her birinde, köylülerin, gözleriyle görebilecekleri, çalışmaları için örnek tutacakları verimli, modern, pratik ziraat merkezleri kurulmak gerektir.

Bu gün, Devlet idaresinde bulunan çiftliklerin ve bunların içindeki türlü ziraat sanayi kurumlarının bir kısmı; ziraat hayat ve faaliyetinin bütün

sahalarında, her türlü teknik ve modern tecrübelerini ikmâl etmiş olarak bulundukları bölgelerde en faydalı ziraat usul ve sanatlarını yaymağa hazır bulunmaktadırlar. Bu, Vekalet için, büyük kolaylıklar temin edecektir. Ancak, gerek mevcut olan ve gerek bütün memleket ziraat bölgeleri için yeniden kurulacak ziraat merkezlerinin, sekteye uğramadan tam verimli faaliyetlerini; şimdiye kadar olduğu gibi, Devlet bütçesine ağırlık vermeksizin kendi gelirleriyle kendi varlıklarının idare ve inkişafını temin edebilmeleri için, bütün bu kurumlar birleştirilerek geniş bir işletme kurumu teşkil olunmalıdır.

Bir de, başta buğday olmak üzere, bütün gıda ihtiyaçlarımızla endüstrimizin dayandığı türlü iptidai maddeleri temin ve haricî ticaretimizin esasını teşkil eden çeşitli mahsullerimizin ayrı ayrı her birinde, miktarını arttırmak, kalitesini yükseltmek, istihsal masraflarını azaltmak, hastalık ve düşmanlarile uğraşmak için gereken teknik ve kanunî her tedbir, vakit geçirilmeden alınmalıdır.

Orman servetimizin korunması lüzumuna ayrıca işaret etmek isterim. Ancak, bunda mühim olan, koruma esaslarını; Memleketin türlü ağaç ihtiyaçlarını devamlı olarak karşılaması icab eden ormanlarımızı muvazeneli ve teknik bir surette işleterek istifade etmek esasile makûl bir surette telif etmek mecburiyeti vardır. Buna, büyük Kamutayın layık olduğu ehemmiyeti vereceğine şüphe yoktur.

Sayın Milletvekilleri,

Dış ticarete takip ettiğimiz ana prensip, ticaret muvazenemizin aktif hareketini muhafaza etmektir. Çünkü Türkiye tediye muvazenesinin en mühim esasını, bu teşkil eder.

Son yılların rakamları ve geçirdiğimiz senenin bu güne kadar gösterdiği seyir ve istikamet, takip ettiğimiz prensibin elde edilmiş müspet neticelerini göstermektedir.

Kontenjan usulü, muayyen anlaşma şartlarımızı kabul etmiş memleketler için büsbütün kaldırılmıştır. Bu memleketlerden piyasanın kayıtsız, şartsız ithalat yapabilmesi temin edilmiştir.

Dış ticaret politikamızın hususîyeti şudur: İç ve dış vaziyet icaplarını daima karşılamak suretile seyirlerine intibak etmek.

İç ticarete gelince, bunda, en önde gördüğümüz esas, teşkilâtlandırma ve muayyen tipler üzerinde işleme ve rasyonel çalışmadır.

Kesin zaruret olmadıkça, piyasalara karışılmaz; bununla beraber, hiç bir piyasa da başı boş değildir. Sırası gelmişken Cumhuriyetin tüccar telakkisini de kısaca ifade edeyim: Tüccar, milletin emeği ve üretimi kıymetlendirilmek için, eline ve zekasına emniyet edilen ve bu emniyete liyakat göstermesi gereken adamdır. Bu bakımdan, ihracatçıları hakkındaki kanun, murakabe hakkındaki kanun, teşkilâtlandırma hakkındaki hükümler, müspet neticelerini vermektedir.

İhracat mallarımızın, Hükûmetin yakın kontrolü altında, satışlarının teşkilâtlandırılması mühimdir. Bunu göz önünde tutan Ekonomi vekâleti, geçen yıl içinde Iğdır'da, Ege, Trakya bölgelerinde türlü mevzûlara ait satış kooperatifleri teşkil etmiş ve onları faaliyete geçirmiştir. Önümüzdeki yıl içinde, başta fındık olmak üzere, diğer belli başlı mahsullerimizi de, alakalandıran birlikleri vücuda getirmelidir.

Sayın arkadaşlar,

Endüstrileşmek, en büyük millî davalarımız arasında yer almaktadır. Çalışması ve yaşaması için ekonomik elemanları memleketimizde mevcut olan büyük, küçük her çeşit sanayii kuracağız ve işleteceğiz. En başta vatan müdafaası olmak üzere, mahsullerimizi kıymetlendirmek ve en kısa yoldan, en ileri, ve refahlı Türkiye ideale ulaşabilmek için, bu bir zarurettir.

Bu kanaatle; beş yıllık ilk sanayi planının geri kalan ve bütün hazırlıkları bitirilmiş olan bir kaç fabrikasını da süratle başarmak ve yeni plân için hazırlanmak icap eder.

Endüstrileşme karar ve hareketimize mütenazır olarak bugünkü mevzûatımızda düşünülecek tadiller ve ilave edilecek bazı yeni hükümler vardır. Bunların başlıcalarını şöyle hulasa edebiliriz:

Sermayesinin tamamı veya büyük bir kısmı Devlete ağıt ticarî, sanayî kurumların malî kontrol şekli; bu kurumların bünyelerine ve kendilerinden istediğimiz ve isteyeceğimiz ticarî usûl ve zihniyetle çalışma icaplarına süratle tevfiik etmek. Bu gibi kurumların bugünkü usullerle çalışabilmelerine ve inkişaf etmelerine imkân yoktur.

Mevcut gümrük tarifeleri kanununda da, bugünkü politika ve temayülümüze uygun tedbirleri yapmak lâzımdır.

Diğer mühim nokta, daha evvel de işaret ettiğim gibi, memlekette, hususîyle bazı bölgelerde, göze çarpacak ehemmiyet alan hayat pahalılığı mevzû ile uğraşmak. Bunun için ilmî bir tetkik yaptırılmalı ve tespit edilecek sebeplerle radikal ve plânlı şekilde mücadele edilmelidir. Küçük esnafa ve küçük sanayi erbabına muhtaç oldukları kredileri kolayca ve ucuzca verecek bir teşekkül vücuda getirmek ve kredinin normal şartlar altında, ucuzlatılmasına çalışmak ta çok lâzımdır.

Türkiye'de Devlet madenciliği, millî kalkınma hareketiyle yakından alakalı, mühim mevzûlardan biridir.

Umumî endüstrileşme telakkimizden başka maden arama ve işletme işine, her şeyden önce harici tediye vasıtalarımızı, döviz gelirimizi arttırabilmek için, devam ve hususî bir ehemmiyet vermeye mecburuz.

Maden Tetkik ve Arama Dairesinin çalışmalarına azami inkişaf vermesini ve bulunacak madenlerin rantabilite hesapları yapıldıktan sonra, plânlı şekilde hemen işletmeye konulmasını temin etmemiz lâzımdır. Elde bulunan madenlerin en mühimleri için, üç yıllık bir plân yapılmalıdır.

Ereğli Şirketi'ni satın aldığımızı ve Ereğli kömürü havzasında rasyonel bir istihsal plânının, günün meselesi olduğunu biliyorsunuz. Bunun ikmali çabuklaştırılarak, kömür istihsalatımız kısa bir zamanda, en az bir misli arttırılmalıdır.

Diğer taraftan, Maden Tetkik ve Arama Dairesinin, Divriği sahasında bulunduğu ve cevher nispeti itibarile ehemmiyetli olan demir madeninin süratle işletilmesine geçilmeli ve Karabük Demir Çelik sanayiimiz ihtiyaç plâni dışındaki kısmının ihracatına başlanılmalıdır.

Liman işlerinde modern ve plânlı çalışma tarifelerdeki tenzilatın uyandırdığı memnuniyetin verimli neticeleri, ticarete dikkati celbetmiştir. Bu yolda devam edilmesinde isabet olacaktır.

Ekonomik bünyemizdeki inkişaf, deniz nakliye vasıtaları ihtiyaçlarını her gün arttırmaktadır. Yeni sipariş edilen gemilerden bir kısmı, önümüzdeki ilk baharda gelmiş bulunacaktır. Fakat bunlar, bu günden görülmekte olan ihtiyaç hacmine cevap verecek adet ve nispette değildir.

Yeni gemiler inşa ettirmek ve bilhassa eski tersaneyi, ticaret filomuz için, hem tamir, hem yeni inşaat merkezi olarak faaliyete getirmek esbabını temin etmek lâzımdır.

Şu günlerde, Yüksek Meclise, Su mahsulleri ve Deniz Bank hakkında bir la-yiha gelecektir.

mevzûunun, yüksek alakanızı çekeceğinden şüphe etmiyorum.

Arkadaşlar,

En güzel coğrafi vaziyette ve üç tarafı denizle çevrili olan Türkiye; endüstrisi, ticareti ve sporu ile, en ileri denizci millet yetiştirmek kabiliyetindedir. Bu kabiliyetten istifadeyi bilmeliyiz; denizciliği, Türk'ün büyük millî ülküsü olarak düşünmeli ve onu az zamanda başarmalıyız.

Ekonomik kalkınma; Türkiye'nin, hür, müstakil, daima daha kuvvetli, daima daha refahlı Türkiye idealinin bel kemiğidir. Türkiye bu kalkınmada, iki büyük kuvvet serisine dayanmaktadır:

Toprağının iklimleri, zenginlikleri ve başlı başına bir servet olan coğrafi vaziyeti; ve bir de, Türk milletinin, silah kadar, makina da tutmaya yaraşan kudretli eli ve millî olduğuna inandığı işlerde ve zamanlarda Tarihin akışını değiştirir celadette tecelli eden, yüksek sosyal benlik duygusu.

Sayın milletvekilleri,

Demiryolları bir ülkeyi medeniyet ve refah nurlarile aydınlatan kutsal bir meşaledir.

Cumhuriyetin ilk, senelerinden beri, dikkatle, ısrarla üzerinde durduğumuz demiryolları inşaat siyaseti, hedeflerine ulaşmak için durmadan başarı ile tatbik olunmaktadır.

Şark ve Cenupta, Sivas, Diyarbakır gibi büyük menzillere varan hatlar, geçen yıl içinde, Sivas, Malatya iltisakile birbirine bağlanmıştır. Zonguldak'a varmış olan hat dahi, bu zengin kömür havzasını, iç vatana bağlamış bulunuyor.

Sivas'tan sonra, Şarka doğru uzayıp gitmekte olan hatta, ilk menzili, Divriği'ye varmıştır. Bu kol, önümüzdeki yıl, Erzincan'a ulaşmış bulunacaktır. Diyarbakır'dan Şarka uzanacak hattın da inşasına başlanılmıştır.

Şark demiryollarının satın alınmış olduğunu bilirsiniz. Cenupta Nusaybin'e giden hattın mağda, yurd içinde bütün demiryollarının idare ve işletilmeleri, Cumhuriyet Hükûmetinin elindedir.

Demiryolları inşaatımızın inkişafı, İran transit yolunun inkişafına ve moto-rize edilmesine de hizmet etmiştir.

İstanbul'dan itibaren başlayan turist yolunun asfalt olarak inşasına devam olunmaktadır.

Bu tarz inşaatın, bir plân dahilinde memleketin diğer sahalarına teşmili, beklediğimiz millî başarılarıdandır.

Şose ve köprüler inşaatı inkişaf etmektedir. Demiryolları inşa siyasetimizin tatbiki yılları içinde, 78 köprü geçişe açılmış bulunuyor. 23 köprü de, inşa halindedir. Bu köprüler her biri başlı başına birer fen ve sanat eseri olarak, yeni nesillere, Cumhuriyetin armağan abideleri olacaktır. Demiryol hatlarımızı iç sahalarla bağliıyacak ve bu hatların millî ekonomik kalkınmaya azami hizmetini temin edecek olan kara yolu inşaatı önümüzdeki devrelerde teksif ve bir plân dahilinde tevsi edilmek lâzımdır.

Her bölgenin ihtiyacına göre, istasyonlarda tamamlayıcı tesisat da yapılmak ve muhtelif malların lâzımı gibi sevkini temin edecek teknik şartları haiz vagon mevcudunu arttırmak zaruridir. Bunda da, büyük himmetlerin esirgenmemesini dilerim.

Su ve imar işlerine, dikkatle devam edilmektedir.

Posta Telgraf Telefon işlerimizde esaslı bir inkişaf vardır. Bununla beraber, şehirler arasındaki telefon muhabereleri işinin bir an evvel tamamlanmasına çalışılmalıdır.

Ankara'da yeni bir radyo istasyonunun inşasına başlanmış olduğunu, memnuniyetle kaydedirim.

Sivil Havayolları idaresi, Devlet teşkilâtı arasında modern bir idare halinde yer almıştır.

Bütün teknik şartlar ve emniyet icapları içinde çalışmakta olan bu idarenin, büyük şehirlerimizin hepsi arasında, en modern muvasala yolu rolünü bir an evvel ifaya başlaması ve arsiulusal hatların da, kendi vasıtalarıyla, irtibat tesis etmesi imkânı, az zamanda teminini beklediğimiz önemli işlerdendir.

Arkadaşlar,

Bütün Devlet cihazlarının canlılığı, gürbüzlüğü, işlemesi bakımından büyük dikkatle üzerinde durulması gerekli olan malî hayatımıza temas ediyorum.

Cumhuriyet bütçelerinin taayyün eden ve daima kuvvetlenmesi gereken müşterek hususîyetleri, yalnız denkli oluşları değil, aynı zamanda, koruyucu, kurucu ve verici işlere, her defasında daha fazla pay ayırmakta olmalarıdır.

Bu politikamızın, millî faaliyet üzerinde derhal yaratmaya başladığı tesir iledir ki, bütçe tahmin rakamlarımız, yalnız tahakkuk etmekle kalmıyor, daima fazla ile de kapanmaya başlamıştır.

1936 senesi bütçesi, tahmine ve 1935 yılı varidat tahakkuklarına göre, 22 milyon fazla ile kapanmıştı. 1937 bütçesinin de, bugüne kadar gösterdiği seyir, aynı ümidi, fazlasile verecek mahiyettedir.

Bu netice; memleket ekonomisinin inkişafını, halkın refaha ulaşmakta olduğunu ifade ettiği gibi aynı zamanda, halk için çalışan bir Hükûmetin, halkın menfaatine olarak aldığı tedbirdeki isabeti de teyid etmektedir.

Samimi bir bütçeye ve hakiki bir tediye muvazenesine dayanan paramızın fiilî istikrar vaziyetini kesin surette muhafaza edeceğiz.

Her nevi malî taahhütlerimizi, günü gününe yerine getirmek suretile, Devlet itibarını ve malî sermaye ve eshamı muhafaza ve takviye hususunda bütün tedbirleri almak ve bu mevzûda dikkatli bulunmak umdemizdir.

Devlet varidatının inkişafını, yeni vergiler ihdasından ziyade, devamlı bir programla mevcut vergilerin tarh ve cibayet usullerinin islahında aramak lâzımdır.

Son iki sene zarfında hayvanlar, tuz, şeker, çimento, petrol ve benzin, elektrik, ibtidai maddeler resim ve vergilerinde yapılan ve her biri % 30-50 nisbetinde bir vergi indirilmesini ifade eden tahfişlerin, istihsalin teşviki bakımından, vatandaş ve memleket için müsbet ve hayırlı neticeler, verdiğini görmekteyiz.

Hayvan vergisi ve buhran ve muvazene vergileri üzerinde tetkikler yapılarak bütçe muvazenesini bozmayacak surette tedricen tahfif çareleri düşünülmelidir.

Bundan başka, memleketimizde yetişmeyen ibtidai maddeler ve istihsal malî yeti üzerinde tesir yaparak, dış memleketler mamulâtı ile rekabeti güçleştiren her nevi vergi ve resimler kaldırılmak lâzımdır.

Gerek bu mevzûlar üzerinde çalışırken, gerek herhangi bir malî karar alırken, ilk göz önüne getireceğimiz şey, millî faaliyet ve millî istihsal, yani verginin bizzat ana membaî üzerinde yapacağı tesirler olmalıdır. Maliye memurları da, İç işleri memurları gibi, halkla daimi teması olan teşkilâttır. Bunların da, halk ile temaslarında, halk için çalışan bir halk hükûmetinin tabii vasfı olan azami dikkat ve ihtimam göstermek ve azami emniyet ve inan vermek şiarlarının inkişafına, bilhassa itina etmeleri lâzımdır.

Cumhuriyet rejiminde, nefî hazine demek; kanunun hazine lehine tesbit ettiği hakla, kanunun mükellefi karşılaştırdığı vazifeyi gayet denk bir halde elde tutmak demek olduğunu bir an hatırdan uzak tutmamak önemli prensibimizdir.

İnhisarlar mevzûunda itina edilmesi icap eden esas, bu kurumların malî monopol, ticarî teşekkül ve millî valörizasyon kurumu karakterlerinin dikkatle telifidir.

Harice tütün satışları ve ihracaat mevzûu daha yakından meşgul olmaya değer mahiyettedir.

Gümrüklere gelince bunda, tesisata, çalışma usullerine ve kanuni mevzûlar bakımından gerekli islah tedbirlerine hız verilmek icap etmektedir.

İnhisar malumatının fiyatları üzerinde yapılan tenzilat, satışları arttırmıştır.

Bu usulün daima dikkatte bulundurulması faydalı olur.

Arkadaşlar,

Büyük davamız, en medenî ve en müreffeh millet olarak varlığımızı yükseltmektir.

Bu, yalnız kurumlarında değil, düşüncelerinde temelli bir inkılâb yapmış olan Büyük Türk milletinin dinamik idealidir. Bu ideali en kısa bir zamanda başarmak için, fikir ve hareketi, beraber yürütmek mecburiyetindeyiz. Bu teşebbüste başarı, ancak, türeli bir plânla ve en rasyonel tarzda çalışmakla mümkün olabilir. Bu sebeble, okuyup yazma bilmeyen tek vatandaş bırakmamak; memleketin büyük kalkınma savaşına ve yeni çatısının istediği teknik elemanları yetiştirmek; memleket davalarının ideolojisini anlayacak, anlatacak, nesilden nesile yaşatacak, fert ve kurumları yaratmak; işte bu önemli umdeleri en kısa zamanda temin etmek, Kültür vekaletinin üzerine aldığı büyük ve ağır mecburiyetlerdir.

İşaret ettiğim umdeleri, Türk gençliğinin dimağında ve Türk milletinin şuurunda daima canlı bir halde tutmak, Üniversitelerimize ve yüksek okullarımıza düşen başlıca vazifedir.

Bunun için, memleketi şimdilik üç büyük kültür bölgesi halinde mütalea ederek; Garp bölgesi için İstanbul Üniversitesi'nde başlanmış olan ıslahat programını daha radikal bir tarzda tatbik ederek Cumhuriyete cidden modern bir

üniversite kazandırmak; merkez bölgesi için, Ankara Üniversitesi'ni az zamanda kurmak lâzımdır; ve Doğu bölgesi için Van Gölü sahillerinin en güzel bir yerinde, her şubeden ilk okullarile ve nihayet üniversitesile modern bir kültür şehri yaratmak yolunda, şimdiden fiiliyata geçilmelidir.

Bu hayırlı teşebbüsün, Doğu vilayetlerimiz gençliğine bahsedeceği feyiz, Cumhuriyet Hükûmeti için ne mutlu bir eser olacaktır.

Tavsiye ettiğim bu yeni teşebbüslerin eğitmen ve öğretmen ihtiyacını ziyadeleştireceği şüphesizdir. Fakat bu cihet, hiç bir vakit işe başlama cesaretini kırmamalıdır. Vekaletin, geçen yıl içinde, bu yönden yaptığı tecrübeler, çok ümit verici mahiyettedir.

Türk Tarih ve Dil Kurumlarının, Türk millî varlığını aydınlatan çok kıymetli ve önemli birer ilim kurumu mahiyetini aldığını görmek, hepimizi sevindirici bir hadisedir.

Tarih Kurumu; yaptığı kongre, kurduğu sergi, yurd içindeki hafirler, ortaya, çıkardığı eserlerle, şimdiden bütün ilim dünyasına kültürel vazifesini ifaya başlamış bulunuyor.

İlk resim galerimizi de, bu yıl açmış bulunuyoruz.

Geçen yıl Ankara'da kurulan Devlet Konservatuvarı; müzikte, sahnede, kendisinden beklediğimiz teknik elemanları süratle verebilecek hale getirilmesi için, daha fazla gayret ve fedakarlık yerinde olur. Her çeşit spor faaliyetlerini, Türk gençliğinin millî terbiyesinin ana unsurlarından saymak lâzımdır. Bu işte, hükûmetin şimdiye kadar olduğundan daha çok ciddi ve dikkatli davranması, Türk gençliğini, spor bakımından da, millî heyecan içinde itina ile yetiştirmesi, önemli tutulmalıdır.

Sevgili arkadaşlarım,

Ordu, Türk Ordusu!... İşte bütün milletin göğsünü itimat, gurur duygularile kabartan şanlı ad! Onu, bu yıl içinde, kısa fasılalarla iki defa, büyük kütleler halinde, yakından gördüm. Trakya ve Ege büyük manavrallarında.. Disiplinini, enerjisini, subaylarının vukuflu gayretini, büyük komutan ve generallerimizin yüksek sevk ve idare kabiliyetlerini gördüm; derin iftihar duydum takdir ettim.

Ordumuz, Türk birliğinin, Türk kudret ve kabiliyetinin, Türk vatanseverliğinin çelikleşmiş bir ifadesidir.

Ordumuz; Türk topraklarının ve Türkiye idealini tahakkuk ettirmek için sarf etmekte olduğumuz sistemli çalışmaların, yenilmesi imkânsız teminatıdır.

Teslihat ve teçhizat programımızın tatbikatı muvaffakiyetle ilerliyor. Bunları memleketimizde yapmak emelimiz, tahakkuk yolundadır. Harp sanayii

tesisatımızı, daha ziyade inkişaf ve tevsi için alınan tedbirlere devam edilmeli ve endüstrileşme mesaimizde de ordu ihtiyacı ayrıca göz önünde tutulmalıdır.

Bu yıl içinde, denizaltı gemilerini memleketimizde yapmaya başladık.

Hava kuvvetlerimiz için yapılmış olan üç yıllık program, Büyük Milletimizin yakın ve şuurlu alakasıyla şimdiden başarılmış sayılabilir.

Bundan sonrası için, bütün tayyarelerimizin ve motorlarının memleketimizde yapılması ve harp hava sanayiimizin de, bu esasa göre inkişaf ettirilmesi iktiza eder. Hava kuvvetlerinin aldığı ehemmiyeti göz önünde tutarak, bu mesaiyi plânlaştırmak ve bu mevzûu lâîk olduğu ehemmiyetle milletin nazarında canlı tutmak lâzımdır.

Büyük millî disiplin okulu olan ordunun; ekonomik, kültürel, sosyal savaşlarımızda bize aynı zamanda en lüzumlu elemanları da yetiştiren büyük bir okul haline getirilmesine, ayrıca itina ve himmet edileceğine, şüphe yoktur.

Büyük Kamutay,

Dış siyasetimiz, geçen yıl içinde de, sulh ve arsiulusal emek birliği yolunda inkişaf etmiş ve yürüdüğümüz yönün değişmez olduğunu bir daha belirtmiştir.

Milletler cemiyetinin geçirmekte olduğu çetin safhalarında, Cumhuriyet Hükûmeti, bu arsiulusal kuruma olan bağlılığını, her sahada göstermek suretile, sulh idealine en uygun yoldan ayrılmamıştır.

Büyük bir millî davamız olan Hatay işinin geçirdiği safhalar malûmunuzdur.

Milletler Cemiyeti yüksek idaresi altında cereyan etmiş olan müzakereler, Hatay halkının lâîk olduğu mesut ve müstakil idareye kavuşması yolunda amaçladığımız gayeyi temin edecek vesikaların kabul ve imzasile neticelenmiştir.

Yeni Hatay rejiminin meriyete girmesine, kısa bir zaman kaldı.

Bu rejimi, kendilerile en dostane bir zihniyetle emek birliği yapmış olduğumuz Fransızların, iyi niyetle ve amaçlanan gayeyi temin edebilecek şekilde tatbika başlayacaklarına şüphe edilmemelidir.

Yarınki Türk-Fransız münasebetlerinin dilediğimiz yolda inkişafına, Hatay işinin iyi bir yönde yürümesi, esaslı bir ölçü ve âmil olacaktır kanaatindeyim.

Balkan siyasetimiz, en mesut bir iş birliği yaratmakta devam ederek kendisine çizilmiş olan sulh yolunda her gün daha verimli neticelerle ilerlemektedir.

Cumhuriyet Hükûmetinin, Şarkta takib edegelmekte bulunduğu dostluk ve yakınlık siyaseti, yeni bir kuvvetli adım attı. Sadabat'ta, dostlarımız Efganistan, Irak ve İran ile imza etmiş olduğumuz dördlû muahede, büyük bir memnîyetle kaydede değer sulh eserlerinden biridir.

Bu misakın etrafında toplanan Devletlerin, aynı gayeyi takib eden ve sulh içinde inkişafı samimiyetle isteyen Hükûmetleri arasında, iş birliğinin, âtide de hayırlı neticeler vereceğinden emin bulunmaktayız.

Cumhuriyet Hükûmetinin, komşularile ve diğer büyük, küçük Devletlerle olan münasebetlerinde, ahenkli bir istikrar ve inkişaf göze çarpmaktadır.

Sulh yolunda nereden bir hitab geldiyse, Türkiye onu tehalükle karşıladı ve yardımlarını esirgemedi.

İspanya hâdiseleri dolayısıyla, Akdeniz ve Karadeniz'de alınması gereken tedbirlere, Cumhuriyet Hükûmeti, en geniş bir zihniyetle iştirak etti.

Dünyanın her tarafında olduğu gibi, bizi alâkalandıran sahalarda ve bu arada, Akdeniz'de sükun ve istikrarın korunması, bizim yakından ve alâka ile takib ettiğimiz bir mevzûdur.

Şurasını da memnuniyetle kaydedebilirim ki, Şarki Akdeniz ve Karadeniz sularile Balkanlar'da ve Yakın Şarkta, geçen sene işaret ettiğim iyi münasebetler, aynıyle devam etmiştir.

Geçen seneden beri, dost ve Müttefik Devletlerin mühim ricaliyle bizim Devlet adamlarımız arasında karşılıklı ziyaretler vukua gelmiş ve bu, dostluklarımızın tezahürüne vesile olmuştur.

Hükûmet, bu son sene zarfında, Devletlerle olan ticari münasebetlerini, memleketin ekonomik bünyesin uyacak mukavele ve anlaşmalar yaparak tanzim etti.

Bunlar arasında Fransa, İngiltere, Almanya ve Sovyet Rusya ile akdedilen mühim ticari anlaşmaları, bilhassa kaydetmek isterim. Hükûmetin dış teşkilâtının; ekonomik kalkınma savaşımızla alakalı daireler için bilgi ve istihbarat ufkunu genişleten yardımcı birer daire olarak, çalışmalarını tanzim etmek lâzımdır.

Dış siyasetimizin ayırıcı vasfını kısaca anlatmış olmak için, diyebilirim ki, tuttuğumuz siyasî yol ve hedeften ayrılmıyoruz. Son senelerde; arsiulusal münasebetlerde daimi değişiklikler olmasına rağmen, biz bu karışıklığın ortasında, sulhseverlikle duygulu olarak, karşılıklı dostluklarımıza riayet ediyoruz; Onların mahiyet ve dairelerini genişletmeye müsaid zihniyetle arsiulusal vaziyet ve vazifemizi göz önünde tutarak çalışıyoruz. Bu yolda, itina ile çalışmaya devam etmek, Hükûmete tavsiye edeceğim en doğru karar olduğu kanaatindeyim.

Aziz milletvekilleri,

Dünyaca malum olmuştur ki, bizim Devlet idaresindeki ana programımız Cumhuriyet Halk Partisi programıdır. Bunun kapsadığı prensipler idarede ve siyasette bizi aydınlatıcı ana hatlardır. Fakat, bu prensipleri, gökten indiği sanılan kitapların doğmalarıyla bir tutmamalıdır. Biz ilhamlarımızı gökten ve gayibden değil doğrudan doğruya hayattan almış bulunuyoruz.

Bizim yolumuzu çizen; içinde yaşadığımız yurd, bağrından çıktığımız Türk milleti ve bir de milletler tarihinin bin bir facia ve ıstırap kaydeden yapraklarından çıkardığımız neticelerdir.

Elimizdeki programın ruhu, bizi yalnız bir kısım vatandaşla alakalı kılmaktan mengeder. Biz, bütün Türk milletinin hadimiyiz. Geçen yıl içinde, Parti de Hükümet teşkilâtını birleştirmekle vatandaşlar arasında ayrılık tanımadığımızı fiilen göstermiş olduk. Bu hadisenin bizim, Devlet idaresinde kabul ettiğimiz, kuvvet birdir ve o milletindir hakikâtime uygun olduğu meydandadır.

Kuvvetin yegane kaynağı olan, Türk milletinin güzide "Vekillerini, büyük bahtiyarlıkla eğilerek selamlarım.

4. BEŞİNCİ DÖNEM DÖRDÜNCÜ TOPLANTI YILINI AÇIŞ KONUŞMASI

Başvekil Celâl Bayar (İzmir)

Teşkilâtı Esasiye Kanunu'nun 36 ncı maddesi hükümlerine tevfiakan Cumhuriyet Reisi Atatürk'ten aldığım emir üzerine bu seneye aid nutuklarını okuyorum.

Sayın milletvekilleri;

Hepinizi sevgi ve saygı ile selamlarım.

Geçen sene aziz Kamutay arkadaşlarıma millet ve memleket için ne gibi feyizli işler başarmak istediğimizi izah etmiştim. Bu gün de bunlardan hangilerinin bu yıl içinde yapıldığını bildirmek isterim.

Sayın arkadaşların;

Her şeyden evvel size kıvançla arz edeyim ki millet ve memleket geçen seneyi de tam bir huzur ve sükun içinde yükselme ve kalkınma faaliyetile geçirmiştir.

Uzun yıllardan beri devam eden ve zaman zaman had bir şekil alan Tunceli'ndeki toplu şekavet hadiseleri muayyen bir program dahilindeki çalışmaların neticesi olarak kısa bir zamanda bertaraf edilmiş o muntıkada bu gibi vakalar bir daha tekerrür etmemek üzere tarihe devrolunmuştur.

Cumhuriyetin feyzinden yurdun diğer evlatları gibi oradakiler de tamamilen istifade edeceklerdir.

Hususi idare ve belediyelerin bu yılki faaliyetleri, geçen senelerden fazla ve daha verimli olmuştur.

İmar işlerinde belediyeleri, türelî surette aydınlatmak kılavuzlamak ve faaliyetlerini takip ve murakabe etmek üzere merkezde bir teknik büro teşkilî yol ve yapı kanununda işlerin ve istimlak muamelelerinin süratle yürümesini temin edecek tadilat yapılması, belediyeler bankasının imar işlerinde yardımını genişletmesi, çiftçi mallarının emniyetini korumak ve ziraî suçları süratle meydana

çıkartıp suçluların cezalandırılması için Yüksek Kamutaya sunulmak üzere birer kanun layihası hazırlanmıştır.

Büyük Meclisin tasvibine arz edilmiş olan yeni nüfus kanununun kabul ve tatbikini nüfus işlerinin daha modern ve muntazam bir şekilde yürütülmesini temine hizmet edecektir.

Muhterem arkadaşlar;

Sıhhat ve içtimâî muavenet vekaleti kendisine verilen sağlık ve içtimâî yardım vazifelerine iskân ve göçmen işlerine Yüksek Meclisin kabul buyurduğu tahsisat dahilinde başarıle devam etmiştir.

Bu senenin ilkbaharında Orta Anadolu'da bilhassa Kırşehir ve Yozgat havalisinde bir kısım köylerimizi harab ve aziz vatandaşlarımızdan bazılarının ölümüne sebebiyet vermekle bizi çok müteessir eden bir yer sarsıntısı olmuştu. Sıhhat ve içtimâî muavenet vekaleti ve aynı zamanda bu işle tavsif edilen Kızılay cemiyeti felakete uğrayan vatandaşlarımızı korumak için derhal gereken tedbirleri almışlardır.

Bu sahada yapılmasına karar verilen 2114 evden bir kısmı bitmiştir. Bir kısmının da inşaatı ilerlemektedir. Bu hizmet ve mesaiyi memnuniyetle kaydederim.

Yüce saygırlar;

Memlekette mevcut huzur ve asayişe müvazi olarak adalet cihazı da intizamla işlemektedir.

Meşhud cürümler kanununun tatbikatından elde edilen iyi neticelerden örnek alınarak bu kanun ağır cezalı cürümlere de teşmil edilmiştir.

İnkılabımızın istikrarını teyid için yeni kanunî tedbirler alınmıştır. Bu maksadla Türk kanunundaki Devletin şahsiyetine ve Devlet kuvvetleri aleyhine taallük eden cürümler daha kuvvetli müeyyidelere bağlanmıştır.

Ceza evlerinin terbiye, ıslah ve iş esaslarına göre düzeltilmesi yolundaki hayırlı faaliyetin genişletilmesi cemiyete; doğru yoldan saparak hürriyetini kaybetmiş olan binlerce vatandaşı birer uzuv olarak kazandırmaktadır.

Sayın milletvekilleri;

Devletin ekonomik sahadaki yapıcı ve yaptırıcı kudret ve prensibinin ziraat işlerimize de teşmili yolunda bir numune olmak üzere hükmi şahsiyeti haiz "Ziraat İşletmeleri Kurumu" teşkil edilmiştir.

Millî ekonominin temeli ziraattir. Bunun içindir ki, ziraatte kalkınmamıza büyük önem vermekteyiz. Köylere kadar yapılacak program ve pratik çalışmalar bu maksada ermeği kolaylaştıracaktır. Fakat bu hayati işi isabetle amacına ulaştırmak için, ilk önce, ciddi etüdlere dayalı, bir ziraat siyaseti tesbit etmek ve onun için de her köylünün ve bütün vatandaşların, kolayca kavrayabileceği ve severek tatbik edebileceği bir ziraat rejimi kurmak lâzımdır.

Tavsiyesinde bulunmuştuk. Buna aid etüdler ikmal edilmiştir.

Cumhuriyetin on beşinci yılı plânlı, sistemli ziraat ve köy kalkınmasının mebd-i olmalıdır.

Sayın arkadaşlar;

Ekonomî işlerimiz normal inkişaf yolunu takib etmektedir.

Bu yıl da istihsalin, mübadelenin ve kredinin düzenlenmesile sanayileşme ve teşkilâtlanma sahalarında müsbet neticeler alınmıştır.

Maden tedkik ve arama işleriyle maden işletmeleri mevcut programına göre inkişaf etmektedir.

Dış ticaret politikamız vaziyete millî ve beynelmilel konjonktüre uyararak karşılıklı menfaat ve müsaadeler esasına bağlı kalmakta devam etmiştir.

İhracatın murakabesi ve ihraç mallarımızın standartlanması yolundaki çalışmalar yürümekte ve hayırlı neticeler elde edilmektedir.

Bu sene yeniden bir takım ihraç mallarımız daha murakabe edilen mallar arasına girmiştir.

Böylece ihracatımızın itibarını yükselttiğini gördüğümüz bu usulün sahası genişletilmektedir.

Halkımızın bedii kabiliyetlerine makes olan ve hergünkü ihtiyaçlarımızın büyük bir kısmını karşılayan el ve ev küçük sanatlarının Cumhuriyet rejiminde lâyük olduğu mertebeye yükseltilmesi icab eder. Bunun için teşvikler yapılmasını ve bu babdaki layihanın bir an evvel müzakeresini tavsiyeye şayan bulurum.

Geçen içtima devresinde Yüksek Meclisin kabul buyurduğu sermayesinin tamamı Devlet tarafından verilmek suretile kurulan iktisadî teşekküllerin teşkilâtile idare ve murakabeleri hakkındaki kanunun tatbiki için teşkilâta başlanmıştır.

Memleketin muhtelif yerlerinde kredi ve satış kooperatiflerinin ve birliklerinin kurulmasına devam edilmiştir. Ezcümle Karadeniz mıntıkasında fındık mahsulümüz için beş kooperatif ve bunlar için merkezi Giresun'da olmak üzere bir birlik teşkil olunmuştur.

Küçük esnafa ve küçük sanayi erbabına muhtaç oldukları kredileri temin etmek üzere Halk Bankası ve Halk Sandıkları kurulmuştur.

Kredinin normal şartlar altında ucuzlatılmasının ekonomik alandaki mühim tesiri malumdur. Büyük Millet Meclisinin kabul buyurduğu kanun ile faiz hadlerinin indirilmesini memnuniyetle karşılarım.

Büyük Millet Meclisi Denizbank'ı kurmakla çok isabetli bir harekette bulunmuştur.

Birinci beş senelik sanayi plânımız muvaffakiyetle bitmek üzeredir. Buna ilaveten üç senelik bir maden işletme programı tanzim edilmiş ve tatbikine başlanmıştır. Bu üç senelik maden programının büyük bir kısmını içine almak ve şeker sanayiini de genişletmek suretile makine, kimya, gıda maddeleri, toprak ve su mahsulleri, ev mahrukâtı sanayii ile liman inşasını ve nakliye vasıtalarının çoğaltılmasını ve deniz işleri için duyduğumuz ihtiyaçları ihtiva ve ifade eden dört senelik üç numaralı yeni bir program yapılmış ve ilân edilmiştir.

Bu plân için sarf olunacak para 85 ila 90 milyon lira arasında tahmin edilmektedir. Buna aid kredinin temin edildiği malûmdur.

Memleket için faydalı olan her teşebbüsü yüksek bir vatanseverlik duygusile terviç ve himaye eden değerli Kamutayın bu plânı da müzaheretine mazhar kılacağından şüphe etmiyorum.

Muhterem millet vekilleri;

Memleketin imarı ve kalkınması yolunda çok mühim vazifeler alan Cumhuriyet Nafiasının bu yıl içindeki çalışmalarının azami randıman vermiş olduğunu görmekteyim.

Geçide açılan büyük köprülerin bu yıl 115'e baliğ olduğunu kayid ve adetlerinin ihtiyaçla mütenasib olarak süratle çoğaltılmasını temenni ederim.

İstanbul'dan başlayan Avrupa turistik asfalt yolunun birinci kısmı ikmal edilmiştir ve son kısımlarının inşaatına devam edilmektedir.

Memleketin umumî su siyasetinin büyük ehemmiyeti üzerinde durmaktayız. Geçen devrede kabul buyurduğunuz bir kanunla Adana Ovasının sulama işlerine hız verilmiş olmasını memnuniyetle kaydederim. Diğer su işlerimiz de program dahilinde yürümektedir.

Geçen sene yapılmasına başlandığını bildirdiğim radyo merkezi stüdyosu tamamlanmıştır.

Şirketlerden elimize geçen demiryollarının ıslahına ve muharrik ve müteharrik edevatın her türlü ihtiyaca cevap verecek surette ikmaline çalışılmaktadır.

Memlekette nakliye hacmi artmaktadır. Muhtelif malların sevkini kolaylıkla temin etmek için yeni nakliye vasıtaları sipariş edilmiş ve 3 numaralı programda da bu hususa ayrıca yer verilmiştir.

Geçen yıl Divriği'ye ulaştığını gördüğümüz demiryolunun bu yıl Erzincan'a vardığını ve önümüzdeki yıl içinde de Erzurum şehrine vasıl olacağım kıvançla müjdelerim.

Arkadaşlar;

Maliyemiz denk bütçe, sağlam tediye, vergi sistemlerini mükellef lehine ıslah ve tahfif ve millî paranın istikrarını muhafaza prensiblerini tam bir sadakat ve muvaffakiyetle takib ve tatbik etmektedir.

Halkın ve çiftçinin vergi yükünü hafifletmek yolunda öteden beri güdülen prensibin imkân nispetinde tatbikına bu yıl da devam edilmiştir.

Kazanç ve muvazene vergilerinde yünlü ve pamuklu kumaşların istihlak vergisinde ve hayvan vergilerinde indirmeler yapılmış, hayvan sergisinin at ve katıra aid kısmı ile tıbbi ve ispençiyar maddelerin istihlak vergisi tamamen kaldırılmıştır.

Bir kısım vergilerde yapılan mühim indirmelere rağmen tahsilat muhammen varidattan geçen senede 29 milyon lira bir fazlalık göstermiştir.

Bu seneki tahsilatın da tahminlerden ziyade olacağı umulmaktadır.

Ekonomik sahadaki inkişafıla mütenasib olarak daima bütçe tahminlerini aşan Devlet varidatının devamlı artışı bir taraftan vergi tahfiflerini muayyen bir program dairesinde tahakkuk ettirmeğe, diğer taraftan muhtelif sahalarda verimli işlere ve Millî Müdafaa hizmetlerine daha çok pay ayırmağa imkân vermektedir.

Teşviki Sanayi Kanunu'ndan istifade eden müesseselere hariçten getirdikleri ibtidai maddelerle makine, alat ve edevat için verilmiş olan gümrük muafiyeti kaldırılarak mezkûr kanundan istifade eden ve etmeyen bütün sanayi erbabına şamil olmak üzere bu nevi ibtidai maddelerle makine, alat ve edevatın gümrük resimlerinin cüzi bir hadde indirilmesi ve makine âlat ve edevatı için muamele vergisi muafiyetinin kabul edilmesi memleket sanayii üzerinde hayırlı neticeler verecek bir tedbir olmuştur.

Bir kısım vergilerimizin tarh ve cibayet usullerinin ıslahı ve tatbikatta sadelik ve birlik temini maksadile hazırlanarak Yüksek Kamutaya sunulan layihanın bir an evvel çıkarılmasını temenniye değer bulurum.

Sayın arkadaşlarım;

İnhisarlar idaresi kurumlarının malî monopol, ticarî teşekkül ve malî valorizasyon kurumu karakterini iktisab etmesi için icab eden esaslı tedbirler alınmakta ve semereleri de elde edilmektedir.

Çok kıymetli ve nefis mahsullerimizden biri olan tütünün ziraat usullerini düzeltmek zürrai, mahsulünü işletmek ve değer fiyatı ile satmak bakımından aydınlatmak ve korumak, tütünlerimizi dünya piyasalarına daha çok tanıtarak ihracatını azami hadde çıkarmak yolundaki gayretler iyi neticeler vermektedir.

Diğer inhisar maddelerinin istihsal ve istihlakinde de inkişafı görülmektedir.

Sevgili arkadaşlarım

Yüksek tahsil gençlerini istediğimiz ve muhtaç olduğumuz gibi millî şuurlu ve modern kültürlü olarak yetiştirmek için İstanbul Üniversitesi'nin tekamülü, Ankara Üniversitesi'nin tamamlanması ve Şark Üniversitesi'nin yapılan etüdlerle tesbit edilmiş olan esaslar dairesinde, Van Gölü civarında kurulması mesaisine hızla ve önemle devam edilmektedir.

Geçen sene tecrübelerinin ümid verici mahiyette olduğunu kaydettiğim eğitim okulları çok iyi neticeler vermiş ve eğitim kadrosuna bu yıl 1.500 kişi daha ilave edilmiştir. Önümüzdeki yıllar içinde bu miktarın artırılacağı şübhesizdir.

Türk Tarih ve Dil Kurumları'nın çalışmaları takdire layik kıymet ve mahiyet arz etmektedir. Tarih tezimizi reddedilmez delil ve vesikalarla ilim dünyasına tanıtan Tarih kurumu memleketin muhtelif yerlerinde yeniden kazılar yaptırmış ve beynelmilel toplantılara muvaffakiyetle iştirak ederek yaptığı tebliğlerle ecnebi uzmanların alaka ve takdirlerini kazanmıştır.

Dil Kurumu en güzel ve feyizli bir iş olarak türlü ilimlere aid Türkçe terimleri tesbit etmiş ve bu suretle dilimiz yabancı dillerin tesirinden kurtulma yolunda esaslı adımı atmıştır.

Bu yıl okullarımızda tedrisatın Türkçe terimlerle yazılmış kitaplara başlamış olmasını kültür hayatımız için mühim bir hadise olarak kaydetmek isterim.

Türk gençliğinin kültürde olduğu gibi spor sahasında da ideale ulaştırılması için Yüksek Kamutayın kabul ettiği 'Beden terbiyesi! kanununun tatbikına geçildiğini görmekte memnunum.

Muhterem arkadaşlarım;

Vatanın ve rejimin koruyucusu olmakla kalmayıp en geniş ve hakiki manasile bir sulh amili ve bir eğitim ve öğretim ocağı olan yenilmez ordumuzun geçen sene de işaret ve izah ettiğim gibi son sistem silah ve motörlü vasıtalarla cihazlandırılması yolundaki çalışmalara hız verilmiştir.

Geçen sene Büyük Kamutayın kabul buyurduğu tahsisat üzerine bir umumî silahlanma programı yapılmıştır. Tatbikatı ilerlemektedir.

Deniz kuvvetlerimizin takviyesi için lüzumlu harb gemilerimizin küçük bir kısmı sipariş edilmiştir. Büyük bir kısmı da sipariş edilmek üzeredir.

Bu meyanda mevcut gemilerimizin daha mükemmel bir hale konulması için tertibat alınmaktadır.

Bu sene Gölcük harb tersanemizin inşasına başlanacaktır.

Hava programımız önemle tatbik olunmak tadır.

Şanlı adını andıkça gönül ferahı ve sonsuz gurur duyduğumuz kıymetli ordumuz bu yaz Şark bölgesinde tabiatın en çetin ve haşin şartları içinde yaptığı manevralarda her gün artan kudret ve kabiliyetini bir kere daha göstermiştir.

Çok değerli komutan ve subaylarımızla kahraman erlerimizi huzurunuzda iftihar ve takdirle selamlarım.

Sayın milletvekilleri; Harici siyasetimizin son sene zarfındaki inkişafı geçen sene ana vasıflarını çizmiş olduğum esaslar dairesinde cereyan etmiştir.

Son aylar zarfında sulh, çetin bir imtihan geçirdi. Şimdi imtidadını ancak daha bir müddet sonra anlayabileceğimiz yeni bir sükun devresi içindeyiz.

Sulh, milletleri refah ve saadete erıştiren en iyi yoldur. Fakat bu mefhum bir defa ele geçirilince daimi bir ihtimam ve itina ve her milletin ayrı ayrı hazırlığını ister.

Memleketimizi her gün daha çok kuvvetlendirmek, her sahada her türlü ihtimallere karşı koyabilecek bir halde bulundurmak ve dünya hadisatının bütün safahatını büyük bir teyakkuzla takib etmek sulh sever siyasetimizin dayandığı esasların başlıcasıdır.

Milletlerin emniyeti ya iki taraflı veyahud çok taraflı umumî müşterek anlaşmalarla uzlaşmalarla temin edilebilir diye mutlak mahiyette ortaya atılan ve her biri diğerlerine zıd addedilen prensipler sulhun muhafazası emrinde bizim için kati ve isabetli değildir ve olamaz. Bunların her birini coğrafi ve siyasî icab ve vaziyetlere göre kullanarak sulh yolundaki ihtimamı realitelere tevfiğ etmek her millet için ayrı ayrı bir vazifedir.

Cumhuriyet Hükûmeti bu hakikati görmüş tatbik etmiş en yakın komşuları ile olduğu kadar en uzak Devletlerle olan münasebetlerini dostluklarını, ittifaklarını ona göre tanzim etmeği bilmiş ve bu sayede harici siyasetimizi sağlam esaslara istinad ettirmiştir.

Balkan siyaseti Balkanların münferid ve müşterek menfaatlerinin en belîğ bir ifadesi Balkan milletlerinin her birinin ayrı ayrı kuvvetleşmesi de sulh yolundaki dinamik tarzı telakkinin fiili bir misalidir.

Burada memnuniyetle kaydetmek istediğim bir hadise Balkan milletlerinin birbirine büsbütün yakınlaştırmakta kuvvetli âmil olmuştur. Ve yarın için de ümidler vadeden bir eserdir. Selanik'te Balkan Misakı Devletleri namına Konsey Reisi ve Muhterem Yunan Başvekili General Metaksas ile Sayın Bulgar Başvekili Müsyü Köse İvanof arasında imza edilmiş olan anlaşmadan bahsetmek istediğim anlaşılmıştır. Bu anlaşmada sulh yolundaki mütemadi gayretlerimizin ve Balkan Devletlerinin takib edebildikleri salim politikanın hayırlı bir tecellisidir.

Yine aynı realiteler aynı dinamizm ve aynı yüksek gayeler Sadabad akidelerinin maziden mevrus hurafeleri nasıl bir hamlede yıkararak münasebetlerini yeni ve velüd esaslara istinad ettirmeği bildiklerini göstermiştir.

Türkiye'nin diğer Devletlerle olan münasebetleri geçen sene sarahatle gösterdiğim yolda dostane inkişafını takib ederek ilerlemekte bulunuyor.

Hatay meselesinin son sene zarfında geçirmiş olduğu safhalar malumunuzdur.

Bu millî davayı bir Türk-Fransız dostane anlaşmasile halletmek yolundaki mesai muvaffakiyete erdi. Türk ve Fransız askerlerinin muvakkat ve müsterek işgali bu anlaşmanın bariz tezahürü oldu. Bu sayede sükûn yerleşti ve intihabat ikmal olundu. Nihayet Hatay, Millet Meclisine ve istiklaline kavuştu. Müstakil Hatay Devleti bugün inzibat kuvvetlerini tanzim eylemek ve memleketin dahili emniyetini de kendi vasıtalarile temin etmekle meşguldür. Bunun da yakında başarılabacağını ümid ediyoruz.

Geçen sene "Yarınki Türk-Fransız münasebetlerinin dilediğimiz yolda inkişafına Hatay işinin iyi bir yönde yürümesi esaslı bir ölçü ve âmil olacaktır" demiştim. Filhakika Hatay işindeki Türk-Fransız anlaşması iki Devlet arasındaki münasebetleri çok dostane bir duruma getirmiştir.

Hatay işinde istihsal edilen neticelerin istikrarı Türk-Fransız dostluğunun da inkişafı ve tebellürüne bir esas teşkil edeceği kanaatindeyim.

Cumhuriyet Hükûmeti geçen seneden beri muhtelif devletlerle iktisadî münasebetlerini tanzim eden mukavele ve anlaşmalar imza etmiş bulunuyor. Bu meyanda İngiltere Hükûmeti ile akdedilen ticaret anlaşması ve aynı zamanda 16 milyon İngiliz liralık bir ticaret ve teslihat kredisi mukavelesini zikretmek isterim ki esasen buna müteferri kanun yüksek tasdikınıza iktiran etmiştir.

Birkaç gün evvel memleketimizi ziyaret eden Almanya'nın mümtaz İktisad Nazırı Bay Funk ile 150 milyon marklık bir kredinin esaslarında mutabakat hasıl oldu. Teferruat yakında iki Hükûmet arasında tesbit edilecektir.

Bu kredi anlaşmalarını memleketimizin malî itibarına karşı gösterilen ciddi emniyetin ve harici siyasetimizdeki dürüst hareketin bir tecellisi olarak telakki etmek lâzım gelir.

Hükûmetin akdettiği mukaveleler meyanında hukukî sahada muhtelif anlaşmalar mevcut olduğu gibi istiklaline kavuşan dost Mısır devleti ile akdedilen bir de dostluk, ikamet ve tabiiyet mukavelenamesi mevcut bulunmaktadır.

Büyük komşu ve dostumuz Sovyet İttihadı Cumhuriyeti ile geçen yıl içinde yeni bir hudud mukavelesi imza edilerek iki memleketin hudud münasebetleri bu suretle iki taraf tecrübelerinin gösterdiği salim esaslara bağlanmıştır. Bu mukavelenin yakında meriyet mevkiine konulması beklenilmektedir.

Yine geçen yıl içinde İtalya Hükûmeti, Montrö'de imza edilen ve kendi iştirakine açık bırakılan Boğazlar mukavelesine iltihak etmiş ve bu komşu büyük memleketin bize karşı olan bu dostane hareketi memleketimizin de aynı dostane hissiyatile karşılanmışır.

Büyük Kamutay; şimdiye kadar olduğu gibi bütün işlerinizde başarılar dilerim.

IV. BÖLÜM

V. DÖNEMDE KURULAN HÜKÜMETLER VE PROGRAMLARI

1. İSMET İNÖNÜ HÜKÜMETİ

1.1. Hükûmet Üyeleri

Seçimler yapılarak Meclis yenilendiğine göre teamül olarak hükûmetin de yenilenmesi gerekiyordu. Bunun için mevcut hükûmetin istifası zorunluydu. Nitekim İsmet İnönü 1 Mart 1935'te istifasını Cumhurbaşkanı'na sunmuştur

"Reisicumhur Atatürk'ün yüce katına

Yeni seçim dolayısıyla hükûmetin istifasını yüce katınıza arz ediyorum. Hükûmetin yükümlerini kolaylatmak için esirgemediğiniz çok değerli yardımlara İcra Vekilleri Heyetinin derin minnetlerini sunarım.

İcra Vekilleri vatanın ilerlemesi için Atatürk'ün daima millet başında bulunmasını öz candan dilemekte bir ve beraberdir.

Başvekil

Malatya Saylavı

İsmet İnönü"

Cumhurbaşkanı bu durumu şu tezkeresiyle Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne bildirmiştir.

1 Mart 1935

"Büyük Millet Meclisi Yüksek Riyasetine

Yeni seçim dolayısıyla İcra vekilleri heyeti istifa etmiştir.Yeni heyetin yine Malatya saylavı İsmet İnönü tarafından teşkili tensib olunmuştur.Yeni heyetin teşekkülüne kadar İstifa eden İcra Vekilleri Heyetinin ifayı vazifeye devam edeceğini arzederim

Reisicumhur

K. Atatürk"

Atatürk yeni hükûmeti kurma görevini 1 Mart 1935'te şu yazıyla tekrar İsmet İnönü'ye vermiştir.

"Başvekil Malatya Saylavı İsmet İnönü'ye

1 Mart 1935 tarihli tezkere cevabıdır.

Yeni seçim dolayısıyla hükûmetin bildirilen istifası kabul edilmiştir. Yeni kabinenin gene tarafınızdan teşkil ve teklif edilmesini ve yeni Heyeti Vekilenin teşekkülüne kadar ifayı vazifeye devam edilmesini rica ederim

Reisicumhur

K. ATATÜRK

İsmet Paşa şu üyelerden oluşan bir hükûmet kurmuş ve Cumhurbaşkanı'nın onayına sunmuştur.

Adliye Vekili	: Şükrü Saraçoğlu (İzmir)
Millî Müdafaa Vekili	: Kâzım Özalp (Balıkesir)
Dahiliye Vekili	: Şükrü Kaya (Muğla)
Hariciye Vekili	: Dr.Tevfik Rüştü Aras (İzmir)
Maliye Vekili	: Fuad Ağralı (Elaziz)
Maarif Vekili	: Abidin Özmen (Aydın)
	Saffet Arıkan (Erzincan 16.6.1935)
Nafia Vekili	: Ali Çetin Kaya (Afyon)
İktisat Vekili	: Celâl Bayar (İzmir)
Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekili	: Dr.Refik Saydam (İstanbul)
Gümrük ve İnhisar Vekili	: Ali Rana Tarhan (İstanbul)
Ziraat Vekili	: Muhlis Erkmén (Kütahya)
	Şakir Kesebir (Tekirdağ 1.6.1937)

Cumhurbaşkanı bu hükûmeti onaylamıştır. Böylece hükûmetin oluşum süreci tamamlanmıştır. Ancak Anayasanın 44. maddesi uyarınca hükûmetin programını hazırlaması ve meclise sunması zorunluydu. Nitekim yeni Hükûmet vakit geçirmeden programını hazırlamaya başlamış ve hazırladığı programı 7 Mart 1935'te TBMM Genel Kuruluna sunmuştur:

1.2. Hükûmet Programı

Büyük ulusun sayın vekilleri,

Hükûmet şimdiye kadar olduğu gibi, sade bir program sahibidir. Ancak programı tatbik için sağlam bir azim ve kati bir karar ile çalışmak yolundadır. Biz, inkılabların vücuda getirdiği yeni Türk cemiyetinin içeriden ve dışarıdan sulh ve emniyet içinde çalışıp ilerlemesini ve açılmasını amaç tutuyoruz. Sulhun ve huzurun bulanmadan kalacağına ve icabında ehliyetle ve fedakarlıkla korunacağına, güven havası, yurdun imarı ve yurtdaşın refahı için birinci şart olduğuna inanıyoruz.

Ekonomî alanında zamanın şartları ve istekleri gittikçe zorlaşmakta olduğunu görüyoruz. Biz, ülkenin ödeme kabiliyetini kolaylaştıracak bir ticaret sistemini tâkib etmeğe mecburuz. Diğer taraftan memleket dahilinde istihsali ve istihlaki artıracak yeni ve geniş faaliyetleri teşvik etmeği lüzumlu görüyoruz. Sanayileşmeğe verdiğimiz ehemmiyet, her zamandan ziyade artmıştır. Yeni bir ekonomik karar olarak Yüksek heyetinize arzeder ki Hükûmet sınaî mamulatımızın dahilde istihlakini artırmak için özel tedbirler almağa karar vermiştir.

Şeker, kömür, çimento gibi mahsullerin fiyatları üzerinde esaslı indirmeler yapılarak bunların içerde sürümleri artırılacağını sanıyoruz.

Hükûmet, hem genel hizmet veya şirket masraflarını indirerek hem yerli ürün ve mamullerin bedellerini ucuzlatarak yurdda yeni ve esaslı bir genlik açılacağına inanıyoruz.

Deniz nakliyemizi ıslah etmek ve yenilemek ve umumiyetle tarifeler üzerinde ucuzluğa ve kolaylığa gitmek yolumuzdur.

Demiryollarının, rıhtımların ve limanların Devlet elinde bulunmasının faydaları her gün daha ziyade anlaşılmaktadır. Nakliyede ucuz ve ekonomik işletmeyi iltizam ediyoruz.

Sayın sayıtlar,

Dışarı siyasette sulh ve emniyeti korumak ve teşkilâtlandırmak için bütün kudretimizle çalışıyoruz. Dostlarımıza, taahhütlerimize sadakat ve genel olarak yakın komşularımızla iyi geçinmek için elimizden gelen her şeyi samimiyetle yapmak, siyasetimizdir. Bu siyasetin ana çizgileri içinde uluslararası hadiseleri dikkatle takib ediyoruz.

Sovyet İttihadile münasebetlerimiz her zamandan ziyade sıcak bir dostluk içindedir. Sovyet sanayiinin güzel eserleri sanayileşme hayatımızda ebedi dostluk içindedir. Sovyet sanayiinin güzel eserleri sanayileşme hayatımızda ebedi dostluk hatıraları olarak yükselmektedir. Büyük Sovyet İttihadile yakın ve samimi dostluğumuz, gerek siyaset alanında ve gerek diğer her alanda her gün daha ziyade kuvvetlenmekte ve genişlemektedir.

Balkan paktının uluslararası sulhü için büyük kıymeti, her münasebetle parlak bir surette kendini göstermektedir. Müttefikler taahhüdlerine sadıktırlar. Müttefikler birbirinin emniyetini kendi emniyetleri gibi tutmak zihniyetindedirler.

İran ile aramızda mevcut olan dostluk ve güven siyaseti mutlu bir surette ilerlemektedir. Dost memleketin her vesile ile tesanüd ve muhabbet havasını zikretmek, benim için gerçekten bir kıvançtır.

Afgan Devleti ile aramızda öteden beri devam edegelen samimi dostluğumuz tabii bir surette inkişaf etmektedir.

Bulgaristan ile münasebetlerimizin dostça mahiyetinin delillerini bu komşu memleketin büyük salâhiyetli ağızlarından işitmek, Türk ulusunca yüksek değeri ile takdir edilmektedir. Aramızda iyi geçinmek, dostluğu artırmak ve Balkanlarda sulhun muhafazasında müşterek büyük menfaatlerimizi görmek niyetlerimiz, ki karşılıklı olduğuna şüphe etmiyoruz, geniş ve güzel tatbikata namzed bulunmaktadır. Balkan Devletleri arasında birbirinin saadetini özlemek zihniyeti istikbal için hayırlı bir müjde olmasını dileriz.

Diğer büyük devletler ve diğer memleketlerle münasebetlerimiz dostane inkişafını takib etmektedir.

Sayın ve sevgili sayırlar,

Bizi çalışmamızda teşvik etmek kararında iseniz, bunu reylerinizle göstermenizi dileriz.

1.3. Hükûmet Programı Üzerine Yapılan Tartışmalar

Programın okunmasının bitmesi üzerine program üzerine tartışmalara geçilmiştir.

İlk sözü **Halil MENTEŞE (İzmir)** alarak şunları söylemiştir. “Arkadaşlar General İsmet İnönü’nün, 10 senelik başvekilliği esnasında memlekete yapmış olduğu büyük hizmetleri görüp de takdir etmemek için insanın menfur bir ihtirasın zebunu olması lâzımdır. Daha iyi bir programla, daha faydalı neticeler alamaz mı idi? Bu sual münakaşa edilebilir. Fakat şu muhakkaktır ki Devletin işleri büyük bir hulus derin bir vatanperverlik ve büyük bir dirayetle sevk ve idare edilmiştir. Ben bu işleri burada tadat emeğe lüzum görmem, çünkü hepiniz de bilirsiniz, bütün memleket de bilir. Bence General İsmet İnönü’nün memlekete yapmış olduğu en büyük hizmet, teşkilâtı Esasiye’nin tesbit ettiği demokrasi esaslarında sebat ederek ütöpik doktrinler üzerinde beşeriyete yeni nizamlar bulmak üzere şurada burada vuku bulan tecrübelerle Devletin siyasetini kaptırmamış olmasındadır. Şu muhakkaktır ki beşeriyeti bugünkü medeniyet ve terakki seviyesine, demokrasi esasları dairesinde kurulmuş olan nizam içinde azamî inkişafı bulan ferdi teşebbüslerdir. Ferdi teşebbüsler derken Devletin iktisadîyattaki rolünü unutmamak lâzımdır. Devlet eski göreneklere göre bir emniyet jandarması, bir emniyet muhafızı olmaktan çıkmıştır. Devletin, amme menafinin muhafazasında hakem rolü tamamı ile elindedir. Demokraside böyledir ve böyle olmalıdır. Bilhassa bizim memleketimiz iktisadî kapitülasyonların tazyikî altında vaktile münkesif olan sanayi sönmüş ve sırf ziraî bir memleket haline gelmiş ve iktisadî kıy-

metleri, muhtaç olduğu eşyayı hariçten almağa kâfi gelmediği için tediye muvazenesi daima açık olarak devam etmiştir. İktisadi kapitülaslonların mevcud olduğu devirlerde bu açık hariçten mütemadiyen yapılan istikrazlarla kapatılıyordu. Fakat bu istikrazlar yapıldıkça Devletin hidematı umumiyesini sevk ve idare için, orduyu, donanmayı ihzar için elinde bulunan kudret yavaş yavaş bu borçların amortismanına karşılık olmak üzere günden güne azalıyordu ve bu gidiş bir iflas gidişi idi. Binaenaleyh bu vaziyette bulunan bir memlekette iktisadî kapitülasyonlar kalktıktan sonra elbetteki birinci vazife, memleketin tediye muvazenesini karşılaştırmak ve memleketin iktisadî muvazenesini kurmaktır. İktisadî muvazeneyi kurmak için maatteessüf ziraat hayatı memlekette geniş ve büyük sermaye kurmaya mâni olduğu için hususî teşebbüslerin yapamayacağı büyük işleri Devletin üzerine alması ve bu ihtiyacı önlemesi zaruridir. Binaenaleyh şeraiti iktisadiyenin müsait olduğu sahalarda biran evvel fabrikalar kurarak memleketin kendine mümkün olduğu kadar kafi gelecek surette iktisaden müstakil bir vaziyette bulunmasında elbette faal bir rolü olacaktır. Fakat İsmet Paşa Hazretlerinin bir nutkunda söyledikleri gibi bizde Devletçilik diğer memleketlerde olduğu gibi hususî teşebbüsleri iktisadî sahadan birer birer ihraç etmek değil, yalnız onların yapamayacağı ve memleketin muhtaç olduğu büyük işleri önlemektir ve kendi tabirince bir müdafaa vasıtası olarak kullanmaktır.

Binaenaleyh ileride de bu hudud dahilinde kalınacağına ve bu yolda yürüneceğine hiç şüphem yoktur.

Şu muhakkaktır ki demokrasi esasları dairesinde kurulmuş olan şerait ve nizam içinde ferdi teşebbüsün azami inkişafını bulmasıdır ki beşeriyeti bugünkü medeniyete yükseltmiştir. Buna varıncaya kadar bizim katedecek etaplarımız vardır. Bunlara doğru emin yollardan emin metodlarla yürümek mecburiyetindeyiz.

Dedim ki, Hükûmetin, Devletin iktisadiyatta amme menafîini korumak hususunda hakem rolü elindedir ve elinde kalmalıdır. Her gün şükranla görüyoruz ki memleketin ufuklarında bacalar yükselmektedir. Gelecek senelerde alınan büyük teşebbüslerle daha bir çok fabrikalarımız kurulmuş olacaktır. Bu suretle bugün elli bin tahmin edilen amele miktarı da artacaktır. Binaenaleyh sınıflar arasında muvazeneyi kurmak, mücadelede mâni olmak, vahdeti tesis için Devletin bugünden hakem rolünü alarak sosyal kanunları ihzar etmesi ve neticelendirmesi lâzımdır kanaatindeyim. Bunun için Başvekilimizin nazarı dikkatlerini celbederim. Çünkü devanse edilmezse, Devlet sosyal kanunları biran evvel ihzar etmezse, hariçten vuku bulacak tazyikle bu kanunlar yapılacaktır. O vakit memlekette disiplinli demokrasi olarak güttüğümüz fikri bozacak hatalı bir takım cereyanlar tevellüd edebilecektir. Başvekil Paşa Hazretleri buyurdular ki: Memlekette sanayiî istihlakatını genişletmek için ucuzlatma tedbirlerine müracaat

edeceğiz. Ve bu ucuzlatma şu ve bu sanatlara teşmil edildiği gibi yavaş yavaş bunun üzerinde yürüyeceğiz. Bu mesele, yalnız sanayiın islakatını genişletme meselesi değildir. Bu mesele, daha büyük ve daha geniş bir meseledir ve ondan dolaydır ki bu meseleyi daha geniş sahada almak lâzım geliyor, kanaatindeyim. Bu müstahsilin müstehlikin de %75'ini teşkil eder, bilhassa çiftçinin, kıymetlerinin sukutile muhtaç olduğu eşyanın kıymetleri arasındaki ağır muvazenesizliğin bütün bütün izalesi mümkün olmuyor. Fakat hafiflemesi meselesidir. Onun için sanayiın fiyatlarını ucuzlatmak meselesi, münakaleyi indirmek meselesi elbette ki çiftçinin bu vaziyeti üzerinde büyük bir salah hasıl edecektir. Fakat ben- ce yalnız bu kafi değildir. Çiftçinin muhtaç olduğu diğer eşya vardır ki onların sanayi ile alakası yoktur. Doğrudan doğruya Hazineye varidat membaidır. Binaenaleyh onlar üzerinde de tevakkuf etmek lâzımdır. Mesela, gazyağı. Biliyorsunuz ki bütün köylerin bütün memleketin zaruri bir ihtiyacıdır. Binaenaleyh, gazyağı fiyatları üzerinde de tenzilat yapmalı, tarifelerde tenzilat yapmalı, bu fedakarlığı ihtiyar etmelidir.

Sonra tuz meselesi; bu da malî bir meseledir. Fakat gerek hayvan gerekse insanın gıdası noktai nazarından çok mübrem bir ihtiyaçtır. Tuz, köylünün bugünkü iştira kabileyetine nazaran çok yüksektir.

Bu husustaki vaziyeti tamamı ile tezahür ettirmek için arz ediyorum: Bir gün çiftlikten geliyordum; yolda yirmi kadar eşek üzerinde çuvallar, arkasında da yirmi kadar adama rastladım. Bu muntıkada böyle çuval içinde eşeklerle nakledilecek bir şey bulunmadığını düşünerek ne olduğunu anlamak istedim ve otomobil durdurarak sordum.

Cevaben dediler ki, tuzlu toprak almaya gidiyoruz. Muğla'nın dağ köylerinden getiriyorlarmış. Köyden ne vakit çıktınız diye sordum, yıldızla beraber, dediler. Karakaya denilen bir mevkii ki, oradan denize daha üç saat vardır. Bir yük topraktan ne kadar tuz alabiliyorsunuz dedim, üç okka dediler. Canım dedim, üç okka tuz için yıldızda çıktınız, 18 saat gittiniz ve 18 saat geliyorsunuz. Ne yapalım dediler, paramız yok ki, alalım. Sonradan haberdar oldum ki, İnhisar idaresinin kolcuları buna da mâni olmuşlardır. Onun için arkadaşlar, bu tuz meselesi mühimdir, nazarı dikkatinizi celb ederim. Bilhassa Başbakanın. Bu meselenin ehemmiyeti büyüktür. Hafifletilmesi zaruridir ve imkân da bulunabilir.

Efendim, harici vaziyet itibari ile de arz edilen manzara hakikaten iftihara değer bir manzaradır. Bu manzara şudur: Artık yeni Türk Devleti başka devletlerin etrafında dönene bir peyk değildir. Kendi mihverinde dönen müstakil bir kudret rolü oynamaktadır. Sözlerimi burada bitiriyorum. Başvekilimize ve Hükûmetimize yeni muvaffakiyetler temenni ediyorum.

Refik İNCE (Manisa) : söz alarak; *Devletin yürümesi ve yaşaması yükünü üzerine alanların her şeyden evvel bilgi ve azim meziyetlerine malî k olması düsturlarını bir an düşündükten sonra, millet namına bizden itimat isteyen İsmet İnönü'nün bu ağır ve esaslı vazife ve ağır hayatın vaziyetine göre 10 seneden beri gördüğümüz ve bundan sonra da göreceğimiz eserleri karşısında, bu eseri gören gözlerin vicdanlara telkin ettiği şükranı eda etmemek biraz eksik gibi olurdu. Binaenaleyh ben bu yeni programın asli hatlarını, ana yollarını bize gösterdikten sonra bizden itimat isteyen İsmet İnönü'ye bundan evvel yaptığı işlerden dolayı teşekkür borcunu yaptıktan sonra bundan sonra dahi yapacağı işlerin büyük vukuf ve esaslı bir azimle, kendi tabiri vechile, sağlam bir azimle yürütmek kanaatinde olduğu ifadesine karşı teşekkürü ayrıca borçlanırım.*

İçinde bulunduğumuz devrin icablarını, yine kendi ifadeleriyle, yurdun refahı, yurddaşın saadeti diye iki belîğ fıkra ile hulasa eden ve bu emelle Devlet makinesini yürüteceğini vadeden bir başvekile herhalde her vatandaşın itimat etmesi gayet esaslıdır ve bihakkın yerinde verilmiş bir nottur. Onun içindir ki; ben yürüdüğü yolu bilen, yürüyeceği istikameti çizen ve bu çizgi üzerinde şimdiye kadar olduğu gibi azimle, behemehal muvaffak olacağı kararını veren bu Devlet reculü huzurunda tekrar millet namına teşekkür ederim.

Nasıl teşekkür etmeyeyim ki; Devletin âlâkadar olduğu işlerde fertlerin yapamayacağını devlete maleden ve binaenaleyh demiryollarını, limanları ve buna mümasil işleri Devletin tükenmez hazinesine ve kuvvetine dayanarak yürüten Hükûmet, aynı zamanda yurttaşın faaliyeti için sahalar açmayı, yurttaşın faaliyetini temin etmek için bir çok ucuzluklar elde etmeyi ittihaz edeceğini ifade ediyor. Dünyanın buhranlar içinde yıprandığı ve birçok ıztıracların her memlekette aksülameller yaptığı bir devrede takip edilen esaslı, metodlu ve hakikaten millî bir iktisat siyasetinin bilhassa bu seneki tecelliyatı, bütün milletin kesesinde, vicdanında hakikaten minnet duygularını ifade edecek kadar sarîh ve açık olmuştur. Bu iktisat siyasetinin gelecek senelere de şamil olması yolundaki vaid, çok temenni ediyorum ki, aynı neticeleri verirse milletimizin istihsal etmekte bulunduğu saadeti bir an evvel elde etmek nimetine kavuşmuş olacağız.

Nakliye ücretlerinin ağırlığını azaltmak yolundaki teşebbüsün ilk mevyalarını trenlerde toplamış bulunuyoruz. Trenlerin ucuzlattırılmış olması vatandaşların memleketin her bucağına gitmek alakasını göstermesini ve memleketin her tarafındaki iktisadî münasebetlere iştirak etmesini ve nihayet vatandaşın kendi çerçevesi içinde kalmayıp bütün Türkiye'ye nafiz nazarla bakmasının büyük sebebi teşkil ettiği için, şimendiferlerde yapılan ucuzluğun deniz yollarında da tatbik edilmesi hakkındaki vaid hakikaten nazarı dikkate alınacak bir şeydir. Yakın zamanda tecelliyatını görmek de bizim için büyük bir arzudur.

Arkadaşlar; eşyanın ucuz satılması, istihsalatımızın ve istihlâkin arttırılması yolundaki vaidleri ameli neticeleri üzerinde bu kadar söz söyledikten sonra İsmet Paşa'nın beyanatının eksik gördüğüm bir kaç kısmını, şimdiye kadar tebellür etmiş siyasetin devamı yolunda telakki ederim. Binaenaleyh bütçemizin mütevazın olacağı, maarif siyasetimizin mütebellir bir yol üzerinde yürüyeceği, sıhhat ve zirat programımızın tatbik edileceği burada mevzû bahis olmamış olsa dahi mukaddemede ana hatların esas tutulacağı ve o yolların, tuttuğumuz yolların yine azim ile tesbit edilmesi ve semerelerinin iktitaf edilmesi programın yakın bir zamanda tecelliyatından ümitvar olduğumuzu arzederim.

Arkadaşlar, harici siyasetimizin umumî manzarasından; zevk, iftihar ve nihayet millî bir gurur duymayacak kalblerin, herhalde bizden değil insanlardan olmaması lâzımdır. Arkadaşlar, Türk Devletinin bir zaman etrafında dönen entirikalar yerine şimdi havasında esen emniyet, muhabbet kolonyalarının ve bunun temin ettiği nefis ve emniyetbahş kokuların millî vicdanlarımızın üzerinde temin ettiği zevki bir defa daha ifade etmek çok nefis olur. Bilhassa Türk, karagün dostlarının en samimi dostu olması, Türk verdiği sözü daima tutmak şiarı itibariyle tarihin en derin zamanlarından beri gelen mütemayiz bir vasfa malîktir. Onun içindir ki Sovyet komşularımızı, inkılâp milletinin, inkılâbımızın ilk gününden beri kendileriyle tesis ettiğimiz münasebatın muvaffakiyetle, samimiyetle yürüdüğü ve yürüyeceği yolundaki teminatı biz millet namına şükranla karşılız.

Sözünün eri olmayı millî şiarının başında tutan Türk Milletinin bütün muahedelere, mukavelelere, antantlara karşı bağlılığı yolundaki İsmet İnönü'nün sözü milletin huzurunda verilmiş en kuvvetli sözüdür.

Binaenaleyh biz bu sözü söyleyen İsmet İnönü'nün dahili ve harici siyasetine yürekten ve candan itimadımızı göstermeye hazırız, demiştir.

General Ali Fuad CEBESoy (Konya) : *“Arkadaşlar, benden evvel bu kürsüden söz söyleyen arkadaşlar Hükûmete itimat edilmesi hakkındaki noktai nazarlarını açıkça söylediler. Benim bunların üzerine ilave edeceğim pek çok şey yoktur. Yalnız kısaca arzı malumat edeceğim:*

Evvelâ Hükûmeti tebrik etmek isterim. Çünkü şimdiye kadar tuttuğu yapıcı yol üzerinde devam etmektedir.

Bu bizim için en büyük bir ümittir. Maamafih şunu da söylemek isterim ki, burada okunan bu program ve bundan evvel okunanların heyeti mecmuasını alacak olursak, diyemeyiz ki tekmlil ihtiyaçlarımızı tatmin ediyor. Maamafih şuna da ilâve etmek isterim ki, şu içinde yaşadığımız ahval ve vaziyet içerisinde hiç bir Devlet kabinesinin milletin büyük eksiklerini ikmal edecek bir program yapıp tatbik edeceğini kimse zannedemez. Bu husus bizim bir tekemmül devresi geçir-diğimiz nazarı itibare alınırsa belki bu sözlerimde bir isabet olur.

Arkadaşlar, Hükûmetimizin siyaseti hariciye ve memleket müdafaası hakkındaki kıskançlığına ve tedbirlerine hiç bir itirazım yoktur. Tamamı ile, bütün mevcudiyetimle muzahirim. Belki esasat hakkında değil, fakat teferruat hakkında gerek idarî olsun, gerek malî olsun, gerek iktisadî olsun, bazı noktai nazarlarım vardır. Fakat bugün onların münakaşası zamanı değildir. Zamanı geldiğinde sizin de büyük muzaheretinizi bekleyerek bu noktalardaki fikirlerimi arz edeceğim. Bugün en büyük temennim, Hükûmetimizin muvaffakiyeti ve güttüğü yolda daima ileriye doğru ilerlemesidir demiştir.

Hüsnü KİTAPÇI (Muğla) - “Sayın arkadaşlar, Kamutayın icra salahiyetini General İsmet İnönü gibi mümtaz bir recülü devlete tevdiinden dolayı Atatürk’e minnet ve şükranlarımı arz etmekle söze başlıyorum dedikten sonra;

Çünkü bu sayede vereceğimiz reyleri zevk ile, safa ile vermek imkânını bize bahşetmiştir.

İsmet İnönü’nün beyannameleri ekseriyetle kısa olur. Parlementer Hükûmetlerde belki böyle kısa beyannamelere tesadüf edilmez. Fakat işte bu nokta da bir vasfı mümtazdır. Programın ihata ettiği işlerin hepsi yapılır mahiyetindedir. Program kısadır, özdür; fakat muhakkak surette yapılır. İsmet İnönü’nün 15 seneyi dolduran askerî, siyasî, bilhassa millî hayatında vaad edip de yapmadığı bir şey görülmemiştir.

Atatürk tarafından kendisine tevdi edilen vazifeleri layıkile kavramış, enerji kaynağından en iyi istifade etmesini bilmiş bir recülü Devlet olduğunu, bu milletin yüzlerce sene süren kara bahtını İnönü’nde yenmekle isbat etmiştir.

Sonra tevali eden zaferler ile İstiklal Savaşını muvaffakiyetle başarmış ve nihayet Lozan’a giderek imparatorluk devrinin gafil idaresi yüzünden 400 sene devam eden hatiat ve seyiati, orada en kuvvetli hasımlarla çarpışa çarpışa, çekişe çekişe halletmiş ve onları kendileri ile hemseviyye, tam manasile müstakil, adlî, iktisadî, siyasî her türlü bağlardan kurtulmuş, şerefli bir Türkiye Hükûmeti tesis etmiş ve onlara kabul ettirmiştir. Ondan sonra idarei hükûmette Atatürk’ün ulusu yüksek medeniyet seviyesine ulaştırmak için tasarladığı bütün devrimleri mevkii tatbika koyan İsmet İnönü’dür. Bitab ve harab kalmış bir memlekete ruh veren yine İsmet İnönü’dür.

On senelik icraatı, her biri, bir Devlet adamını tarihe maletmeye değer büyük işlerle doludur. İsmet İnönü iş başına gelince ehemmi mühimme tercih etmeyi pek iyi bildiği için ilk önce memleketin asayişini temin etmiş ve bu şekilde halka serbestçe çalışmak sahasını açmıştır. Aynı zamanda memleketin iktisadiyatını kurmak zarureti hissetmiş ve kıymetli tedbirler almıştır. Ondan sonra memleketin istiklalini korumak zarureti de gözden uzak tutmamış, insan ve beşeriyet tarihi-

ni şehametlerle dolduran ordumuzu en iyi bir şekle sokmuştur. Bunun neticei tabiiyesi olarak da, bütün komşularımızla, büyük memleketlerle lâzım geldiği şekilde hassasiyetle, şerefli, müteakabil emniyet ve itimad şartlarına bağlı münasebetler, anlaşmalar yapmıştır. İşte bundan sonra durmayarak bir taraftan memleketin millî müdafaasını, iktisadî inkişafını temin için de yurdun dört tarafını demir ağlarla örmüştür. Hatta söze başlarken dediğim gibi İsmet İnönü'nün söyleyip de yapmadığı birşey yoktur. Bilirsiniz ki 1931 senesinde buraya geldiğimiz zaman buhranla karşılaşmıştık. Genel sıkıntı, gelirimizi azaltmıştı. İsmet İnönü o zamanki beyannamesinde bize demişti ki, bu buhranı önleyeceğiz, bunu ciddi tasarruflarla karşılayacağız, fakat memleketin hayatıyeti ve ilerlemesi için katiyen durmayacağız demişti. Nitekim durmamıştır. Mütemadiyen ileri gitmiştir. Bütçe tevazününü, ticareti hariciye ile temin için verdiği ehemmiyeti şükranla yad etmek lâzımdır. Hazinesin itibarı malî si bu suretle çok yükselmiştir. Kırım muharebesinden beri istok bedellerle harîci ticaret açığı milletin istok bedelleri ile kapatılmıştır. Bunları söylerken beyannamelerinde işaret ettikleri sanayi programına da dokunmak isterim. Bunu da şükranla karşılamak isterim. Zaten Atatürk'ün ikinci seçmenlere hitaben neşrettiği beyannamede bu noktaya başka türlü temas edilmişti. Orada denilmişti ki; sanayileşmede ihtikar sureti ile bir fiyat buhranına sebebiyet vermeyecek surette kararlar alınmıştır.

Hakikaten gerek o beyannamede işaret buyurulan bu nokta ve gerekse İsmet İnönü'nün beyannamesinde gösterdiği noktalar sanayi hayatımız için mühim şeylerdir. Sanayiın memlekette inkişafı, mutlaka masnuat sürümünün çoğalması ile mümkündür. Halbuki ihtikara mahal bırakıldıkça, malî yet fiyatları ucuzlatılmadıkça bu masnuattan halk yığıntılarının istifadesine imkân yoktur. Köylünün, nüfusun % 60'ını teşkil eden müstehlik tabakasının alamayacağı bir sanayî maddesi memlekette hiç bir zaman müfid olamaz. İşte bu noktalar nazarı dikkate alınmış ve lâzım olan işler yapılacak bir hale gelmiştir. Maliyet fiyatlarını ucuzlatmak için alınan tedbirler ele alınırken evvelemirde kömürü ki sanayiın enerjisidir-onu ucuzlatmadıkça sanayiimize hayat vermek kabil değildir. Ondan sonra kredi meselesi de çok mühimdir. Bunu da tanzim etmek lâzımdır. Sonra bunlardan daha mühimmi faiz meselesidir. Faiz bu gün memleketimizde büyük pahalılık tevliid ediyor. Bir rapor münasebeti ile görmüştük. Bu rapor sahibi salahiyet bir zat tarafından tanzim edilmişti. Bizdeki faiz miktarının çokluğu yüzünden istihsal edilen eşya fiyatının yüzde dört buçuk nisbetinde yalnız faizden yükseldiği anlaşılmıştır. Binaenaleyh bunu temin etmek sanayi mamulatımız için lâzım olan bir keyfiyettir.

Bir de muamele vergisi üzerinde durmak lâzımdır. Bu gün muamele vergisi gayri mantıki bir tarzda alınmaktadır. Bir taraftan sanayî mamulatımızı ucuzlat-

mak istiyoruz, bir taraftan da muamele vergisi ile onları karşılıyor. Binaenaleyh bu muhalif cebheden gidişe nihayet vermek lâzım gelir.

Sanayi meselesini görüşürken, malî yet fiyatını ucuzlatmak sureti ile köylüye doğru inmek var, bir de köylüyü kuvvetlendirmek sureti ile sanayî mamulâtını almaya yetiştirmek var. Bu da ürünlerimizi kuvvetlendirecek vaziyetin ikmaline bağlıdır. Yalnız bu arada bizim arizi ve halledilmesi lâzım gelen bir vaziyetimiz vardır: Bu vaziyet de köylünün borçlarıdır. Her halde köylüyü bu yükten bir an evvel kurtarmak lâzımdır. Bu mesele çok mühimdir. Eğer köylü bu yükten kurtarılmazsa piyasaya çıkamaz.

Bu sene memleket mahsulatında görüşülmüş olan yüksekliğe rağmen hayatı ticariye neden inkişaf etmemiştir denirse, yegane sebep budur kanaatindeyim. Binaenaleyh bu noktanın da ihmal edilmemesi gerektir. Sonra arkadaşların temas ettikleri gibi şimendifercilikte hakikaten çok ileri gittik. Yalnız inşa itibarı ile değil tarifeler itibarı ile yaptığımız tenzilat memlekette büyük bir hareketi ticariye uyandırmıştır. Zaten halkın sevgisini ve ümidini bir kat daha çoğaltan sebeplerden biri de bu şimendifer siyasetimizdeki muvaffakiyettir. Böyle amme hizmetlerini halka karlı olabilecek bir surette kullandıktan sonra Devletçilik siyasetine karşı koyacak hiç kimse yoktur.

Sanayileşme işinde de şimendifercilik kadar muvaffak olursak büyük bir muvaffakiyettir; büyük bir bahtıyarlıktır. Şimdi mamulât yapılıyor. Fakat yüksek himaye sayesinde çıkıyor. Yerli sanayiın memlekette teessüsü, ancak ve ancak ucuz fiyatlarla köylünün dahi alabileceği bir şekilde yetiştirmekle kabil olacaktır. Görülüyor ki iktisad alanında mühim kararlar alınıyor. Bu sene mahsulat kıymetlerini yükselten tedbirler almak suretinde Türkofis teşkilâtından azâmi istifade etmek yolu ile İktisad bakanlığı hakikaten mühim işler başarmış demektir.

Hulasa, Hükûmetimizin bir vasfı mümtazı da hadisata tekaddüm etmesidir. Daima ne yapacağını düşünerek vakayi ve hadisatın günü gününe tahtı tesirinde yanlış kararlar ittihazından kendisi tenzih etmiştir. Gerek siyaseti haiciye ve gerek siyaseti dahiliyede bu, kendisini göstermiş bir vasfı mümtazidir.

Bilhassa, Hükûmetin bundan evvel yapmış olduğu icraattaki salabetle bundan sonra vadettiği işleri de tamami ile yapacağına emniyetim berkemaldir. Bu itibarla kendilerine itimad reyi vermeyi bir vazife telakki ederim. demiştir

Daha sonra söz alan Başbakan **İsmet İNÖNÜ (Malatya)** “Hatipleri dikkatle dinledik, istifade ettik. Sanayileşmenin icabı olan sosyal kanunları dikkatle hazırlıyoruz. Bu çalışma ilerlemiştir. Yakın bir zamanda Büyük Meclise takdim edebileceğimizi sanıyoruz.

Ucuzluk için uğraşmalarımızı zikrederken ancak bir kaç örnek söyledim. Bu bir siyasettir ki, diğer mevzûlarda da geniş olarak bunu tatbik etmek istiyoruz. Ancak her mevzûun kendi özelliğine göre ayrıca bir tedbir istediğini takdir buyursunuz, faiz için söz alan arkadaşım bizim bu hususta bir kaç seneden beri sebatla ve çetin bir mücadele takib ettiğimizi zikretmem için vesile vermiş oldular.

Arkadaşlar, fena faizciliğin bu memlekette nasıl bir felaket olduğu takdir edilmiştir. Biz bunun için bir taraftan millî müesseselerde faiz haddini memleketin ahvali ekonomisi ile mütenasib olarak indirmeğe çalışırken diğer taraftan vatandaşlar arasında bu sanatın kabul edilebilecek bir istikamette yürüyebilmesi için ciddi tedbirler aldık. Arkadaşımızın sözlerini bu tedbirler üzerinde daha ziyade cesaretle yürümek için bir teşvik sayarım. Ölçüsünü kendimiz pek iyi bildiğimiz şahıslarımız için ve Hükûmet için hatiplerin söyledikleri güzel sözlerle karşı minnetlerimizi takdim ederim ve bunları bizi daha ziyade çalıştırmak için bir teşvik sayarım diyerek eleştirilere kısa yanıt vermiştir.

Nakiye ELGÜN (Erzurum) - *"Arkadaşlar, Başbakanımız General İsmet İnönü'ye beyanı itimad eden arkadaşlar arasında bizim de bulunmamız ve bu bulunma onurunu bize vermiş olmanız itibari ile duyduğumuz heyecanı ifade için buraya gelmiş bulunuyorum.*

Bu güne kadar Türk, bütün olarak her sahada yan yana, el ele çalışmıştı. Fakat bu güne kadar Türk milletin en yüksek, en onurlu bir mevkii olan burada ilk defa yer almış bir sayı olmak itibari ile bunu verenlere karşı duyduğumuz hazzı ifade ederken yine bu büyük onurun içinde Türk Hükûmetine itimad beyan eden arkadaşlar arasında bulunmak şerefine bize verilmiş olmasından dolayı duyduğumuz sevinci ifade etmeye çalışırken belki söz bulamıyorum. Fakat bütün dünya bilsin ki Türk milleti dün olduğu gibi bugün de, bugünden sonra da hiç eksiksiz bir bütün olarak çalışacaktır. Ve bütün dünyaya bu suretle muvaffakiyetini, eserini, hüsnü niyetini göstermiş olacaktır. Bize bu güzel günleri ve bu güzel anları yaşatmış olan, ta ilk gününden beri bize rehberlik eden, önderlik eden Ulu Gazimiz Atatürk Hazretlerine affınızı istirham ederim, büyük bir heyecan içinde olduğumdan memnu kelimeler kullanıyorum. Çünkü şu anda dünyada belki pek nadir olarak hissedilebilecek heyecan duyanlardan biriyim. Onun için tekrar affınızı istirham ederim.

Bu ulu güne erişmiş olmamızdan dolayı asil Türk milletine muvaffakiyetler, en büyük, en güzel günler, en saadetli anlar temenni ederek huzurunuzdan çekiliyorum demiş ve bu konuşmadan sonra oylamaya geçilmiştir.

BAŞKAN : *Reye iştirak eden arkadaşların yekünü 376'dır. 376 kişi mütefikan İsmet İnönü Hükûmetine itimat reyini vermiştir. diyerek sonucu açıklamıştır.*

Başbakan İsmet İnönü bu açıklamanın ardından kısa bir teşekkür konuşması yaparak “*Hükûmet yükü her ülkede ağır olduğu zamanlardayız. Sizin Hükûmetinizin çok ağır olan yükü ancak müzaheretinizle, yardımınız ve yol göstermenizle taşınacak hale gelmektedir.*”

Yüce güveninize değerli olmak için çok çalışacağız” demiştir.¹

2. CELÂL BAYAR HÜKÛMETLERİ

Yıllardır Türkiye’nin kaderini çizen İsmet Paşa ile Mustafa Kemal Paşa 1937 yılında görüş ayrılığına düşmüşlerdir. Özellikle İktisat Bakanı Mustafa Şeref’i eleştirmesi, onun istifasından sonra da Celâl Bayar’ın İktisat Bakanlığına getirilmesi, Hatay sorunu, Gazi Orman Çiftliği’nde kurulacak fabrika, Nyon Konferansı, Dizbağı Nişanı, Atatürk’ün hastalanması, İnönü’nün yorgunluğu İsmet Paşa ile Atatürk’ün arasını açmıştır.² İsmet Paşa 18 Eylül 1937 akşamı Atatürk ile İstanbul’a giderken trende Başbakanlıktan ayrılmaya karar vermiş ve uzun bir dinlenme izni almıştır.³ Bu durum 20 Eylül 1937’de

“Başvekil Malatya Mebusu İsmet İnönü’ye 20 Eylül 1937 tarihli tezkereleri cevabıdır:

Mutlak istirahat şeklinde tedavinizi ikmal etmek üzere arzunuz veçhile bir buçuk ay mezuniyetiniz tensip olunmuş ve Başvekalet Vekilliğine İktisat Vekili Celâl Bayar tayin edilmişti. Keyfiyet Büyük millet meclisi Riyasetine ve İktisat Vekili Celâl Bayar’a tebliğ olunmuştur.

Reisicumhur

K. Atatürk”

denilerek kamuoyuna duyurulmuştur.⁴ Aynı gün Celâl Bayar’a da bir yazı yazılarak Başvekalet Vekâletine atandığı bildirilmiştir.⁵ Ancak bu durum bazı basın organlarınca yanlış yorumlanarak Anayasanın değiştirileceği ve seçimlerin yineleneyeceği, tek dereceli seçim sisteminin benimseneceği gibi yorumlara yol açmıştır. Bunun üzerine Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği 28 Eylül 1937’de şu bildiriye yayınlayarak yanlış anlamaları önlemeye çalışmıştır:

1 bkz.TBM Zb. C., V. Devre, C.1, s.27-33

2 Şerafettin Turan, *İsmet İnönü*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayını, 2000, s.115,120; Cemil Koçak, *Türkiye’de Milli Şef Dönemi (1938-1945) C.1*, İstanbul, İletişim Yayınları, 1996, s.47-76

3 bkz. *İsmet İnönü’nün Hatıraları*, C.2, Ankara, 1987, s.283-291, *Koçak*, a.g.e., Ankara, 1986, s.17-37

4 bkz.*Turan*, a.g.e., s.120, *Cumhuriyet*, 21.9.1937

5 bkz. Hasan Rıza Soyak, *Atatürk’ten Hatıralar*, Yapı Kredi Yayınları, C.2, s,711

“Başvekil İsmet İnönü’nün mezuniyet alması üzerine bazı gazetelerde rivayet şeklinde çıkan ve hakikate uygun olmayan şayialar içerde ve dışarıda yanlış akislere meydan verecek bir mahiyet almaktadır.

Başvekil İsmet İnönü mezuniyet almıştır ve Meclis toplandığı vakit Celâl Bayar’ın Başvekalet makamına getirilmesi takarrür etmiştir.

Şayialar namı altında Tan Gazetesinin 28 Eylül tarihli nüshasında çıkan teşkilât-ı Esasiye Kanununun tadili mahiyetindeki yazılar ve intihabın yenilenmesine aid rivayetler, hiçbir esasa istinad etmeyen haberlerdir.

Bazı gazetelerin memleketimizin esaslı işleriyle alakadar rivayetleri, hiçbir kontrole tâbi tutmaksızın ve mesul ve selâhiyetli mercilerden tahkik etmeden herhangi uzak ve yabancı bir memlekette geçiyormuş gibi ve lâübalı bir tarzda neşretmeleri, milletimizin yüksek menfaatlarıyla hiçbir vakit kabili telif değildir ve Türk efkârı umumiyesinin böyle hareketleri tasvip etmeyeceğine şüphe yoktur”

2.1. Birinci Celâl Bayar Hükûmeti

İsmet Paşa’nın 25 Ekim 1937’de istifasını açıklanması üzerine Atatürk aynı gün Celâl Bayar’a şu yazıyı yazarak;

“Malatya mebusu İsmet İnönü Başvekaletten istifa etmiştir. Başvekalete sizin tayininiz tensip olunmuştur. Yeni İcra Vekilleri heyetinin intihab ve inha edilmesini rica ederim.

Reisicumhur

Kemal Atatürk”

yeni hükûmeti kurmakla görevlendirmiştir. Celâl Bayar da aynı gün :

“Reisicumhurun Yüce Katına

Riyaseti uhteme tevdi buyrulan İcra Vekilleri Heyetini teşkil edecek olan zatlar ile siyasî müsteşarların adlarını ihtiva eden listeyi yüksek takdirlerine arz ve kabul buyrulmasını enderin saygılarımla istirham eylerim”

diyerek şu kişilerden oluşan hükûmet üyeleri ve siyasî müsteşarların listesini Cumhurbaşkanının onayına sunmuştur.

2.1.1. Hükûmet Üyeleri

Adliye Vekili	: Şükrü Saraçoğlu (İzmir)
millî Müdafaa Vekili	: Kâzım Özalp (Balıkesir)
Dahiliye Vekili	: Şükrü Kaya (Muğla)
Hariciye Vekili	: Dr. Tevfik Rüştü Aras (İzmir)
Maliye Vekili	: Fuad Ağralı (Elaziz)

Maarif Vekili	: Saffet Arıkan (Erzincan)
Nafia Vekili	: Ali Çetin Kaya (Afyon)
İktisat Vekili	: Şakir Kesebir (Tekirdağ)
Sihhat ve İçtimai Muavenet Vekili	: Hulusi Alataş (Aydın)
Gümrük ve İnhisar Vekili	: Ali Rana Tarhan (İstanbul)
Ziraat Vekili (Vekaleten)	: Şakir Kesebir (Tekirdağ)
	Faik Kurdoğlu (Manisa, 13.4.1938)

Siyasî Müsteşarlar

Adliye Vekaleti Siyasî Müsteşarlığına	: Selahattin Yargı (Kocaeli)
millî Müdafaa Vekaleti Siyasî Müsteşarlığına	: Necib Ali Küçüka (Denizli)
Dahiliye Vekaleti Siyasî Müsteşarlığına	: Abdülmuttalib Oker(Malatya)
HariciyeVekaleti Siyasî Müsteşarlığına	: N. Menemencioğlu(Gazianteb)
Maliye Vekaleti Siyasî Müsteşarlığına	: Faik Baysal (Kayseri)
Maarif Vekaleti Siyasî Müsteşarlığına	: Nafi Atıf Kansu (Erzurum)
Nafia Vekaleti Siyasî Müsteşarlığına	: Sırrı Day (Trabzon)
İksat Vekaleti Siyasî Müsteşarlığına	: Ali Rıza Türel (Konya)
ZiraatVekaleti Siyasî Müsteşarlığına	: Rıza Erten (Mardin)
	Tahsin Coşkan (Kastamonu) ¹

Listede Sihhat ve İçtimai Muavenet Vekaleti ile Gümrük ve İnhisar Vekaleti Siyasî Müsteşarlıklarının adayları belirtilmemiştir.

Liste Cumhurbaşkanı tarafından onaylanmıştır. Hükûmet hazırladığı şu programı 8 Kasım 1937'de Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne sunmuştur.

2.1.2. Hükûmet Programı

Sayın arkadaşlar;

Reisicumhur Atatürk'ün tayini ile Başvekalet vazifesini üzerime almış bulunuyorum. Kendilerine takdim ettiğim icra vekilleri heyeti listesini de tasdik etmiş bulunuyorlar.

Arkadaşlar;

Egemenlik ulusundur. Teşekkül eden her Hükûmetin "Teşkilât-ı Esasiye Kanunu" hükümlerine uyarak programını Büyük Meclise arzemesi ve itimad reyinizi istemesi lâzımdır.

¹ TBMM.Zb. C., V. Devre, C.20, s.56

Yüksek huzurunuzda her birinizi derin sevgi ve saygılarımla selamlayarak ben de bu maksatla çıkmış bulunuyorum.

Bizim gibi parti hükûmetlerinin kendilerine mahsus bir programı yoktur.

Takib edecekleri program, şahıslarınızda ve meclisin yüksek manevi şahsiyetinde kuvvetle, şerefle, temsil edilmekte olan büyük Türk milletinin arzu ve iradelerini toplayan Cumhuriyet Halk Partisinin realist ve dinamik programıdır.

Hükûmet, şefin bu kürsüden verdiği ana direktiflerin ışığı altında, “daima daha kuvvetli, daima daha refahlı, hür ve müstakil Türkiye” halinde ifade edilmesi de mümkün olan bu programın başarılması işini, üzerine almış bulunuyor.

Arkadaşlar,

Harb sonrası kadar tarihte hiç bir devre, ibret verici dersler ve Türk inkılabının her adımındaki, büyük isabeti teyid edecek çeşitli vakalar ve mücadelelerle dolu geçmemiştir.

Zamanımızda bir çok şeylerin yalnız daha kuvvetli olmak değil ileri millet olarak var kalmak için yapılması bir zarurettir.

Ne bu kadar şerefli bir vazife ve ne de eğer vaktinde yapılmamış ise, bu kadar ağır bir mesuliyet hiç bir mesele teveccüh etmemiştir.

millî zaruret halinde görülen bir işin başarılması için sarfedilecek herhangi bir emek veya fedakarlık, istihdaf edilen millî netice karşısında daima küçüktür.

Biz, bu ana fikirlerle meşbu olarak çalışacağız ve daima her işte plân, program ve rasyonel çalışmayı temel olarak alacağız.

İleri teknik, sürat, dikkat, takib fikri, önü görüş, çalışmalarımızın, ana vasfı olacaktır.

Bu çapta bir vazifenin devamlılığını ve canlılığını muhafaza ederek nesillere intikal edecek semereler verebilmesi için birinci derecede ve her şeye takdimen nazara alacağımız eleman memleketin emniyeti ve kültürü olacaktır.

Emniyetsiz hiçbir şey yapılamaz. Kültürsüz hiç bir şey yaşamaz. Emniyet ve kültür her iyi, her devamlı şeyin ana temelidir.

Dahiliye işleri itibari ile arkadaşlar;

Cumhuriyet Türkiye'sinde bir çok memleketleri kemiren ve hükûmetlerin belli başlı meşgalesi halinde olan, iç siyasî davalar yoktur. Türk hükûmetinin ve Türk milletinin müşterek emeli, millî ve ferdî faaliyetlerin her sahada inkıtasız devam etmesi ve semere vermesi için mevcut kati emniyet ve istikrar havasının idamesidir.

Şefin, milletimizin layık olduğu yüksek medeniyet ve refah seviyesine varmasını alıkoyacak hiç bir engel düşünmeye yer bırakılmadığı ve bırakılmayacağı

şeklindeki yüksek ifadeleri Türkiye Cumhuriyetindeki eşsiz emniyet ve istikrar havasının en büyük teminatıdır.

Parti programının emrettiği veçhile, bütün inkılâp neticelerini yurttaşların tam güvenliğini ve ulusal düzeni kanunlarımızla koruyan ve hiçbir hadise veya âmil karşısında sarsılmayan hükûmet otoritesini temel sayıyoruz.

Hususi idarelere ve belediyelere şefin ilhamını takib ederek büyük kalkınma savaşımızda başarı hasılasını artıracak ve hususî ile hayat ucuzluğunu temin edecek vazifeler vereceğiz. Plân dahilinde sıralayarak başarmak istediğimiz başlıca işlerden bir kısmı da şunlardır:

Müstahsillerimizi sevindirecek bir mevzû olan ziraî asayiş kanun lâyihasının bu devrede Meclise yetiştirmeye çalışacağız.

Belediyeler beş senelik mesai plânı tanzimine sevkedilecek harita, imar plânı, su, ışık, kanalizasyon, kültür ve spor işleri, çocuk bahçeleri ve kısaca şehirleri sıhhat ve güzelliğini alakadar eden belli başlı işleri, plânlaştırılacak ve bu plânlar, şefin işaret buyurdıkları veçhile merkezde (belediyelerimizi türeli bir surette aydınlatmak, kılavuzlamak) vazifesiyle teşkil edilecek olan teknik büronun mütekaddim tetkik ve kontrolüne tabi olacaktır.

Belediyeler, mesken bina, yiyecek ve içecek gibi hayat ucuzluğunda ölçüler kanunu tatbikatı gibi alış verip doğruluğunda müessir vazifeler alacaklardır.

Belediye gelirlerini arttırmak için tedbirler alınacak ve şehir dahilindeki kara ve deniz nakliyelerinin ve diğer ticari mahiyette umumî hizmet işlerinin peyderpey belediyelere devri temin olunacaktır.

İstanbul'dan başlanarak coğrafi mevkii ve tabii güzelliği seyyah celbine müsaid şehirlerimizin bir plân dahilinde ve bu maksadlarla imarına devlet bütçesinden yardım edilecek."

Polis teşkilâtını kazalara kadar teşmil edeceğiz ve şehirlerde belediye zabıtası polisler tarafından temin edilecektir. Polis ve amirlerinin halka olan münasebetleri ve halka karşı vazife ve hizmetleri için hususî kurslar tertib edilecektir.

Nüfus yazımı ve jandarma ve polis hakkındaki mesaiye her birine ait plânlar dahilinde devam edilecektir.

Yollarda, kasabalarda seyrüseferin tanzimi ve selameti için umumî bir kanun hazırlayacağız.

Hülasa olarak dahiliye teşkilâtımızın memleket dahilinde, geniş mikyasta ve plânlı bir surette ileri rehberlik vazifesini en iyi bir şekilde yapmak için cari mesaisine dikkat ve itina ile devam olunacaktır.

Sağlık İşleri: Her zaman üzerinde ehemmiyetle durduğumuz millî meselemizdir.

Bu husustaki çalışmalara bir plân dahilinde genişlik vermek siyasetine devam edeceğiz.

Ana ve çocuk hayat ve sıhhatinin korunması için şimdiye kadar tesis edilmiş olan doğum ve çocuk bakımı evleriyle çocuk bakım dispanserleri ve üst çocukları müşahade evlerinin sayılarının arttırılması,

Köylerde doğum yardımları temin edecek köy ebesi yetiştirmek için köy ebe mektepleri tesisi,

Kaza merkezlerinin doktorsuz kalmamasının temini yolunda doktor sayısını ihtiyaç derecesine çıkarmak için alınmış tedbirlerin hızlandırılması,

Şehir, kasaba ve köylerimizin sıhhi vaziyetlerini ıslah için içilecek su tesisatı, fenni mezbahalar tesisi ve saire gibi umumî sıhhat işlerinin tanzimi,

Vilayet ve belediye hastanelerinin sayı ve yatak adedlerinin çoğaltılması,

Sıtma, trahom, frengi ve verem gibi hastalıklara karşı yapılmakta olan fenni mücadelelerin teknik imkânların müsaide olduğu nisbette inkişaf ettirilmesi,

Programlaştırılıp tahakkuklarına hız vereceğimiz başlıca işlerimizdir.

Aynı vekalet verilmiş olan göçmen işlerinin bugünkü plânlı vaziyetini idame ve yurd dışından gelecek Türklere malî vaziyetimizin imkân verdiği yardım ve kolaylığı göstereceğiz.

Sureti umumiyyede geniş ve etraflı bir nüfus politikasını programlaştıracacağız.

Adliyemize geliyorum.

Arkadaşlar,

“Yurd emniyeti içinde ferdlerin emniyetini de, layık olduğu derecede göz önünde tutarız. Bu emniyet T.C. kanunlarının ve Türk hâkimlerinin teminatı altında en ileri şekilde mevcuttur.

Emniyet ve hak işleri ile alakalı usullerde ve kanunlarda kolaylık, çabukluk, açıklık ve kesinlik esas olmalıdır.

Şefin direktifidir; ve adliye işlerinde rehberimiz olacaktır.

Hukuki mevzuâtın ticarî ve iktisadî işlerle olan yakın alakasına şüphe yoktur. Kanunlarımızı memleketin ekonomik inkişaflarına ve bu günkü iktisadî hareket icablarına daha uygun bir hale koymak zarureti karşısındayız.

Kara ve deniz ticareti kanunları üzerindeki incelemeleri bu sene içinde bitirerek, büyük Meclise arz etmek kararındayız.

İcra dairelerinin ıslahı ve muamelelerin daha ziyade emniyet ve süratle yürütülmesinin ehemmiyeti üzerinde duraklamaya ihtiyaç yoktur. Bu ıslahatın tam ve kat'i olmasını temin için icra kanununun mehazı olan İsviçre adliyesinin icra işlerinde bulunmuş, bir mütehassısını davet edeceğiz.

Üzerinde çalışıldıktan ve ihtiyaçlar tesbit olunduktan sonra icra teşkilâtının vatandaşların icra daireleri ile ilişkilerini en iyi bir şekilde kolaylaştıracak hale getirilmesi temin olunacaktır.

Meşhud cürümler kanunundan müsbet netice alınmıştır. Bu kanunun tatbik sahasını genişleten yeni bir layiha teklif olunacaktır.

Mahkûmların, iş yerlerinde çalışmalarından kendileri için ve iş sahipleri için karşılıklı faydeler hasıl olmuştur. Bunların daha geniş mikyasta ve bilhassa maden işletmelerinde çalıştırılmaları mukarrerdir.

Medeni bir cemiyetin temeli, kanunlarının mutak hakimiyeti ve ferdleri arasında münasebetleri ileri hayat icablarına uygun şekilde tanzim edebilmesidir.

Türk adliye mekanizması bu konsepsiyonla işlemektedir ve işlemeye devam edecektir. İleriyi kavrayıp, bütün adli mevzûatımızın esas vasfı olacaktır.

Adliye işleri hakkındaki mütalealarımızı bitirirken rejimimizin aleyhtarlığına karşı inkılabımızın istikrarının teyid için daha müessir kanuni tedbirler almak kararında olduğumuzu ilave etmek isterim.

Şimdi arkadaşlar:

Her zaman ve her işte isabet, şaşmayan karakteri olduğunu tecrübe ile de bildiğimiz şefin bir kül diye ifade ettiği ekonomik işlerden bahsedeceğim.

Önder, bu kürsüden şu hakikatleri söylemiştir:

“Derhal bildirmeliyim ki, ben, ekonomik hayat denince; ziraat ticaret, sanayi faaliyetlerini ve bütün nafia işlerini, birbirinden ayrı düşünülmesi doğru olmayan bir kül sayarım. Bu vesile ile şunu da hatırlatmalıyım ki, bir millete müstakil hüviyet ve kıymet veren siyasî varlık makinasında, devlet, fikir ve ekonomî hayat mekanizmaları, biribirine bağlı ve birbirlerine tabidirler; o kadar ki, bu cihazlar birbirine uyarak aynı ahenkte çalıştırılmazsa hükûmet makinasının motris kuvveti israf edilmiş olur, ondan beklenen tam verim elde edilemez.”

Onun büyük görüş ve ilhamlarının ifadesi olan parti programımız, tarım, endüstri, madenler, ormanlar, tecim ve bayındırlık işlerini, ekonomi başlığı altında toplamış bulunuyor.

Şefin ekonomik işlerde parolası en ileri teknik ile, plânlı ve en randımanlı şekilde, çalışılmasıdır.

Şef, bunu bize çok yerlerde, rasyonelleşme kelimesi ile ifade etmişlerdir.

Ziraat, iktisad, nafla ve hatta malî ye vekaletlerinin uğraştıkları işlerin bir-birinin kuvvetini azaltmayacak ve bilakis artıracak şekilde merkezi bir koordinasyona tabî tutulması, rasyonel çalışmanın tabîî icabıdır. Bu istikamette çalışılacaktır.

Sayın arkadaşlar;

Türkiye'de teknik ve rasyonel ziraî inkişaf meselesi, Türkiye endüstrileşme savaşına gireli şimdiye kadar Türk tarihinde hiç bir devrede haiz olmadığı hususî bir ehemmiyet iktisab etmiş bulunmaktadır.

Biliyorsunuz ki, bu günün ziraat tekniği yalnız en fennî şekilde toprağın verdiğini istihsal etmek değil, piyasanın istediğini ve nisbet ve şekilde topraktan almak demektir.

Bu bakımdan modern çiftçilik en çok bilgiye itinaya ihtiyaç gösteren en asil, beşeri çalışmalar arasına girmiştir.

Böyle, bir ziraî kalkınmayı her şeyden önce, ekseriyeti köylü ve çiftçi olan halkımızın radikal kalkınması için, vasî topraklarımızın, iklimimizin ve coğrafi vaziyetimizin bahsettiği büyük imkânı, ticaret muvazenemizde en kuvvetli eleman haline getirmek için ve nihayet endüstrileşme yolunda ilerleyen memleketimizde köylünün iştira kudretini artırmak için ihmal edilemez bir zaruret sayıyoruz.

Böyle bir neticeye varmak için bu büyük millî işin bütün safhalarını ihtiva edecek esaslı ve etraflı bir plân üzerinde ısrarla çalışmak kararındayız.

Bu plân mevzuatı ve tedrisat usullerimizde yapılacak değişiklikleri ana tarım endüstrilerini en başta buğday olmak üzere toprak ürünleri politikamızın esaslarını, hayvancılık ve bununla alakalı meseleleri, orman işlerini ihtiva edecek ve köylünün ayağına ileri tekniği ve neticelerini en kısa zamanda ulaştırmak ve millî ekonomî icablarımıza en uygun gelecek ve halkça sevilip benimsenecek rasyonel bir ziraat rejimi kurmak ana fikri üzerine bina edilmiş bulunacaktır.

Şef, "millî ekonominin temeli ziraattir" buyurmuşlar ve muhtelif direktifler vermişlerdir. Plâna bağlanarak tamamen tahakkuk ettirilecek olan bu direktifler aşağıdaki gruplarda toplanabilir:

Topraksız çiftçi bırakmamak,

İş vasıtalarını arttırmak, iyileştirmek ve korumak,

Ziraat bölgelerine göre hususî tedbirler almak,

Çok, iyi ve ucuz istihsal temin etmek.

Topraksız çiftçi bırakmamak prensibi parti programımızın 34.maddesine dayanır. Her Türk çiftçisinin kafî toprak sahibi etmek ve topraksız çiftçiye toprak dağıtmak için hususî istimlak kanunları çıkartmak bu maddenin hükmüdür. Her Türk çiftçi ailesinin çalışarak geçinebileceği bir toprağa malî k olmasını vatan için sağlam bir temel ve imar esası saymaktayız.

Memlekette her bölgenin hususî şartlarına göre bir çiftçi ailesinin geçinebilmesi için muhtaç olduğu toprağa malî k olmasını behemahal temin etmek ve bu aile toprağının hiç bir sebep ve suretle parçalanmasına ve elden çıkmasına meydan vermemek lâzımdır.

Her bölgenin nüfus kesafetine ve toprak verim derecesine göre büyük çiftçi ve çiftlik sahiplerinin işletebilecekleri arazi genişliğini sınırlandıracağız. Buna ait bir kanun layihasını biran evvel hazırlayarak büyük Meclise takdim etmek kararındayız.

İş vasıtalarına gelince:

Umumiyetle büyük, küçük bütün çiftçilerin iş vasıtalarını arttırmak, iyileştirmek ve korumak için gereken kanunî ve teknik tedbirler alınacaktır.

Tercihan at olmak üzere en küçük çiftçi ailesinin bile bir çift hayvana malî k edilmeleri imkânının teminine çalışılacaktır. Bunun için kredi kolaylığı, vergiden ve hacizden istisna gibi çarelere müracaat edilecektir.

Çiftçi elindeki iptidai ziraat aletlerinin bir program dahilinde fennî aletlerle tebdili için çalışacaktır.

Şef, “Köylüler için umumiyetle pulluğu pratik ve faydalı bulurum. Traktörler, büyük çiftçilere tavsiye olabilir. Köyde ve yakın köylerde müşterek harman makineleri getirilmelidir” buyurmuştur.

Mesaimize bu neticeye götürecek istikamet verilecektir.

Şef, “Memleketi, iklim, su ve toprak verimi bakımından ziraat bölgelerine ayırmak icab eder” buyurmuşlardır.

Rasyonel bir ziraî kalkınmayı teshil edecek olan bu yol takip edilecek ve her bölgenin özel şartları ve bu şartlara en uygun ziraat şekli ve mahsul nevileri tespit edilerek programlarını hazırlamak ve bunları tahakkuk ettirmek üzere gereken kanuni teknik tedbirlerler alınacaktır.

Memleketin kudret ve refahını artırmak ziraate kalkınmaya bağlıdır. Atatürk, tutulacak yolu her fırsatta bize göstermiş ve bizzat ziraatle uğraşarak övünülecek eserler meydana getirmiştir. Bugün, millete hediye etmiş oldukları çiftlikler en az müsait iklim şeraiti içinde bile teknikle, sebatla çalışmanın ne büyük neticeler verebileceğini, bütün memlekete fiilen gösteren fikir ve emek abidelerini asil jest ile birlikte daima minnet ve şükranla yadedecektir.

Hükûmet de Atatürk'ün izinde yürüyerek bu çiftlikleri bütün müesseseleri ile bulundukları bölgeler ziraatinin kalkınması için birer numune çiftliği halinde idare ve inkişaf ettirmeyi ve şimdiye kadar Devlet elinde bulunan ve bundan son-

ra ihtiyaca göre yeniden tedarik edilecek olan diğer çiftlikleri de bunlara aynı idarî sistem altında toplayarak bulundukları bölgelerde en faydalı ziraat usullerini ve sanatlarını göstermek hizmetlerini genişletmeyi kendisi için vazife saymaktadır. Bu maksatla yakında yüksek huzurunuzda bir kanun layihası sunulacaktır.

Kuvvetli plânlı bir rasyonalizasyon savaşı, zirai kalkınma davamızın en hayati muvaffakiyet unsurudur.

Harici ticaretimiz bakımından büyük ehemmiyet verdiğimiz standardizasyonu, tam olarak tahakkuk ettirebilmek için bu istikamette itinalara, ekim anından itibaren başlamak icab eder.

Her memleket bu davayı, müstahsilî teşkilâtlandırarak ve bilgiyi tam zamanında ve devamlı surette köylünün ayağına kadar götürerek halletmiştir. Ekim ve mahsul zamanları, bağları, tarlaları, bahçeleri adım adım dolaşacak, köylüyü samimi alakasına olduğu kadar müsbet bilgisine de inandıracak ve fiilen bu bilgisini gösterip ispat edebilecek geniş bir ziraatçı memleketimiz için idaldır. Bu istikamette çalışmalarımızı genişletmek azmindeyiz.

Bu sene yayla mıntıkasında bu şekilde bir çalışmaya başlanacaktır.

Bütün zirai mahsüllerimizi ticarete elverişli tiplere irca etmek, miktarlarını arttırmak ve bilhassa dış pazarlarda rekabeti düşünerek istihsal malî yetlerini azaltmak için devamlı ve dikkatli çalışmalar başta saydığımız vazifelerdendir.

Bu mevzûda:

Mahsullerin miktar, kalite ve malî yetlerine zarar veren ve yetiştiricilerin emeklerini ekseriya heba eden nebat ve hayvan hastalık ve düşmanları ile mücadeleyi kuvvetlendirmek ve muhtelif bölgelerde ilmî tecrübeler yaparak bu mücadeleyi usulleştirecek ve memleket vasıtalarından istifade imkânlarını araştırarak istasyonları çoğaltmak. Her çeşit mahsul için verimi ve kaliteyi yükseltip, malî yeti düşürmek bakımından en uygun ve faydalı fenni yetiştirme ve çalışma usulleri aramak ve iyi tohum, iyi fidan ve aşı temin etmek. Ziraate mühim amillerden olan toprak kuvvetini koruma vasıtalarını murakebe altında bulundurarak bunları başka maksatlar için israf edilmemesine ve memlekette kimyevi gübre fabrikalarının süratle kurulmasına ehemmiyet vererek bu yolda da toprak kuvvetini arttırılmasını temin eylemek büyük önem verdiğimiz işler olacaktır.

Toprak Mahsullerimizin miktar ve kıymet itibarı ile başına gelen buğdayın fiyatını değerinden aşağı düşürmemek ve hem çiftçiye hem müstehliki düşünerek korumak için alınan tedbirleri idame ve genişletmek daimi bir stok muhafazasına imkân verecek yeni ambar ve silolar inşasına devam etmek karındayız.

Hayvancılığın teşvikine, hayvan cinsinin ıslahına ve çoğaltılmasına ve hayvan mahsulleri endüstrisinin ilerlemesine aid olarak parti programının yüklediği vazifeyi dikkatle yerine getirmeye çalışacağız.

Taze meyve ve sebze ticaretini iç ve dış piyasa bakımından teşkilâtlandırmayı, bilhassa taze meyve ihracatımızı teşvik, himaye ve hızlandırmayı lüzumlu ve faydalı görüyoruz.

Ziraat sanayii bilhassa üzerinde meşgul olacağımız mevzû olacaktır.

Bu arada sütçülüğe, süt sanayiine hususî önem vermekteyiz. Sırası ile şehir ve kasabalarımızın temin ve ucuz süt ve mamulâtı ihtiyacını temin edecek fabrikalar tesisine ve bununla ahenkli bir surette köylerdeki sütleri kıymetlendirecek ve satışı kolaylaştıracak kooperatifler teşkiline çalışacaktır.

Şef, “Orman servetimizin korunması lüzumuna, ayrıca işaret etmek isterim. Ancak, bundan mühim olan, koruma esaslarını; memleketin türlü ağaç ihtiyaçlarını devamlı olarak karşılaması icap eden ormanlarımızı, muvazeneli ve teknik bur surette işleterek istifade etmek esası ile makul bir surete teklif etmek mecburiyeti vardır” buyurmaktadır.

Bu direktifi takip edecek ve orman işletme ve idarelerinde ucuzluğu, kolaylığı vücuda getirecek esaslar arayacağız.

Maden istihsali programımıza göre seneden seneye artacak olan sütun ve travers ihtiyaçlarını daha emniyetle karşılayabilmek için elverişli bölgelerde yeniden okalıptüs ormanları yetiştirmeğe ve diğer bazı lüzumlu yerlerde de ağaçlıklar vücuda getirmeğe çalışacağız.

Parti programının Devletçilik prensibi için başlıca tatbik mevzûu olarak işaret ettiği orman işletmelerinde ana olacak bir malî müessese kurmayı da ön-de işlerden sayıyoruz.

Ziraat, hayvancılık ve orman faaliyetlerinde bilgi ve ileri görgünün büyük tesiri Hükûmetimizi bu bakımdan da esaslı tedbirler almaya sevkedecektir.

Verimli, teknik modern çalışmaları ile çiftçilerimiz için en iyi numune ve rehber olacağında şüphe etmediğimiz bölge çiftliklerinde çiftçi çocuklarını yetiştirmek üzere pratik çiftçilik okulları açmak kış kursları ile köylerde kız ve erkek çiftçi çocuklarını hazırlamak ve muhtelif istasyon, fidanlık ve okul gibi müesseselerimizde muayyen işlere mahsus ihtisas kursları tertib etmek ziraat orta okullarında ameliyat ve tatbikatı esas tutarak bu okullardan çıkacak gençlerin çiftçilere hakiki yol göstericilik yapabilmelerini temin eylemek Yüksek Ziraat okullarında ciddi ve disiplinli bir akademik tahsil şartlarını tamamlamak ve ayrıca ilmi araştırmalarla ve esaslı tatbikat işleri ile uğraşacak mütehsislar yetiştirmek için yüksek ihtisas merkezleri tesis etmek pratik bilgileri yayacak neşriyat ve filmlerden istifadeye ve sergi teşviklere ehemmiyet vermek bu tedbirlerden olacaktır.

Ekonomî Bakanlığı, parti programının bu vekaleti alakadar eden bütün direktifleri üzerinde faaliyettedir.

Bu faaliyetin esaslarını şu gruplarda toplayabiliriz:

- İç ve dış konjonktüre uygun bir ticaret politikası,*
- Plânlı endüstrileşme,*
- Radikal bir maden politikası,*
- Toplu bir deniz programı,*
- Rasyonel çalışma havasını kuvvetlendirme.*

Dış ticaret için parti programımızın 12. maddesi ile verilmiş direktifler malumunuzdur. Bu direktifler Şefin lisanında daha aydınlanmak:

- Ticaret muvazenemizin aktif karakterini muhafaza etmesi,*
- Ticaret Politikamızın, millî ve beynelmilel konjonktüre daima uyacak halde tutularak dinamik kalması, şeklinde ifade edilmiş bulunmaktadır.*

Bu esasları takiben tatbik ettiğimiz ve tatbikine devam edeceğimiz politikayı şöylece hulâsa edebiliriz.

- 1- Karşılıklı olarak esaslı, iki taraflı anlaşma yolu,*
- 2- "En ziyade müsadeye mahzar millet" klotunu, ithalat rejimi itibari ile ancak kayıtlı olarak kabul etmek,*

Muayyen vaziyetteki memleketlerden, lehimize ticaret muvazanesi farkı istemek.

Bu suretle Şefin işaret ettiği intibak elastikiyetini daima muring yoluna sevk etmiştir.

Halen ithalat ve ihracatımızın yuvarlak rakam yüzde doksanın kliringli memleketlerle yapıyoruz.

Bununla beraber kliring sistemini behemehal aynen muhafaza için hiç bir arzumuz yoktur. Şekil ve isim en az bağlı olduğumuz şeylerdir.

Eğer bugünkü dünya konjonktürü değişir veya herhangi memleket bize ana maksadımızı temin edecek bir şekilde teklif ederse veya millî ticaretimiz için temin ettiğimiz menfaatler imkân verirse diğer bir şekle de gitmekte tereddüt etmeyiz.

Bu prensipler bugünkü dünya ticaret şartları içinde bizi klihafaza edeceğimiz tebarüz eder.

Hülâsa politikamız zaman ve ihtiyaca mütemadiyen uyan güdümlü ekonomi politikasıdır.

Bu yolda dikkatle yürüyecektir.

İç ticarete:

Şefin emri çalışmalarımızın:

- teşkilâtlanma,

- Muayyen tipler üzerine işleme,

Rasyonelleşme ve rasyonelleştirme cepheleri üzerinde bilhassa teksiftir.

“Kesin zaruret olmadıkça piyasalara karışılmaz ve bununla beraber hiç bir piyasa da başı boş değildir” ana direktifi verilmiştir.

Şef, “Tüccar milletin emeği ve üretimi kıymetlendirmek için eline ve zekasına emniyet edilen ve bu emniyete liyakat göstermesi gereken adamdır,” demişlerdir.

Bu yalnız Kemalist rejimin fikirlerde ve düşünce tarzında başardığı muazzam inkılâbın değil Türk tüccarı, adı bu memleketin en yüksek idealinin sinonimi olan Şef tarafından verilmiş en şerefli en büyük ve o nisbetlerde mesuliyetli millî vazifenin ifadesidir.

Bunu, bütün ticaret alemimiz, şükranlarla ve çok derin bir huzur içinde karşılamıştır.

Kemalist rejim, mülkiyeti, ferdi mesai ve çalışma kıymetini, ekonomik politikasının esası olarak almaktadır. Kemalist rejim, ekonomiyi bir teknik diye kabul etmektedir.

Fakat Kemalist rejim millî menfaate uymayan, devamlı bir şahsi menfaat kabul etmemektedir ve etmeyecektir.

Bu, içtimâî ve millî benlik duygusu, daima şahsi varlık duygusunu yenmiş olan büyük Türk milletinin ruhundan ve engin tarihinden fişkırان millî karakteridir.

Bu ruhun ve bu tarihin sembolü olan Şef, bize bunu kelime ve cümle halinde veriyor. Bu memlekette herkes, çalışmalarının her şeyden önce “daima daha kuvvetli, daima daha refahlı Türkiye”idealine ne derecelerde hizmet etmekte olduğunu düşünmeye ve hamlelerini ona göre ayar etmeye mecburdur.

Bir tüccarın yalnız şahsi menfaatini düşünmesi demek, istifade ettiği menbaı kurutması demektir. Bu ancak kendisini bir kolonide farzeden adam tarafından düşünülebilir. Türkiye böyle olmadığı için bu tarzda çalışmak isteyenlerin hareketlerine mani olacak tedbirleri almakta gecikmeyeceğiz.

Millî tüccar demek, menbaı olan millî istihsali daima feyizli tutmayı ve aynı zamanda onun, piyasa kalite ve miktar bakımlarından inkişafını her şeyden önce düşünmeye vazife edinmiş adam demektir.

Millî tüccar demek, büyük kalkınma savaşında rol almış adam demektir.

Millî tüccar demek, bu milletin temiz, dürüst ahlâkının, sözlerine ve imzalarına sadakatının temiz çalışmasının modeli ve mümessili demektir.

Hiç bir kimse, bir tüccar kadar memleketi için iyi veya fena propaganda, iyi veya fena bir fikir vasıtası olmak imkân ve mevkiinde değildir.

Şefin Türk tüccara hitabının ihtiva ettiği bu yüksek ideolojinin muhafaza ve inkişafına bilhassa ehemmiyet, verilecektir.

“Piyasalara kesin ihtiyaç olmadıkça müdahale etmemek ve başı boş da bırakmamak.”

Bu direktifin, istihsale kadar uzanan cephe üzerinde ehemmiyetle tatbik ve takibi lâzım vazifeler de, vermekte olduğu meydandadır.

Müstahsilin rasyonel çalışması lâzımdır. Bildiğimiz gibi müstahsilin rasyonel çalışması demek, istihsal edilebilen şeyi istihsal etmesi demek değildir. Piyasanın istediği şeyi istediği miktar ve şekillerde vücuda getirmek ve değişmeyen vasıflar ile vaktinde piyasada hazır bulundurmaktır.

Herhangi malı dünyada rakipsiz sanmak hatadır. Sureti umumiyede toprak mahsullerimizin ve sanayî iptidâî maddelerimizin malî yetlerini rakip memleketler fiyatı ile behemehal serbestçe imkân verecek seviyede tutmak ve direktiften aynı zamanda çıkan manadır.

Bu mülâhazalardadır ki sureti umumiyede rasyonel çalışmaya şefin işaret ettiği teşkilâtlanma ve teşkilâtlandırma tip üzerinde çalışma mesaisine hususî ehemmiyet vereceğiz.

teşkilâtlandırma ve teşkilâtlanma kelimeleri ile kastedilen hareketin rasyonelleşme ve rasyonelleştirme gayeli ve münferiden ticarî hedefli bilumum kurum şekilleri olduğunu tasrih etmemize lüzum yoktur.

Yine bu maksatla ve aynı karakterde olmak üzere hükûmetin kontrolü altında satış kooperatifleri birlik teşkiline ehemmiyet vereceğiz.

1937 Plânı bunlardan Iğdır'da, Kars'da, İzmir'de, Trakya'da tesis edilecek ilk dördünü ihtiva ediyordu.

Bunların teşkil ve faaliyete getirildikleri malumunuzdur.

Önümüzdeki yol, fındıktan başlayarak diğer belli başlı mahsullerimize ait teşkilât mesaisiyle geçecektir.

Bu meyanda, birlik teşkili fikrine tamamen muvazi bir inkişaf göstermesi lâzım gelen tarım kredi kooperatiflerinin de tevessü ve taaddüdü ve mevcutlarından icab edenlerin tanzim ve ıslahı için tedbirler alınacaktır.

Ciddî ve sebatlı bir standardizasyon politikası, ciddî ve rasyonel çalışmanın bir zarureti olarak, üzerinde ehemmiyetle durduğumuz ve duracağımız bir mevzûdur.

“Murakebe nizamnamesi”ne bağlanmak namı altında bugün yapmakta olduğumuz hareketlerin, ancak bu istikamette atılmış birer adım olduğunu ve hakikî standardizasyonunun ne gibi başarılarla da ihtiyaç gösterdiğini bilmiyor değiliz.

Bunları da bir an evvel temine ehemmiyetle çalışıyoruz.

Bu gün yaptığımız şeyler, bugünkü vaziyetin ticaret bakımından zarurî ve bugünkü şartların, tahakkuk bakımından mümkün gösterdiği işlerdir.

Müstahsil arasında bu tarzda çalışmaların icap ettireceği fazla itinalar, tüccar arasında alışılmış yolun değiştirilmesindeki zorunluktan bahsedenler olmuştur ve biz bu istikamette ilerledikçe ihtimal daha bahsedecekler de olacaktır.

Bunlara karşı şimdiden söyleyeceğimiz şey: Standardizasyon işinin millî mahiyeti ve millî işlerde hiç bir tereddüd ve müşkilatın mevzûbahis olamayacağıdır.

Bir malın üzerinde Türkiye menşeinin görülmesini” hariç nazarında o malın kalitesinin teminatı haline getirmek millî bir davadır. Bu bakımdan kanunî müeyyideleri ve kontrol teşkilâtımızı kuvvetlendireceğiz.

Şimdi endüstrileşme kısmına geliyorum.

Şef diyor ki:

“Endüstrileşmek, en büyük millî davalarımız arasında yer almaktadır. Çalışması ve yaşaması için ekonomik elemanları memleketimizde mevcut olan büyük her çeşit sanayiî kuracağız ve işleteceğiz. En başta vatan müdafaası olmak üzere, mahsullerimizi kıymetlendirmek ve en kısa yoldan en ileri ve refahlı Türkiye ideale ulaşabilmek için bu bir zarurettir.

Arkadaşlar,

Büyük sanayiî hareketinin on sekizinci asırda nasıl başladığını ve o tarihlerde Avrupanın her hangi köşesinden daha ileri olmak şartı ile mevcut ve bugün eserlerine ait numuneler müzelerimizde mahfuz Türk tezgah sanayinin makinalaştırdığı kapitülasyonlar yüzünden müdafaada edilemediği için büyük endüstri mamulâtı seli karşısında nasıl silinip gittiğini bilirsiniz.

Mutlak istiklâlini temin, sosyal ve siyasal bünyesine ait inkılâplarını ikmal ve bu bakımdan bugün dünyada pek az memlekete nasip olan istikrar ve emniyet durumunu tesis etmiş olan Türkiye, Lozan’da, yırttığı kapitülasyonların Türk topraklarına dalmış son meşum izini de kökünden söküp atmak istiyor.

Millî Dava:

Bu kat'ı tasfiyenin de bir an evvel başarılarak Türkiye'nin layık olduğu refah ve emniyeti bulması Türk çiftçinin mahsulünü dahilde kıymetlendirebilmesi Türk müstehlikin mümkün olanı dahilde bulması imkânının temin edilmesidir.

Biz "otarşist" değiliz. Fakat Türkiye'de ekonomik şartları mevcut ve millî ekonomi bakımından yapılması kabil veya zaruri her şeyi yapmak ve yaptırmak azmindeyiz.

Ferd tarafından yapılabilecek işlerin, ferdlerce yapılmasını himaye ve teşvik edeceğiz. Bu maksadla sanayii teşvik siyasetimize devam edeceğiz.

Fakat ferdi mesai veya sermayenin bugün için yetmediği veya gidemediği işlerde, millî korunmanın gerektiği hususlarda, millî emniyeti ve umumî menfaati temin etmek ferdi mesai ve sermayenin çeşitlenip büyümesini kolaylaştırmak için Devlet iş başına geçecektir.

Bu bakımdan Kemalist rejimin karakteri, yapıcı ve yaptırıcı olması ve bazı memleketlerde olduğu gibi mevcut çeşitli sınıflar menfaati arasındaki mücadeleleri uçlaştırmak değil, umumî ve ferdi çalışmaya ve menfaate hizmet gayesini gütmesidir.

Temeli: Türk milletinin umumî menfaati Türkiye'nin ekonomik kabiliyeti ve imkânları ahenkli bir millî ekonomi manzume ve cihazlanmasının Türk vatanında doğup serpilmesi millî idealdir.

Şimdi size bir fasıl daha okuyacağım. Ondan sonra makamı riyasetten hepimiz için istirahat rica edeceğim.

Şefin bize verdiği emir ve ideoloji budur.

Bildiğiniz gibi ilk beş yıllık sanayileşme plânımız 1934'de neşredilmiştir.

Geniş manası ile en rasyonel çalışma esasını da ihtiva eden bu Plân hazırladıkları bitmiş ve onların da inşalarına geçilmesi, gün meselesi haline gelmiş bir iki fabrika istisna edilirse tamamen ve şimdiden realize edilmiştir, denebilir.

Bunların, millî ekonomi bakımından temsil ettiği kudret hakkında bir fikir vermek için reorganize ettiğimiz Bakırköy bez ve inşaatı plân dahilinde ilerlemekte olan Karabük demir ve çelik fabrikaları da dahil edilmek suretiyle gayri safi imalat kıymetlerinin 150.000.000 safi istihsal kıymetlerinin 129.000.000 kullandıkları ham madde kıymetlerinin 21 milyon tahsis olunmuş sermaye yekününün 60.000.000 Türk lirası olduğunu ifade edebiliriz.

1- 5 senelik program harici olarak Karabük demir çelik fabrikaları grubuna şehirlerimizin muayyen devre zarfında içme suyu tesisatına malî k olmaları hakkındaki kanunu nazara alarak bir çelik boru fabrikası da ilave edilmiştir.

Yine ilk 5 senelik program harici olarak sunî gübre imali, dolayısı ile, memleketin ziraî kalkınması ile alâkalı bir hamızı azot fabrikası Doğu ve Orta Anadolu çimento ihtiyaçlarını karşılamak üzere 60.000 ton istihsal kudretinde bir çimento fabrikası, Doğuda 10.000 iğlik bir iplik fabrikası kurulmuş hakkındaki mesaimiz hayli ilerlemiştir.

Şefin emrettiği ikinci endüstrileşme plânı için hazırız. Bütçe imkânlarını temin ettikten ve tali tetkiklerini de tamamladıktan sonra huzurunuzda geleceğiz.

Küçük sanayi, el sanayiine, turistik sanayi ile büyük endüstri hamlemize muvazi bir ehemmiyet vereceğiz. Bu, zaten büyük sanayiî hareketimizin kendiliğinden de doğurup inkişafa götüreceği bir netice olacaktır.

Bu babta bir kanun lâyihası takdim edilmek üzeredir. Şimdi, şefin işaret ettiği maden politikamıza geliyor.

Şef diyor ki:

“Türkiye’de devlet madenciliği, millî kalkınma hareketleri yakından alakalı mühim mevzûlardan biridir.

Umumi endüstrileşme telakkimizden başka maden arama ve işletme işine her şeyden önce harici tediye vasıtalarımızı, döviz gelirimizi artırabilmek için devama ve hususî bir ehemmiyet vermeye mecburuz.

Maden tetkik ve arama dairesinin çalışmalarına azami inkişaf vermesini ve bulunacak madenlerin rantabilite hesapları yapıldıktan sonra plânlı şekilde hemen işletmeye konulmasını temin etmemiz lâzımdır. Elde bulunan madenlerin en mühimleri için üç yıllık bir plân yapılmalıdır.”

Arkadaşlar;

Tetkikata ve vesaike dayanarak vardığımız kanaat, Türkiye’nin bugünün en mühim maden sanayiini tesise imkân verecek ham maddelere ve sınai ihtiyaçlarımız için ve aynı zamanda dış ticaretimiz mühim toprak altı servetine malî k olduğudur.

Şefin emrettiği üç senelik plân derhal yapılacak ve yine bu kürsüden emrettikleri kömür istihsalâtımızın üç senelik plân devresinde en az bir misli arttırılması ve Divriği’de bulunmuş olan yüksek tenörlü demir madeninin Karabük plânı haricinde kalacak miktarlarının ihracı işine başlanacaktır.

Türkiye’yi saha ve bir plân dahilinde aramak vazifesi ile Maden Tetkik ve Arama Enstitüsünü ve bulacağı madenlerden rantabilite hesapları müsaide olanları işletmek vazifesi Etibank’ı teşkil buyurmuştur.

Bunların mesailerinin, şefin irşad ve işareti istikametinde ilerleyişi tarzını muhtasaran arz etmeme müsaade edeceğinizi ümid ederim.

Memleketimizde mevcut maden servetleri hakkında her gün bir gün evvele nazaran daha etraflı malumata malî k bulunuyoruz.

Bu suretle, geçmiş olan kısa müddet zarfında Fulamadan bulunduğumuz enternasyonal ölçüde kıymeti haiz krom madeni ile Kuvarshane bakır madenini ve ehemmiyeti herkesce malûm olan Ereğli kömürleri işletmesini ele aldık. Senelerden beri muattal duran Ergani'deki zengin bakır madenlerimizin tesisatını ikmal için ciddi faaliyete geçtik.

Elde edilmiş neticeler, arama, tetkik ve işletme işlerimize yepyeni hız vermemizi teşvik edecek mahiyettedir. Bu hızı da verdik ve vereceğiz.

Şef "Elde bulunan madenlerin en mühimleri için üç yıllık bir plân" işareti verdiler.

Şüphe yok ki, kömür Türkiye'nin çeşitli bakımlardan bu maksadla göz önünde alacağı madenlerin başındadır.

Ereğli kömür havzamızın taş kömürü istihsalâtı, T.C. teessüsü tarihinden itibaren 418.000 ton yıkanmış kömürden başlayarak 1.588.000 tona baliğ olduğunu bilirsiniz.

Bu devamlı artma, bizi memnun edecek bir netice olmakla beraber memleketin günden güne artan sanayii, nakliyat ve ev mahrukâtı ihtiyaçlarını önlemek ve yine dış piyasalardan gittikçe artan talepleri karşılamak maksadiyle kömür istihsalimizi daha geniş bir mikyasta arttırmak lüzumu aşikârdır.

Esasen kömür madenlerimizin devamlı istihsal imkânlarını korumak için kömür havzamıza rasyonel istihsal usullerinin sokulması da bugünkü dünya tekniğinin kati icablarındanadır.

Bunun için, iptidai bir halde kalmış olan maden teçhizatımızı yenilemek ve maden işçilerimize daha mükemmel çalışma ve yaşama şeraiti temin etmek, onlara madenciligi sevdirmek lâzım gelmektedir.

Programımıza göre büyük kömür âmillerimizin istihsalâtı 1936 senesine nazaran:

<i>1938 senesinde</i>	<i>% 55</i>
<i>1939senesinde</i>	<i>% 75</i>
<i>1940 senesinde</i>	<i>% 110 artmış olacaktır.</i>

1941 senesinde bu artış nisbeti % 120'yi bulacaktır.

Bunun rakam halinde ifadesi 2.700.000 ton yıkanmış kömürdür.

Biz küçük âmillere de vazife vereceğiz. Mamañî küçük amillerin istihsalleri bu müddet içinde aynen baki kaldığı takdirde bile umumî istihsalatımız 3.000.000 ton yıkanmış kömüre çıkmış bulunacaktır.

Bugünkü iç ve dış piyasaların vaziyeti aynen baki kalmak şartı ile istih-salâtımızla mütenasib olarak artacak olan ihracatımızın memleketimize temin edeceği fazla döviz miktarı ise 1938 senesinde 2.500.000 liradan başlayarak 1941 senesinde 5.500.000 liraya yükselmiş olacaktır.

İstihsalı arttıracak elemanlar arasında işçi iskânı işine büyük ehemmiyet vermek istiyoruz.

Havzanın kömür tahmilatını kolaylaştırmak ve bilhassa kış mevsimindeki müşkülâtın önüne geçmek için Zonguldak'a varmış olan kömür hattımızı 4 kilometrelik bir kısım la mühim bir istihsal merkezi olan Kozluya kadar temdid etmeği çok muvafık görmekteyiz.

Kömür mevzûu münasebet ile memleketimizin muhtelif mahallerindeki linyit zuhuratının işletilmesine bir mukaddime teşkil etmek üzere Kütahya vilayetindeki bazı linyitleri de almak tasavvurunda olduğumuzu arz ederim.

Kömürden sonar mevzûumuzda, bakır, ikinci mühim yeri tutar.

Ergani bakırının tesisat ve inşaatına başladığımızı arzetmiştim.

Sened 7.500 ila 10.000 ton saf bakır çıkaracak olan bu müessese gelecek sene nihayetinde istihsalata başlamış olacaktır.

Ele aldığımız ve işletmeye koyduğumuz Kuvarshane bakır madeni de bize senede 2000 ile 2.500 ton saf bakır verecektir.

Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü tarafından yapılan tetkikata göre Artvin vilayetinde Murgul bakır madeni de bugünün şartları içinde işletmeye müsait görülmüştür.

Bu madeni de senede 8.000 ile 10.000 ton saf bakır alınacak veçhile işletmeye karar verdik.

Murgul sene de 400 ile 500.000 ton ham bakır cevheri işleyeceği için memleketimizin mühim maden merkezlerinden biri olacaktır.

Bakır madenlerimizin tesisatı ikmal edilip hepsi işletmeye geçmiş bulunduğu tarihte yani üç sene sonra senevi istihsalatımız ceman 20.000 ton saf bakırı bulacaktır. Bunun ihraç kıymeti bugünkü piyasalarda cari vasati fiyata nazaran senede 6.000.000 TL'dir.

Şef, Divriği demir yatağının biran evvel işletilmesini lüzumunu ehemmiyetle işaret buyurdular.

Divrik'i mıntıkasındaki Maden Tetkik ve Arama Entitüsü tarafından keşfedilerek tetkikatı yapılan demir yatağının da sathında 15.000.000 ton demir cevheri mevcut olduğu tesbit edilmiştir. Cevher yatağının daha derinlere kadar imtidad etmesi umulmaktadır.

İsveç ve Uralın meşhur magnatitleri ayarında olan bu cevherin vasatı demir tenörü % 65 raddesindedir.

Aynı muntıkada ve Hasan Çelebi civarında jeolojik tetkik devam etmektedir. Yakın bir atide işletilmeye başlanacak olan Karabük Demir Çelik Fabrikalarımızın ihtiyacı da derpiş edilerek bu maddenin sırf ihraç maksadı ile şimdiden işletmeye alınmasını programımıza ithal edeceğiz.

Senede şimdilik 5.000.000 ton demir cevheri ihracı esasına göre ayarlamayı düşündüğümüz bu maddenin ihraç kıymetini senede 2 ile 2.5 milyon lira raddesinde olacaktır.

Yine bu mevzûyla alâkalı olarak size bahsedeceğim şimdilik kurşun ve altın istihsalatı vardır.

Maden Tetkik ve Arama Enstitümüz iki, üç seneden beri memleketimizin muhtelif mahallerinde tesadüf edilen ehemmiyetli simli kurşun zuhuratı üzerinde tetkikat yapmaktadır.

Bu müddet zarfında yapılan yer harfiyat ve ilzarat Bulgardağ ve Keban madenlerimizin işletmeye müsaid olduğunu isbat etmiş bulunuyor.

Bu iki madeni ele alıp istihsalata geçmek arzusundayız.

Keban madeninde iyi evsafa ve işletmeyi muhik kılacak miktarda simli kurşun Bulgardağ madeninde ise altın ve simli kurşun cevheri mevcuttur.

Yapılan projelere göre bu madenlerde lüzumu olan tasfiye tesisatı vücuda getirilmek sureti ile senede 1.000.000 TL. kıymetinde kurşun altın ve gümüş istihsali kabil olacaktır.

Yukarıda bahsolunan bütün madenlerin tam randımanla çalışmaya başladıkları zaman döviz membaimıza 14.000.000 TL. ilave edilmiş olacak ve memleket-iş hacmi de bu nisbet fevkinde artmış bulunacaktır.

İşletmeye konulması takarrür eden yukarıdaki madenlerin tesisine geçmekle beraber bununla mevazi bir surette yürüyecek ve müstakbel programlar için yeni yeni işletme mevzûları temin edecek olan arama işlerini sistem dahilinde devam ettirmek istiyoruz.

Arama hafriyatına ve ihzar ameliyatına tabi tutulması muvafık görülen daha muhtelif maden yataklarımız mevcuttur.

Kurşun zuhuratından Denek, Prajman, Gümüşhane gibi;

Bakır zuhuratından Espiye, Ilıç gibi,

Antimuvan zuhuratında Turhal ve Göynük gibi;

Krom suhuratından Dalaman ve Elaziz vilayeti gibi.

Bunları ve memleketin henüz meçhul bulunan diğer yeraltı servetlerini jeolojik bakımdan birer birer tetkik vazifesini 3 senelik maden programı meyanında Maden Tetkik ve Arama Enstitüsüne verdik; çalışacaklardır. Mesud sürprizler temenni ederiz.

Petrol arama mevzûuna gelince:

Memleketimizde şimdiye kadar yapılan aramalar her ne kadar hemen işletmeye geçmeyi mühik kılacak bir netice vermemişse de petrolcülük bakımından kuvvetli addedilebilecek emarelere tesadüf edilmiştir.

Sondaj yapılan sahalardan maada Mardin vilayetinde, Adana'da, Trakya'da ve Van civarında 10 kadar diğer bazı müsaid strüktürlerin mevcudiyeti tesbit edilmiş bulunmaktadır.

Bu sahalarda esaslı sondaj ameliyeleri yapılmadıkça mühim petrol hazineleri bulunup bulunmadığı hakkında doğru bir fikir sahibi olabilmeliğimize maddi imkân yoktur.

Binaenaleyh, tesadüf ihtimallerini arttırmak ve taharri müddetini kısaltmak için sondajları çoğaltmak ve Maden Tetkik Arama Enstitüsünün teçhizatını ve elemanlarını ona göre takviye etmek lâzım gelmektedir.

Şimdi arkadaşlar, şefin deniz ticareti ile alakalı olan emirlerine geliyorum:

Şef diyor ki:

En güzel coğrafi vaziyette ve üç tarafı denizle çevrili olan Türkiye endüstri, ticareti ve sporu ile en ileri denizci millet yetiştirmek kabiliyetindedir. Bu kabiliyetten istifadeyi bilmeliyiz. Denizciliği Türkün büyük millî ülküsü olarak düşünmeli ve onu az zamanda başarmalıyız”

Türk milleti, Atatürk'ün bu işaretini, onun her işareti gibi, kendi öz arzusu, kendi ruhunu da kavuran bir öz dilek gibi sevinçle karşılamıştır. Onun her iradesi gibi bu isteğinin de bütün bir milletçe his ve muhabbet birliği ile benimseneceğinden şüphe yoktur. Topraklarının ucu deniz olan bir milletin hududu hal-kının kudret ve kabiliyetinin hududu demektir.

Türk Milleti şefin iradesi istikametinde böyle bir seviyeye varmayı bundan sonra millî bir vazife olarak tahakkuk ettirmeye koyulacaktır.

Hükûmetin bu işlerde takibedeceği hareket muhtelif usul ve şekillerle idare edilen mevcut deniz müesseselerimizi bir elde toplamak ve bir plân dahilinde çalışmaya sevk etmek sureti ile başlayacaktır.

Yüksek tetkikinize arzı derdest bulunan Denizbank kanunu projesi bu neticeyi temin etmek maksadı ile hazırlanmış bulunuyor.

Memleketimizin ziraî ve sinai hayatındaki inkişaf ve memleket iç piyasalarının demir ve kara yolları ile tedricen deniz yollarına bağlanmasındaki ilerleyiş hem memleket sahilleri arasında hem de memleketten dışarıya ve dışardan memlekete olan nünakale ihtiyacımızı günden güne arttırmaktır.

Bu mesud inkişaf bizi millî kadro ve esaslı bir plân dahilinde:

Küçük kabotaj vesaiti ihtiyacı,

Büyük kabotaj vesaiti ihtiyacı,

Ve bunları temin edecek millî tesisat ve teşhizat, mevzûları üzerinde ehemmiyetle düşünmeye ve çalışmaya sevketmektedir.

Ecnebi kumpanyaların, aralarında birleşerek vakit vakit yüksek navlun empoze etmek istemelerinden ihracat piyasamız müteessirdir. millî iktisad menfaatimizde bu yönünden tedbir almamızı icab ettirmektedir. Bu itibarla millî şilepçiliğimizi yüksek teknikle teşkilâtlandırmaya çalışacağız fakat bir inhisar tesisi düşünmediğimizi derahi ilave edebilirim.

Alman tersanelerine sipariş ettiğimiz 14 yeni yolcu vapuru kobataj ihtiyacımızı tatmine kâfi gelmeyecektir. Bu noktadan da mevcut tonajımızı yeniden artırmak lüzumunu bir zaruret halinde duyuyoruz.

İhtiyacımız olan gemileri dahilde yapmak prensibine çok kıymet veriyoruz.

Memleketimizde bir an evvel bir demir sanayii tesis etmek için sarfedilmiş gayretin istihdaf ettiği mühim hedeflerden birisi de zaten bu idi.

İşi iki etapta plânlaştırmak kararındayız:

Üç senelik birinci plân devresinde İstanbul'da eski tersane mevkiinde yeni bir tersane kuracağız. Bu tersane bidayette iki 5.000 tonilâtoya kadar, diğer ikisi 1.000 tonilâtoya kadar olmak üzere dört gemiyi aynı zamanda inşa edebilecek kudrette olacak ve yük gemisi yapıldığı takdirde istihsal edilecek netice tonaj bakımından daha üstün olacaktır.

Tam randımanla çalışmaya başladığı vakit günde 1.500 amele çalıştırılacak ve millî emek karşılığı olarak senede lâakal 1.000.000 lira kazandıracak olan yeni tersanemiz ikinci plân devresinde makine aksamını da imal edecek hale getirilecektir.

Diğer taraftan mevcut tamirat fabrikamızla havuzlarımızı tevsi için İstinya Dok şirketini satın alarak bu fabrikaya ilaveye karar vermiş ve pazarlığını bitirmiş bulunuyoruz.

Mühim limanlarımızda işletme servisleri tanzim ve tahmil ve tahliye vasıtalarını her birinin hususîyetlerine uygun şekillerde modernleştirecek masraflarını ve dolayısı ile tarifelerini tenzil için çalışmalara devam edeceğiz.

İstanbul'da modern tesisata malik transit satışlar da yapacak bir kömür deposu tesis olunacaktır. Diğer limanlarımızda ihtiyaç derecesinde iskeleler yapmak, mevcudları islah etmek ve bütün bunlarla beraber memlekette deniz sevgisini yaşatacak olan deniz sporlarını teşkilâtlandırmak ve himaye etmek kararındayız.

Memleketimizde balık ve sünger gibi deniz mahsullerini değerlendirmek hedefi ile hazırlanmış olan bir kanun projesini yakında yüksek meclisinize sunacağımızı kaydederim.

Bu proje, aynı zamanda iş kanunumuzun hududu haricinde kalan balıkçı tayfalarına aid hükümleri de ihtiva edecektir.

Nihayet şefin rasyonel çalışma imkân ve havasını kuvvetlendirmek hedefi irşadlarına geliyorum.

Türkiye'de hayat ucuzluğu memleketin sarılmış bulunduğu kalkınma ve endüstrileşme savaşı bakımından da tesis ve muhafazasına birinci derecede ehemmiyet vermemiz lâzım gelen bir mevzûdur. Bunun için üç sene evvel Türkiye'nin iktisadî bakımdan tetkik ettirilmesi maksadı ile Amerika'dan getirttiğimiz heyet gibi ilmi bir yeteri bir tevzi ve hayat pahalılığı ve elemanlarını birer birer tesmit ettirerek radikal bir mücadele plânı yapacağız.

Şef, "Küçük esnafa ve küçük sanayi erbabına muhtaç oldukları kredileri kolayca ve ucuzca verecek bir teşekkül vücuda getirmek ve kredinin normal şartlar altında ucuzlatılması" direktiflerini vermişlerdir.

Kabul buyurmuş olduğunuz Halk Bankası ve Halk Sandıkları kredi ihtiyacını tatmin yolu çok dardır.

Birkaç kredi müessesesi istisna edilirse bunlar için hemen hemen gizli tefeciden başka müracaat edilecek kapı yoktur.

Küçük kredi meselesini hal içinde devletin iktisadî olduğu kadar içtimai olan bir mükellefiyeti de vardır.

Şefin emrini yerine getireceğiz.

"Normal şartlar altında kredinin ucuzlatılmasına çalışmak" hususundaki direktiflerine gelince:

Kredi; tahakkuk ettirmek istediğimiz ekonomik millî kalkınma faaliyetinin muharrik kuvveti olduğuna göre, büyük kaymeti aşıkardır. Bunun için yüksek meclisinize bir kanun lâyihası takdim edeceğiz.

Diğer taraftan alakadarların kredi alabilmelerini kolaylaştırmak için bir plân dahilinde umumî mağazalar tesis ve rant üzerine muamele yapılmasını temine çalışacağız.

Şef, bu kürsüden vaki işradları arasında bazı mevzûatımızda yapılması faydalı tadil veya ilavelere de işaret buyurmuşlardır. Türkiye yalnız umumî buhranı göğüslemek kudretini göstermiş memleket değil aynı zamanda bu buhran ortasında büyük millî kalkınma savaşı davasını başarı ile ilerletmeğe muvaffak olmuş memleketidir.

Kanunlarımızın memleketimizde her gün ilerleyen ve çeşitlenen ihtiyaç ve faaliyetler icablarını karşılayacak şekillere getirilmesi ve yeni yeni mevzûat lüzumu aşikardır.

Şef bilhassa gümrük kanunumuza işaret buyurmuşlardır.

Bugünkü ekonomik bünyemiz ve politikamızla mütenasip olmayan bu kanunun ve merbutu tarife cetvelinin bugünkü ileri tekniğine uygun şekle getirilmesi için ciddi hazırlık mesaisine başlanacaktır. Bundan başka sigorta işlerinde bir taraftan sigortalıların emniyetini arttıracak diğer taraftan sigortacılığın umumî menfaatlerinden memleketi istifade ettirecek hükümleri havi bir layiha hazırlamaktayız.

Yukarıda izah etmiş olduğum ana prensiplere ve tatbikatına ait bir takım kanun layihalarımız vardır ki peyderpey yüksek takdirlerine arz edilecektir.

Bunları hemen burada tadada ihtiyaç görmüyorum.

Arkadaşlar,

Nafia sahasında şef:

“Cumhuriyetin ilk senelerinden beri dikkatle, ısrarla üzerinde durduğumuz demiryolları inşaat siyaseti hedeflerine ulaşmak için durmadan başarı ile tatbik olunacaktır.

Direktifini vermişlerdir. Bu direktif şimendifer inşaatı işlerinde rehberimiz olacaktır.

Sivas, Erzurum ve Diyarbakır-Irak ve İran hatlarının inşaatına mevcut kanunların ahkamı dairesinde devam edeceğiz.

Bunlar haricinde mesela Burdur-Antalya gibi inşaatlarını tasarladığımız hatları ve büyük limanların inşaatlarını, malî ve teknik imkânlar dairesinde ve ekonomik askerî ehemmiyetlerine göre sırası ile ele alacağız.

Bundan başka İstanbul Sirkeci ve Haydarpaşa istasyonları arasında feribot yol ile doğru tren rabatası tesisini tahakkuk ettirmek kararındayız. Bunun muhtelif bakımlardan menfaati aşikardır.

Şef “Demiryolu hatlarımızı iç sahalara bağlayacak ve bu hatların biran evvel millî ekonomik kalkınmaya azamî hizmetini temin edecek olan karayolu inşaatı önümüzdeki devrelerde teksif ve plânla tevsi edilmek lâzımdır.”

“Her bölgenin ihtiyacına göre istasyonlarda tamamlayıcı tesisat da yapılmak ve muhtelif malların lâzımı gibi sevkini temin edecek teknik şartları haiz vagon mevcudunu arttırmak zaruridir” direktifi vermiştir.

Filhakika devlet demiryolları şebekemiz her sene inşa edilen ve satın alınan yeni hatlarla bu gün 7000 kilometreye baliğ olmuştur. Şebeke üzerindeki muharrik ve müteharrik vesait miktarı; memleketin umumî iktisadî bünyesinde hergün artmakta olan inkişafa cevap verecek nisbetle değildir. Hatlarımız pek yakın bir atide, 10.000 kilometreyi bulacağına ve bilhassa bazı büyük devlet maden işletmelerinin istilzam ettiği keşif sefer ve vesait ihtiyacına nazaran mevzû gittikçe hususî bir ehemmiyet almaktadır. Evvelce işletme hasılatı fazlaları karşılık gösterilecek muharrik ve müteharrik vesait mübayaasına yüksek Meclisce müsaade buyurulmuştu. Hasılat nispetlerindeki tahmini aşan tezayüd bu esas dahilinde mübayaa plânını tevsî imkânını göstermektedir. Diğer taraftan istihsalatımızın yer yer tezayüdü ve piyasa tekniğinin memlekette inkişafı kara ve deniz yolları ile geçerek içerden gerek dışardan demiryollarımızla irtibat tesis etmiş ve edilmekte olması yalnız faaliyeti arttırmakla kalmamış hububat merkezi olan sahalara tesadüf eden istasyonlardan silo ve tahmil ve tahliye tesisatı taze meyva, sebze ve emsali maddelerimiz için soğuk hava tertibatlı kafi vagon tedariki ve bunlar için hususî süratle nakliyat temini ihtiyazlarını da beraber doğurmuştur.

Bu arada tek vagonlu, kömürle işleyen otoray kullanılmasını ve bu suretle sürat ve masraftan ve daha uzun mesafeler için kullanılabilecek muharrik ve müteharrik vasıtalarından tasarrufu ehemmiyetle tetkik edeceğiz. Bu ihtiyaçları hazeri ve seferi vaziyetler bakımından bir kül halinde malî imkânlarla telif ederek plânlaştıracamız. Bunun için bir layiha ile yüksek meclise geleceğiz.

Şefin, yol inşaatı hakkındaki işaretlerini tahakkuk ettireceğiz. Bunun için yüz kilometre kadar bir kısım kalmış olan 652 kilometrelik İran transit yolundan memlekette başlanmış ve başlanacak asfalt yolların geçit vermeyen nehirler ve büyük sular üzerinde inşasına veya tamir veya tadiline lüzum görülen köprülerin ve diğer umumî ve hususî kara yollarının inşa plânını vücuda getireceğiz. Bütçe imkânları nisbetinde peyder pey tahakkuk ettirmeye çalışacağız. Bu meyanda şose ve köprüler kanunundan muhtelif bakımlardan zaruri gördüğümüz bazı tadilat için yüksek meclise bir layiha ile müracaat edeceğiz.

Yol inşası bakımından hususî idarelerin münasebetlerini daha amelî ve faydalı bir şekle koymak için tekliflerimiz olacaktır.

Su işlerini memleketin hayati mevzûlarından biri telakki ediyoruz. Gerek nafi-anın uğraştığı kısım gerek iktisadın uğraştığı kısım gerekse ziraatın alakadar edecek kısımlar umumî bir plânda toplanacaktır.

Nafianan uğraştığı büyük su işleri haricinde küçük su işleri ile de uğraşmak ve bilhassa sulama hak ve vazifelerini tanzim ederek bütün çiftçilerin mevcut sulardan muntazam istifadelerini temin eylemek kararındayız.

Bunun için bir layiha hazırlamaktayız. Diğer taraftan elektriklenme dairesini su kuvvetlerinden beyaz kömür olarak istifade için tetkiklere devam edeceğiz.

Bu etüdler şimdilik, Sakarya Nehri, Adana, Kayseri muntıkası suları, Ege suları, Fırat Nehri ve kolları ve Kızılırmak üzerinde devam etmektedir.

Devletin havayollarını iç şehirlerimiz ve dış hava istasyonları ile biran evvel devamlı irtibat tesis edecek hale getirilmesi ve havacılığın inkişafı üzerine pek çok dikkat ve ihtimamızı celbedecek başlıca mevzûlardan biri olacaktır.

Dünyada havacılık o kadar ilerlemiştir ki, hava yollarında kazalar ve riskler demiryollarındaki kadar azalmıştır. Türk Hava Yolları her türlü ve en mütekalim emniyet tedbirleriyle memlektin en emin, en çabuk, en rahat vasıtasıdır ve vasıtası kalacaktır.

Posta, telgraf ve telefon işlerinin rasyonel bir şekilde cereyanı için sarfedilmekte olan çalışmalara hız verilecektir. Şehirlerimiz arasında telefon tesisatının ikmali askerî ve idarî noktalardan ehemmiyeti haiz muntikalarda telsiz istasyonları tesisi ve süreti umumiyede bu idarenin devlet için azami derecede faydalı ve seri bir hale gelmesi için bütün tedbirler alınacaktır.

Arkadaşlar:

Maliye, bir memlekette sağlam bir iş gidişinin miyarı cemiyet sağlığının nabzıdır. Fertler arasındaki münasebetlerde karşılık taahhütlerin muntazam ifa edilmemesi nasıl ki millî bünye üzerinde rahatsızlık vücuda getirirse bir derecedeki intizamsızlığı da, daha kuvvetli olarak bütün bir memleket havasındaki itimadı istikrarı ve iş selametini zehirler.

Böyle bir vaziyeti önleyecek yegane yol samimi, denk bütçe politikasıdır.

Bu politikayı ve Cumhuriyet bütçelerinin koruyucu kurucu ve verici işlere her yıl daha fazla nisbetlerle pay ayırma vasfını itina ile muhafaza edeceğiz. Varidat fazlalarını evveleminde millî istihsal hacmini artıran ve artıracak olan verimli işlere ve memleket müdafasına hasredeceğiz.

Maliyemizin taahhütlerini noktası noktasına tutmaktaki büyük itinası herkesçe bilinmektedir. Devlet itibarına millî sermaye ve esham kıymetlerini kuvvetlendirecek hareket ve tedbirler üzerinde sebat olunacaktır. Mevcud vergilerimiz ve bunları tarh ve cibayet usulleri ileri bir zihniyetle ciddi bir tetkikten geçirilmektedir. Netice, Yüksek Meclise sunulacaktır. Vergi hadlerimiz millî istihsal ve millî hayatla ayarlanacaktır. Hayatı ucuzlatmak için bütçede göreceğimiz imkânlar nisbetinde tahliflerin yapılmasına devam edilecektir.

millî istihsal malî yeti üzerine müessir vergi ve resimleri ve hariçten almaya mecbur olduğumuz iptidai maddeler üzerine mevzû rûsumu kaldıracğız.

Havyan vergisi şekli ve mahiyeti itibarile üzerinde tekrar çalışacağımız bir meseledir.

Buhran ve muvazene vergileri zaman ile mukayyet olarak konmuştur. Bu bakımlardan üzerlerinde durulup tetkik edilmeye muhtaçtırlar. Bütçe muvazenisi esasını bozmayacak surette senelere bağlayarak hal çareleri arayacağız.

Şef "Sermayesinin tamamı ve büyük kısmı devlete aid ticari, sanayi kurumların malî kontrol şeklini bu kurumların bünyelerine ve kendilerinden istediğimiz ve isteyeceğimiz ticari usul ve zihniyetle çalışma icablarını süratle tevfiik etmek. Bu gibi kurumların bugünkü usullerle çalışabilmelerine ve inkişaf etmelerine imkân yoktur" buyurdular.

Başka memleketlerdeki tatbikat hakkında geniş ölçüde yaptığımız tetkikat bu işaretteki isabet ve kudreti tamamen belirtmektedir. Şekle aid bir malî kontrolden çok daha lüzumlu olduğu bütün dünyaca kabul edilmiştir.

Şefin işaretleri veçhile, bu müesseselerin bünyelerinde ve icablarına uygun şekilde tesisi lâzım kontrol rejimini kuracak olan bir kanun layıhası yüksek meclise sunulacaktır.

Arkadaşlar;

Paramızın istikrarını muhafaza edeceğiz. Bunu Türkiye kalkınma hamlesinin bir zarureti ve millî ekonomimizin icabı olarak görüyoruz. Bu görüş kuru bir prensibe bağlanmış olmamızın veya meseleye hisle kıymet vermiş bulunmamızın neticesi değildir.

Memleket menfaatinin millî tasarrufu vikaye zaruretinin neticesidir. Bir devalüasyon hareketinin Türk ekonomisi için ancak zararlı olacağı kanaatindeyiz. Başka şartlar altındaki ekonomilerde hangi bakımlardan yapıldığını tetkik etmek ve kendi vaziyetimiz görmek bu kanaatin ne kadar haklı olduğunu gösterir.

Bazı memleketler millî paralar ile aktedilmiş muazzam hacimlere malî k harici borçlarını hafifletmek için bu tedbire başvurmuşlardır. Bizim harici borçlarımızın hepsi ecnebi parasiledir.

Dahili borçlar bakımından vaziyetimiz yine hiçbir memlekette kıyas kabil değildir. Bizde devlet masrafları düzenli bir bütçe ile görülür. Dahili istikrazlarımız halkın en ufak dahi olsa yapabildiği tasarrufla kârlı ve ilerisi açık millî ekonomik işlere hissedar olarak iştirak arzusuna yol açmak içindir. Devalüasyon, halkın iştirak kudretini tasarruf imkân ve heveslerini kıracağından gayelerimizde taban tabana zıd olur.

Dış ticaret bakımından dahi, bugünkü anlaşma politikamız böyle bir tedbire lüzum görmemektedir. Satılmamış elimizde kalmış mal stoku yoktur. Türkiye stoklarını muntazaman eritebilmiş müstesna memleketlerden biridir.

Hayat malî yeti bakımından: Bir devalüasyon, memlekette şikayet ettiğimiz tedbir aradığımız hayat pahalılığını kendimiz arttırmak olur. Biz kısaca rekabet kabiliyetimizi yaşama standardımızdan fedakarlık yaparak değil daha rasyonel ve daha verimli çalışarak ve daha ileri piyasa teknik ve metodlarından istifade ederek arttırmak istiyoruz.

Görülüyor ki, paramızın fiili stabilitesini muhafaza etmekte ısrar etmemiz için sebep bir değildir. Bunun için sureti katiyede bu politikada devam edeceğiz.

Sayın Arkadaşlar,

Gümrük ve inhisarlar mevzûuna geliyorum.

Gümrük ve inhisarlar sahasında düşündüğümüz bir çok şeyler vardır.

İnhisarlar muamelatında bu kurumların malî monopol, ticari teşekkül ve millî valorizasyon karakterlerinin ahenkli şekilde tecelli etmesine çalışacaktır.

İnhisar mevzûu maddeler arasında bütün, devlet bütçesi bakımından olduğu kadar millî valorizasyon karakterlerinin ahenkli şekilde tecelli etmesine çalışılacaktır.

İnhisarlar muamelatında bu kurumların malî monopol, ticari teşekkül ve millî valorizasyon karakterlerinin ahenkli şekilde tecelli etmesine çalışılacaktır.

İnhisar mevzûu maddeler arasında bütün, devlet bütçesi bakımından olduğu kadar millî ticaret çerçevesinden de hususî bir ehemmiyet ihtiva eder.

Devlet monopolu mevzûu olması bakımından inhisarların bütün imalat malî yetini indirmek ve daha fazla ticari bir hale getirmek suretile harice satış imkânlarını arttırmak ve hasılatını yükseltmeğe çalışmak bizim için bir zarurettir.

En mühim bir ihraç maddemiz olmak bakımından bütün istihsal sahasından başlayarak ticaret ve imalat sahasına kadar uzanan geniş bir ufuk üzerinde inhisarlar plânla ve dikkatle uğraşmasını icab ettirecek bir mevzû olarak ele alınacaktır.

Yurt içinde rasyonelizasyon ve piyasa tekniği bakımından yapılacak işler haricinde kaliteye dikkat politikamızı aynen muhafaza etmekle beraber ona müte-nazır birde kemmiyet politikası takib etmek ve bu meyanda virjinaya ve somatra tohumlarına tecrübe eylemek kararındayız.

Türk eksper ve harmancılarının ecnebi topraklarda ecnebi sanat arkadaşları arasında mevkii yapmalarına ehemmiyet vereceğiz.

İnhisarların bu esasları da nazara almak üzere satış politikasını plânlaştırmak azmindeyiz. Tütün Limited Şirketi faaliyetine bu politikaya mütenazır bir istikamet ve vüsat vereceğiz.

İspirtolu meşrubat inhisarının bilhassa şarap ihracatına tuz inhisarının hari-ci tuz satışlarını arttıracak bütün tedbirleri almak kararındayız.

Prensip itibarile bilumum inhisarların muamelâtında ihraç fiyatı en rasyonel şekilde temin edilecek olan malî yet fiyatına kadar indirilecektir.

Dahili fiyatlara gelince: Rasyonelleştirme mesaimizin inkişaf nisbetinde ve bütçe tahminlerini sarısmamak kaydile mümkün olan tenzilatın yapılmasında tereddüt edilmeyecektir. Sıhhat ve temizliğe taallûk eden ispiro fiyatları ile hafif alkollü içkilerde tenzilat mukarrerdir.

Gümrüklere gelince:

Memleketin lüzumlu görülen noktalarında bu hizmetin icaplarına uygun bina ve tesisatı yapmayı zaruri bir iş görüyoruz.

Bazı hudud mahallerinde gümrük memurları mesken müşkülâtı içindedir. Bu ihtiyaçları da tesbit ederek heyeti umumiyesini bir inşa plânına bağliayacağız. Gümrüklerimiz için daha kifayetli elemanlar yetiştirmek, Avrupa gümrüklerinde staj yaptırmaya devam etmek arzusundayız.

Gümrük muamelelerinde iş sahipleri için olduğu kadar gümrük memurları için de kolaylık, sürat ve intizam tedbirleri alacağız.

Arkadaşlar,

Parti programımızdaki direktiflere göre, millî kültür sistemimizin inkişafına azami önem vereceğiz.

İlk öğretim her bakımdan üzerinde en çok duracağımız ve en çok ehemmiyet vereğimiz mevzûdur.

Aile ocağından sonra millî kültür ile ilk temas ilk okullarda başlıyor. Genç vatandaşlar herşeyi benimseyen ve henüz temyiz kabiliyeti teessür etmemiş olan taze zekasile ancak en doğruyu en iyiyi ve en güzeli öğretecek bir müesseseye emanet edilebilir.

İlk tahsilde alınan fena intibaları müteakiben düzenleyebilecek ali bir tahsil sistemi henüz icad edilmemiştir.

Fena bir ilk öğretim, fena bir hayata başlayış demektir. Bu genç vatandaşın karakterinin teşekkülüne mani olur ve hatta bozabilir, bunun için ki, ilk öğretime en çok ehemmiyet vereceğiz. En kıymetli en iyi yetişmiş ve en kuvvetli elemanlarımızı bu işte ve bu iş için adam yetiştirmekle kullanacağız. İyi bir ilkokul öğretmenini en yüksek bir okul öğretmeninden mahiyet itibarile daha az mühim bir vazife almış saymıyoruz ve kendilerinin hayatile refahları ile ve bu mühim vazifeyi başarış kabiliyetleriyle en yakından alakadar olmakta devam edeceğiz.

Meslekî tedrisattan bahsetmek istiyoruz.

Mecburi ilk öğretimin gayesi vatandaşlara konuştukları dilin kaidelerini ve mensub oldukları milletin tarih ve rejimini öğretmek ve hatta daha ileri adımları bakımından zaruri ilk bilgiyi kendilerine vermektedir.

İlk tahsili bitirenlerin hepsini istidad ve kabiliyetleri neden ibaret olursa olsun üniversiteye dayanan bir mekanizma karşısında bırakmak istemiyoruz.

Çünkü bunun neticesi bir taraftan tesis ve kuvvetlendirmek istediğimiz yeni ve ileri Türkiye hayatının en zaruri elemanlarından mahrum bırakmak ve diğer taraftan yavaş yavaş memlekette bir ihtisasa varmadan sönmüş veya yarı tahsille kalmış veyahud da bizzat ekmeğini kazanmaktan aciz sadece diplomasına dayanan bir asabî yorgunlar kafilesile karşılaşmak olur.

Kemalist rejimde okul yalnız (Mecburi ahkâm) değildir.

Büyük tarihimiz büyük milletimizin her ihtisas sahasında en büyük adamları yetiştirmiş olduğunu gösteriyor. Bu kabiliyetkânı damarlarımızdadır.

Mesleki tedrisatın vazifesi bu kabiliyetleri yeni hayatın bir sahası için yetiştirmek işini bilir yaşama hevesi kırılmamış en yüksek teşebbüs ve hayatla mücadele kabiliyetini haiz başarılı dayanıklı müsbet sanatkar ve ihtisas sahibi elemanlar yetiştirmektedir. Bütün Mesleki tedrisat maarifimizin belkemiği olacaktır.

İlk öğretim mevzûunu mütenazır olarak her nevi meslek mekteplerine ehemmiyet verilecektir.

Bunun klasik üniversite tahsilini ihmal edeceğiz demek olmadığı aşîkardır. Bilakis bu müesselerimizi de hakiki ilim adamı yetiştirecek şekilde ve ancak bu istidadı en mütেকamil surette gösterebilmiş olanların başarabilecekleri çetin ve fevkalade disiplinli ilim müesseleri halinde yükseltmek mesaimize devam edeceğiz.

İlave ve tesis edilecek fakültelere aid işi hazırlayarak Ankara Üniversitesini kuracağız. Orta okullara ve liselere layık olan büyük ehemmiyeti vermekte devam edeceğiz.

Şefin işaretleri dairesinde doğu bölgemizde bir kültür merkezi esaslarını kurmağa başlayacağız.

Millî kültür bakımından büyük önemi olan ve şefin ilim ve kültür sahasında en büyük abidelerinden biri halinde daime yükselecek bulunan tarih ve dil araştırmalarımıza ve bunlarla alakadar işlere hususî ehemmiyet vermeye devam edeceğiz.

İyi ve çok eğitmen öğretmen yetiştirmeye bilhassa kıymet vereceğiz. Avrupa'nın tanınmış ilim ve sanat merkezlerine talebe göndermeye devam ede-

ceğiz. Lüzumlu görülecek ilim ve teknik şubeler için kıymetli mütehassıslar da getirteceğiz. Bu suretle muhtelif sahalaradaki millî eleman ihtiyaçlarımızı temine çalışacağız.

Bütün devlet okullarının kemiyet itibarile olduğu kadar keyfiyet ve teşhizat itibarile de en yüksek derecelere ulaştırılması hedefimizdir.

Millî sahnemiz Türk kültürünün makesi güzel dilimizin en iyi şekilde telaffuzu ve en bedei tarzda ifadesini yayan sanat kaynağı olarak ele alınacaktır. Bunda modern teknik vasıtalarına ehemmiyet vereceğiz.

Güzel Sanatlar Akademisinin bugünkü başlanmış olan islahatını yürüteceğiz.

Millî kültür kadrosu içinde mütalaasını zaruri gördüğümüz sporu profesyonel şampiyon yetiştirmek için istemiyoruz.

Spor okullarımız gibi sahnemiz gibi millî kültürümüzün bir cüzüdü Büyük gaye Türk vatandaşını fikir ve düşünce itibarile kuvvetli en ve tam sıhhatli seciyeli gürbüz güzel insan olarak yetiştirmektir. Nasıl ki memleketimizde okumak yazmak bilmeyen tek vatandaşın kalmasını istemiyorsak sevdiği ve bütün hayatınca tatbik edeceği laakal bir spor olmayan vatandaş da kalmamalıdır. Salim bir kafa ancak sağlam bir vücutta olabilir sözü Türk ata sözüdür. Yine bu mülahaza iledir ki bütün vatandaşlarda verim kudretini muhafaza için muntazam çalışma hafta ve yıl tatillerinde istifade ve seyahat zevkinin inkişafına taraftarız.

Spor bir merkeze bağlayıp teşkilâtlandırmak ve muhtelif spor teşekkül ve hareketlerini o vasıta ile idare etmek için yüksek huzurunuzda bir kanun layihası geleceğiz.

Arkadaşlar,

Maddi manevi düzen refah kültür seviyesinin yükselmesi ve bütün bunların başarılması ve devam etmesi ancak millî emniyet ve tamamiyetimizin icabında herkese karşı masum tutulabilmesiyle kabildir.

Türk ordusu, kadını ve erkeğiyle bütün Türk milleti demektir. Daima daha kuvvetli olmak için bu millet her sene yüzbinlerce evladını kısaca ordu dediğimiz ve yalnız adının bile hudutsuz bir gurur ve heyecan kaynağı olduğunu bildiğimiz bu en büyük okula emniyeti millî müdafaayı millî disiplini öğrenmek için gönderiyor.

Türk ordusu Türkiye'nin yalnız emniyet vasıtası değildir. Türk millî içtimâî benlik duygusunu daima en yüksek derecede daima uyanık tutan en büyük millî kültür ocağıdır.

Bu büyük disiplin ve güven okulunu en müterakkî en bol en mütekâmil vasıtalarla teşhiz etmek birinci vazifemizdir.

Teçhizat ve teslihat programımıza devam edeceğiz.

En son sistem harb vasıtalarından henüz ihtiyacımız olanları da temin için ayrı bir program yapacağız. Bu program memleket dahilinde yapılması kabîl olanları, memleket dahilinde imal ettirmek esasını ihtiva edecek ve kara deniz hava kuvvetlerimizin bu kabîl bütün ihtiyaçlarına şâmil olacaktır.

Sureti umumiyede millî müdafaa kuvvetlerimizi daima en bol en ileri vasıtalarla teçhiz etmek belli başlı emelimiz ve vazifemizdir.

Mevcut malzemenin daima iyi halde bulundurulması kıymetten düşmüş olanların yenilenmesi ve sefer için ordu ihtiyaçlarını karşılayacak her çeşit stoklar vücuda getirilmesi daima gözönünde bulunduracağız ehemmiyetli işler olacaktır.

Mevcut harb sanayîi fabrikalarımızı tam randıman alacak surette çalıştıracak ve henüz noksan kısımlarını tamamlayacağız. Harb sanayiimizin inkişafına hususî önem vermek umumî endüstrileşme hareketlerimizde harb vaziyet ve ihtiyaçlarını daima göz önünde tutmak kararındayız.

Millî ekonomi bakımından da hususî kıymet izafe ettiğimiz kömürden benzin istihsalı, klor arsenik sanayîi bu aradadır.

Halen kendi tezgahlarımızda inşa edilmekte bulunan denizaltı gemilerimiz bittikten sonra yenilerini inşaaya fasılasız devam edeceğiz. İlk üç senelik hava programımız milletimizin gösterdiği yüksek alaka ile şimdiden tahakkuk ettirilmiş sayılabilir. Bu vesile ile tayyare işinde bütün milletçe gösterilmiş yüksek şuuri gurur ve iftiharla bu kürsüde zikretmek ve bütün vatandaşlara hükûmetin şükran ve takdirlerini ulaştırmak isterim.

Hava müdafaası bu memleketin millî müdafaası mevzûunda büyük ehemmiyetli yerini muhafaza etmektedir. Yeni bir hava plânı hazırlayacağız. Bu program Kayseri fabrikasının tevsiini ve motör imal edebilecek hale getirilen hususlarını da ihtiva edecektir.

Ordunun ekonomik kültürel sosyal savaşlarımızda lüzumlu elemanları da yetiştirmesi için tertibat alınacaktır.

Arkadaşlar,

Cumhuriyetin hiç değişmeyen dış politikası meçhulünüz değildir.

Atatürk'ün yüksek irade ve irşadlarında temelini bulmuş yürüyeceği yolu çizmiş olan bu siyaset aynı sulh dostluk ve teyakkuz yolunda devam edecektir.

Mevcut karşılıklı dostluklarımıza ve taahhüdlerimize her zaman ki gibi ihtimam ve riayet dostluk dairemizin bu ahenk içinde inkişafına dikkat başlıca vazifemiz olacaktır.

Şefin nutuklarında işaret buyurdıkları noktaların tâkibine âzâmi itina ve ihtimam ile çalışılacaktır.

Dış teşkilâtımızın ekonomik kalkınma savaşımızda daha verimli bir surette çalışabilmesi için alakalı dairelerin de mütalaası alınarak bu yıl bir talimat yapılacaktır.

Bütün elçilik ve konsolosluklarımızın dış ticareti noktasında mücehhez bulunmaları ve ona göre çalışmaları temin edilecektir.

İktisad vekaleti dış ticaret teşkilâtının hariciyemizin dış teşkilâtı ile rabıtalari tanzim edilecektir. Bu yönden dış ticaretin inkişafı için hariciyemize isabet eden bu önemli vazife emniyet ve siyasî münasebet vazifeleri derecesinde ehemmiyetle takîb ve tatbik edilecektir.

Milletler cemiyetine bağlılık haricî siyasetimizin aynı zamanda mesnedlerinden ve tabii icablarından birini teşkil eder. Bu arsuulusal büyük müessesenin kendinden beklenen gayeleri temin edebilmesi zamana intibak etmesi geçirilen tecrübelerden lâzım gelen pratik neticeleri çıkarması ile mümkün olabilir. Hükûmetimiz bu yolda sarf edilecek mesaiyi elinden geldiği kadar teshil etmeye çalışacaktır.

Arkadaşlar,

İleri idare tekniği salahiyet ve mesuliyeti elele vermektir. İşleri kısa bir zamanda kati bir neticeye bağlamaktır. Kırtasiyecilik asla esas ve gaye değildir. Kırtasiyeciliğin manası tek tatbik şekli süratle ve fakat isabetle verilmiş kararları ve işlemiden alınan maddi verimli neticelere teşviktir.

Türkiye Cumhuriyeti memurlarının istisnasız, hepsinin bu vasıflarla ve bu zihniyetle vazifelerine sarılmalarını isteyeceğiz.

Onların da bizden tabii hak olarak isteyebilecekleri emin geçim, emin istikbaldir.

Bu da ihmal edilmeyecektir.

Arkadaşlar:

Sözlerimin nihayete ermek üzere olduğu şu dakikada derin duygu içinde huzurunuzda bulunurken inkılabın bidayetinden beri zaman zaman refakatinde çalışmak ve fakat asıl maksad için fasılasız arkadaşlık etmek şerefini taşıdığım selefim Malatya mebusu İsmet İnönü'yü hürmet ve muhabbetle anmayı zevkli bir vazife telakki etmekteyim.

Büyük milletin sayın vekilleri;

Yapmak istediklerimizi ve çalışmamıza vereceğimiz veçheyi lüzumlu sandığım bazı tafsilat ile arzemiş bulunuyorum.

Bunlar malî imkânlarımızın teknik şartlarımızın müsaadeleri nisbetinde ve bir plân dahilinde başarılmaması şefin direktifi ile parti programında ifade edilmiş ve hükûmetimize tatbik sahasına koymak ödevi verilmiş işlerdir.

Tahakkuk ettirilecek her kısım hem malî hem teknik imkânlarımızı müsbet bir surette artırarak diğerlerinin de başarılmasını temin edecek mahiyettedir.

Bunlar tahakkuk ettirmek irade azmini ve heyecanını ruhumuzda duyuyoruz.

Fakat bizim için asıl imkân membaı büyük Türk milletinin yüksek irade kudretini şerefle temsil eden büyük Meclisimizin hükûmetine göstereceği müzaheret ve yardımdır.

İş programımızı büyük milletimiz için faydalı buluyorsanız arkadaşlarımda ve bende tatbik edebilmek iktidarını görüyorsanız yüksek itimadınızı esirgememenizi dilerim.

Sizin itimadınız bizim kuvvetimizin ve başarımızın sarsılmaz temelidir.

2.1.3. Hükûmet Programı Üzerine Yapılan Tartışmalar

Başkan söz isteyenler var mı diye sorarak program üzerinde ki tartışmaları başlatmıştır.

Program konusunda ilk sözü alan **İzmir Mebusu Halil Menteşe**'ye göre, "Devlet adamı olarak muvaffakiyetlerle dolu bir tarihin sahibi olan General İsmet İnönü'den" sonra Başvekil olmak hem şans hem de tehlikeli bir iştir. Şanstır; çünkü bütün zorlukların üstesinden gelinmiş, sessizlik ve güven içinde gelişme yoluna girmiş bir memleketin başına gelinmektedir. Tehlikedir; çünkü millet, İnönü'nün her biri büyük başarılarla dolu 12 senelik Başbakanlığı sırasında "müjdelere" almaya alışmıştır. Yeni Başvekil icraatına hiç olmazsa aynı hızda yön verip, başarılar kazanarak milleti tatmin edebilecektir. Aksi durumda şans, kötü şansa dönüşecektir diyen Menteşe'nin "Celâl Bayar muvaffak olabilecek mi?" sorusuna Gazi Antep Mebusu Kılıç Ali "Muhakkak" cevabını verir.

Halil Menteşe'de Kılıç Ali ile aynı düşüncededir. Zira, onun kişiliği o güne kadar, iktidar mevkilerinin ve başarılarının gururu içinde boğulmamıştır. İncelemelerini ve uzmanlardan aldıklarını işin realitelerine uygulayan, adım atmak için düşünen, inceleyen, incelettiren ve ondan sonra adımını atan kişiliği ile İş Bankası'ndan ayrılırken ülkeye teknik ve modern iş gören büyük bir kredi kurumu bırakmıştır. İktisat Vekaletinden ayrılırken ise, ortada metodik ve teknik olarak işleyen bir Devlet İktisat örgütü bırakmıştır. Tüm bu işleri yaparken de Atatürk'ün "muhabbet ve teveccühü"nden ilham almıştır. Bu nedenlerden dolayı, Celâl Bayar Başvekâletten ayrılırken, büyük başarılarla tarihini zenginleştirmiş bir Başvekil olarak ayrılacaktır.

Halil Menteşe'nin bir mebus olarak Celâl Bayar'dan beklentileri de vardır: 5-6 yıl içinde ülkenin büyük ana yollarını, ana şimendiferlerini bitirmesini, büyük limanları kurmasını, büyük suları düzenleyip refah aracı yapmasını, çeşitli ve zengin olan maden servetlerinin en çok randıman verebilmesi için cihazlandırıl-

masını beklemektedir. Ancak 300, 400 hatta 500 milyon gerektiren tüm bu işler 5-6 yılda yapılabilir mi? diye soran Menteşe, Türk Hükûmeti için bu işin o kadar da zor olmadığı düşüncesindedir. Zira devlet birkaç seneden beri bir sistem izlemektedir. Kabine, hem uluslararası hem de mahalli alanda itibarını kullanmak üzere bir sistem izlemektedir. Örneğin, Karabük fabrikaları iki yılda bitirilmek ve beş yılda geri ödenmek üzere bir sözleşmeye bağlanmıştır. millî Müdafaaya ve diğer vekâletlere verilen ödenek yedi, sekiz yıllık sözleşmelere bağlanmaktadır. Dolayısı ile bu iş de aynı sistemle 5-6 yılda gerçekleştirilebilecektir. Devletin uluslararası itibarı da buna uygundur.

Bu beklentilerin gerçekleşmesi durumunda, ülke fiili olarak ne sağlayacaktır? Menteşe'ye göre, Devletin uluslararası kuvveti, Türk ordusunun gücü "bir İngiliz telgrafında değinildiği gibi", tehlikeye düşen Ege'nin herhangi bir noktasında üç dört gün içinde 250.000 kişi yığılabilmektedir. Ana yollar, ana şimendiferler beş, altı yılda tamamlanınca bu kuvvet beş yüz bin olacaktır. Büyük sular düzenlenirse, dünyanın en zengin pamuk yetiştiren ülkeleri sırasına gelinecektir. Çeşitli ve zengin olan madenler ise az zamanda dünyanın en zengin maden ülkeleri arasına getirecektir. Zira bir hektar maden, yer altı serveti üstteki servetten daha rantabildir. "Gelecek endişelerle doludur", diyen Halil Menteşe Avrupa milletlerinin aralarındaki anlaşmazlıkları çözerek, Asya ve Afrika'ya hükmetmek için birleştiklerine dikkati çekerek, Bayar Hükûmetinden beklentilerini mutlaka gerçekleştirmesini istemektedir. Bu sayede Türk ordusunun toplanma yeteneği iki misli artacak ve ülke gerek denizden, gerek havadan ve gerekse karadan saldırıya karşı korunmuş olacaktır. Menteşe'ye göre bu, ülkenin yaşamsal çıkarlarından biridir.

Büyük Şef'in "umumî kalkınmanın temeli ziraattır." sözünü tekrarlayarak çok önemli gördüğü bu konuya Büyük Millet Meclisi ve yeni Başvekilin dikkatini çeken Halil Menteşe, Ziraî kalkınma için kişisel enerjiyi bir araya toplayıp Devlet enerjisine paralel surette hedefe doğru sevk etmek gerektiğini düşünmektedir. Kişisel enerjinin temeli köylü ruhudur. Bu ise ferdiyetçidir. Bu ruhu işleyerek yön vermek, birliğin faydasını göstere göstere terbiye etmek gerekmektedir. Bu işi başarılı bir şekilde yapabilecek olan ise, çiftçinin kendi mesleki teşekkülleridir, yani ziraî sendikalarıdır. Zira, ziraî kalkınmayı sadece resmi oluşumlara bırakmak, istenen amacı sağlamaya yeterli değildir. Çiftçinin mesleki beraberliklerini sağlamak gerekmektedir. Sendikaların devlet adamlarını korkuttuğunu söyleyen Menteşe, sendikalizasyonun Devlet otoritesine yaptığı kötü etkileri görmekle birlikte, ziraî sendikaların bu türden etkiler yapmayacağını düşünmektedir. Çünkü bunlar hem küçük, hem büyük çiftçiyi ve çiftçi, ameleği örgütleri içine almış ve birbirine bağlamıştır. Menteşe'nin yeni Başvekiliden isteği Çiftçinin içinde yaşamış yetenekli birkaç "efendinin" gönderilmesi, incelemeler yaptırması ve sonuç olumlu çıkar ise uygulamaya geçirmesidir.

Halil Menteşe sözlerine “Başarılar” dileyerek son vermiştir.

Hakkı KILICOĞLU (Muş) : Hakkı Kılıçoğlu Celâl Bayar’ın Başvekilliğini, Cumhuriyetin ilânından beri, idare ve icra mekanizmasında olan ilk büyük değişiklik olarak görmektedir. “Muhammed düşündü, Ebubekir söyledi, Ömer yaptı.” vecizesinden yola çıkarak Ulu Şef Atatürk ise “”düşündü, söyledi, yaptı ve yaptırdı.” diyen Hakkı Kılıçoğlu’na göre, önderin sağ kolu olan İnönü milletin kalbinde olduğu kadar, tarihte de Ulu Şefin yanında birinci mevkii alacaktır. İnönü’nün erdemlerini sayan Kılıçoğlu’na göre, insanları yakından tanımak ve değerlerini tartmak gücüne sahip olan Atatürk, İnönü’nün yerini dolduracağını bildiği için Celâl Bayar’ı tercih etmiştir. İç ve dış işlerde gelecek için bir kaygısının olmadığını, yeni Başvekil’in bütün bu işleri aynı enerji ile yürüteceğini düşünen Kılıçoğlu, Bayar’ın “laf değil, iş adamı” olduğunu ve bunu pek çok yerde ve işte ispat ettiğini düşünmektedir. Bayar’ın kişiliği ve programı kendisine güvenilmesi için gerekli olan en güçlü senettir.

Kılıçoğlu Başvekil’den “müftüler işini bir şeye benzetmesini” isteyerek ve candan başarılar dileyerek sözlerine son vermiştir.

Berç TÜRKER (Afyon Karahisar) : Yeniliğin, ilerleyen devletlerin kuralı olduğunu söyleyen Türker, Devlet işlerinde şahısların önemli ve büyük işler gördüklerini ama sonsuz olamadıklarını, çünkü dünya ve memleket işlerinin sürekli olarak yenilik kurallarına bağlı olduğunu belirterek konuşmasına başlamıştır. O’na göre İsmet İnönü, sıradan Başvekillerden değildir. O, vatan uğruna parlak şekilde görevini yapmış olduğunu bilerek, vicdanen rahat bir şekilde Başvekillikten çekilmiştir. Bazı ülkelerde vatanına olağanüstü hizmetler verenlere maddi ya da manevi rütbelere verildiğini örnekleyen Türker, her ne kadar Türkiye Cumhuriyetinde nişan ve rütbe yöntemi kaldırılmışsa da, bu olağanüstü durumda parasal ödül verilmesi için hiçbir engel olmadığı düşüncesindedir ve bunun Meclis tarafından incelenmesini dilemiştir.

Yeni Başvekili gerek Türk ulusunun, gerekse Atatürk’ün güven ve sempatisini kazandığı için tebrik etmektedir. Zira, iş başında olduğu sürece ne kadar çalışkan ve inisiyatif sahibi olduğu görülmüş; bankacılıkta, iktisadçılıkta, madencilikte, ziraatçılıkta, sanayicilikte, denizcilikte ve tüccarlıkta derin ve deneyimsel bilgi sahibi olduğunu ispatlamıştır. Dış siyasette Büyük Şefin çizdiği doğrultuda dünyanın bütün milletleri ile dost yaşanmaktadır. Ancak, içerde ülkenin kalkınması ve halkın gönenci için yapılacak, başarılabacak, bitirilecek, karar altına alınacak çok iş vardır. Bu işleri başarmak görevi de Büyük Şef Atatürk tarafından Celâl Bayar’a verilmiştir ve milletin vekilleri de yeni Başvekile güvenlerini vermektedir diyen Berç Türker; okunan programın hızla uygulamaya başlanması için Celâl Bayar gibi tecrübeli, bilgili ve dirayetli yeni Başvekile başarılar dilemekte ve her işte başarılı olabilmesi için millet vekillerinin kendilerine daima yardım edeceklerini vurgulamaktadır.

Fazıl Ahmet AYKAÇ (Elâzığ) : Hükûmetin kudretini, kıymetini, değerini ölçebilecek en büyük ölçü, o hükûmetin beyanatı ve programından çok kendisinin icraatıdır diyenlerin olduğunu söyleyen Aykaç, kendileri gibi olağanüstü bir inkılâp rejimi yaşayanlar için bunun geçerli olmayacağı düşüncesindedir. Zira Celâl Bayar, nutkunun her cümlesinde yüklenmiş olduğu görevin olağanüstü derin, olağanüstü özenli bir anlayışın ürünü olduğunu ispatlamıştır. Başvekil, Fırkanın nizamnâmesinde var olan prensipleri hiçbir saniye unutmuyarak, kurulacak olan mimari eserin, görülecek olan büyük davanın bütün ayrıntıları için gerekli olan malzemeyi şimdiden, ne kadar biriktirmek ve ne kadar düşünmek olanaklı ise hepsini huzura getirmek ve bunları söylemek görevini duymuştur.

Aykaç'a göre Celâl Bayar nutkunda iki önemli ve büyük söz söylemiştir. Birincisi; *"biz emniyet ve kültür diye bir düstura imanını raptetmiş bir heyetiz"* sözüdür. İkincisi ise *"bizim iç siyasî davamız yoktur"* olmuştur. Bu ifadeler Aykaç'a göre tam gerçeği ifade etmektedir. *"Sulh ve medeniyet!"*, o güne kadar durum bu şekildedir. Hükûmetin yeni beyanatından anlaşıldığı üzere bundan sonra da böyle olacaktır ve bu tebrik edilmeye değerdir.

Fazıl Ahmet Aykaç'ın sözlerini bitirmesinin ardından Başkan söz isteyen kalmadığını belirtmiş, Denizli Milletvekili **Yusuf BAŞKAYA**, Başvekil Celâl Bayar'ın Meclis huzurunda söyledikleri nutkun çok önemli olduğunu vurgulayarak çoğaltılıp kendilerine dağıtılmasını istemiştir. İstek zapta geçirildikten sonra Başkan, Hükûmetin güven isteğini oya sunmuş, millet vekillerinden açık oyla, ismi okundukça oylarını kutuya atmalarını istemiş, Zonguldak'tan başlanmak üzere isimler okunarak oylar kutuya atılmıştır. Oylamaya katılan 364 milletvekili Celâl Bayar kabinesine güven oyu vermiştir.

Başvekil Celâl BAYAR (İzmir) : Program hakkında *"lütufkâr"* sözler söyleyen konuşmacılara teşekkürlerini sunarak konuşmasına başlayan Başvekil, millet vekillerinin güvenine karşı minnet ve şükran duyduğunu, bu borcunu ödemek için düşündüğü tek çarenin ise, millet ve memleket için çalışmak ve bu çalışmada millet vekillerinin ideallerini gerçekleştirmek olduğunu belirtmiştir.

2.2. İkinci Celâl Bayar Hükûmeti

Atatürk'ün vefatı üzerine Cumhurbaşkanlığına İsmet İnönü seçildi (11 Kasım 1938). Başvekil Celâl Bayar aynı gün hükûmetin istifasını yeni Cumhurbaşkanına sundu. Ancak İsmet İnönü yeni hükûmeti kurma görevini Celâl Bayar'a verdi. Celâl Bayar tarafından hazırlanan şu hükûmet listesi de Cumhurbaşkanı tarafından onaylandı.

2.2.1. Hükûmet Üyeleri

Adliye Vekili	: Hilmi Uran (İzmir) Tevfik Fikret Sılay (Konya) 3.1.1939
Millî Müdafaa Vekili	: Kâzım Özalp (Balıkesir) Naci Tınaz (Bursa) 18.1.1939
Dahiliye Vekili	: Refik Saydam (İstanbul)
Hariciye Vekili	: Şükrü Saraçoğlu (İzmir)
Maliye Vekili	: Fuat Ağralı (Elaziz)
Maarif Vekili	: Saffet Arıkan (Erzincan) Hasan Ali Yücel (İzmir) 28.12.1938
Nafia Vekili	: Ali Çetin Kaya (Afyon)
İktisat Vekili	: Şakir Kesebir (Tekirdağ) Hüsni Çakır (İzmir) 28.12.1938
Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekili	: Hulusi Alataş (Aydın)
Gümrük ve İnhisar Vekili	: Ali Rana Tarhan (İstanbul)
Ziraat Vekili Vekaleten	: Faik Kurdoğlu (Manisa)

Anayasanın 44. maddesine göre Hükûmetin hazırladığı şu program ise 16 Aralık 1938'de Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne sunularak tartışıldı ve oylanarak kabul edildi.

2.2.2. Hükûmet Programı

Sayın arkadaşlar,

İkinci Cumhurreisimiz İsmet İnönü'nün itimadlarına mazhar olarak Başvekalet'e tayin edildim. Kendilerine takdim eyledim Heyeti Vekile azalarının isimleri havi listeyi lütfen tasvib buyurdular.

Teşkilâtı Esasiye Kanunun hükümlerine göre sizin de itimadınıza mazhar olmak şerefini kazanırsam, vazifeme devam edeceğim.

Resmi bir lisanla bu maruzatımı bildirirken inkılabın ve Atatürk rejiminin en mümtaz bir siması ve Türk Milletinin büyük evladı olan İkinci Reisimiz İnönü'nün Cumhurreislik devrinin, milletimiz için müteyemmen ve mesud olmasını temenni ederim, buna şahsen emin olduğumu ifade eylerim.

Arkadaşlar,

Milletlerin tarihi acı tatlı bir çok hatıralarla doludur. Bugün biz inkılâp tarihimizin en acı ve fakat en önemli bir devrini yaşıyoruz. Aziz varlığını her kuvvetin fevkinde telakki ettiğimiz ve öyle olduğuna da inandığımız Şefimizi kaybettik.

Şefin hayatında Türk milleti nasıl yek vücud olarak, tek bir kalb gibi onun sevgisinde birleşmişse matemini de aynı surette tek bir kalb halinde tutuyor ve ıstırabıyla ağlıyor.

Denilebilir ki şimdiye kadar hiçbir kimse hakkında bu kadar vatanşümül, bu kadar alemşümül bir acı duyulmamıştır. Kendi ruhumuzda bu acıyı hissediyor ve kalbimizin kanadığını duyuyoruz. Türk milleti gibi vefakar büyük bir milletin kendisine binbir mahrumiyet içerisinde en büyük muvaffakiyetleri temin etmiş olan büyük bir evladı hakkında başka türlü hareket etmesine esasen imkân yoktu.

Atatürk bize yaralı bir vatan kurtardı. Atatürk bu yaralı vatani içerisinde asırlardan beri sinmiş olan hurafelerden efsanelerden bir takım vahi fikirlerden tamamen temizleyerek kuvvetli bir rejim de kurarak mesud ve müreffeh bir halde bize bağışladı.

Türkün ebedî bir tehlikeye düşüyor sanıldığı zamanda, imdadına koşarak, felaketten bizi kurtardı. Zeval bulmaz istiklalimizi ve ebedmüddet vatanımızı Türk rayeti istiklali altında yaşatmak imkânını buldu ve verdi.

Atatürk sadece bize vatanî hizmetler ifa ettiği için sevmiyoruz. Aynı zamanda tam manasıyla kâmil bir insan olduğu için de seviyoruz.

Atatürk vefakardı, mütevazı idi, herkesin hakkını yerinde verirdi.

Arkadaşlar,

Atatürk'ün hayatı ve mazisi hakkında söz söylemeyi kısa bir celseye sığdırmak en müşkül olan bir iştir. Yalnız müsaadenizle çok sevdiği ve çok güvendiği büyük milletin iradesini temsil eden bu kürsüden onun maneviyatına hitab ederek diyorum ki:

Atatürk;

Seni sevmek tebcil etmek, her Türk vatanseverinin millî ödevi ve namus borcudur.

Aziz arkadaşlar;

Kendisinin medhetmek ve ihtiras göstermek, içtimaî hayatta bir nakise olarak kabul edilmiştir ve şüphesizdir ki, bu böyledir. Fakat; ben size iftiharımızı ve ihtirasımızı şu dakikada ifade etmekten çekinmeyeceğim;

Benimle beraber Heyeti Vekileyi teşkil eden arkadaşlarım ihtilalin ve inkılabın ta, ilk gününden beri, Büyük ve Ebedi Şefimizin hayata gözünü yumduğu dakikaya kadar, izinde ve peşinde, yolunda şuurlu yürüdük... Ölçsüzdür.

Arkadaşlar; Teşkilâtı Esasiye hükümlerine göre sizin itimadınızı kazanmak için, Hükûmetin programını size arz etmek iktiza eder.

Benim bu mehzada sözüm yoktur.

Geçen sene, lütfen tasvibinize iktiran eden programımızın şimdiye kadar yapılmış olan kısımlarından maadasını yürütmek azim ve kararındayız.

Aynı zamanda, bize daima hakiki yolu gösteren ve içinde milletin nurlu iradesi okunan Cumhuriyet Halk Partisinin programı da bizim rehberimizdir.

Arkadaşlar;

Herhangi bir Hükûmet için muvaffakiyet âmili olarak birinci derecede göz önünde bulundurulması lâzım gelen bir hakikat vardır. Milletin hakiki düşüncesi.

Biz milletimizin şu an için düşüncelerini şu suretle hulasa ediyoruz: milletimiz, on beş seneden beri tecrübe edilen Kemalizm rejiminin kendisine verdiği huzur ve sükun içerisinde çalışmak ve kuvvetlenmek istiyor.

millî hudutları dahilinde mesud olmak emelindedir.

Bizim harici siyasetimizdeki; dahilde sulh, hariçte sulh düsturunun ifadesi ancak bu suretle tefsir olunabilir. Esası millettten gelmiştir ve Büyük Şef tarafından ifade edilmiştir.

Mevcut istikrarı bu matemli günlerimizde milletin heyeti umumiyesinde tecelli eden tesanüdle muhafaza etmek emelimiz tamdır.... halistir ve çok kuvvetlidir.

Rejimin kanunları, Türk camiasına dahil olan bila istisna her ferdin hukukunu emniyetini ve müsavatını tekeffül etmektedir. Kanunlarımızın tekeffülü altında bütün vatandaşların seyyan bir surette haklarını gözetmek bizim için en mukaddes bir vazifedir.

Aziz arkadaşlar;

Size programımızın harfiyen ve olduğu gibi tatbik olunacağını söylerken harici siyasetimize de bir nebze temas etmek ihtiyacını duyuyorum:

Harici siyasetimizde, değişecek hiçbir şey yoktur. Anlaşmalarımıza dostluklarımıza, ittifaklarımıza bütün sadakatımızla bağlıyız.

Bunları büyük bir azimle yürüteceğiz. Bu sedam size olduğu kadar bütün dostlarımıza ve müttefiklerimize de bir itimad ve muhabbet sedasıdır.

Sayın milletvekilleri;

Beni ve benimle vazife almak lütfunda bulunan arkadaşlarımı çok yakından tanırırsınız. Yaptığımız işleri bilirsiniz. Fikirlerimize vakıfsınız. Her şeyden evvel temin etmek isterim ki rejimin azad kabul etmez kullarıyız. Kullarıyız dedim.... bu kelimeyi miskin bir itaatı ifade için değil; işlerimize şuurlu bağlılık ve onları sadakatle yürütmek azmimizi tebarüz ettirmek için kullandım.

Eğer inkılâbın bidayetinden beri, devam eden fikirleri şuurla yürütmek imkânını ve sizin arzu ve emellerinizi icra etmek kudretini bizde görüyorsanız, milletin iradesini temsil eden siz kıymetli arkadaşlarımdan ricam şudur: İtimadınızı bizden esirgemeyiniz.

Aziz saygınlıklar;

Son söz... Elemimiz, hicranımız çok büyüktür. Fakat inanımız güvenimiz de o nispette büyüktür.

Atakürk'ü unutmayacağız. Her zaman tebci edeceğiz. Millet uğrunda azimle yürüyeceğiz.

2.2.3. Hükûmet Programı Üzerine Yapılan Tartışmalar

Halil MENTEŞE (İzmir) : Halil Menteşe'nin Celâl Bayar'a açık ve tam bir güveni vardır. Çünkü, o iktidara gelir gelmez, uluslararası şartların yüklediği endişeler karşısında bütçe olanakları ile bağlanmayarak Hazinesin uluslararası ve iç pazarlarda kredisini en fazla şekilde 'ütilize' ederek durumun gerektirdiği geniş ve olağanüstü önlemleri almakta duraksamamıştır. Bu yolda büyük cesaret göstermiştir. İngiltere'den 16 milyonluk bir mal kredisi sağlamış, buna 80 milyonluk 4 yıllık plân eklediği gibi Almanya'dan da daha sonra 70 milyon liralık aynı şekilde bir avans elde etmiştir. Ordu için BMM'nin kabul ettiği on yıl süreli 125 milyonluk olağanüstü ödeneğin Müdafaa-i Milliye Vekâletince yoğun bir çalışma ile hızlı bir şekilde gerçekleştirilmek üzere olduğunu müjdelemiştir. Bu, kahraman ordunun her ihtimale karşı donatılması yoğun bir çalışma ile tamamlanıyor demektir. Savaş kaçınılmaz olduğu gün bu yükü çekecek olan ordunun dayanıklılığı kuvvetlendirilirken denge de elden bırakılmamaktadır. Ülke gerek malî, gerekse iktisadî yönden mutlu bir açılım yaşamaktadır. Bütçenin tahmin edilen geliri evvelki yıl 20 milyon, geçen yıl 29 milyon fazla vermiştir. Ticaret dengesi aktif bir şekilde gerçekleşmektedir. Evvelki yıl 93 milyonluk ihracat kıymeti 126 milyona yükselmiştir. Tüm bu rakamlar, Hazinesin borçlarını ödemedeki gösterdiği namusluluğu koruduğunu ve koruyacağını göstermektedir.

Halil Menteşe, Celâl Bayar'ın plânlarının gerçekleştirilmesi halinde, ülkenin malî ve iktisadî yönlerden büyük bir açılım sağlayacağı, avansların amorti süreleri bitmeden daha büyük, daha geniş plânların uygulanabileceği düşüncesindedir.

Böyle çalışan ve hazırlanan bir ülkeye saldırmak da kolay değildir. Bu nedenle vatandaşlar gelecekte emin olarak güvenle çalışmalarına devam etmelidirler.

"Müebbed Ata"nın ölüm haberini Milas'ta aldığı belirten Halil Menteşe, o gün kendisine yeni cumhurbaşkanının kim olacağı, İsmet İnönü mü, Celâl Bayar mı? sorusunun yöneltildiğine dikkati çekerek, yüksek bir feragat sahibi olan Celâl Bayar'ın kendi lehinde bir cereyan olsa dahi arkadaşlarına İnönü'yü önereceğini söylediğini belirtmiş, sonuçta Bayar bu "imtihandan olgun bir devlet ve tam bir feragat adamı" olarak çıkmıştır.

Bütün dünya savaşlar , iç karışıklıklar içinde çalkalanırken Türkiye’de, dost ve düşmanın gıptasını çeken güzel bir düzen ve tam bir sessizlik vardır. Bunu sağlayan ise birkaç “inzibatlı” ülkede var olan “korku, mengene ve cendere metodu” değil, Ata’nın “dağdaki çadırlara, en izbe köy kulübelerine kadar sinmiş olan sevgisi, bütün milletin gönlünde yarattığı kayıtsız ve şartsız emniyet ve itimattır.”

Halil Mentеше Atatürk’ün “benim arzu edip de yapamayacağım bir şey yoktur, fakat ben istediklerimi milletimin arzularına ve menfaatlerine uygun olarak isterim. Alacağım tedbirleri milletimin iradesine ve kabiliyetine dayanarak alırım. Onun için millette vadettiğim şeylerin tahakkukunda vekayi hiç bir zaman beni aldatmamıştır” sözlerine dikkati çekerek O’nun, bunca sevgi ve güvene neden olan hizmetlerini sıralamış, tabutu önünde bütün dünyanın saygı ve takdir ile eğildiğini ve uygarlık ve barış adamı olarak sonsuz bir isim bıraktığını belirtmiştir. Büyük Millet Meclisi’nin İsmet İnönü’yü O’nun halefi olarak seçmesi ve bayrağı onun eline vermekte gösterdiği isabet ise Büyük Millet Meclisi’nin ulusun iradesinin gerçek temsilcisi olduğunu bir kere daha göstermesidir. İnönü’nün nutkunda bütün vatandaşlara eşit güven verici önlemler alınacağını belirttiğine dikkati çeken Mentеше, bu sözlerden Devletin düzeninde sevginin ve güvenin bundan böyle de egemen olacağını açıkça anlaşıldığını söyler. Büyük bir devlet adamı olan İnönü, Atatürk kadar sevilmiştir ve İnönü bu güvene layıktır. Mentеше İnönü’ye hitaben de şunları söyler: Bazen sinsi fısıltılar üflenecektir, bunlara kulağını tıkamalsın, Devlet başkanlığı makamında saflarını sıklaştırmalsın. Oradan “fesad rüzgarları” girmemelidir. Çünkü, bu gün buna dünden ve yarından daha çok ihtiyaç vardır. Çünkü, sınırın diğer tarafında “saç saça, baş başa birbirlerine girmiş olanlar uzlaşmak üzeredir.” Bunlar, eskiden olduğu gibi birbirlerine karşı değil, birlikte sınırından girmeye kalkacaklardır. Buna karşı bir tek adam gibi asil ve dimdik durmalısın. Çünkü tarihe karşı görevin çok büyüktür. Atanın safında üstün mevkiye çıkmak zorundasın. Umarım ki onu yapacak ve başaracaksın.

Fazıl Ahmet AYKAÇ (Elâzığ) : “Geçen yıl hemen hemen bu günlerde” diyerek sözlerine ulu önderin yıllık nutkunu dinledikleri günleri hatırlatarak başlayan Aykaç, bu nutuktan önlerinde ne kadar yoğun günler bulunduğunu anladıklarını söylemiştir. Daha sonra ise Celâl Bayar tarafından, çalışmasının hiç bir ayrıntısını gizlemeden ve politikacı ruhundan uzak bir devlet adamı sıfatı ile Meclisin takdir ve eleştirisine sunulan programın Meclisin tamamından güven aldığını ve hemen çetin bir çalışmaya başlandığını belirtir. Bu çalışmalar ile içerde, Cumhuriyet Hükûmetinin uygarlık ve insanlık ilkelerini ülkenin en uzak köşelerine dahi ulaştırmak için bir “hak savaşı” açıldığını ve bunun büyük başarı ile devam ettiğini, dış siyasette bütün uzak, yakın dostlukların daha da kenetlendiğini ve “Hatay, Türk Hatay”, hakkını ve bağımsızlığını kazandığını, iktisadî hayatta olumlu gelişmelerin olduğunu, İngiliz, Alman dostlarla malî anlaşmalar imzalandığını,

bu gelişmeler sırasında kendilerini kemiren tek kurtun Ata'nın hastalığı olduğunu, Celâl Bayar'ın, durmadan dinlenmeden bu işe canını harcadığını, fakat kaçınılmaz felaketin bütün insanlığı kalbinden yaralandığını, dürüst ve güçlü yeni Cumhurbaşkanı, istifasını veren Hükûmetin başına yeniden Celâl Bayar'ı davet ettiğini, sonsuz vatanseverliğini, büyük işbirliğini bir yıl içinde gösteren Başvekilin, dünkü yolda bu gün de, yarın da aynı sağlamlık ve güvenle yürüyeceğini garanti ettiğini belirterek *"en gür sesle"* Celâl Bayar Hükûmetine tam inancını ilân ettiğini, dileğinin Hükûmetin büyük başarılarla ermesi ve milletin büyük hayırlara kavuşması olduğunu belirtmiştir.

Hüsnü KİTABCİ (Muğla) : Kendisinden önceki konuşmacılar gibi, Celâl Bayar Hükûmetine karşı vereceği oyun tam ve mutlak bir güven olduğunu belirten Hüsnü Kitabcı'ya göre Bayar, geçen yıl vermiş olduğu kararı bir senelik çalışması ile doğrulamıştır. 1 Kasım'da Cumhurbaşkanı adına okuduğu nutukta yapıldığı belirtilen işler, her Hükûmet için şan ve şeref oluşturacak durumdadır. Bayar için, herhangi bir Hükûmet için her zaman millet önüne çıkarak güven istemek hak ve kuvvetini taşımaktadır. Atatürk'ün sağlıkları üzerinde titreyerek, aldığı önlemler ise, kendisinin ne kadar vatansever ve değerli bir devlet adamı olduğunu göstermiştir. Yeni Şefin güvenini de kazanmış olması ile yüksek heyetin vereceği oy, elbette ki güven olmalıdır, demiş, Bayar ve arkadaşlarını tebrik ederek, hem büyük millet hem de vatan için *"hayırlı ve faydalı"* çalışmalar yapması için verecekleri kararın yerinde olduğunu ispat etmelerini istemiştir.

Naim Hazım ONAT (Konya) : Darbelerin altında cisimlerin kırılacağına, dağılıp ayrılacağına dikkati çeken Onat, kendilerinin bu ayrılığı göstermediklerini, dağılmadıklarını ve ayrılmadıklarını belirterek söze başlamış. *"Mayamız Atatürk'ün ruhunun karıştığı çeliktendi."* diyerek sözlerini sürdürmüştür. Onat'a göre İnönü başta olduğu sürece, millet *"yekpare yalçın kaya ve platin parçası"* gibi bütün dünya önünde birliğini ve varlığını gösterecektir. Atatürk'ün İnönü'ye sarsılmaz bir güveni vardı. İnönü'nün de Celâl Bayar'a olan güveni görülmektedir. *"Bir gün Celâl, dedim; eline yırtık paralarla dolu bir çuval verdim. O çuvalı aldı, vekâleti bıraktı. Feyzi bütün dünyaya yayılacak kadar bir malîye şahikası vücuda getirdi. Ben Celâl'i işte bundan dolayı severim"* diyen Atatürk'ün de Celal Bayar'a güveni olduğuna dikkati çeker. Ayrıca *"İsmet İnönü'nü(n) güvendiği ve kurduğu heyete nasıl güvenmeyiz"* diyerek hükûmete güvenoyu verilmesini ister.

Naim Hazım Onat'ın konuşmasının ardından Başkan isim belirterek oy kullanılmasını istemiş, oylamaya katılan 342 kişi oy birliği ile Celâl Bayar Hükûmetine güvenini belirtmiştir.

Oylamanın ardından kürsüye çıkan Başvekil Celâl Bayar, *"Teveccühünüze ve muhabbetinize lââyık olmaya çalışacağız"* diyerek milletvekillerine teşekkürlerini sunmuştur.

3. REFİK SAYDAM HÜKÛMETİ

Hükûmetin izlediği politika ile Cumhurbaşkanı arasında görüş ayrılığı ortaya çıkınca Celâl Bayar 25.1.1939'da Başvekillikten ayrılmak zorunda kalmıştır.

"Türkiye Reisicumhurunun Yüksek Huzurlarına

Türkiye Büyük Millet meclisi intihabının yenilenmesine parti divanınca karar verilmiştir. Partimizin intihaba yeni ve taze bir kuvvetle çıkmasını maksat ve esasa daha uygun ve faydalı mülahaza ettim. Bu imkânı zatı devletlerine vermiş olmak için başvekaletten istifamı arz ve takdim ediyorum. Yüksek teveccühlerinin devamını sonsuz hürmet ve tazimlerle istirham ederim.

İzmir Mebusu

C. Bayar"

İsmet İnönü, Celâl Bayar'ın istifasını kabul etmiş ve yeni hükûmeti kurma görevini Refik Saydam'a vermiştir.¹ Dr. Refik Saydam başkanlığında şu kişilerden oluşan yeni bir hükûmet kurulmuştur.

3.1. Hükûmet Üyeleri

Adliye Vekili	: Tevfik Fikret Sılay (Konya)
millî Müdafaa Vekili	: Naci Tınaz (Bursa)
Dahiliye Vekili	: Faik Öztürk (Tekirdağ)
Hariciye Vekili	: Şükrü Saracoğlu (İzmir)
Maliye Vekili	: Fuad Ağralı (Elaziz)
Maarif Vekili	: Hasan Ali Yücel (İzmir)
Nafia Vekili	: Ali Çetin Kaya (Afyon)
İktisat Vekili	: Hüsnü Çakır (İzmir)
Sihhat ve İçtimai Muavenet Vekili	: Hulusi Alataş (Aydın)
Gümrük ve İnhisar Vekili	: Ali Rana Tarhan (İstanbul)
Ziraat Vekili	: Muhlis Erkmen (Kütahya)

¹ *İsmet İnönü Celâl Bayar'ın istifasını kabul ettiğini belirten yazısında şöyle diyordu.*

İzmir Mebusu Celal Bayar

Büyük Millet Meclisi intihabının yenilenmesi ihtimali üzerine vuku bulan istifanız kabul olunmuştur.

Hükûmetin teşkiline İstanbul Mebusu Doktor Refik Saydam memur edilmiştir.

İktidar mevkiinde geçen hizmet zamanınızı taktir ile yad ederek size ve arkadaşlarınıza halis teşekkürlerimi ifade etmek isterim. Siyasî tarihimizin çetin bir devresini yüksek meziyetlerinizle iyi idare etmenizi milletimiz daima teşekkür ve taktir duygularıyla hatırlayacaktır.

Reisicumhur

İsmet İnönü

bkz. Hilmi Uran, Hâtıralarım, Ankara, 1959, s.346-347

3.2. Hükûmet Programı

Refik Saydam Hükûmeti şu programını 27 Ocak 1939'da Türkiye Büyük Millet Meclisine sunmuştur.

Arkadaşlarım.

Selefim Celâl Bayar'ın istifası üzerine teşkili bana tevdi buyurulan kabineyi yüksek huzurunuzda getiriyorum.

Kabinenin programı, şimdiye kadar olduğu gibi, mensub olduğumuz Cumhuriyet Halk Partisinin programını tahakkuk ettirmek gayesine dayanmaktadır.

İnkılâp kanunlarının millî bünyede sarsılmaz bir şekilde işlenmesini ve adli teşkilâtın devamlı inkişafını temin yolunda ittihaz edilmiş olan tedbirlerin tatbikına hassasiyetle devam etmek azmindeyiz.

Müdafaa kuvvetlerimizin teslihat ve teçhizat programının tahakkukuna devam edilecek millî müdafaa kuvvetlerimizin harb icablarına göre yetiştirilmesi yolundaki mesaiye hız verilecektir.

Vatanda geniş mikyasta müstakar bir huzur ve sükun temin etmek vatandaşları anarşiden ve cebirden uzak bir emniyet havası içinde bulundurmak programımızın başında gelir. İdare makinesinin muntazam ve bilgili bir surette işlenmesini temin edecek çareleri dikkatle teemmül edeceğiz. Vazifelerin ehillerine tevdiine ve memurların terfi ve terfihlerinde adalet ve liyakatin esas tutulmasına dikkat edeceğiz.

Büyük bir itina ve dikkatle tesbit edilmiş ve uzun senelerin tecrübelerine memleketin menfaatlerini en iyi bir şekilde koruduğu vazih bir surette anlaşılmış bulunan dış politikamız tuttuğu yolda devam edecektir. Cumhuriyet Hükûmetinin şimdiye kadar yapmış olduğu taahhüdler tam bir sadakatle ifa edileceği gibi teessüs etmiş bulunan dostluklar da ananemizin icab ettirdiği vefalı şekilde muhafaza ve tekamül ettirilecektir.

Maliyemizin ana prensibini, Cumhuriyet devrinin ilk olarak memleketimizde temin ve itina ile muhafaza ettiği hakiki ve samimi manası ile denk bütçe esası teşkil edecektir. Taahhüdlerimize olan sadakat; tediyelerimizdeki intizam sayesinde gittikçe artan Devlet itibarının takviyesi bu esasın büyük bir hassasiyetle takibi ile mümkün olabileceği kanaatindeyiz. Memleketimizin her sahada inkişaf ve umranına matuf mesai programlarımızı bu sahaların her birindeki ihtiyaçları süratle tahakkuk ettirecek şekilde ve malî bakımdan sıkıntısız karşılanabilecek çerçeveler içinde tanzim etmek azmindeyiz.

Umumî hizmetlerin ifasını temin edecek varidat membalarını tanzim ederken istihlal ve vatandaşların tediye kabiliyetlerini tazyik etmemeğe hassaten dikkat

edeceğiz. Vergilerimizde daima mütekâmil ve vatandaşlarla Devlet hukukunu aynı seviyede koruyacak tarh ve tahsil usullerinde devamlı ıslahatı tahakkuk ettirmek malî yemizin en başta gelen iştigal mevzûlarından birini teşkil edecektir.

Her vesile ile çiftçi ve köylü vatandaşlarımızın vergi yükünü tahfif ve köylerimizin iktisaden süratla kalkınmasını temin etmek ve hayat ucuzluğuna matuf tahlifleri iktisad kaidelerini salim istikametlerinde mütemadiyen tahakkuk ettirmek en samimi emellerimiz arasındadır. Millî paramızın filli istikrarını korumak başlıca umdemizdir.

Devlet bütçesinden verilen maaş ve ücretlerle Devlet sermayesi ile kurulmuş müesseselerde ki maaş ve ücretler arasında ahenk tesisi ve bu esnada bu müesseselerin salim bir surette işlenmesinin de temini üzerinde ehemmiyetle tevakkuf ettiğimiz bir mevzûdur.

Bu gayeye matuf mesaiyi en kısa bir zamanda tahakkuk ettireceğiz.

Memleketimizin maddî refahı ve iktisadî kalkınması ancak kültür seviyemizin bunlarla muvazi olarak yürümesi ile mümkün olacaktır, kanaatindeyiz. Türk çocuğunu daha ilk tahsil yaşında iken mektebe alarak zeka, istidad ve faaliyetine uygun bir silsile takib ettirmek memleketin ilim sanat ve pratik hayat ve teknik faaliyet sahalarında görülen eleman ihtiyacını onların yetişkin varlıkları karşılamak maarif işlerinde tutacağımız esaslı yoldur. Bu yolda emin yürüyebilmek için ilk tahsili öğretmen ve eğitimlerimizle vermeye çalışmakta devam edeceğiz. Mevcud liseleri, keyfiyetçe olgunlaştırmak ve yüksek tahsil müesseselerini tam hazırlayıcı mektebler haline getirmek emelindeyiz. Ankara, İstanbul, üniversiteleri ile diğer yüksek tahsil müesseselerini tam hazırlayıcı mekteblerinin inkişafı yakından takib edilecektir. Türk çocuğunun ahlakî temiz ruhça ve bedence sağlam milletine vatanına Cumhuriyete ve inkılâba sadık yetiştirmek maarifimizin başlıca hedefidir. Tarih ve dil inkılâbımızın millî ruhun doğuşuna ve kuvvetlenmesine verdiği hızı artıracacağız.

Demiryolu inşaatı Cumhuriyet devrinin çizdiği büyük program dairesinde devam ettirilecektir. Demiryollarımızın iktisadî ve teknik esaslar dahilinde inkişafı için başlamış olan harekete kuvvetle devam olunacaktır.

Memleket en ziyade muhtaç olduğu ve tahakkuku halinde en yüksek ve feyizli neticeler vereceği tabii bulunan su işlerine B.M. Meclisimiz gösterdiği büyük alaka sayesinde geniş plâna başlamış olduğu malûmunuzdur. Bu mesaiye devam olunacaktır.

Diğer nafia ve amme hizmetleri üzerindeki çalışmalar da aynı hızla yürüyecektir.

İktisadî sahadaki çalışmalarımız istikametini her işimizde olduğu gibi parti programının ana hatlarından alacaktır. Devletçilik prensibine dayanan mevzûlarda faaliyetimiz ihtiyaçları ehemmiyetlerine ve bu bapta imkânlarla göre soraya işlemelerini ve bunların üzerindeki kontrolleri kuruluşlarındaki masada cevap verecek şekilde ve şartların müsaadesi nisbetinde tekâmül ettirmek yönünü takip edecektir.

Toprak altı servetlerinin istismarını iktisadî kalkınma plânımızın bilhassa tediye muzavenesi bakımından hazineye kuvvet verici ehemmiyetli bir mevzû olarak telakki etmekteyiz.

Alelümum ticari mübadelelerde normal yolları takibe taraftar olmakla beraber aynı zamanda dünya iktisadî şartlarının icabı olarak karşılıklı menfaatler ve müsaadeler yolu ile tediye bilançosunun mütevazın olmasına dikkat edeceğiz.

Diğer taraftan mahsullerimizin dış piyasalarda revaç ve itibarını arttırmak için mühim ihraç mallarımızın standartlanması yolundaki faaliyetlere vüsat vermek kararındayız.

Normal faaliyetler ile memleketin iktisadî nizamına faydası olan hususî teşebbüslere kıymet ve kuvvet vereceğiz.

Cumhuriyetin teessüsünden beri memlekette yepyeni bir devlet sıhhiyeciliği kurmak ve halkın hayatını korumak gayesi ile tâkip edilen program dahilindeki çalışmalara devam olunacaktır. Bu arada bilhassa tıbbi ve içtimâî yardım müesseselerinin ve sıhhi mücadele teşekküllerinin ihtiyaçlar ve imkânlar dahilinde inkişafına gayret edilecektir.

Anayurda getirilen ırkdaşlarımızın refah ve saadetlerinin temini Hükûmetin ehemmiyetle takip edeceği işlerdendir. Malî imkânlar nisbetinde bu gayenin tahakkukuna da çalışılacaktır.

Gümrük mevzûlarını ve muamelelerini ıslah ve tanzime ve inhisarlarda malî olduğu kadar iktisadî ve sıhhi hedefleri de göz önünde tutarak rasyonel çalışmaya devam edeceğiz. Sert içkilere karşı makul tedbirlerle fennî ve içtimâî bir surette mücadele etmek emelindeyiz.

Ziraat işleri üzerinde önemle, itina ile duracağımız büyük davalarımızdan biridir. Çiftçinin emek ve vaktini kıymetlendirmek, istihsal kudret ve kabiliyetini arttırmak, kazancını ve yaşama seviyesini yükseltmek ziraat programımızın esas ve gayeleridir.

Ormancılık siyasetimizde halk ihtiyaçlarını daima ve basiretle göz önünde tutarak, koruma ve Devlet işletmesi ana prensiplerimizdendir.

Arkadaşlarım,

Bütün bu arzettiklerim hükûmet faaliyetinde göze çarpacak ana hatlardır. Bunların yanında, millet hayatının lüzum gösterdiği daha binbir mevzû vardır. Onları tafsil ederek yoracak değilim. Sözüme başlarken işaret ettiğim gibi, biz C.H. Partisinin programına sadık ve onun tahakkukuna çalışan insanlarız.

Partimizin bize çizdiği hatlar dahilinde ve Türk milletinin refah ve saadetine matuf mesaide sizin vereceğiniz direktifler dairesinde çalışmalarımızı tanzim ve inkişaf ettirmek gayesiyle birleşmiş, ideali ve birbirine itimadı tamam bir kabine olarak huzurunuzda çıktığımız itikadındayız. Eğer bizi bu vasıflarımızla Türk vatanının ve milletinin yüksek maksadlarına hizmet edecek kabiliyette ve kuvvette görüyorsanız itimad reylerinizle taltif ve takviye ediniz.

3.3. Hükûmet Programı Üzerine Yapılan Tartışmalar

Refik İNCE (Manisa) : Atatürk'ün ölümünün ardından geçen iki buçuk aylık sürede Büyük Millet Meclisi ikinci bir hükûmete güven oyu vermek sorunu ile karşı karşıya kaldığına dikkati çekmiş bu durumun, dost ve düşmanların üzerinde durması gerektiğini bildirerek konuşmasına başlamıştır. Görünen durumdan bir sonuç çıkarmak isteyen düşmanlara verilecek bir cevap vardır: Türkiye, baştan aşağı belirli bir idealin, Cumhuriyet Halk Partisi idealinin sarsılmaz bir taraftarıdır ve Türkiye Büyük Millet Meclisi onun timsalidir. Halk Partisinin yürütme görevini vekâleten yerine getirecek olan vekillerin simaları değişebilir. Fakat hiçbir zaman değişmeyecek olan esas, programın esasıdır. *“Biz vekillerimizi, ihdas ve tatbik edecekleri yeni programdan dolayı değil zaten mevcut olan Halk Partisi programının tatbikatı bakımından tetkik ve mukayese etmek vaziyetindeyiz”* diyen Refik İnce'ye göre vekillerin güç kaynağı Büyük Millet Meclisidir. O bile, Halk Partisinin hürmetle karşıladığı bir noktada, kendisine verdiği direktif etrafında toplanmaktadır. Bu nedenle siyasî açıdan bugünkü Hükûmete, alınan *“terbiyei siyasiyenin icabı olarak”*, güven vermek gerekmektedir. Onlar, kendilerini yükseltirken, başkalarını aşağıya indirecek demagojik görüntülerden kendilerini koruyacak durumdadırlar. Kemalizmin demokrasi içinde, halkın işini halkla beraber görmek ilkesini diğer ilkelerden ayıran niteliği de budur.

İnce'ye göre, milletvekilleri, İnönü, Celâl Bayar Hükûmetlerine olduğu gibi, şimdi Refik Saydam Hükûmetine de güven vermek ve onlara kalplerinden gelen samimi bağlılıklarını göstermek durumundadırlar. Bu nedenle kendisi güven oyu verirken, aynı güvenin tüm Meclis de toplandığını da görmektedir. Aslında Hükûmet üyelerindeki değişiklik, hepsinin çalışmalarına yakından tanıklık ettikleri yeni bir topluluk getirmek şeklinde kendini gösterdiğinden bu Hükûmetin

programı ile önceki Hükûmet programı arasında da fark yoktur. Bu, esas itibarı ile Hak Partisi programının çalışma usulünü göstermektedir.

Refik İnce, yeni kabineye bir iki küçük dilekte de bulunur. Hükûmetin *“Liselerimizi keyfiyetçe olgunlaştırmak”* sözünde kısa bir anlam bulan İnce, Hükûmetin bu konuya eğilmesini hürmetle karşılamakta ve tamamıyla katılmaktadır. Ziraat konusuna da yeni Başvekilin dikkatini çeken İnce, halkı çiftçi olan ve varlığı çiftçilerin ürünlerine dayanan bir milletin en çok ilgilenmesi gereken bir kurum olarak Ziraat vekâletinden çok fazla çalışma beklediğini, Atatürk’ün nutuklarında, Hükûmet nutuklarında üzerinde durulan topraksızlara toprak vermek konusunun ve büyük çiftlikler sorununun artık halledilmesi zamanı geldiğini, Celâl Bayar’ın ilk Başvekilliği zamanında okuduğu nutukta, Hükûmet programında, ülkenin ziraat bölümlere ayrılarak geliştirileceği yolundaki görüşünün, hangi hükûmet gelirse gelsin uygulamasını, Cumhuriyet Halk Partisinin hâkim olduğu zamanda, her Hükûmetin diğerini tamamlamasını belirtir. Refik Saydam’ın *“Halkın mahsulâtını kıymetlendirmek ve halkı ucuz hayatla müteneim etmek”* sözünden yola çıkan Refik İnce, alıcı ile satıcı arasındaki oranın dörtte üç olduğu bir ülkede bu oranın büyüklüğünden şikayet edilmesini doğal kabul ederek, bunu ortadan kaldıracak bir siyaseti yakın zamanda uygulamanın, iktisadî açıdan bu ülkeye verilerek istenen en büyük gönenç olduğu düşüncesindedir.

Basın özgürlüğü konusunda Refik Saydam ile aynı doğrultuda düşünen İnce, şeref, namus, ahlak ve bütün bunların korunması üzerinde çok titiz davranmalarını basın mensuplarına önermeyi kendisine görev bilir. Yine, *“dekolte kadın resimlerinin gençler üzerinde yıkıcı etki”* bırakmasına meydan vermemelerini ve kişi onuru ile para kazanmamalarını basından diler. Sorunların gerçek nedenlerinin de Hükûmetten bizzat öğrenilmesini ister. Bu konularda basının, toplumun tüm katmanlarının, kişilerin, Devleti idare edenlerin, hatta Büyük Millet Meclisinin dahi hocası olacağı düşüncesindedir.

Refik Şevket İnce, Refik Saydam Hükûmetinin tüm üyeleri ile birlikte kendilerinin güvenlerine lâyık olduğu, bu güvenin, gösterecekleri çalışmalarla günden güne artacağı düşüncesi ile başarılar dileyerek konuşmasını bitirmiştir.

Hüsnü KİTAPÇI (Muğla) : Kitapçı’ya göre, bu program yıllardan beri edinilen deneyimlerle millet ve ülke için en hayırlı konuları içermesi nedeniyle sadece partice değil belki bütün milletçe kabul edilmiş bir program olduğundan dolayı güvene lâyıktır.

Devlet aygıtının sürekli genişlediğine dikkati çeken Hüsnü Kitapçı’ya göre; her ülkede bu aygıtın verimli olması ve düzenli bir şekilde işlemesi önde gelen

sorunlardan biridir. Düzenli işlemesi ve iyi verim alınabilmesi için bunları, düzenli işletecek, yöntemli çalışabilecek yetenekli ellere vermek ve bu konuda titiz davranmak gerekmektedir. Şimdi, gerek titizlikle ve gerek yöntemli çalışmalarıyla kendisini göstermiş bir *“arkadaşımız Hükûmet reisliğine getirilmiş ve güven istemektedir.”* Refik Saydam’ın, Sıhhiye vekâletinde izlediği ve uyguladığı çalışmalarını takdirle karşıladığını vurgulayan Kitapçı hükûmete güvenoyu verilmesini ister.

Halil MENTEŞE (İzmir) : Halil Menteşe, o güne kadar şahid olunan düzenli, doğru ve temiz iş görmek üstün niteliklerini taşıyan Refik Saydam ve arkadaşlarına güvenoyu vermek bir zevktir diyerek konuşmasına başlar.

Menteşe, ülkenin en önemli sorununun, Hükûmet ve Büyük Millet Meclisince ele alınmış olan çiftçiyi kalkındırma sorunu olduğunu vurguladıktan sonra, eline geçen bir istatistikten yola çıkarak *“köy bütçeleri”* üzerinde durur. Zira, Ziraat Vekâletinin yayınladığı, kongre yayınlarından olan önemli ve resmi broşürlerden birinde köy bütçelerinin 20.666.000 kûsur lira gibi olağanüstü bir rakamı bulması onu hayrete düşürmüştür. Vilâyetler köy kalkınmasına başlamışlar ve bunu gerçekleştirmek için de köylü üzerindeki yükü günden güne artırarak bu rakama ulaşmışlardır. Ancak Menteşe’ye göre bu *“işe biraz ters başlanmıştır.”* *“Köyü kalkındırmak tabiatıyla köylüyü kalkındırmak kadar önemli bir meseledir. Fakat ikisi birbirine bağlıdır. Köylüyü kalkındırmak için önlemler alırken o oranda da köyü modernize etmek lâzımgelir.”* Oysa, köylünün dayanma gücü kalmamıştır. Köy bütçesi ile *“köyü kalkındıralım derken bu, köylü bünyesini tahrip edecektir.”* Çünkü bütçede en çok para memur maaşları ile köylerde yapılmakta olan inşaatlara gidiyor. Oysa *“buhran”* henüz sona ermemiştir. Yetkili komisyonlar tarafından belirlenen miktara göre, her çiftçi ailesinin Türkiye’de yıllık geliri 120-150 lira arasındadır ve bu aile üyeleri arasında paylaştırıldığında gelir çok daha fazla düşmektedir. Menteşe’ye göre bu yükün konması doğru değildir. Bu nedenle Hükûmetin dikkatini bu konuya çekerek, yapılacak işlerin köylü ekonomisine, köylü yaşayışına ve hayatına etkisi açısından incelenip bu açılardan gerçek önlemlerin alınması gerekir.

Menteşe, toprak dağıtımı konusunda ise Hükûmetin bu konuya kesin çözüm üretmesi zamanının artık gelmiş olduğu düşüncesindedir. Çünkü, orta ve büyük arazide bu nedenle girişim ve imar çalışmaları durmuş, değiş-tokuş yeteneği yitirilmiştir. Bu da ülkenin üretimini ve ekonomisinin olumsuz etkilemektedir. Bu nedenle bu sorun biran önce halledilmelidir. Halil Menteşe’ye göre, bu işin çözümü de zor değildir. Bu sorun, her ülkenin ekonomik şartlarına ve tarihin hazırlamış olduğu özel şartlara göre çözülebilir. Bazı ülkelerde bu, *“ihtilâl”* için-

de halledilmiştir. Örneğin, Rusya'da bolşeviklikle çözülmüş, Fransa'da da araziye sahip olan feodaller ve kilise iken ihtilâl ile sorun çözümlenmiştir. Biz de ise feodaller yoktur. Sorun, elinde aletleri ve ziraat gereçleri olup da toprağı olmayanların veya çok az olanların sayıları belirlenip, bunlara arazi vererek çözümlenebilir. Aslında Ziraat Bankası köylünün 20 milyon liralık borcunu 15 yıl ve % 3 faizle taksitlendirmiş ve halka verilecek arazinin bir kısmı, Ziraat Bankasının bu ipotek ve ertelemesi içindedir. Bu borçları toprakla değiştirerek işin bir kısmı çözülebilecektir. Diğer kısmı da, arazi alacakların uzun vade ile borçlarını teminat göstererek sonuçlandırılabilir. Bu işin, düşünüldüğü gibi uzun soluklu bir iş olmadığı düşüncesinde olan Halil Menteşe, Hükûmete güvenini yineleyerek ve başarılar dileyerek konuşmasına son vermiştir.

Ruşeni BARKIN (Samsun) : Refik Saydam'ın programını büyük bir başarı ile yürüteceğine, Parti programını bütün ayrıntıları ile uygulayıp, halk için, halkla beraber, yüksek ideale doğru yürüyeceğine ve halkın bütün dileklerini ve ihtiyaçlarına cevap vereceklerine güven duymaktadır.

Ruşeni Barkın, programda yer alan, Millî Müdafaa kuvvetlerinin ülkenin savunması, dostların dostluğu için en yüksek derecelere çıkarılacağı hakkındaki vaad için minnet ve şükran duymaktadır. *"Türk mileti(nin) ilk iş olarak silâh kuvveti ve zaferi, kendi nefesine itimad, vatanına hâkim; dostlarına sadık ve dünyada yüksek sempatiye malik olması hakkıdır ve daima da buna mazhar olacaktır."* *"Önümüzdeki yaz"* için her yerde soru işaretleri olduğunu söyleyen Ruşeni Barkın, korkmak için bir neden olmadığı düşüncesindedir. Çünkü *"Türkün makûs talihini yenen"* kumandan milletin başındadır. Dünyanın en yüksek tarihini yazan Türk kanı, Türk çocuklarının damarlarındadır. Bütün bunları en yüksek şekilde donatacak ve işletecek olan silâh işi azimle yürütülmektedir. Bu nedenlerle Ruşeni Barkın güven, minnet ve şükranlarını sunarak sözlerine son verir.

Hamdi ÜLKÜMEN (Trabzon) : Hamdi Ülkümen Refik İnce'nin *"biz Parti programını tatbik etmek vazifesi ile karşımıza çıkan Hükûmetlere itimat beyan etmek vaziyetindeyiz"* sözüne dayanarak İnce'nin açık fikrinin bu olmadığı, kendileri de buna dahil edildiği için bir yanlış anlaşılmayı önlemek için açıklama yapmak gereği duyduğunu, kendisinin ve zannettiği kadarıyla bütün Meclisin böyle bir durumu tanımadığını belirtmiştir. *"Her birimiz reyimizi kullanmakta serbestiz"* diyen Hamdi Ülkümen, Refik Saydam'a yalnız Parti programını uygulayacağı için ya da millî Şefin güvenini kazandığı için değil, kendisine ve heyetini oluşturan bütün arkadaşlarına sarsılmaz bir şekilde güvenleri olduğu için oylarını kullanacaklarını belirterek sözlerini tamamlamıştır.

Hamdi Ülkümen'in konuşmasının ardından Refik İnce Başkandan açıklama yapmak için söz hakkı istemiş, Başkan, Refik İnce'nin yerinden konuşmasına izin vermiştir.

Refik Şevket İNCE (Manisa) : “*Bir sürçü lisan*” etmiş ise affedilmesini isteyen Refik Şevket İnce, Refik Saydam'ın yıllar boyunca yapmış olduğu, bir düzen ve disiplin örneği olan çalışmalarını bildiği için hem kendisine, hem de arkadaşlarına olan güvenini, konuşmasının sonunda söylediğini hatırlatmıştır.

Refik Şevket İnce'nin açıklamasının ardından Başkan, başka söz isteyen olmadığını belirterek, oylamaya geçilmesini ve oyların atılırken kutuların sağ tarafa alınmasını istemiştir.

Oylama sonucunda, oylamaya katılan 341 kişinin tamamının Refik Saydam Hükûmetine güven oyu verdiği görülmüştür.

Başvekil Dr. Refik SAYDAM (İstanbul) : Kendisine ve Hükûmetine duyulan güvenden dolayı şükranlarını sunmuş, her görev ve işte bu güveni korumak ve ona lâyık olmak için çalışacaklarını belirterek konuşmasını tamamlamıştır.

V. BÖLÜM

V. DÖNEMDE HAZIRLANAN BÜTÇELER

Yeni Türkiye Devleti kuruluş sürecini tamamlarken bütçeye büyük özen göstermiştir. Zira kalkınabilmek çağı yakalayabilmek için paraya ihtiyaç vardı. Anayasa Devlet mallarının bütçe dışı harcanamayacağını bütçe yasasının da bir yıl geçerli olduğunu belirtiyordu. Her yıl devletin giderlerinin ve gelirlerinin saptanması, harcamaların da buna göre yapılması zorunluydu.

Hükümet 28 Şubat 1935'te 1935 yılı bütçesini hazırlayarak Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne sunmaya karar vermiştir.

Bütçe encümeninde de incelenen Bütçe Kanunu daha sonra TBMM'de görüşülerek kabul edilmiştir.

Kanunun gerekçesinde gider bütçesinin 194.882.727 lira, gelir bütçesinin ise 194.923.000 lira olduğu, bunun bir önceki yıldan 10.807.091 lira fazla olduğu ancak Cumhuriyet Hükûmetinin özel bir dikkatle izlediği "demiryolu inşaat programının" uygulanması ve yurdun bayındır bir hale getirilmesi için alınan diğer önlemler bu masrafı zorunlu kıldığı belirtiliyordu.

Ekonomik yaşamın gelişmesinde etkin olacak olan sanayileşme programının sürdürülebilmesi için 3.000.000 liranın ayrıldığı yine bunun için de 400 liranın ayrıldığı 1935'te nüfus sayımının yapılacağı bilimsel ve ziraî konular için de ek 2.000.000 lira harcama yapılacağı belirtilmişti

1. 1935 BÜTÇESİ

1.1. Maliye Vekilinin Konuşması

Maliye Vekili Fuad Ağralı şu konuşmasıyla bütçeyi Meclis Genel Kuruluna sunmuştur.

Sayın bayanlar ve baylar;

Bugün, Yüksek Meclisin kıymetli tetkik mevzuunu teşkil edecek olan 1935 mali senesi bütçesi, Cumhuriyetimizin 12. yılında yapılacak hizmetleri ve bu hizmetlerin karşılığını ihtiva eylemektedir.

Mütevazin olarak teklif olunan bu bütçemiz, 195.011.053 lira olarak tesbit olunmuş ve 1934 senesi bütçesine nazaran 10.935.417 liralık bir fazlalığı göstermekte bulunmuştur.

Bu fazlanın 3.000.000 lirası beş senelik sanayi programımızın tatbiki için geçen sene yüksek heyetinizce Sümer bank sermayesine ilavesi kabul buyurulun

42.000.000 liraya mahsuben bu bankaya verilmek, 700.000 lirası da yine sanayi-imizin muhtaç olduğu merinos yünü ve pamuk gibi ziraî maddelerimizin ıslah ve inkişafına sarf olunmak üzere taalluk ettiği bütçelere; 1.440.000 lirası da evvelce bütçe haricinde idare edilmekte olan muafiyetlerin bütçede irad ve masraf gösterilmesi maksadı ile İktisad bütçesine, 2.700.000 lirası da müdafaa hizmetlerine, 1.100.000 lirası harici ve dahili borçlarımızın müretteb taksitlerine ve geri kalan 2.000.000 lirası da diğer Devlet hizmetlerine tevzi olunmuştur.

Şunu da arz etmeliyim ki, Cumhuriyetin büyük eseri olan demiryollarının inşası içinde yüksek heyetinizin muhtelif kanunlarla çizdiği programın aynen tatbikını temin için bütçede yazılı rakamdan başka fevkalade varidat ile karşılanmak üzere 8,5 milyon liralık bir tahsisatın Nafiaya ve yine memleket müdafaasının icab ettirdiği fevkalade bazı masrafların aynı suretle karşılanmak üzere 6.2 milyon liralık tahsisatın Milli Müdafaaya verilmesi derpiş olunmuş; nazım varidat hesaplarında kayıtlı varidattan 3,5 milyon lirası iskân, maarif, iktisat, ziraat işleri için tahsis olunmuştur. Bu rakamlar dahi birleştirilmek sureti ile 1935 senesi Devlet hizmetleri için tahsisi teklif olunan para 214 milyona baliğ olmakta ve bu para hizmetlere göre şu tevzi nisbetini göstermektedir.

Nafia, maarif, iktisat, sıhhat, ziraat işleri	% 28.4
Düyunu umumiye	% 17.1
Müdafaa	% 30.5
Jandarma	% 4.7
Devletin diğer bütün teşkilatı	% 19.3
(Büyük Millet Meclisi, Riyaseti Cumhur dahildir.)	% 100

Şu tevzi nisbeti çok açık olarak ifade eder ki, Cumhuriyet, halktan topladığı paraları yine halkın ve vatanın yüksek menfaatleri ve hizmetleri için tahsis ve sarf etmekte, bütün hızı ile bu amaca doğru yürümektedir.

Bütçemizin masraf programını şu kısa maruzatımla toplayabilirim:

Memleketin iktisadî hayatında, iş alanında, halk ihtiyaçlarında masrafları çoğaltmak, müsmir olmayan masrafları daraltmak, masrafta başlıca gözettiğimiz emel, yürüdüğümüz yol budur.

Varidat bütçesi:

1935 senesi bütçesinde normal varidat kaynaklarımızdan 195 küsur milyon lira alınacağı tahmin edilmektedir. Bu tahmin, tahsilat vaziyetimizin seyrine mutabıktır. Bugün elimizde mevcut olan 1934 senesinin 11 aylık tahsilat miktarına göre tahsil ettiğimiz para 173.5 milyon lirayı bulmaktadır. 1934 senesinin 12. ayına aid tahsilat miktarı, evvelki senelerin aynı ayına aid tahsilat vasatisine

göre, ilave kılınırsa, 1934 senesindeki tahsilatımızın, muhammenata nazaran beş altı milyon lira fazla tutacağı neticesine varılır. Binaenaleyh bütçeye alınan irad ve mahsubları ve tabii tezayüd seyrini ve bazı vergilerimizdeki tadilatı nazarı dikkate alarak 1935 senesinde varidatımızın 195 milyon lirayı bulacağı ve bu suretle masrafımızı tamamen karşılayacağı neticesine varılır.

Tahsilatımızın seyrini, varidat nevileri itibarile mütalaa edersek şu vaziyeti görmekteyiz:

1932 senesinin ilk 11 ayında, buhran ve muvazene vergileri de dahil olarak, vasıtasız vergilerimizden alınan varidat ceman 51.902.000 lira; 1933 senesinde 52.934.000 lira; 1934 senesinde 55.799.000 lira tutmaktadır. Vasıtalı vergilerimizin seyri de, inhisarlar ve sair müteferrik hasılat dahil olarak, yine aynı devrede 1932 senesinde 98.483.000 lira; 1933 senesinde 98.239.000 lira; 1934 senesinde de 117.715.000 lirayı bulmaktadır. Bu vaziyete göre 1932 senesinde vasıtasız vergilerimizin vasıtalılarına nisbeti %34; 1933 senesinde % 35; 1934 senesinde de %32 sini teşkil eylemektedir. Bu nisbetler normaldir.

Varidat programımızı da şu suretle hulasa edebilirim:

Vergilerin hiçbir zaman istihsali tazyik etmemesi, istihlaki azaltacak bir radde bulunmaması,

Vergileri iktisadî hayatın zaruri birer uzvu mahiyetinde mütalaa ederek onlara bu zaruretin fevkinde bir ağırlık verilmemesi hedefi takib edilmektedir. Bu maksadla çimento üzerindeki istihlak vergisinin kaldırılması teklif olunduğu gibi diğer zaruri ihtiyaçlara tekabül eden maddeler üzerindeki vergilerin de azaltılarak satış fiyatlarının ucuzlatılması imkanları araştırılmakta ve icab ve ihtiyaç derecesinde bazı mevzular üzerinde bir tenzil teklifi mukarrer bulunmaktadır.

Hesabı kati neticeleri

Bütçe ve Hazine muamelelerine aid muntazaman yapılan neşriyatımız ve hesabı katilerimiz Devlet masraflarının normal ve fevkalade menbalardan elde edilen varidatla kapanmakta ve bu suretle mütevazın olarak tasdik edilen bütçelerin tatbik neticesinde aynı tevazünü muhafaza eylemekte olduğunu göstermektedir.

1933 senesi ile müddeti bitmek üzere bulunan 1934 senesi vaziyetlerini arz edeyim:

1933 senesinde: 170 milyon lira olarak kabul edilen bütçe, senesi içinde karşılıkları fevkalade menbalardan ve nazım hesablardan temin edilmek sureti ile ilave olunan tahsisatla 182 milyon liraya yükselmiştir. Bu sene 174 milyon lira tahsilat olmuş ve filen tediyat da 170 milyon lira olarak kabul edilen bütçe, sen-

esi içinde karşılıkları fevkalade menbalardan ve nazım hesablardan temin edilmek sureti ile ilave olunan tahsisatla 182 milyon liraya yükselmiştir. Bu sene 174 milyon lira tahsilat olmuş ve filen tediyat da 170 milyon liraya varmıştır. Bütçenin devrettiği borçlar tenzil olunduktan sonra senei hesabiye 367 bin lira fazlasıyla kapanmıştır.

1934 senesinde: 184 milyon lira olarak kabul edilen bütçe, senesi içinde yine karşılıkları fevkalade menbalar ve nazım hesablardan temin edilmek ve varidat fazlasıyla karşılanmak suretiyle verilen munzam ve fevkalade tahsilatla 208 milyon liraya balığ olmuştur. 11 ay içinde 173.5 lirası da fevkalade varidattan olmak üzere 193 milyon liraya alınmış ve sene sonunda bütçemizin 1 milyon lira derecesinde bir fazlalıkla kapanması muhtemel bulunmuştur.

Nakit vaziyeti:

1934 senesi Haziranı iptidasına -Bankalarda- ki alacaklı ve borçlu hesaplar karşılanmak suretiyle 11.920.000 liralık borç ile girmiş bulunuyorduk.

1934 senesine aid nakid vaziyetimiz ise, yaptığımız hesaba nazaran, 20.090.198 lira alacak ve 29.046.075 lira da borç göstereceğine göre borçtan alacağın tenzili halinde bankalardaki alacaklı ve borçlu hesaplar karşılandıktan sonra 1935 malî senesine girerken borç bakiyemiz 8.955.877 lira olacaktır.

1934 senesile 1935 senesinin nakid vaziyet noktasından mukayesi yapılırsa, 1935 malî senesine, 1934 malî senesine nazaran 2.964.694 lira daha az borç ile girileceği tezahür eder. Bu hal Hazine vaziyetimizin 1934 senesine nazaran daha iyi bulunduğunu tebarrüz ettirir.

İktisadî vaziyet:

Harici mubadelemizde kliring ve karşılıklı menfaatlere istinad eyleyen mukavelenamelerin, ihrac mallarımızın değer fiyatla satılmasında ve ihracatımızın artması yolunda mühim amil olduğu muhakkaktır. Dahildeki ziraî ve hayvan mahsulatımızın fiyatları da, 1933 senesine nazaran 1934 senesinde bir yükselme göstermiştir. Buğday fiyatını koruma tedbirleri, sınai programımızın tatbikatı, ihrac pazarlarının bulunması bu kıymetlenme işinde birinci derecede nazarı dikkati celbeylemektedir.

Hususî kredi:

Bankalarımızın, 1934 senesi bilançolarına göre, vaziyetlerine temas etmek isterim. Bankalarımızdan; Sümer Bank, Cumhuriyet Merkez Bankası, İş Bankası, Emlak Bankası 1934 senesi bilançolarını muvaffakiyetle ve karla kapatmışlardır. Ziraat Bankası bu sene temettü yapamamıştır. Adapazarı Türk Ticaret Bankasının bir milyon iki yüz bin liradan ibaret olan sermayesi, teşrinievvel 1934 tarihinde

yapılan fevkalade bir içtimada yeni hissedarları teşkil eyleyen Hazine, İş Bankası, Ziraat Bankası, Emlak Bankası, Sümer Bankın iştiraki ile, iki milyon iki yüz bin liraya iblağ edilmiş ve bu bankanın sıkıntılı vaziyeti Hazinenin ve millî bankaların yardımı ile ıslah olunmuştur.

Milli bankalarımız, zirai, sınaî, ticarî sahalarda ve imar için vuku bulan müracaatlara, bünyelerinin müsaadeleri dahilinde icabeden kredileri temin etmekte ve müşterilere lâzım gelen kolaylıkları göstermekte olduklarını ve muvafakiyetli bir sahada yürüdüklerini yüksek huzurunuzda şükranla arz eylerim.

Mevduatı koruma:

1933 malî senesinden itibaren meriyet mevkiine giren mevduatı koruma kanunu halkımızın tasarrufatını vikaye hususunda bütün teminatı haiz bulunmakta ve tasarrufatın seneden seneye artmasını teşvik tertibatını ihtiva etmektedir. Biriktirilen millî servetler gerek biriktirenler için ve gerek iktisadî hayatın inkişaflarında istimleri itibarile amme için faydalı olmaktadır. Bu kanunun karşılıklar için koyduğu esaslar üzerine bunların faydalarından mahrum kalmamaları yolunda bankaların vaki müracaatları neticesinde geçen sene Yüksek Meclisin kabul ettiği kanunların çizdiği çerçeve dahilinde istimleri temin edilmiş ve bu suretle bankalar ve dolayısıyla tasarruf sahiblerine faydalar temin olunmuştur.

Para vaziyetimiz:

Türk parasının fiili istikrarından bahsetmek lâzımdır. Milli para, bugünkü iktisadî rejimin normal şartlarına dayanarak kıymetini muhafaza etmektedir. Dünya para işlerinin gidişini, dikkat ve ehemmiyetle tâkib ediyoruz.

Para işlerinde bizim tâkib ettiğimiz gaye, şimdiye kadar müteaddid vesilelerle mevzubahis edildiği üzere, gayet sarihtir. Bizim para işlerini tutumumuz, bütçe tevazününe, ticaret ve tediye muvazenelerine, dayanan emin esaslar üzerindedir.

Döviz vaziyeti:

Ticaret ve tediye muvazenelerinin gidişile ve bu muvazenelerin lehte inkişaf ile yakından ilgili olan döviz vaziyetimiz, alınan tedbirlerle, gayritabii bir manzara ve mahiyet arz eylemektedir. Tediye muvazenemizin ağır yükünü, geçen sene olduğu gibi, bu sene de harici borçlarla eskiden gelen sermayelerin harice çıkarılmak istenilen mühim temettüleri teşkil eylediğini söylemek hadisata tamamen mutabık olacaktır.

Döviz ihtiyacımızın ağır yükünü ticaret muvazenesinin lehe olan farkı ödemeye kafi gelmemesi tabiidir. Bu cihetten mevcut olan müşkülâtımızın mühim bir kısmını harici mübadelemizde kliring yolu ile ortadan kaldırmış bulunuyoruz.

Gümüş para:

Geçen sene alınan bir kanuna müsteniden, Büyük Önderimizin resimleriyle süslenen yeni gümüş paralar basılmış ve tedavüle çıkarılmıştır. Mayıs 1935 sonuna kadar dört milyon liralık kısmın tamamen basılması temin olunacaktır. Önümüzdeki senede, elli ve yirmi beş kuruşluk gümüş paralar dahi tedavüle çıkarılacağı gibi; on ve beş kuruşluk nikel paralarla bunların aksamının basılması da temin olunacaktır.

Borçlar:

1- Harici borçlar: Düyunu umumiye bütçemizin istikrazlara aid kısmında, İmparatorluktan Türkiye hissesine isabet eden harici borçlar için, itilafnamesi mucibinde, tediye edilecek meblağ 700.000 altının tam mukabili olmak üzere bütçemize konulmuştur.

2- Dahili borçlar: Dahili istikrazların faiz ve itfa karşılıkları tamamen ve mülga seyrisefain borçları da dahil olmak üzere dalgalı borçlar içinde 900.000 lira tahsisat ayrılmıştır. Kanun ve mukavelenamelerin istilzam ettiği borçların karşılığı tamamen bütçemiz de derpiş edilmiştir.

Mahsubu umumî kanunu ile , millî Hükûmet bütçelerine aid borçların tasfiyesi ikmal edilmek ve senelerce devam etmiş olan bu muameleler kati safhasına girmek üzeredir. Kanunları mucibince % 5 ve % 2 faizli tahvillerle bağlanmakta olan bu borçların 1935 senesinde itfası lâzım gelenlere aid tahsisat bütçeye konulmuştur.

Devlet kredis:

Hazine işlerinin tutumu, tediyaatın intizamı Devlet kredisini her gün biraz daha yükseltmektedir. Geniş nafia programımız, Devlet kredisine dayanan normal maliyetlerle idare ve temin olunmaktadır. Bu gibi krediler için evvelce % 10 faiz talep edilmekte iken son senelerde talibler, Türk Hazinesinin taahhüdât ve tediyaatındaki intizam karşısında, faiz miktarını % 5,5 haddine kadar indirmişlerdir. Yüksek heyetinizden alınan kuvvet ve direktiflerle vücud bulan bu ferahlı kredi vaziyetini sevinçle arz etmek vazifemdir.

Bilvesile dahili istikrazlar hakkında da malumat arz edeyim:

Dahili istikrazlar : 2463 numaralı Kanun ile % 7 faizli olmak üzere 30 milyon liraya kadar istikraz akdine mezuniyet verilmişti. 1934 senesinde bu kanuna istinaden 2 milyon liralık emisyon yapıldı. 1935 senesi için de dört milyon liraya ihtiyaç gösterilmektedir.

Bu miktarda aynı şekilde temin olunacaktır.

Ergani için 2094 numaralı Kanunla yapılmasına mezuniyet verilen 12 milyon liralık % 5 faizli ve ikramiyeli istikrazın üçüncü tertibi olan 4 milyon liralık emisyonu da 1934 senesinde yaptık ve bu kanunla verilen 12 milyon liralık mezuniyet tamamen kullanılmış oldu.

Antalya hattı için istikraz yapmıyoruz. Bu hattın inşasını fevkalade membalardan aldığımız varidat ile karşılamaktayız.

Muvaffakiyetle yaptığımız dahili istikrazların ödeme şartlarına göre lâzım gelen karşılıkları bütçemizde daima bulunmaktadır. İstikrazlara gösterilen rağbetin ve bunların tamamen satılmasının Devlet kredisıyla ve bu kredinin sağlamlığıyla olan alakasını memnuniyetle arz eylerim. Tasarruf sahipleri paralarını bu kadar emniyetli bir surette yatırmaktan müsterih olacak mevkidedirler.

Sayın heyetinizi uzun tasdi etmeyeyim. Bitirmek üzere bulunduğumuz mali yılı, Büyük Meclisin daima hadisatı önleyen isabetli irşadları ve kararları ile nasıl muvaffakiyetle bitirmekte isek yeni seneyi de Yüksek heyetinizin çok yerinde ve hiç yanılmayan direktifleri ve yardımları ile aynı suretle geçireceğimize inanmak gerekir.

Sözüme nihayet verirken bütçeyi dikkatle incelemiş, ihtiyaç ve imkanlara uygun surette denkleştirmiş olan Bütçe encümenine teşekkür etmeği kendime borç bilir ve sunulan bütçenin onaylanacağından umutlu olduğumu arz eylerim.¹

1.2. Milletvekillerinin Eleştirileri

Maliye Bakanının konuşmasından sonra tartışmalar başlamıştır.

İzmir Milletvekili Halil MENTEŞE : "Uzun asırlar İmparatorluk hayatı yaşadıkdan dahilde, hariçte uzun boğuşmalar yaptıktan sonra nihayet mübarek ana yurdumuzun hududunda toplanmış bulunuyoruz. Buradan bir karış geri gitmemeye, yalnız millî mevcudiyetimiz için değil, mensub olduğumuz büyük ırkın şerefi namına borçluyuz.

Türk seyri mevcudiyetinde öyle devirler yaşamıştır ki o devirlerde yalnız kuvvet ve kudreti ile değil medeniyeti ile dahi o zamanki milletlerin üzerinde yaşamıştır. Bunu aramak için toprağın altına kadar gitmeye gerek yoktur. Toprağın üstünde ve Türk'ün bütün büyük güzergahında bugün o medeniyetin şaheserleri yeryüzünü süslemektedir. Selçukî devrini, Osmanlıların itilâ devri olan iki buçuk asırlık zamanı ele alsak yurdumuzun her tarafı bilhassa büyük merkezler Türk'ün dehai medeniyetinin şaheserleri ile dopdoludur." dedikten sonra bunun nedeninin " o devirde Türk'ün mukadderatına tamamiyle" sahip olmasından kaynaklandığını belirtiyor ve dinin kamu hizmetleri üzerinde hakim ol-

¹ TBMM Zb. C., D.5, C.3, s.158-160

madığını din ve devlet işlerinin birbirine karıştırılmadığından ileri geldiğine dik-
kati çekiyor ve Türklerin "*mukadderatına tamamen sahip*" olduğunu belirterek
yapılması gerekenleri şöyle sıralıyor.

Yurdumuz her şeyden mahrumdur. Bin bir ihtiyaç içindedir. Bu ihtiyaçları
gidermek için Atatürk'ün dediği gibi çağdaş medeniyetin üstüne çıkması gerekir.
Bunun içinde "*zamana, vakte, nakte*" ihtiyaç vardır. Güvenliği sağlamamız
gerekir. Ordu güçlendirilmeli. Orduyu ihtiyaç duyulan yere göndermek için demir-
yoluna önem verilmeli. Vakit geçirmeden "*şimendiferleri ve yolları*" bitirelim. İç
pazar canlandırılmalıdır. Çiftçiyi örgütlemek ve desteklemek gerekir.

Sonuç olarak "*şunu söylemek istiyorum ki....bütün kuvvetimizi ikinci ve üçün-
cü derecede olan ve uzun zamandan sonra irad verecek birtakım hizmetlere has-
retmeyerek, dağıtmayarak, ordu, şimendifer ve yol üzerinde teksif edelim. Çift-
çinin yüklerini hafifletmek suretiyle memleketin dahili iktisadî yatını*" geniş-
letelim¹ diyerek tartışmayı başlatmıştır.

Afyon Karahisar Milletvekili Berç Türker ise Maliye Bakanlığı yeni vergi
önerirken iyi inceleme yapılmasını, tasarrufa önem verilmesini, Türk parasının al-
tına bağlı olmaktan çıkarılmasını istiyor ve Amerika'nın İngiltere'nin ve Japon-
ya'nın bu yolda yürüdüklerini ticaretlerini geliştirdiklerini, Fransa, İtalya ve İs-
viçre'nin ise altın esasına bağlı kaldıkları için ticaretlerinin gerilediğini belirterek
Maliye Bakanından bir hareket beklediğini söylüyor.

Dolaşımdaki para hacmi ile bütçedeki rakam arasında farklılık olduğunu
belirtiyor.

Refik Şevket, İnce de bonolar üzerinde duruyor ve bunların zamanında öden-
mesinin devlet ciddiyetine paralel olduğunu iddia ediyor; Bütçede maaşlara ay-
rılan payın % 44.69 olmasını yapıcı bulmadığını söylüyor ve devlet memurlarının
sayısını fazla buluyor.²

Denizli Milletvekili Mazhar Müfit Kansu, gelir getiren vergilerin Türkiye'de
ağır olmadığını, zira yangın yerine dönmüş ülkeyi şenlendirmek için başka
çarenin bulunamadığını memurların maaşlarının çok düşük olduğunu yakınıyor
az memur fakat iyi maaşlı memur çalıştırılmasını, devlet dairelerindeki oransız
harcamaların azaltılmasını, oda donanımlarında orta bir yol bulunmasını, mef-
ruşata dikkat edilmesini, harcırahların gözden geçirilmesini istiyor ve "*on
paranın kıymeti bilinmedikçe mütevazın bir bütçe yapılamaz*" diyerek tasarrufa
önem verilmesini istiyor.³

1 TBMM Zb. C., V. Devre, C.3, s.160-164

2 TBMM Zb. C., V. Devre, C.3, s.171-174

3 TBMM Zb. C., V. Devre, C.3, s.174-175.

Yapılan eleştirilerin tümü İktisat Vekili Celâl Bayar ve Maliye Vekili Fuad Ağralı tarafından cevaplandırıldıktan sonra 22 Mayıs 1935'te bütçenin maddelerine geçilmesi kabul edilmiştir.¹

1.3. Kesinleşen Bütçe

1.3.1. A Cetveli

Bütçenin kurumlara göre dağılımı şöyledir:

Büyük Millet Meclisi	2.895.712
Riyâseticumhur	400.880
Divanı Muhasebat	593.366
Başvekâlet	1.099.072
Şûrayı Devlet	217.813
İstatistik Umum Kûdûrlüğü	563.072
Diyanet İşleri Deisliği	610.616
Maliye Vekâleti	13.799.114
Duyûnu Umumiye	46.492.563
Tapu ve Tadaastro Umum Müdürlüğü	1.134.770
Gümrük ve İnhisarlar Vekâleti	4.947.659
Dahiliye Vekâleti	4.316.744
Matbuat Umum Müdürlüğü	111.398
Emniyet İşleri Umum Müdürlüğü	4.112.003
Jandarma Umum Kumandanlığı	9.289.752
Hariciye Vekâleti	3.220.480
Sihhat ve İçtimaî Muavenat Vekâleti	4.820.587
Adliye Vekâleti	8.716.208
Maarif Vekâleti	9.058.540
Nafia Vekâleti	12.440.005
İktisad Vekâleti	4.079.150
Ziraat Vekâleti	5.079.251
Milli Müdafaa Vekâleti (Kara)	44.130.678
Milli Müdafaa Vekâleti (Hava)	4.862.270
Milli Müdafaa Vekâleti (Deniz)	4.198.374
Askerî Fabrikalar Umum Müdürlüğü	3.206.155
Harita Umum Müdürlüğü	<u>614.831</u>
Umumî Yekûn :	195.011.053

¹ Bkz. a.g.e., s.183

1.3.2. B Cetveli

	<u>Lira</u>
Birinci Kısım - İrat ve servet vergileri	
Arazi vergileri	5 200.000
Binalar vergisi	4.619.000
Hayvanlar vergisi	10.650.000
Kazanç vergisi	14.100.000
Madenler rüsumu	600.000
Veraset ve intikal vergisi	<u>400.000</u>
Birinci Kısım yekûnu:	35.569.000

İkinci Kısım - İstihlâk ve muamele vergileri

Gümrük vergileri	34.400.000
Muamele vergisi	16.000.000
Dahilî istihlâk vergisi	19.365.000
Oyun âletleri resmi	30.000
Kara ve deniz avları	350.000
Nakliyat vergisi	750.000
Sefineler resmi	300.000
Damga resmi	6.250.000
Tapu harç ve kaydiyeler	1.300.000
Mahkeme harçları	1.700.000
Pasaport ve kağıtlara	800.000
Noter harçları	500.000
Diğer harçlar	231.000
Hayvan sağlık zabıtası resmi	<u>100.000</u>
İkinci Kısım yekûnu:	82.076.000

Üçüncü Kısım

Mülga vergiler bakayasından	100.000
-----------------------------	---------

Dördüncü Kısım - İnhisarlar safi hasılatı

Tütün,tuz, ispiro ve ispirotlu içkiler, revolver, fişenk ve mevad-ı infilâkiye	31.150.000
---	------------

2460 Numaralı kanun mucibince tütün ve müskirattan alınacak müdafaa pulu hasılatı	2.800.000
Kibrit ve çakmak	1.260.000
Oyun kağıdı	<u>30.000</u>
Dördüncü Kısım yekûnu:	35.240.000

Beşinci Kısım - Devlete ait emval ve emlâk hasılatı	
Devlet ormanları	1.800.000
İşletilen emlâk hasılatı	230.000
Emval ve emlâk satışı hasılatı	<u>1.250.000</u>
Beşinci Kısım yekûnu:	3.280.000

Altıncı Kısım - Devletçe idare edilen müesseseler	
Devlet demiryolları	-----
Posta telgraf ve telefon	-----
Darphane hasılatı	1.000
Resmî matbaalar hasılatı	25.000
Umumî mektepler hasılatı	1.000
Madenler hasılatı	70.000
Diğer müesseseler hasılatı	50.000
Kılavuzluk ve römorkörcülük hasılatı	200.000
İzmir rıhtım şirketinden	80.000
İstanbul rıhtım şirketinden	<u>250.000</u>
Altıncı Kısım yekûnu:	677.000

Yedinci Kısım	
Umumî müesseseler ve şirketler hasılatından Devlet hissesi	1.056.000

Sekizinci Kısım	
Müteferrik varidat	5.615.000
Cezalar	1.050.000
Müteferrik hasılat	2.150.000
İstanbul Üniversitesi hasılatı	<u>50.000</u>
Sekizinci Kısım yekûnu:	8.865.000

Dokuzuncu Kısım

Mukavelenâmesi mucibince Musul

petrollerinden alınan	500.000
Teberruat	-----
İktisadî buhran vergisi	12.470.000
Muvazene vergisi	<u>15.180.000</u>
Dokuzuncu Kısım yekûnu:	28.150.000

Onuncu Kısım

Nâzı varidat	-----
UMUMÎ YEKÛN :	195.013.000¹

2. 1936 BÜTÇESİ

2.1. Maliye Vekilinin Konuşması

MALİYE VEKİLİ FUAT AĞRALI (Elâziz) : Sayın arkadaşlarım; bu gün Yüksek Meclisin kıymetli ve müzakere mevzuunu teşkil edecek olan 1936 senesi bütçesi, Cumhuriyetimizin 13 üncü yılında yapılacak hizmetleri ve bu hizmetlerin karşılığını ihtiva etmektedir. Evvelkiler gibi bu bütçe de memleketimizin müdafaasını; imarını, zirai, sınaî cebheden inkişafını, aziz Türk milletinin irfan ve refahı temin maksadıyla Yüksek Heyetinizin verdiği direktifler ve büyük şefhelerin çizdiği programlardan 1936 senesine ayrılan faaliyet kısımlarının muvafakiyetle başarılmaları için lâzım gelen tertibatı tamamen bünyesinde toplamış ve Cumhuriyet bütçelerinin bu mümtaz hareketlerini bütün kuvvetiyle muhafaza ve hatta takviye etmiştir. 1936 bütçesinin tahliline girmeden evvel son ayını kapatmak üzere bulunduğumuz 1935 bütçesinin tatbikat neticelerini hulâsatan arz etmek isterim. Yüksek Heyetinizin kabul ve tasdik ettiği 1935 bütçesi mütevazın olarak 195 milyon lira idi. Bu bütçenin tatbik mevkiine girdiği sırada zarurî ihtiyaçlarımız sırasında bulunan tuz ve şeker gibi iki mühim maddenin vatandaşlarımız tarafından ucuza tedarik edilmesini temin maksadıyla iki kanun kabul buyurulmuştu. Bu kanunlar, bütçe tahminatı meyanına giren varidattan 7,5 milyon liralık bir tenzili icab ediyordu. Bu kanunların tatbiki neticesinde bu iki maddenin istihlâkinde % 30 nisbetinde bir tezayüd göstermişti. Bu itibarla bu tedbir hem halkımızın ihtiyacını tatmin hususunda faydalı ve meşkûr bir netice vermekle beraber bu vergi tenzilâtından dolayı bütçede açılan boşluğu kısmen doldur-

¹ TBMM ZC, V. Devre, C.III, S. Sayısı: 113, s. 34-37

muştur. Bundan başka diğer varidat membalarımızda da inkişaf lar görülmüştür. Bu gün elimizde bulunan 11 aylık tahsilat hesaplarına göre 1935 senesinin 11 ayı zarfında 180 milyon liralık tahsilat yapılmıştır. Geçen senelere kıyasen son ay zarfında yapılan tahsilatı dahi buna ilâve edecek olursak 1935 senesi bütçesini 200 milyon liralık tahsilatla yapmış olacağımızı kuvvetle ümid edebiliriz. Şu vaziyete göre 195 milyon liralık varidat tahminatımdan, demin arz etmiş olduğum, 7,5 milyon liralık tenzilât telâfi edildikten başka 1935 senesi bütçesi beş milyon lira fazla varidatla kapanmış olacaktır. Bu fazlalığın mühim bir kısmı istihlâk mevzularındaki vergilere taallûk etmesi itibariyle halkımızın refaha doğru gitmekte olduğu neticesini çıkarabiliriz. Bunun da Cumhuriyetin müsbet mesai-leri semeresi olduğunu zevkle, şükranla kaydetmek isterim.

1936 senesi bütçesinin tahliline gelince:

Elimizde 1935 senesinin ilk sekiz aylık tahsilat rakamları bulunduğu sırada tanzim edilmiş olan 1936 senesi bütçesi, bittabi varidat ve masraf arasında tevazün temin edilmek suretiyle 216.800.000 lira olarak Yüksek Kamutaya takdim edilmişti. Bütçenin encümünde tetkiki sırasında on aylık tahsilat rakamlarını elde etmiş bulunuyorduk. Bu son rakamlara nazaran evvelki tahminatımızdan bazılarında tenzilât ve bazı membalara ilâveler yapmak suretiyle tadilât yapılması, keza lık rıhtımların mubayaa taksitlerinin, bunları işletecek müesseselerin bütçelerine ithal edilmek suretiyle muvazenei umumiyyeden çıkarılması, bazı vergilerin idareî hususiyelere devri münasebetiyle Hazineye verilmesi tahmin edilen varidatın bilâhare ihzar edilen 934 hesabı katisine nazaran tayyi icab ettiği anlaşılmış ve Bütçe encümeni ile mutabık kalınarak yapılmış olan bu tadilât neticesinde, 936 bütçesinin varidat kısmı (212.764.000) lira olarak tesbit edilmiştir.

Masraf kısmı dahi, Bütçe encümeninin pek kıymetli mesaisi neticesinde bu hadde indirilmek suretiyle hakikî tevazün halinde tadilen Yüksek Heyetimize sunulmuş bulunmaktadır. 936 bütçesinin yekûnu, 935 bütçesine nazaran, 17.700.000 liralık bir fazlalığı ihtiva etmektedir. Şu kadar ki bu fazlanın 7 milyon liraya yakın miktarı geçen sene muvazenei umumiye haricinde iken, bu sene muvazenei umumiye arasında yer almış olan buğdayı koruma hasılatından, 4 milyon liraya yakın miktarı da bu sene kabul buyurduğunuz Hava kurumuna yardım vergisi varidatından doğmuş olması dolayısıyla mukayese için bu iki verginin tenzilinden sonra 1936 bütçesi yekûnu 1935 senesi bütçesine nazaran hakikî fazla miktarı 6,5 milyon lira olduğu tezahür eder. İşte bu rakam bu sene elde ettiğimiz varidat rakamlarına tamamen uygun olduğu gibi bütçedeki rakamların da samimiyetini ifade eder. 936 bütçesindeki bu 17 milyon 700 bin küsur lira fazlalık şu suretle tevzi edilmiştir:

Bunun 3.965.000 lirası Maliye bütçesine, 6.780.000 lira Millî Müdafaa Grubuna, 3.000.000 lirası Ziraat bütçesine, 1.200.000 lirası Maarif bütçesine, 630.000 lirası Sıhhat ve İc̣timaî Muavenet Vekâletine, 2.200.000 lirası ahiren ih-das edilen umum müfettişliklerle vilâyetler ve kazalar teşkilâtına ve bazı vekâlet-lerin müteferrik hizmetlerine.

Bunların tahliline gelince :

Maliye bütçesine yapılan zammın müfredatını şöyle arz edeceğim; bir milyon lirası geçen sene kabul buyurduğunuz kanun mucibince ziraî borçların taksitlen-dirilmesi ve faizlerin indirilmesi yüzünden Ziraat Bankasının ihtiyat sermayesine zammı lâzım gelen, diğer bir milyon lirası yine kanunu mahsusu mucibince silo-ların inşasıyla buğday zararının karşılığı için verilmesi lâzım gelen, beş yüz bin lirası denizyollariyle Akay idaresinin yeniden mubayaa edeceği vapur taksit-lerine, beş yüz bin lirası sosyal yardımlara, dört yüz elli bin lirası hava yolları bütçesine yardım, üç yüz elli bin lirası, geçen sene bütçe haricinde idare edilmek-te olan buğday koruma vergisi cibayet masrafı, ve nihayet 100 bin lirası da Tah-ran Elçiliği binası inşaatı için 1936 senesi bütçesine konan tahsisattır.

Millî Müdafaa kara kısmındaki 2 milyon 200 bin lira ile deniz kısmındaki bir buçuk milyon lira fazlalık, geçen sene kabul buyurduğunuz kanun mucibince, birer derece yükseltilen maaşların farkının ve bir kısmı hizmetlerin istilzam ettiği fazla masarif karşılığıdır.

Bu sene zarfında kabul buyurduğunuz hava kurumuna yardım vergisi hasılatı tamamen hava bütçesine tahsis ve ilâve edilmiştir. Bu tehlikeyi bilen vatandaş-ların hava kurumuna yapmakta oldukları teberru ve taahhütler santimine kadar ayrıca bu ihtiyaçlara tahsis ve sarf olunmaktadır. Vatandaşların hava kurumuna yapmış oldukları yardımların vatanî en büyük yardım olduğunu ve bu yardımların ifasında gösterilen şevk ve himmeti, bu hizmetlerin istilzam ettiği büyük masraf rakamlarını ölçen bir maliyeci sıfatıyla yüksek huzurunuzda şükranla söylemeği bir vecibe bilirim.

Şunu da bilhassa kaydetmek isterim ki cihanın silâhlanma yolundaki kuvvetli hareket ve faaliyetleri muvacehesinde Türk vatanın müdafaa ve sulh vasıtası olan kuvvetlerinin ihtiyaç gösterdiği masraflar bir taraftan bütçelerimizdeki inkişaf-lardan elde edilen paralarla temin edildiği gibi diğer taraftan yüksek karar-larınızla takip edilen malî siyaset neticesinde elde edilen Devlet itimadına is-tinaden temin edilen büyük mikyastaki kredilerle temin edilmektedir.

Ziraat bütçesindeki 3 milyon liralık fazlalığa gelince, köylü hayatının yüksel-tilmesi için en heyecanlı en sıkı alâkasını her vesile ile gösteren Cumhuriyet bu parayı, köylü emeklerini kıymetlendirmek ve aynı zamanda memleket iktisadî

yatını takviye etmek için tahsis etmiştir. Bu sahaya para ayırırken büyük inşirah duymaktayız. Bir taraftan sanayileşme mesaimizin muvaffakiyetle başarılması için icap eden pamuk, yün gibi iptidaî maddelerimizin istihsalini ve aynı zamanda ucuzlatılmasını diğer taraftan ihracat maddelerimizi teşkil eden bu maddelerle yaş kuru meyvelerimiz için yeniden pazarlar açılabilmesini temin edecek olan bu semereli masrafların yakın bir istikbalde feyizli neticelerini elde etmiş olacağız.

Köylüye yardım bahsinde :

Geçen sene kabul buyurduğunuz kanun mucibince Ziraat bankasındaki borçların taksitlendirilmesi ve faizlerin indirilmesi keyfiyeti, kendilerinden daima minnetle bahsettiğimiz bu sınıf vatandaşların hayatı üzerinde büyük bir ferahlık yarattığı gibi, diğer taraftan mahsulleri hasara uğrayan mıntıkalarındaki müstahsillere, yine verdiğiniz müsaadeye istinaden dağılan 2.250.000 liralık tohumluk ve yemeklik buğdaylar da Büyük bir müstahsil kitlesini sarsıntıdan mahfuz tutmuştur.

Maarif bütçesinde görülen 1.200.000 lira fazlalık, muvazene umumiyeye alınan sanat mektepleri masarifi ile büyük milletimizin her sene ilmi, irfana göstermiş olduğu alâka ve rağbetin neticesi olarak tedris hayatın istilzam ettirdiği fazla hizmetler karşılığıdır.

Sıhhat ve içtimâî muavenetteki 630.000 lira da halkımızın sıhhatini ve bin netice kuvvetli bulunmak yolundaki Devlet vazifelerinin en başında tuttuğumuz mücadele hizmetlerinin takviyesi içindir.

Hariçteki ırkdaşlarımızdan anavatana iltihak edenlerin iskânlarıyla derhal müstahsil vaziyete geçebilmelerini temin için her tarafı uzun uzadıya incelenerek hazırlanmış olan programın tatbikına devam edilmekte ve bu büyük millî işin de muvaffakiyetle başarılması ve gelen muhacirlerin yeni muhitlere geldikleri sene içerisinde ev, toprak, çift ve ziraat aletleri sahibi olmaları için ihtiyarı lâzım gelen masarif de fevkalâde membalardan elde edilen varidatla karşılanmaktadır.

Kabul buyurduğunuz kanun mucibince İktisad vekâletine merbut bir Devlet müessesesi olarak çalışmakta olan Sümer Bankın tatbikına memur olduğu sanayi programının istilzam ettiği masarif de bir taraftan Düyunu umumiye bütçesinde, diğer taraftan da fevkalâde membalardan ele geçen varidat arasında derpiş edilmiştir. Aynı zamanda kabul buyurduğunuz kanun mucibince tesis olunan maden arama ve işletme teşekküllerinin faaliyete geçebilmeleri için icap eden sermaye ve masarif temin edilmiş ve 1936 senesinden itibaren bir kısım bakır, krom madenlerinin işletileceği gibi hisseleri de kamilen Devlete mal edilmek üzere Ergani bakır madenlerinin dahi tesisatının ikmaliyle işletilebilmesi için lâzım gelen

istihzarat yapılmıştır. Diğer taraftan da zengin kömür havzamızın kamilen Devlet eline alınarak rasyonel bir usul ile işletilmesi neticesinde maliyet fiyatlarının tenzili ve bu sayede hem ihracatımızı çoğaltmak, hem de diğer taraftan dahildeki istihlâkin tamimi için icab eden istihzarat yapılmaktadır.

Yüksek fırınların inşası ve ana demir sanayiinin kurulması için vaki olan teşebbüsün bir an evvel tahakkuk ettirilmesi için ciddiyetle çalışmaktayız.

Nafia:

Memleketin imarında, inkişafında ve aynı zamanda müdafaasında en büyük kuvvet vasıtası olan şimendiferlerimizin inşaat programlarının istilzam ettiği bütün masarif bütçede derpiş edilmiş ve Sivas-Erzurum hattının ihalesindeki muayyen müddetten bir buçuk sene evvel bitirilmesi için ihtiyarı icab eden masrafların da ayrılması düşünülmüş ve bulunmuştur. Cumhuriyet Hükûmetinin üzerinde ehemmiyetle tevakkuf etmiş olduğu su işlerinin dahi programları dahilinde, her sene faaliyet sahaları bir az daha kuvvetlendirmek suretiyle inkişafını takip etmektedir.

İşte bütçede görünen inkişafın ve hazinece derpiş olunan fevkalâde membalardan elde edilebilecek varidatın ve emin olunan kredilerin, başta memleket müdafaası gelmek üzere, tahsis ve sarf mahallerini hulasaten arz etmiş oluyorum. Masraf bütçesi hakkındaki maruzatıma nihayet verirken Yüksek Meclise takdim edilmiş olan 1934 hesabı katiisiyle bir sene evvelki hesabı katiisi arasında bir mukayese yapmağı faydalı buluyorum.

1933 senesinde bütçe, varidatı ile fevkalâde membalardan 174 milyon lira tahsilat ve buna mukabil 170 milyon lira tediyat olunmuştur, arada görülen 4 milyon lira farktan, sene nihayetinde bütçe emaneti hesabına alınan ve ertesi sene tediyeye edilmesi lâzım gelen 3 300.000 lira tenzil edilirse 1933 senesi hesap devresi 700.000 lira fazlasiyle kapatılmıştır.

1934 senesinde ise yine bütçe varidatı ile fevkalâde membalardan 207 milyon lira tahsilat buna mukabil 195 milyon lira tediyat yapılmıştır. Aradaki fark görülen 12 milyondan sene nihayetinde bütçe emanetine alınan 7 milyon lira tenzil edilirse 1934 senesi hesap devresi de 5 milyon lira fazlasıyla kapatılmıştır.

İşte bütçe tatbikleri neticelerini gösteren bu rakamlar bütçe tahminlerimizdeki isabetin ciddiyetin ve bütçe tevazünlerindeki metanetin, salâbetin en kati delilleridir.

Vezne mevcutlarının mukayesesine gelince:

1933 senesinden 1 haziran 1934 tarihine yani ertesi seneye devren alınan vezne, banka mevcutlariyle, yollarda, postalarda bulunan paraların yekûnu 6.300.000

liradır. Bunlardan demin arz ettiğim bütçe emanetine alınan kısmın karşılığı olmak üzere 3.300.000 lirası tenzil edilirse 1934 senesine müdevver, kabili istimal, nakit mevcudu 3.000.000 liradan ibaret kalır.

1934 senesinden bir haziran 1935 senesine devr olunan vezne banka mevcutlarıyla yolda bulunan paraların yekûnu 21,5 milyon liradır. Bundan bütçe emanetine alınan 7 milyon lira ile, fevkalâde tahsisattan devredilen ve ertesi sene de sarfı lâzım gelen 6 milyon lira ki hepsi 13 milyon lira tenzil edilirse, 1935 senesine devrettiğimiz kabili istimal nakit mevcudumuzun 8,5 milyon liradan ibaret olduğu tebarüz eder.

Bu rakamların mukayesesi de bize gösterir ki 1934 senesinde varidat ve masraf rakamları 1933 senesine nazaran mühim miktarda arttığı halde, malî vaziyetimizin seyri, bir sene evvelkine nazaran memnuniyeti mucip bir netice vermiştir. Bu vaziyetin aynı tezayüt seyriyle 1935'de de devam ettiğini ve 1935 senesine geldiğimizden daha iyi bir vaziyette 1936 senesine girebileceğimizi huzurunuzda emniyetle söyleyebilirim.

Varidat bütçesine geçiyorum.

1936 senesi varidat bütçesinin normal membalardan olmak üzere 212.764.000 lira olacağını tahmin etmekteyiz. Bu tahmin, evvelce de arz ettiğim veçhile, tahsilatımızın seyrine tamamen uygundur. Bu varidatın 36.800.000 lirası vasıtasız vergilerden, 83.900.000 lirası vasıtalı vergilerden, 36.600.000 lirası inhisarlardan, mütebaki 56.000.000 küsur lirası muhtelif hasılâttan terekküp etmektedir.

Vasıtasız vergilerimizden arazi ve bina, buhran zammı önümüzdeki sene iptidasında idarei hususiyelere devredilmiş olacaktır. Vilâyetlerin diğer Devlet vergileri üzerindeki hisseleri kaldırılmış bulunacaktır. Bu suretle mahallî idarelerdeki vergi sistemlerinde vergiden hisse tefriki yerine müstakil vergi usulüne geçmiş bulunmaktayız. Arazi vergisinin tarh ve cibayetine ıslahı için yegâne çare olan tahrir işine fevkalâde ehemmiyet verilmiştir. Türkiye'nin tahriri işinin acele iki senede ikmali düşünülerek kanun kabul edilmişti. Bu kanuna göre 1936'dan itibaren tatbikata geçilmek için lâzım gelen tedbirler alınmıştır.

Bir takım iktisadî vaziyetler dolayısı ile binaların gayri safi iratlarında görülen tenezzüllerin nazarı dikkate alınarak matrahlardan % 25 tenzilât yapıldığı Heyeti Aliyenizce de malûmdur. İşte bu tertip sayesinde arazi ve bina vergilerinin tarh ve cibayetine daha muvaffakiyetli olacağını ümit etmekteyiz.

Sayım vergisi 1936 senesi iptidasından itibaren yeni kanun mucibince tahsil olunacaktır. Bu vergi üzerinde yaptığımız tenzilât nisbeti vasati olarak % 30 nisbetindedir. Memleketimizin başlıca servet membalarından birini teşkil eden hay-

vancılık üzerindeki vergi yükünü tahfif etmek yolunda kat olunan bu mesafe asla küçük görülemez. Yeni sayan kanunu mucibince yaptığımız bu tenzilâtın yekûnu 5.000.000 liraya yakındır; derhal şunu ilâve edeyim ki, yeni kanunla aldığımız tahfif ve ıslah hükümleri hemen birinci senede hayırlı neticelerini vermiştir. Bu neticelerin rakamla ifadesi şudur:

1935 senesindeki sayım vergisine tâbi hayvan adedi 28.936.743 baş hayvan kaydedilmişti. Bunların tahakkuk eden vergisi miktarı, idarei hususiye hisseleri dahi dahil olduğu halde, 17.487.057 lira idi. Yeni kanun mucibince yapılan sayım neticesinde ise 2.367.042 koyun, 1.315.936 kılkeçi, 430.490 tiftik, 1.360 merinos, 10.677 deve, 68.000 manda, 698.327 sığır, 78.990 at, 5.078 katır, 173.843 eşek ki ceman 5.146.803 baş fazla kaydedilmiştir.

Bu fazlalık, bu vergide yapılan tenzilâtın yüzde ellisini telâfi etmektedir. Biz, bütçeyi tanzim ederken, tenzilâtın bu nispetiyle telâfi edileceğini düşünmüş ve tahminimizi ona göre yapmıştık ve arz ettiğim bu rakamlara göre bu tahminde yanılmadığımız anlaşılıyor.

Bu suretle de Yüksek Heyetinizin mükellef ve Hazine menfaatına matuf olarak aldığı kararların çok isabetli olduğu bir kere daha tebarüz etmiştir.

Muamele ve kazanç vergilerinin tatbikatında tesadüf olunan müşkilâtın bertaraf edilmesi ve kazanç vergisinde biraz ağır görülen nispetlerin tahfifi maksadıyla hazırlanan iki kanun lâyihası encümenlerde müzakere edilmektedir. Münasebet düştükçe yüksek huzurunuzda defaatle arz ettiğim veçhile, vergilerin istihsalı tazyik etmemesi, istihlâki durduracak raddeye gelmemesi, varidat işleri idaresinde başlıca hedefimizdir.

1935 senesinde çimento, şeker ve tuz vergilerinde, 1936 senesinde de hayvan ve sayım vergileri üzerindeki tenzilâtımız bunların fiilî misalleridir. Memleketin iktisadî hayatında görülen faaliyet daha ziyade inkişaf ettikçe vergilerimizde tenzilât yolundaki programımıza devam edeceğiz. Cumhuriyet Hükûmeti hal ve vaziyetin icabına göre vergileri arttırdığı gibi, zamanı gelince de onları azaltmakta da tereddüt etmez. Vergi kanunlarımızın hükümlerini tensik ve tarh ve cibayet usullerinin ıslahı için çalışmamıza devam ediyoruz. Bilhassa matrahların iyi bir surette tespit ve tanzimine taallük eden mesaimizin semerelerini yakın bir atide bir kanunla yüksek huzurunuzda takdim edeceğimizi ümid ediyorum.

Nakid vaziyetimiz:

Geçen sene 1935 bütçesi münasebetiyle yüksek huzurunuzda Hazinesinin vaziyetini izah ederken bankalarla olan alacak ve borç hesaplarımızı karşılaştırılmak suretiyle 1935 senesi bütçesinde 8 milyon 950 bin yani 9 milyon lira kadar bir borçla gireceğimizi arz etmiştim. Bu vaziyetimiz 1934 senesindeki nakit

vaziyetimize nazaran nisbî bir salâh ifade ediyordu. Bu gün, yani 25 mayıs 1936 tarihli hazine vaziyetimizin gösterdiği rakam ise; mevduat tasarrufları karşılıkları olarak bazı bankalar tarafından hazineye vuku bulan mevduat mukabili çıkardığımız bonolar da dahil olmak şartıyla, bu borcu tamamen imha etmiş olduğumuzu ve yeni seneye hiç bir borç devretmeyerek gireceğimizi anlatmaktayız.

Bu neticenin Devlet itibarında yarattığı kuvvet ve genişliğin feyyaz semerelerini her sahada bize yapılan kredi teklifleriyle ölçebilmek mümkündür.

Cumhuriyet Hazinesinin temin ettiği ve tarihi malimizin sitayişlerle kaydedeceği bu yüksek itibar mevkii, hiç bir vakit yanılmayan ve daima yükselmeği şiar edinen kararlarınız ve irşatlarınızla mümkün olmuştur.

Bu gün, bütün taahhüdümüzü günü gününe ifa etmekteyiz. Bu gün Devletten iş alabilmek, yerli ve yabancı iş adamları için en emin bir faaliyet ve sermaye zemini olmuştur. Büyük emeklerle elde ettiğimiz bu itibarın sarsılmaması ve her gün bir az daha bu itibarın yükselmesi için çok hassasiyetle hareket etmekteyiz. Gerek dahilî, gerek yabancılarla vuku bulan akitlerde bu noktada çok büyük dikkat ve itina göstermekteyiz. Zamanında ödeyememek suretiyle itibarımızı sarsacak taahhütlere, ne kadar cazip olursa olsun, bağlanmaktan tevakki ediyoruz, hesaplı yürümek, hesaplı iş görmek Cumhuriyet maliyesinin belli başlı düsturudur. Bu düstur bize bütçelerimizin, hesaplarımızın muvazeneli olmasını telkin ediyor. Ve bizim için en büyük bir kuvvet membai oluyor. Bunu söylerken elimizde olmayan bir nokta üzerinde tevakkuf etmeği de bir vazife bilirim. Bu da imparatorluktan bize devredilmiş olan borçlardır. Bunda dahi aldığımız taahhütleri günü gününe ifa etmek en samimî emellerimizden biridir. Diğer memleketler bu gibi borçlar hakkında ne gibi karar alırlarsa alsınlar, bizim bu samimî düşüncemize müessir olamamaktadır. Ancak Yüksek Heyetinizin de malûmudur ki bu gibi borç meseleleri bütçemizin, hesaplarımızın muvazeneli olmasıyla halledilmiyor. Bunlar için ecnebi parası ödemek lâzımdır. Bunda arsiulusal ticarî münasebetler âmil olmaktadır. Ticarî mübadeleler, daraldığı, ne kadar alırsan o kadar alırım kaideleri yerleştiği, sırada bu borçlara tekabül eden Türk naralarının transferinde, ciddî müşkülat ve hatta bazan imkânsızlıklar görülmektedir. İşte Türk hazinesi bu sene içinde böyle bir sıkıntıya maruz kalabileceğini hissetti. Alacaklılarımızın vekillerine, borcumuzun en mühim kısmının taallûk ettiği Fransa hükûmetine vaziyeti ve ticaret kıfayetsizliğinden hissettiğimiz sıkıntılı vaziyeti izah ettik. İki hükûmet arasında, memnuniyetle zikredeceğim bir anlaşma husul buldu. Sonradan bu esas dairesinde. Duyunu umumiye meclisiyle yeni bir mutabakat hâsıl oldu. Bu borçlardan Türkiye'de Türk parasıyla tediye olunan kısmıyla, Almanya'da mahalli parasıyla tediye olunan ve Almanya ile yaptığımız Klering mukavelelerinin lehimize temin ettiği farklarla karşılanan kısım bu

*konuşmamızın haricinde tutulmuştur. Alman ve Türk hamilleri bundan mutazar-
rır olmayacaktır. Türk hamillerine Türk parası, Alman hamillerine Alman markı
tediye olunacaktır, şşte bu kısmın haricinde kalan senede 85 milyon frank rakam-
la ifade edilen borçlarımızın yarısı Türk malı mubayaası suretiyle ödemek esası-
na müstenit beş senelik bir anlaşma yapılmıştır.*

*Sanayiimizin inkişaşı için muktazi olan bu beş senelik devre zarfında ayrıca
her sene 20 - 25 milyon Fransız frankı derecesinde bir döviz kredisi almak da
itilâfımız ahkâmı cümlesindendir. Beş senelik devre için haricî borçlarımıza kar-
řı olan taahhtlerimizin ifasını kolaylaştıracak olan bu anlaşmayı huzurunuzda
arz ederken ati için tedbir almak vazifesini ihmal etmediğimizi de ilâve etmek is-
terim. Bütçe encümeninin üzerinde ehemmiyetle durduğu bu mevzudan aldığımız
tedbirleri teshil etmek üzere Bütçe kanununa ilâve ettiği bir madde ile her sene
İcra Vekilleri Heyetince tasdik olunacak bir cetvelde döviz ihtiyacımızı tesbit et-
miş olacağız. Aynen, bütçe tahsisatı aşılamadığı gibi bu cetvelin de hududu
aşılamayacaktır. Ve aynı zamanda döviz şşlerimiz ve murakabesi büyük baş-
bakanımızın yakın murakabesi altında cereyan edecektir. Bu tedbir dvizlerimizin
hesaplı olarak istimalini takviye edecektir. Diğer taraftan, demin dahi bil-
mnasebe arz ettiğim veçhile, daima yabancı pazarlarda müşteri bulacak olan
pamuk, kuru, yaş meyvelerimizin istihsalâtının çoğaltılması ile bu ihracat mal-
larımızın ve her sene binlerce ton hacim ilâve edilmek suretiyle, yapılmakta olan
silolarımızda temizlenecek olan ve büyük pazarlarda kendine has kıymetli bir tip
olarak tanıtan buğdaylarımızın, şşletilecek olan yer altındaki zengin maden-
lerimizin harice sevki yolunda bize verdiğiniz direktifler dairesinde alış-
malarımız bu meseleyi esasından halletmiş olacaktır.*

Haricî ticaret:

*Takvim yıllarına göre hazırlanmakta olan haricî ticaret istatistiklerimiz, 1935
senesindeki iktisadî bünyemizde bir sene evveline nazaran memnuniyet verici bir
inkişaf kaydetmektedir. Bu istatistiğe nazaran, 1934 senesinde ithalât 86.790.000
ihracat, 92.149.000. 1935'de ithalât 88.823.000, ihracat 95.861.000 liradır.*

*Bu rakamların mukayesesi bize gösteriyor ki bir taraftan iktisadî buhranın
geçirilmekte olduğunu ifade ettiği gibi diğer taraftan da ziraî ve sınaî sahalarda
aldığımız tedbirlerin müsbet neticelerini şşaret etmektedir. Filhakıka mühim bir
ihracat mahsullerimizden olan üzümün fiyatını korumak için Ziraat ve İş ban-
kalarının koyduğu sermaye ile bu mevzu üzerinde çalışmakta olan teşekkül, zm
mahsulümüzün değer fiyatla satılmasında büyük kuvvet olmuştur. Bu iki millî
bankamızın bu husustaki mesailerini huzurunuzda şükranla anarım.*

Pamuk mahsulümüzün değer fiyatla satılmasında, bu sene faaliyet sahasını genişletmiş olan millî sanayiimizin, büyük rolü vardır. Tütün, fındık, incir gibi diğer ziraî ve hayvan mahsullerimizi de değer fiyatla elimizden çıkarmış bulunuyoruz.

Millî para:

Millî paramızın kıymeti, 1930 senesinde tespit edilen parite üzerinden ve hiç sarsılmadan devam etmektedir. Bütçe ve tediye tevazünlerine dayanan millî paramız her yerde lâyük olduğu itimad mevkiini almış, en kuvvetli paralar sırasında rağbet kazanmıştır.

Cumhuriyet Merkez Bankasının bu sene takvim yılında neşrettiği bültene göre, altın stokunu 2 milyon liralık bir çoğalma ile 29,5 milyon liraya çıkarmıştır. Her vesile ve fırsatta bu stoku çoğaltmak emelimizdir.

Gümüş para; vermiş olduğunuz salâhiyete istinaden bu ay nihayetinde 12 milyon liralık gümüş para mevkii tedavüle çıkarılmış olacaktır.

Halkımızın gümüş paraya gösterdiği rağbeti ve aynı zamanda ufaklığa olan ihtiyacı nazarı dikkate alarak önümüzdeki sene de daha dört milyon liralık tedavüle çıkaracağız. Bunun için icabeden gümüş tamamen hazırdır. Bu sebeple gümüş para darbı hakkındaki kanunun hükmü dahi yerine getirilmiş ve verilen salâhiyet dairesinde darbiyat itmam edilmiş olacaktır.

Borçlarımız:

dahilî ve haricî istikrazlarımızın, şimendiferlerimizin inşa ve mubayaası için çıkardığımız bono ve tahvillerin, ve muhtelif kanunlarla gerek eski ve gerekse yeni borçlandığımız borçların kâffesini bir senelik itfa karşılıkları olarak icap eden tahsisat bir parası noksan olmaksızın bütçeye konulmuştur.

100 kuruşa kadar olan tekaüd ve eytam maaşlarının tesviyesine devam etmekteyiz. Bunun 40 kuruştan 75 kuruşa kadar olan kısmını itfa ettik. 1936 malî senesinde 76 - 100 kuruşa kadar olan kısmını 10 seneliğinin defaten verilmesi için de şimdiden tebligat yapılmıştır.

Binaenaleyh önümüzdeki sene bu dahi itmam edilerek bu tasfiye hakkındaki kanunun hükmü de yerine getirilecektir.

Bu bahsi bitirirken, vermiş olduğunuz salâhiyete istinaden 1935 senesinde Sivas - Erzurum istikrazının 4,5 milyon liralık ikinci tranşını da muvaffakiyetle neticelendirmiş bulunduğumuzu ve bu hususta da büyük Türk milletinin millî vazifesini idrâk ve ifa hususunda göstermiş olduğu tahalükü huzurunuzda zevkle, minnetle arz ederim. Bu istikrazın 1936 senesinde gene 4 buçuk milyondan ibaret olan üçüncü tranşı da çıkarılacaktır.

Millî bankalar:

Heyeti umumiyesini akdetmiş ve bânçolarını neşretmiş olan millî bankaların kâffesi bir senelik iş hayatlarını kârla kapamışlardır. Bu vaziyet, hususî kredinin iyi idare edilmekte olduğunu anlatması itibariyle üzerinde ehemmiyetle tevakkuf edilecek bir hâdisedir.

Millî bankalardaki mevduat cüzdanlarının muhteviyatı inkişafını muhafaza etmektedir. Bu vaziyet millî bankacılığın iş tutumu itibariyle yüksek mevkiini ifade ettiği kadar halkın bankalara olan itimadının da canlı ifadesidir. Mevduatın korunması yolundaki Devlet tedbirlerinin ve millî iktisad ve tasarruf cemiyetinin de kıymetli faaliyetini de bu memnuniyet bahş neticenin alınmasındaki rolü büyüktür.

Muhterem Heyetinizi fazla tasdi etmek istemem. Sözüümü bitirirken 936 senesindeki iş hayatımızı ifade ve ihtiva eden bu bütçenin tevziinde ve rakamlarındaki samimiyyetin muhafaza ve temini hususunda Bütçe encümeninin büyük dikkat ve mesaisini Yüksek Heyetiniz huzurunda tebarüz ettirmeği ve kendilerine alenen teşekkür etmeği vazife bilirim. Son söz olarak ta, isabetli ve daima feyizli kararlarınızla 935 bütçesini nasıl muvaffakiyetle tatbik etmiş isek, yeni sene bütçesine üzerinde de esirgemeyeceğinizin irşatlarınızın ve yüksek direktiflerinizin bu bütçenin tatbikatının muvaffakiyetle başarılmasında yegâne âmil olacağına kuvvetle inanır ve takdim olunan lâyiha'nın tasvib ve kabulünüze lâayık olduğunu arz eylerim. Bu açıklamalardan sonra tartışmalara geçilmiştir

2.2. Milletvekillerinin Eleştirileri

Hüsnü KİTAPÇI (Muğla): Maliye vekilinin ferahlatıcı, özellikle ülke savunması ve malî itibar hakkındaki güven verici sözlerini Hüsnü Kitapçı ulu Önderin yarattığı büyük eserin özenle nasıl korunduğunu göstermesi açısından teşekkürle değer bulmuştur. Zira, bu eseri, Türk'ün en kutsal tanıdığı hâkimiyet hakkı olduğu kanısındadır. Türk'ün her şeyden önce "hür ve hâkim" olmak ve kendi vatanına tam anlamıyla sahip olmak istediğini belirten Kitapçı'ya göre, Hükûmet bu konuya gereken önemi vermiş ve bütün kararlarını almıştır. Ülkenin her tarafında görülen eserler, yapılan ve yapılmakta olan işler de İsmet İnönü'nün bu görevi nasıl kavradığını ve başarı ile yürüttüğünü göstermektedir. Onların yapacağı iş ise, büyüklerin gittiği yolda yürümek ve onlara az çok ayak uydurmaktır.

Cumhuriyet Hükûmetinin belirgin niteliklerinden birinin, başlamış olduğu işleri bitirmek olduğuna dikkati çeken Hüsnü Kitapçı, bu prensiplerden sapma olduğunda "insanın içinde bir ukde kalacağını" söyleyerek, konuşmasına şu konulara değinerek devam etmiştir.

Birincisi; Varidat fasıllarından gümrüğe eklenen bir rakam vardır ki bu ithal edilecek şekerden alınacak vergidir. Bu vergi, mantık dışıdır. Çünkü, fabrikalarımız ihtiyacı karşılayacak oranda şeker çıkarmaktadır. Önceki yıl bütçedeki açığı korumak için dışarıdan şeker ithaline gerek duyulmuştur. Bu politikaya devam edilmemelidir. Çünkü, her yapılan fabrika gümrük vergisini düşürecektir. Buna karşılık, malî bünyede yaptığı iyi etkiler nedeni ile bu gümrük vergisinden fedakârlık etmeğe hazır olduklarını belirten Kitapçı, bu sayede ülkeye ziraat olanağı tanındığı kanısındadır. Üretim ne kadar çok olursa fiyatın da o kadar ucuzlayacağını, Hükûmete gelen tüketim vergisi artacağını, yani üretim ucuzladıkça tüketimin artacağını söyler. Oysa şimdi bu yapılmamakta, geçen yıl izlenen yol kalayca uygulanmak istenmektedir. İhtiyaçlar, gümrük gelirlerinin çoğaltılmasını emrediyorsa, yapılması gereken fabrika kapatmak değil, yeni fabrikalar kurmaktır. İpek, cam ve kağıt fabrikaları durdurulabilir, fakat sermayesi yatırılmış ve işletmeye hazır hale getirilmiş bir fabrikayı kısmen de olsa işletmemek, hem bu sermaye ve çabadan alınacak randımanı azaltacak, hem de üreticileri alıstıkları bir ziraattan yoksun bırakarak şaşırtacaktır diyen Kitapçı, sanayi siyasetinde geriye dönüşü ifade eden bu hareketi doğru bulmaz.

Hüsnü Kitapçı'ya göre ikinci bir gerileme deniz yollarında olmuştur. Zarara yol açması nedeni ile Mısır seferinin kaldırılmasını doğru bulmamaktadır. Ona göre, maddi zararı karşılayacak pek çok manevi yön de vardır ki bunun başında Türk'ün başladığı işi mutlaka sonuca ulaştırması gerektiği hakkında, içerde ve dışarda bıraktığı izlenimdir. Bir başka neden ise "*şanlı sancağımızın*" yabancı denizlerde dalgalanması "*kardeş millet*" ile sık sık ilişki içinde bulunulmasıdır. Siyasî ilişki, aradaki ekonomik ilişkiyi de peyderpey artıracaktır. Kitapçı'ya göne bundaki kazanç, hattın verdiği zarardan daha az olmayacaktır. Dileği, Celâl Bayar'ın bu konuyu hallederek, bir an evvel postayı yeniden işletmesidir.

Üçüncü nokta; Bütçe Encümeninin de değindiği orman işidir. Üç yıldan beri millî servetimizden yararlanamıyoruz diyen Hüsnü Kitapçı'ya göre, Bakanlık ormanları koruyacak koruma örgütüne sahip olmadığını itiraf etmiştir. Oysa ülkenin imarı için kereste çok önemlidir. Bunun, ne şekilde olursa olsun sağlanması zorunludur. Ülkenin kaçakçılık yapılamayan yerlerinde kereste fiyatları almış yürümüş, bundan sınırlı bir kesim yararlanabilmiştir. Kaçakçılık olan yerlerde ise hazinenin zararına kereste yok bahasına satılmıştır. Oysa, buhranla uğraşan üreticileri böyle hileli kararlarla uğraştırması ancak çok gerekli zamanlarda yapılacak bir iştir. Zira bu kararlar vatandaşlar geçimlerini sürdürmek için gerekli olan paradan yoksun bırakılmışlardır. Doğal ömürlerini bitiren ağaçlar ise değerlerini yitirirken, ormanlar korunmadığı için yanmıştır diyen Kitapçı, hükûmete şu soruyu yöneltmiştir:

En cahil kafalara bile Hükûmet otoritesinin ne olduğunu anlatmış olan ve onları yüzyıllardan beri devam eden haydutluktan, huy edindiği eşkıyalıktan el çektirmişken, nasıl olur da tüccarın ve onunla yürümesi düşünülen memurların kötülük yapmalarına aynı otorite engel olamıyor? Kitapçı, hükûmetin yapabileceği bir şey yoktur. Gerekli olan, işin başına geçen adamın enerjik ve sağlam bir karakterinin olması, vatanına candan bağlı olması ve şiddetli cezalar uygulayabilecek yetenekte olmasıdır. Bu sayede kötülüklerin önüne geçilebilecektir.

Hüsnü Kitapçı'nın üzerinde durduğu konulardan biri de *"Buğdayı Koruma Vergisi"*dir. Bu vergi sırf, üreticiyi korumak ve kaldırmak için kabul edilmiş bir vergidir. Bu yıl *"muvaazenei umumiye"* alınmıştır. En çok Ziraat vekâletini ilgilendiren işlerde kullanılmak üzere büyük kısmı o bütçeye verilmiştir. Buna söyleyecek bir şeyi olmadığını söyleyen Kitapçı bu nedenle Ziraat vekâleti bütçesini incelemiş, nerelere harcama yapıldığına, yerli yerine konulup konulmadığına bakmıştır. Sonuçta 450.000 liranın çeşitli idari harcamalara konduğunu görmüştür ki bunlar, genel bütçeden yapılması gereken işlerdendir. Kitapçı'ya göre, eğer köylüyü kaldırmak için bir vergi alınıyorsa bunlar köylüyü en çok ilgilendiren şeylere harcanmalıdır ki onlar da en kısa zamanda kalkınabilsinler. Zaten bunun bir milyonu silolar ve depolara ayrılmaktadır. *"Bu para yeterli midir"* diye soran Hüsnü Kitapçı, ülkemizin bazı yerleri silo ve depolara uzak olduğu için köylülerin yeterince koruma kanunundan yararlanamadıklarını ifade ederek, bu yıl koruma vergisinin bir kısmının daha silo ve depolara verilmesi düşüncesindedir. Bundan sonra kalan para ise düzenli bir şekilde sulara harcanmalıdır. Kitapçı'ya göre suya hakim olmak zamanı da artık çoktan gelmiştir. Nafia bütçesine bakıldığında, bu iş için ayrılan para çok azdır, iki milyon lira tutan miktar da borçlara gidecektir. Kitapçı'ya göre, Sıhhiye Vekâletinin gerek sıtma ile mücadele ödeneğinden bataklıkları kurutmak için ayırdığı, gerekse buğdayı korumak için alınan parayı Nafia Vekâletinin sular ödeneği ile birleştirerek suları düzenlemesi ülke için büyük ve yararlı bir hizmet olacaktır. Sular işi iktisâdi açıdan da önemle üzerinde durulması gereken bir konudur. Çünkü, Almanya ile olan Kliring sözleşmesi ayrı tutulmak üzere diğer devletlerle olan sözleşmeler düzenli bir şekilde işlememektedir. Nedeni, dünya piyasasına uygun fiyatla ürün yetiştirilemeyiştir. Bununla birlikte toprak randımanını artıracak önlemler de alınmalıdır. Tohumların ıslahı konusunda yapılanlar yetersizdir. Bu nedenle bir an evvel ülkenin sulanması olanaklı olan yerleri sulanarak toprağın veriminin artırılması zorunludur. O zaman büyük ihtimalle döviz sıkıntısı da kalkacaktır. Çünkü serbest döviz ilişkileri daha fazla destekleyebilir. Özetle sular, birinci derecede önemlidir. Bu ise doğrudan doğruya çiftiği ilgilendiren bir konudur.

“Kazanç ve muamele vergisi”ne de değinen Hüsnü Kitapçı, bu konuda alınan önlemler olduğunu belirterek, hükûmetin bir an önce bunu çözümlemesini istemektedir.

Bütçe encümeninin Sıhhiye bütçesine eklediği para dolayısı ile başlıca ilkelere birinin nüfusun artırılması ve neslin sağlığı olduğuna dikkati çektiğinden söz eden Hüsnü Kitapçı bunun gerek ülke savunması gerekse ekonomik noktalardan öneminin açık olduğunu, ancak bir iki noktanın kendisini düşündürdüğünü ifade etmektedir. Pek çok yerde doktorsuzluk çekildiğini, oysa halkın doktor istediğini belirten Kitapçı, her yere doktor yetiştirmek zorunda olduklarını ama doktorun yetersiz olduğunu söylemektedir. Okuldan çıkan doktorların önce ihtiyat zabiti olabilmek için kıtaya sevk edildiklerini, oysa kabul edilen kanunla askerî sanat liselerinden çıkanların kıtaya gitmeyerek fabrikalarda stajlarını yapmak suretiyle ihtiyat zabiti olduklarına dikkati çeken Kitapçı, niçin doktorlar için de bu işi yapmıyoruz, diye sormaktadır. Üstelik bu, bütçe ile ilgisi olmayan, hemen yapılabilecek bir iştir der.

Nüfusu artırmak için altı çocukluları yol vergisinden muaf tutma politikasını yeterli bulmayan Kitapçı, fazla çocuklu vatandaşların ülke için yararlı unsur olduğunu, bunların yalnız ülkenin savunması için çocuk yetiştirmediklerini, onların ihtiyaçlarını karşılamak için sürekli ülkeye vasıtasız vergi ödediklerini, ülkenin vergilerine, savunmasına bu derece katılan vatandaşların biraz daha korunmaya lâyık olduklarını, Hükûmetin özellikle çok çocuklu ailelerden aldığı “muavazene ve buhran” vergilerini indirmesini ister. Bu sayede o babaları tüketim pazarlarına daha güçlü göndererek hem ülkede iş hacmini çoğaltmış olacak hem bu babaları korumakla ülke nüfusunun artmasını teşvik etmiş olacaktır, diyor kitapçının bu sözleri **Sırrı İÇÖZ (Yozgat)** tarafından “Çocuksuz babalardan vergi alalım desen daha iyi olmaz mı?” sorusu ile kesilmiştir. Onu da yapsınlar diyor Kitapçı, Bütçe encümeni tarafından işaret edilen bir başka nokta üzerinde daha durmuştur. Bu, tasarruf mevduatının 67 milyon lirayı bulmuş olmasıdır. Hüsnü Kitapçı için Bütçe Encümeninin bunu gündeme getirmiş olması, ülkede tasarruf ve bankalarla muameleye karşı bir görüşmenin başladığını göstermesi açısından dikkate değerdir. Ancak mevduat sahiplerinin bir milyonu geçmemiş olmasını eleştirmekte, görevlerin paylaştırılması ve bütün işlerin düzenlenmesi konusunda daha dikkatli olunmasını dilemektedir.

Hüsnü Kitapçı sözlerinin sonunda, Bütçe Encümeninin, “*idari masraflar için ayrılmış olan paralarda Hükûmetin tasarrufkâr yürümesi ve sene sonunda bir miktar para artırması*” dileğine katılmadığını belirtmiştir. Zira, o güne kadar yapılmış bir tasarruf yoktur. Eğer fazla kalmış ise bu taşınarak yerel harcamalara aktarılır. Onun için Bütçe Encümeni, ödeneği kabul ederken daha dikkatli ol-

malıdır. Bütçeyi aldıktan sonra değil, daha önce, hükûmet dairelerine gidip harcamalar nasıl yapılıyor, gereken yerlere harcanıyor mu, bunları yakından görmelidir der.

Bütçe Encümeninin, 1929 yılına oranla %30 indirim olduğuna dikkati çekip, buna dikkat edilerek eskisi kadar para harcanmamasını istemesini de eleştiren Hüsnü Kitapçı, Encümen bunu doğrudan doğruya karar altına alamaz mı, diye sormaktadır. Hükûmetin 1929'dan beri dışarıya gönderdiği memurlarına fazla para verdiğine dikkati çeken Kitapçı, madem ki % 30 indirim vardır, neden oradaki dışışleri memurlarının maaşlarında indirim yapılmamıştır, diyerek bu işi doğru bulmadığını, Bütçe Encümeninin görevine daha büyük önem vermesi gerektiğini belirterek, sözlerini tamamlar.

Berç TÜRKER (Afyon Karahisar) : Berç Türker, "*Finans Bakanı*"nı bütçeyi denk olarak "*Yüksek kamutaya*" vermekte olmasından dolayı tebrik ederek sözlerine başlamıştır. Ancak, her yıl harcamaların artması onu endişeye düşürmektedir. Bu yılın harcama fazlası 21 küsur milyon lira ise de gerekçede söylendiği yönü ile gerçek zam 11,5 milyon lira imiş, diyen Berç Türker, Bütçe Encümeninin 1936 yılı bütçesini incelediğini, tahmin edilen genel gelirin 212 764.000 lira olarak belirlendiğini ve harcama kalemlerini de ona göre düzenleyerek bir önceki yılı bütçeye oranla, harcama fazlasını 17 küsur milyon liraya indirmiş olduğunu ve bu fazlayı en aza indirmiş olarak Yüksek Kamutaya sunduğunu belirtmektedir. Berç Türker'e göre, nasıl olursa olsun gelirlerin büyük bir kısmı, mükellefler üzerinde ağır bir yük olan vasıtalı ve vasitasız vergilerden ibarettir. Oysa, buna dayanarak her yıl bütçe toplamını artırmaktayız, diyen Berç Türker, bunun var olan duruma uygun bir hareket olup olmadığını, harcama, demir gibi sağlam karşımızda sarsılmaz dururken gelirlerimizin kaynağı olan mükellefin durumu nedir, inceleniyor mu? diye sorar. Zira dünya buhranından doğan nedenlerden dolayı tüccar, sanatkar, çiftçi ve ziraatçının işi azalmış, kârı azalmış ve "*Yevmin cedit, rızkın cedit*" kuralınca yaşamak zorunda kalınmıştır der. Mükellef sayılan her çeşit memurun durumunun ise hiç de "*gül rengi*" olmadığını, her yıl mükellefin verici gücüne dayanarak harcamaları artırmanın doğru olamayacağını. "*Bu gün yeni varidat bulmak zordur*". Fransa gibi büyük devletler bile yeni gelir bulamadıkları için büyük tasarrufa gitmektedirler. Bu nedenle ekonomik durum düzlüğe çıkıncaya kadar, ekonomik ve endüstriyel girişimlerin ciddi şekilde gelirleri artırıncaya kadar bütçenin harcama kalemlerinde büyük tasarruf yapmanın zorunlu olduğunu, bu işe bütün bakanlıkların da büyük önem vermelerini ister. Çünkü "*damla damla göl olur*" der.

Dünyanın gidişi barışı sağlamak için olsaydı tüm bunları söylemezdim, diyen Berç Türker'e göre "*yarın öyle hadiseler olabilir ki, bir kuruşun kıymetini bilen-*

ler bahtiyar olacaktır.” Bütçeyi incelerken maaş ve ücretlere, telefon, otomobil ve yabancı ülkelere gönderilen öğrencilerin harcamalarına dokunmadığını belirten Berç Türker, bunların dışındakileri toplamış ve 14 küsur milyon liralık bir harcama toplamına ulaşmıştır. Bütçe Encümenin yaptığı 1.345.000 liralık bir indirimle bu harcamaların toplamı 12.903.000 liraya yaklaşmaktadır.

Bu harcamaların bakanlıkların esas harcamaları dışında olduğunu belirten Berç Türker, bunlarda bir kısıtlamanın yapılıp yapılamayacağını sormaktadır. O na göre olanaklıdır ve bakanlıkların çabasına bağlıdır.

Konuşmasında Dünyanın durumuna da değinen Berç Türker, *“Dünyanın bir ucundan öbür ucuna kadar kara bulutlar toplanmış, herkesi heyecana düşürmektedir.”* Barış isteyen devletler bile silahlanma yarışına girmişlerdir. Bu yarışın sonu savaş olabilir. Dünyada en çok ve samimiyetle barış isteyen millet, Türk milletidir. Ancak bu durum karşısında ülkeyi savunma zorunluluğu çok şiddetlidir. Bu nedenle bütçede millî savunma için harcanacak paralar, acil ve yaşamsal paralar olduğu kanısındadır. İsmet İnönü’nün demiryolları politikasına karşı çıkanları *“koltuk sandalyesinde oturarak”* eleştiri yapanlar olarak niteleyen Berç Türker, demiryollarının girdiği şehirlerin modernleştiğine, ticaretin arttığına ve halka bir çalışma hızının geldiğine dikkati çekmektedir. Yol yapımının olduğunu da demiryolu kadar önemli olduğunu, fakat, ekonomik durumu düzeltmek için başka alanlarda büyük tasarruf yapmaktan başka çare olmadığına dikkati çeker.

Berç Türker harcamaları iki kategoriye ayırmaktadır: Birincisi; ülkenin yaşamsal ve acil olan harcamalarıdır. İkincisi ise; acil olmayan ve ertelenmesi olanaklı olan harcamaları diyerek, bunlardan tasarruf edilecek paraların *“ihtiyat akçesi”* unvanı ile Maliyenin hesabına Merkez Bankasına yatırılmasını önerir. Şimdilik alınacak en sağlam önlemin bu olduğu kanısındadır. Eğer kara bulutlar dağılır ve Dünya barışa doğru giderse, o zaman ihtiyat akçesi, vergilerin hafifletilmesine ve diğer tesisat ve inşaat işlerinde kullanılmasını ister. Berç Türker’e göre, tasarruf edilen paralar ihtiyat akçesi hesabına yatırılırsa Finans bakanı çok yararlı bir iş yapmış olacaktır. Ertelenebilecek harcamalara da değinen Berç Türker, eğer büyük şehirlerde acil olmayan büyük inşaat ve tesis girişimleri var ise, şimdilik uygulamaya konulmamasını ve uygun zamanlara ertelenmesini ister. Devlet Hazinesine dokunacak bu gibi büyük harcamaların durdurulmasını, özellikle İstanbul’da bol para harcayan belediyelerin bu harcamaları kısıtlamasını önerir.

Berç Türker’i asıl korkutan, beş yıllık ikinci iktisadî plândır. Bu plânı ikinci kez yürürlüğe koymak için büyük bir sermayeye gereksinim vardır. Bunun, beş sene için 100 milyon, yani senede 20 milyon lira olduğu söylenmektedir. Bu para

nereden ve nasıl sağlanacaktır? Acaba yeni bir vergi konulması mı düşünülmektedir? diye soran Berç Türker, plânın yürürlüğe konmasına karşı değildir, ama hesapsız olunmamasını, ihtiyatlı ve tedbirli davranılmasını istemektedir. Çünkü hesapsız iş görmek *“kaş yapayım derken göz çıkarmaya”* benzer. Berç Türker’e göre, ülke, henüz zengin bir ülke olmadığından zarar etmeğe dayanamayacaktır. Ülkede yeni kurulan fabrikaların harcamalarını karşılayıp karşılayamayacağını, fiatların herkes için elverişli olup olmayacağını da sorgulayan Berç Türker, harcamaların yüksek olmasının hem fabrikaları zarara uğratacağı, hem de mallarını pahalıya satmalarına neden olacağını belirterek, ekonomi bakanından bu noktaları dikkate almasını, tedbirli olmasını ve ileriye görerek hareket etmesini istemektedir.

Bayındırlık siyaseti üzerinde de duran Berç Türker, bu konuda yabancı idaresinde bulunan kurumların satın alınıp millileştirilmesi siyasetini memnuniyet verici olarak görmekte ve Nafia bakanının, satın alınan her çeşit kurumun karşılığını ödemek için maliyeye fazla yük getirmemesini ummaktadır. Hükûmetin, fabrikalar açmasını, demiryolları inşa etmesini, madenleri işletmesini ve vapurculuk işleri ile uğraşmasını *“Cumhuriyet hükûmetinin canlı ve parlak eserleri”* olarak nitelendiren Türker, bunu takdirle karşılamakta ama bu hız ve ilerlemenin hesaplı olup olmadığını da sormaktadır. Fabrikaların durumu yakından izleniyor mu, elimizde satılmayan mal kalıyor mu, harcama kapatılıyor mu, her çeşit endüstriyel girişimlerin gelecekteki durumu göz önüne alınıyor mu? diye soran Türker’in dileği endüstride, imar ve bayındırlıkta, deniz işlerinde durmadan ilerlemek fakat tasarrufu ve hesabı elden bırakmamaktır.

Berç Türker, Başbakanlığa bağlı olmak üzere bir *“Ali Tetkik Heyeti”* kurulmasını da önermektedir. Mali, iktisadî, sınaî ve bu gibi işleri zamanında inceleyecek, eksikleri bulacak, tasarruf edilecek paraları ortaya çıkaracak, bakanları uyaracak, yani *“bakanların intelligence servisi vazifesini görecek”*, her işe tanidik uzmanlardan kurulacak olan sürekli ve gezici olan bu heyetin, *“Başbakanın elinde gemi pusulası vazifesini göreceğini”* ve bakanlara yardımcı olacağını söyler. Bütçe Encümeni Devlet mekanizmasının bütün ayrıntılarını inceleyemeyeceğinden, Ali Tetkik Heyetinde ekonomi bakanlığına bağlı *“Von der Porte”*nin ayarında uzmanların bulunmasını ister. Türker’e göre, deneyimli Türk ve bir iki yabancı uzmandan oluşan bu heyetin göreceği işler, çok yararlı ve yerinde olabilecektir.

Berç Türker’e göre, millî kalkınma dönemi dünyanın *“en karışık ve en berbat”* bir dönemine rastlamıştır. Bir yandan ekonomik bunalım ticareti felç etmiş, para kazandıran kapılar kapanmış, diğer yandan genel bir silahlanma yarışı barış ümitlerini yok etmiştir. Bu durum, yurdun savunması için olağanüstü önlemler alınmasını gerektirmektedir. İnönü Hükûmetine *“tükenmez”* güvenleri olduğunu

belirten Berç Türkerin dileği, paraya dayanan işlerde uyanık olunması ve büyük ölçüde tasarruf yapılmasıdır. Bir asker nasıl ülkeyi düşmana karşı savunursa, bir maliyecî de ülkenin finansal durumunu, harcamalara, israfa karşı savunmayı görev bilmelidir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin en büyük eserlerinden biri de parasının istikrarını sağlamasıdır, diyen Türker, bunun, İnönü'nün dirayeti sayesinde sağlandığını ve Türk parasına güvenenin kârlı çıktığını belirtir. Türk ulusu zengin değildir, fakat borcunu tanıyan, başkasının zararını istemeyen, vicdan sahibi bir ulustur. Dünya krizi bahanesi ile büyük, küçük milletlerin borçlarını ödemedikleri ya da kısmen ödedikleri bir zamanda, düzenli olarak ödeme kararlılığı yalnız Türk ulusuna ait olmuştur. Hükûmet o güne kadar dışardan borç para almadan ülkeyi idare etmiştir diyen Türker bu konuda Türk ulusunun İsmet İnönü'ye borçlu olduğu kanısındadır.

Kambiyo konusunun ülke için çok önemli olduğunu, her yıl yabancı kam-biyosu ile ödenecek bir takım vaadlerin bulunduğunu belirten Berç Türker, bu kambiyonun nasıl sağlanacağını sorgulamaktadır. Yurda yabancı kambiynosunun çok az girdiğini, bu durum karşısında İktisat vekâletinin, yabancı döviz getirecek olan turist ve mal alacak olan yabancı tüccarları ülkeye çağırmak için ne gibi önlemler aldığını? Yabancıya mal satmak isteyen tüccarlara gerekli olan yardımın yapılıp yapılmadığını sorar? *"Bu gün işler takasla kliring usulü ile"* oluyor, diyen Türker'e göre ülkeye döviz getirecek kaynakları araştırmak ve bulmak için büyük gayret edilmelidir ve olabildiğince az döviz harcanmalıdır. Ne yazık ki bu amaca karşıt işlemler olmakta, şeker şirketi, depolarında büyük bir şeker stoku olduğu halde dışardan on bin ton şeker satın almak için uğraş vermektedir. Eğer bu bilgi doğru ise, gereksiz bir malın satın alınması için ülkeden önemli bir miktarda kam-biyonun dışarı çıkmasına izin verilmiş olacağına dikkati çeken Türker, bugün şeker şirketinin yaptığını yarın başkalarının da yapacağını ve dövizin ülkemizden kaçacağını, bu nedenle de dövizin yurt dışına çıkarılmasının yasaklanmasını ister.

Türker, turist çekmek için ciddi bir örgütlenme yapılırken, kambiyo konusuna da önem verilmesini, ülkemize geldiklerinde sizin paranızın değeri bizimkinden yüzde kırk düşüktür denmesini benzer şekilde mal almaya gelen bir tüccara da aynı davranışta bulunulmasını belirtir. Aksi taktirde mal almaya gelen tüccarın malı almadan Yunanistan'a, Romanya'ya ya da Bulgaristan'a yöneleceğini belirtir. Türker, turistler için özel bir kambiyo fiatı belirlenip belirlenemeyeceğini de sorar ve kambiyo fiyatlarını belirlemek için Fransız frangına bağlı bir siyaset güdülmesine karşı çıkar. Çünkü her işte bağımsız olmayı görmek ister. *"Bu milli bir izzeti nefis meselesidir"* diyen Türker, yabancı döviz fiyatlarının belirlenmesinde Türk parasının hâkim olmasını amaçlar. Açıkladığı durumun ne *"ifadei cebriye"* ne de

“ulumu riya ziye” ile ilgili olduğunu, sorunun kambiyo fiyatlarının belirlenmesinde, bir Türk kurumunun ve Türk parasının hâkim olmasına dair teklif ve dilek olduğunu belirten Türker, Finans bakanından Fransız frangının durumu hakkında garanti ister. Zira Türker durumu şüpheli görmektedir. Arz ve talebe, malî ve iktisadî duruma göre Türk lirası ile bir İngiliz lirasının değerini Merkez Bankası her gün belirlemeli ve yayınlamalıdır. Diğer ülkelerin İngiliz lirasına her gün telgraf-la verdikleri fiyat üzerine Merkez Bankası diğer dövizlerin “paritelerini de” belirlemelidir. Hâlâ dünyanın her tarafında döviz işlerine hâkim olan para İngiliz lirası ve dolardır. Bu yöntemi uzun yıllar Osmanlı Bankası uygulamıştır der.

Berç Türker, kambiyo konusu üzerinde kürsüde bir tartışma kapısı açmak amacıyla olmadığını; Finans Bakanlığı, İktisat Bakanlığı ve Merkez Bankasının bu sorun üzerinde etraflı bir etüd yapmalarını, şimdi uygulamaya konulan yöntemin, turist gelmesine, yabancıların döviz satıp mal almalarına uygun olup olmadığını, Türk ihracatçıların işine yarayıp yaramadığı ve ülkenin genel çıkarlarına uygunluğu konusunda endişeleri bulunmadığını söyler. Bir önceki yıl bu konuyu gündeme getirdiğinde, millî paramızın istikrarını kaybedeceği yolunda yapılmış eleştirileri ise yanıltıcı bir düşünce olarak değerlendirdiğini, zira Türk parasının uzun zamandan beri doğal bir istikrar içinde bulunduğunu, genel savaşta ve özellikle mütareke yıllarında düşmanların ülkeden 50 milyon liralık altın kaçırdıklarını, Cumhuriyet Hükûmetinin kuruluşundan itibaren alınan önlemlerle Türk parasının gerçek bir sağlamlık kazandığını ve Merkez Bankasının da her yıl altın stokunu artırdığını vurgular. Çünkü Hükûmetin dikkat çekici iki karar verdiğini; birincisinin, kesinlikle enflasyon yapmamak; ikincisinin ise, piyasadaki kambiyo spekülâtorlerinin zararlı manevralarının önüne geçmek, bunun için de sürekli bir kambiyo kontrol heyeti oluşturmak olduğunu söyler. Bununla birlikte, kambiyo ya ait yeni bir sistemin Merkez Bankası tarafından uygulanmasının paranın istikrarına dokunacağını iddia eden Berç Türker, Maliye Bakanından ve arkadaşlarından bir önceki yıl olduğu gibi hemen kürsüye çıkıp bu konudaki görüşlerinin çürütülmemesini, hiç olmazsa birkaç gün sorunun incelenmesini, ondan sonra eleştiri yapılmasını ister.

Sözlerinin sonunda Dünyanın en güzel ve en verimli bir yurduna sahip olduklarını, hükûmetin ise bu zenginlikleri artırmak yolunda çaba sarf ettiğini belirten Berç Türker, kendilerine düşen görev, bunun ülke zararına olan şeyler konusunda Hükûmeti uyarmak olduğunu vurgular. Dünyanın “pek karışık ve tehlikeli” durumu göz önüne alınacak olursa, yurdun savunması için büyük fedakârlıklar yapmak nasıl zorunlu ise, malî durumu güçlendirmek için büyük tasarrufa yönelmek de o kadar gereklidir. Başta “Ulu Şefimiz ve sevgili babamız” Atatürk bulundukça, Hükûmetin başında uluslararası bir ün kazanmış yüksek bir devlet adamı olan

İnönü ve ilgili bakanlar ve yurdun savunmasına her zaman hazır “*kahraman askerler*” olduğça Türk Ulusu daima yükselecek ve daima ilerleyecektir diyerek sözlerini tamamlar.

Emin SAZAK (Eskişehir) : İsmet İnönü Hükûmetinin “*denk bütçe*” konusundaki uzmanlığı dolayısı ile bu konuda bir endişe duymaya gerek olmadığını belirten Emin Sazak, ülke yönetimini devraldıklarından beri milletin ve hükûmetin ortaya koyduğu eserlerin maddi değer açısından birbirine denk olduğu düşüncesindedir.

Birkaç gün önce Sümer Bank genel heyetinin toplantısına katıldığını belirten Sazak, ortaya konan eserler karşısında hayrete düştüklerini belirtmiştir. Bu eserler, Hükûmetin maliye işlerini kavradığını ve milletin varlığını kendi servetiyle nasıl idare edilebileceğini takdir ettiğini göstermektedir der.

Emin Sazak’ın asıl dileklerinden biri “*yol*” işidir. Yol işinin gevşek gittiği düşüncesinde olan Sazak, bunu Atatürk Türkiye’sine ve İnönü Hükûmetine yakıştıramamaktadır. Eldeki yol parasının yarısını eğitime, bir kısmı şuraya buraya verilecek olursa, elli yıl sonra başlanan yollar da bozulacak, işe yeniden başlanacaktır. Hükûmet “demir elle” bu işe koyulur ve bu işi kanunlaştırırsa, üç yıl sonra iş kökünden halledilmiş olacaktır der. Sazak’ın önerisi, üç yıl için “*istisnai bir kanun*” yapmak, örneğin yılda 15 gün herkesin çalışmasını sağlamaktır. İlk ve son baharda uygun bir zamanda iş yerine yakın olanlar fiilen çalışacaklar, uzak olanlar ise nakit olarak ödeme yaparak bu yükümlülüğü yerine getireceklerdir. Bu işlerin, halen verilmekte olan yol paralarının dışında tutulmasıyla sorunun üç yılda çözüleceğini, ondan sonra çeşitli onarım işlerinin kalacağını bunun da kendisine verilecek para ile Nafia Vekâletinin yapacağını belirtir. “*Öyle hükûmetler var ki bilfasıla günde 18 saat yıl için çalışırlar*” diyen Sazak, Türkiye’de yol olmamasına akıl erdiremediğini söylemektedir. Yapılması gereken, bu gün alınan yol vergilerinden daha fazla bir fedakârlık istenmesidir. Millete, işler yolsuz olmaz, denilmelidir. Zira “*bu millet her şeyi yapar.*” “*Toprağını getirir, her şeyini getirir, silindiri de Hükûmet getirir, iş olur biter.*” Bu yapılmazsa “*bir günah olur, vebal olur*” der.

Düyunu Umumiye konusuna da değinen Sazak, bu konuda “*Türk bonkördür*” yorumunu yapmaktadır. Hangi dünyadayız? diye soran Sazak, Hükûmetin çok “*semih*” davrandığını, zamanın ezici saldırılarına karşı Türk bonkörlüğünden vazgeçmediğini, dünyanın iktisadî koşullarına uyamadığını belirtmektedir. “*İş bitmişse dahi bundan sonra artık bu zamanda, ben borç vereceğim, fakat onun da malımı alamaması, bize değil, onlara ayıptır*” diyen Sazak’a göre borçlularımıza bu ayıbı anlatmak gerekmektedir.

“*Seyyah*” gelmesi ülke için bir şereftir diyen Sazak’a göre, “*dünya hayatının bu günkü durumuna göre seyyah gelsin de bundan yararlanalım*” demek bir hayaldir, kafalardan çıkarılması gerekir.

Emin Sazak’ı endişelendiren konulardan biri de yapılan kanunlarda “*âli mektep mezunu*” kaydının konulmasıdır. Kendilerinin yerine geçecek olan gençlere bu tahsilin verilmesini, ancak dünyanın uzmanlığa doğru gittiğinin de göz önünde bulundurulmasını istemektedir. Zira ülkede, vekâletlere alınacak olan memurların şu okuldan çıkması gerekir diye bir sınıflama olmadığı gibi vekâletleri özel bilgilerle donatmak gibi bir düşüncenin de olamayacağı kanısındadır. Sazak yetiştirilecek öğrencilerin hesapla, kitapla, ihtiyacı düşünerek ve bir sınıflama yaparak yetiştirilmesini ister ve ihtiyaçtan fazla yetiştirmenin ülkeye yararı olmadığını belirtir.

Emin Sazak’ın üzerinde durduğu konulardan biri de “*buğday vergisi kanunu*”dur. Bu kanunun buğday ekmeği yiyenlerin sigortası olduğunu, bu önlem olmasaydı, ekmeğin okkasının 20 kuruş olacağını, bu önlem ile “*bol sene ile dar sene*” arasında kiloda 20 ile 40 para fark olacağını, bu nedenle buğdayı korumak için verilen verginin sigorta şeklinde düşünülmesi gerektiğini söyler. Ancak, her vergiyi yerinde harcamak gerekir diyen Sazak, bir milyon liranın, buğdayı korumak için yetersiz olduğunu, buğdayın beş kuruştan aşağıya düşürülmemesini ve bu konuda desteklenmesini rica eder. Sazak, ürünü koruma konusunda da sınıflandırmayı zorunlu görmektedir. Adana’nın pamuğunu koruyunca buğdayını korumaya gerek yoktur, ancak benim buğdayım ile Adana’nın buğdayının da koruma altına alınması gerekir diyen Sazak, Ziraat bütçesi görüşülürken de dileklerini belirteceğini söyleyerek, eleştirilerini noktalar.

Emin ASLAN (Denizli) : 1936 yılı bütçesinin bilimsel ölçülerde ve samimi olarak Meclis’e sunulduğunu belirten Emin Aslan, Bütçe Encümeninin dört buçuk milyon liralık bir tasarrufta bulunmasını şükranla karşılamaktadır.

Emin Aslan’ın kürsüye gelmesinin nedeni “*bir arkadaşının mütalaasına katılmamak ve ona cevap vermek*” içindir. Ona göre ülkenin imarı ve gelişmesi 200 milyon, 300 milyon ile yapılabilecek bir iş değildir. 500 milyon lira ile yirmi yılda büyük bir çaba ile belki istenilen sonuca varılabilecektir. Bu nedenle bütçenin harcama kısımlarındaki bazı rakamların indirilmesine tamamen karşıdır. Madem ki Avrupa ufuklarında kara bulutlar her devletten çok bizi ilgilendirmektedir, bu karışık zamanlarda biz ülkemizi ne kadar imar eder ve büyük çaba ile “demir leblebi” haline getirirsek o kadar yararlanmış oluruz. Bu konuda en büyük görev İktisad, Ziraat ve Bayındırlık bakanlıklarına düşmektedir. İşbirliği yaparak iyi randıman almalıdırlar der.

İmar için 200 milyon yetmeyeceğini düşünen Emin Aslan'a göre, bazı kaynaklar aranmalıdır. İçte ve dışta ziraî ve iktisadî girişimleri yaptıracak muhataplar aranmalıdır. Ülkenin bayındırlığına ayrılması koşulu ile borçtan korkmak da doğru değildir. Aslan'a göre, ülkenin en geri kaldığı alan "ıska" alanıdır. Ülkede milyonlar harcayarak oluşturulan fabrikaların hammaddesini verecek olan topraktır. Bu sorun çözülmediği takdirde bütün harcamalar "*heder*" olacak, beklenen randıman alınamayacaktır. "*Iska*" işine Hükûmet öncelik vererek, başarılı olmalıdır. "*İnkılâpçı Fırkamız, hiçbir memlekete nasib olmayan bir kudretle bunu başaracaktır* " diyerek sözlerini bitirir.

Turgut TÜRKÖĞLÜ (Manisa) : Turgut Türkoğlu kürsüye, sunulan bütçe dolayısı ile çıkmamıştır. Çıkış nedeni, bir arkadaşının 936 bütçesini eleştirmeye başlarken maliye vekilinin kendilerine denk bütçe sunduğunu söylemesidir. Türkoğlu'na göre, bunu söylemeye gerek yoktur. Çünkü bu, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun en birinci niteliklerinden biridir. Meclise her zaman denk bütçe gelmiş ve bu her zaman uygulanmıştır. İkincisi bütçede indirilecek kısımlar olup olmadığının sorulmasıdır ki maaşlara, harcırahlara dokunulmadan başka kalemler bulunmuş, fazla olabileceği söylenmiş fakat kesin bir düşünce ortaya konulmamıştır. Sonuçta matrahı olmayan bir vergi aranmış, "*yevmün cedit, rızkın cedit*" mükelleften vergi alınmamak koşulu ile gelir istenmiştir. Ayrıca büyük şehirlerde yapılacak inşaatların durdurulup buna karşılık Merkez Bankasına yatırılıp ihtiyatlı bir akçe toplamak olanağının da bu kişi tarafından sorulduğunu, ancak hangi şehirlerde, hangi büyük inşaatların yapılacağını ve bunlardan hangilerinin bırakılacağını açıklanmadığını eleştirmektedir.

Türkoğlu, bir arkadaşının Beş Yıllık Kalkınma Plânı konusundaki düşüncelerine karşıt olarak, Hükûmetin hazırlamakta olduğu beş senelik sınaî planının ne olduğunu incelememiş ise kürsüye çıkmasını "abes" bir hareket olarak niteler. Zira okunmuş olsaydı, Maliye vekilinin yaptığı açıklamada olduğu gibi, 5 Yıllık Plânın özellikle demir ve yüksek fırın sanayiinden ibaret olduğu görülecekti der. Türkoğluna göre bu arkadaş sanayiinden ürkmektedir. Dünya siyasî semasındaki bulutlardan korktuğunu söyleyen bu arkadaş, 20. yüzyılda bir ülkenin gelecek sembolünün fırın olduğunu, buna sahip olmayan ve demir sanayii bulunmayan bir milletin silah yapamamak ve silah alamamak yüzünden varlığının tehlikeye düşeceği kanısındadır.

Türkoğlu, Maliye örgütü hakkında yapılan eleştirilerde; bütçenin % 22'sinin imara ayrıldığıнын, oysa dünyada hiçbir ülkenin bu miktarı ayırmadığının belirtilmesi ile bu bütçe ile harcamaların bir neslin omuzlarına yüklenmek istendiğinin ima edildiğini, daha sonra verilen kağıtta ise “*kendi yağımızla kavrulmak*” düşüncesinin hâkim olduğunu belirterek bu düşüncelerden hangisinin geçerli olduğunu sorar.

Türk parasının durumu hakkında yapılan eleştirilere de değinen Türkoğlu, birbirini tutmayan düşüncelerin yer aldığına dikkati çeker ve bu duruma şaşırırmaktan başka bir şey yapılamayacağını belirtir. Ona göre, bu düşüncelerin yazılı olduğu kağıtlar “*kâhinler tarafından yazılan nüshalardan*” başka bir şey değildir.

YAHYA GALİP KARGI (Ankara) : Tartışma yöntemi ile ilgili konuşmak istediğini belirten Yahya Galip, “*Burası, kürsii muallâyi millettir. Burada her arkadaşımız, istediği sözü söyler ve Hükûmetten hangi vekili isterse istediği gibi tenkit eder*” diyerek, cevap verme hakkının doğrudan doğruya vekile ait olduğunu belirtmesi alkışlarla karşılanır. Yahya Galip, milletvekillerinin birbirlerini değil, bütçeyi eleştirmelerini ister.

2.3. Kesinleşen Bütçe

2.3.1. A Cetveli

Bütçenin kurumlara göre dağılımı şöyledir:

Büyük Millet Meclisi	2.901.480
Riyâseticumhur	400.100
Divanı Muhasebat	589.590
Başvekâlet	1.246.240
Şûrayı Devlet	220.900
İstatistik Umum Müdürlüğü	312.200
Diyanet İşleri Reisliği	607.630
Maliye Vekâleti	17.759.350
Duyûnu Umumiye	45.728.100
Tapu ve Kadastro Umum Müdürlüğü	1.248.990
Gümrük ve İnhisarlar Vekâleti	5.101.160
Dahiliye Vekâleti	4.680.430
Matbuat Umum Müdürlüğü	136.390
Emniyet İşleri Umum Müdürlüğü	4.538.790
Jandarma Umum Kumandanlığı	8.871.980
Hariciye Vekâleti	3.195.790

Sihhat ve İċtimaî Muavenat Vekâleti	5.458.180
Adliye Vekâleti	8.798.880
Maarif Vekâleti	10.270.690
Nafia Vekâleti	14.660.790
İktisad Vekâleti	4.190.900
Ziraat Vekâleti	8.040.830
Milli Müdafaa Vekâleti (Kara)	46.314.500
Milli Müdafaa Vekâleti (Hava)	7.909.470
Milli Müdafaa Vekâleti (Deniz)	5.761.780
Askerî Fabrikalar Umum Müdürlüğü	3.065.270
Harita Umum Müdürlüğü	<u>745.170</u>
Umumî Yekûn:	212.755.580

2.3.2. B Cetveli

<u>Varidatın nevi</u>	<u>Lira</u>
Birinci Kısım - İrat ve servet vergileri	
Hayvanlar vergisi	15.500.000
Kazanç vergisi	20.000.000
Veraset ve intikal vergisi	400.000
Madenler rüsumu	600.000
Hususî ormanlar rüsumu	<u>100.000</u>
Birinci Kısım yekûnu:	36.800.000

İkinci Kısım - İstihlâk ve muamele vergileri

Gümrük vergileri	37.650.000
Muamele vergisi	19.150.000
Dahilî istihlâk vergisi	15.150.000
Oyun âletleri resmi	30.000
Kara ve deniz avları	350.000
Nakliyat vergisi	750.000
Sefineler resmi	200.000
Damga resmi	6.250.000
Tapu harç ve kaydiyeler	1.150.000
Mahkeme harçları	1.550.000

Pasaport ve kañçılarya	900.000
Noter harçları	500.000
Diğler harçlar	250.000
Hayvan sağık zabıtası resmi	<u>100.000</u>
İkinci Kısım yekûnu:	83.980.000

Üçüncü Kısım - İnhisarlar safi hasılatı

Tütün,tuz, ispiro ve ispirotlu içkiler,	
revolver, fişenk ve mevad-ı infilâkiye	32.100.000
2460 Numaralı kanun mucibince tütün ve	
müskirattan alınacak müdafaa pulu hasılatı	3.350.000
Kibrit ve çakmak	1.110.000
Oyun kağıdı	<u>50.000</u>
Üçüncü Kısım yekûnu:	36.610.000

Dördüncü Kısım - Devlete ait emval ve emlâk hasılatı

Devlet ormanları	1.830.000
İşletilen emlâk hasılatı	230.000
Emval ve emlâk satış hasılatı	<u>1.001.000</u>
Dördüncü Kısım yekûnu:	3.061.000

Beşinci Kısım - Devletçe idare edilen müesseseler

Devlet demiryolları	-----
Posta telgraf ve telefon	-----
Darphane hasılatı	5.000
Resmî matbaalar hasılatı	25.000
Umumî mektepler hasılatı	14.600
Diğler müesseseler hasılatı	63.200
Kılavuzluk ve römorkörcülük hasılatı	200.000
Mülga vergiler bakayasından	100.000
Konya ovası sulama idaresi hasılatı	<u>61.200</u>
Beşinci Kısım yekûnu:	469.000

Altıncı Kısım

Umumî müesseseler ve şirketler	
hasılatından Devlet hissesi	1.056.000

Yedinci Kısım

Müteferrik varidat	6.062.000
Cezalar	1.400.000
Müteferrik hasılat	2.851.000
İstanbul Üniversitesi hasılatı	<u>75.000</u>
Yedinci Kısım yekûnu:	10.388.000

Sekizinci Kısım

Mukavelenâmesi mucibince	
Musul petrollerinden alınan	800.000
Teberruat	-----
İktisadî buhran vergisi	12.000.000
Muvazene vergisi	17.000.000
Hava kuvvetlerine yardım vergisi	4.000.000
Buğday koruma vergisi	<u>6.660.000</u>
Sekizinci Kısım yekûnu:	40.400.000
UMUMÎ YEKÛN :	212.764.000¹

3. 1937 BÜTÇESİ

3.1. Maliye Vekilinin Konuşması

Maliye Vekili Fuad ÂĞRALI (Elaziz) : 1937 bütçe projesi:

Bütçe encümeninin dikkatli tahlillerinden geçerek yüksek tasvibinize arz edilmiş bulunuyor.

Bir taraftan Devlet varidatını, memleketteki muhtelif irad ve servet mem-balarının ve umumî hayat seviyesinin sıkıntısız karşılayabileceği şekiller ve nis-betler dahilinde tutmak, diğer taraftan Devlet hizmetlerinde asırlık ihmallerin önümüze yığıldığı eksiklerin seneler içinde telâfi çarelerini temin edebilecek bir iş programına dayanmak Cumhuriyet devri bütçelerinin esaslı iki vasfıdır.

Geçen senelerde olduğu gibi 1937 senesinde de bu iki vasıf, denk bütçe pren-sibi dahilinde azamî derecede telif edilmiş bulunuyor.

Bu suretle, memleketin müdafaa, imar ve inkişafına matuf olarak Yüksek heyetinizin verdiği direktiflere göre büyük şeflerimizin çizdiği programların önümüzdeki seneye aid bütün icabatını tamamen karşılamaktayız.

¹ TBMM ZC, V. Devre, C.XI, S. Sayısı: 191, s. 41-44

1937 bütçesinin, umumî hizmetler için sarfına mezuniyet istediğimiz tahsisat miktarı (231.017.776) liradır.

Hükümetçe Büyük Meclise takdim edilen lâyihadaki umumî yekûn (229.676.000) lira idi. Fakat o zaman elimizde malî senenin yalnız sekiz aylık tahsisat rakamları bulunmakta idi. Varidat tahminlerimizi tabiatıyla bu rakamlara istinad ettirmiş idik. Bütçe encümeninin tetkikatı sırasında elde ettiğimiz on aylık tahsilat rakamlarına göre yaptığımız hesap, senelik tahsilât miktarının tahminlerimizi mühim geçeceğini gösterdi. Binaenaleyh tevazun zaruretile geri bıraktığımız bir kısım ihtiyaçlarımıza bu suretle karşılık bulmak imkânını kazandık. Diğer taraftan bütçenin tanzimimi sırasında mevcut olmayan yeni bazı ihtiyaçlar çıktı. Bunları Bütçe encümenine arzettik. Maruzatımızı son vaziyete göre büyük itina ile tetkik eden encümen son tahsilata nazaran varidat muhammenatında icab eden değişiklikleri yaptı ve gösterdiğimiz ihtiyaçlardan karşılanmasını mümkün muvafık gördüklerini de yeni sene bütçesine koydu. Encümenle tamamen mutabık olarak yapılan bu tadilât neticesinde bütçenin umumî yekûnu evvelce takdim edilen lâyiha kanununa nazaran 1.341.000 lira fazlası ile 231.017.766 liraya baliğ oldu. Bu rakam gecen seneye nazaran 18.300.000 lira fazladır. Ancak hakikî fark miktarını bulmak için, Orman umum müdürlüğü mülhak bütçesine 1936 umumî muvazenesinden ayrılmış olan 1.850.000 lirayı ilâve etmek lâzım gelir ki bu takdirde hakikî fazlanın 20.150.000 baliğ olduğu görülür.

Masraf kısmının tahlili ve zamların izahı:

Arz ettiğim 20 milyon küsur lira farkın 6 milyon on lirası adi bütçede yer bulamayan mühim bazı programların tatbikini temin etmek üzere elde ettiğimiz fevkalâde varidattan mütevellid borçların ödenmesi için Düyunu Umumiye bütçesine konulmuştur. 3.200.000 lirası yeniden iltihak edecek subayların maaşını karşılamak ve diğer bazı hizmetleri takviye etmek için Millî müdafaa grubu bütçelerine zammedilmiştir.

Bundan başka, Müdafaa-i Milliye mübayaatı mukabilinde istihkak sahiblerine verilmiş bonolardan vadeleri 1937 senesinde hulul edecek 2.400.000 liralık bono miktarının şimdiden iskonto edilerek 1936 senesinin son aylarına aid tahsilat rakamlarına göre elde edeceğimizi gördüğümüz varidat fazlasından tesviyesi için bir kaç gün evvel kabul buyurduğunuz kanun ile Maliye vekâletine salâhiyet verdiniz. Bu bonoların karşılığı olarak 1937 umumiye bütçesine konulmuş ve bu suretle serbest kalmış olan 2.400.000 liranın ordumuzun melbusat ve teçhizat ihtiyaçlarına ilâveten tahsisi temin edilmiştir ki bu suretle Milli müdafaa grubu bütçelerine 1937 bütçesi için yapılan hakikî zam miktarı 5.600.000 liraya baliğ olmaktadır.

Yeni sene bütçesinde Maarif işleri için 2.275.000 liralık bir ilâve vardır. Maarife aid inşaat mukabili olarak alelûsul Nafia bütçesine konulan 664.000 lira ile birlikte Maarif yekûnu 12.886.000 liraya baliğ olmaktadır. 1932 senesinde Maarif bütçesinin umumî yekûnu 6.000.000 liradan ibaret iken bu miktar her sene muntazaman artmış ve 1937 senesi için konulan tahsisat beş sene evvelkinin iki mislini geçmiştir.

İstibdat devrinin son hesabı katisi olan 1318 hesaplarına göre Maarif hizmetleri için sarf edilen miktar 61.860 liradan ibaret olduğu görülmektedir. Meşrutiyet devrinde ise 1334 bütçesinde Maarif için tahsis edilen miktar 1.000.000 olmasına göre Atatürk rejiminin ilim ve irfan sahasında Türk milletinin lâyük olduğu mevkii ihraz için verdiği ehemmiyeti riyazî rakamların ifadesiyle anlamak mümkün olur.

Yeni sene bütçesindeki farkın 1.700.000 lirası da İktisad vekâletine aittir. Bunun 1.000.000 lirası memleketin yeraltındaki servetlerini arayıp bulmak ve işletmek üzere Eti Banka devretmek için program dahilinde çalışmakta olan Maden Tetkik ve Arama Enstitüsüne aittir.

500.000 lirası iş kanununun tatbikatı, ihracatı murakabe teşkilâtı gibi hizmetlere tahsis edilmiş, 200.000 lira da elektrik işleri Etüd Dairesine verilmek üzere Maliye bütçesine konulmuştur.

Bu suretle İktisad Vekâletinin faaliyet sahası dahilindeki işleri için adi bütçeye 1.700.000 liralık zam yapılmış oluyor.

1937 bütçesindeki farkın 900.000 lirasını da Orman Umum Müdürlüğü mülhak bütçesine yardım olarak kısmen Maliye bütçesine konulan, kısmen de Orman muhafaza teşkilâtı karşılığı olmak üzere Millî Müdafaa bütçesine ilâve olunan tahsisat teşkil etmektedir.

Memleketimizin hem ziraî hem iktisadî hayatını alâkalandıran ormancılık sahasında mühim bir dönüm noktası teşkil edecek olan orman kanununun tatbikini temin için muvazenei umumiyyeden yapılan yardım bundan ibaret değildir.

Şimdiye kadar Devlet gelirleri arasında yer alan ve 1937 senesinden itibaren Orman umum müdürlüğüne bırakılacak olan varidat miktarı 2.450.000 liradır. Buna mukabil aynı idareye devredilecek teşkilâtın maaş ve masrafı 1.850.000 lira tutmaktadır. Binaen aleyh aradaki 600.000 lira farkı da, şimdi arz ettiğim 900.000 liraya ilâve edersek, mevcut teşkilâtın masraflarından başka, sırf orman kanununun tatbiki için umumî muvazeneden yapılan yardımın hakikî miktarı 1.500.000 liraya varmış olur.

1937 senesi içinde ziraat sahasında yapacağımız esaslı işlerden biri de Ziraî kombinalar kurumu teşkil etmektedir. Önümüzdeki yaz mevsiminden itibaren is-

tifade edilebilmek üzere bu senenin varidat fazlasından ayrılan ve iki ay evvel kabul buyurduğunuz kanun mucibince buna tahsis edilen 3 milyon lira ile yapılmaya başlanan işleri 1937 senesi hizmetleri arasında saymak daha doğru olur.

Görülüyor ki ziraat sahasında 1937'ye aid hizmetler için yeniden tahsis etmiş olduğumuz miktar 4.500.000 liraya baliğ olmaktadır. Bu paraların bir taraftan memleket iktisadî yatının inkişafında, diğer cihetten köylümüzün kalkınmasında feyizli neticelerini en yakın bir zamanda göreceğimize şüphe edilemez.

Farkın 1.000.000 lirası da Sıhhat ve İçtimâî Muavenet bütçesine ilâvedir. Bu para, memleketin muhtelif mıntukalarında halkımızın sıhhatini tehdit eden belli başlı hastalıklarla program dahilinde yapılan mücadelenin ve alelûmum sıhhî teşkilâtımızın takviyesine ve içtimâî muavenet işleriyle müesseselerinin tevsi ve inkişafına tahsis edilmiştir.

Bundan başka hudut ve sahiller sıhhat umum müdürlüğüne yardım olarak Maliye bütçesine ayrıca 500.000 lira konmuştur ki, bu suretle 1937 bütçesinde sıhhat ve içtimâî muavenet işleri için ilâveten ayrılan tahsisat miktarı (1.500.000) liraya baliğ olmaktadır.

Memleketin dahilî emniyet ve huzurunu temin vazifesini üzerine almış olan jandarma ve emniyeti umumiye bütçelerine de 1.700.000 lira ilâve edilmiştir.

Şarkta yeniden ihdas edilecek beş kaza ile bununla müteradif diğer teşkilât için muhtelif bütçelere 1.500.000 liraya yakın ilâveler yapılmıştır.

Masraf bütçesinde yapılmış olan ilâvelerin tahlili bu maruzatımla bitmiş oluyor.

Bu bahse nihayet vermeden evvel demiryolları inşaatı, su tesisatı gibi büyük nafia işlerimize ve ticaret filomuzun takviyesine ve memleketin sanayileşmesi ve madenlerin işletilmesi hareketine ve müdafaasına aid programların tatbikini ve iskân ile maarifin ve diğer bazı dairelerin müteferrik fevkalâde ihtiyaçlarını temin için Yüksek heyetinizin verdiği müsaadelerle elde edilecek olan fevkalâde varidatın bu hizmetlere sureti tahsisini de izah edeceğim.

Demiryolları inşaatı için adi bütçede karşılık olarak mevcut olan 9.000.000 liraya yakın bir paradan başka Sivas - Erzurum istikrazının önümüzdeki seneye ait dördüncü tranjmdan elde edilecek olan 4,5 milyon liraya ilâveten fevkalâde membalardan ayrıca 4 milyon 320 bin lira tefrik etmiş bulunuyoruz. Bu suretle inşaat programımızın 1937 senesine ait kısmı tamamen tatbik edilmiş bulunacak ve önümüzdeki sene zarfında yeni 3 kısım daha (Çatalağzı - Zonguldak, Malatya iltisak hattı, Divriği şubeleri) işletmeye açılmış olacaktır.

Bu sene vermiş olduğunuz salâhiyete istinaden tanzim edilen su programının ilk faaliyet senesi için ayrılan 4.250.000 liralık bir tahsisat yine bu menabiden elde edilecek varidatla karşılanmış olacaktır.

Denizyolları idaresi için yeniden yaptırılacak vapurlara ait teşebbüs neticelenmiş ve yeni vapurların inşası mukaveleye bağlanmıştır. Bir kısmı önümüzdeki sene içinde gelecek olan bu vapurların taksit bedellerine karşılık olmak üzere fevkalâde tahsisat olarak 5000 lira ayrılmıştır.

Memleketin sanayi ve maadin işlerine sarf edilmek üzere de Sümer Bank ve Eti Bank sermayelerine mahsuben 5 milyon küsur lira yine fevkalâde tahsisat meyanında derpiş edilmiştir.

Geçen sene iktisad işleri hakkında maruzatta bulunurken ilk beş senelik sanayi programının, demir sanayii müstesna olmak üzere vaktinden evvel tatbiki için icab eden tertibatın alınmış olduğunu ve gerek demir sanayiinin tesisi, gerek zengin kömür havzamızı kâmilten Devlet eline alınarak daha rasyonel bir şekilde işletilmesi için lâzım gelen teşebbüslerin yapılmakta bulunduğunu arz etmiştim.

Bu iki teşebbüsümüz de 936 senesinde muvaffakiyetle neticelendirilmiştir.

Döviz gelirimizin takviyesi bakımından memleketimizin çok ehemmiyetli bir mevzuunu teşkil eden madenlerimizin işletilmesi işinin inkişaf devresine girmiş bulunuyoruz. Çok zengin maden kömürü mıntıkamızın en büyük kısmı bu seneden itibaren Eti Bank eline geçmiş bulunuyor. Goleman krom madeni istihsalâtının büyük bir nisbette artmasını temin edecek olan fennî tesisat ikmal edilmiş oluyor. Yine bu sene zarfında (Korasan) bakır madenini işletmeğe başlamış olacak ve Ergani bakır madeninin de bir sene sonra işletilmesi icab eden tesisat ve tertibatını yapmış bulunacağız.

Bütün bu mühim maden işlerimiz için Eti Bank'ın ihtiyacı olacak işletme kredilerinin de başkaca temin edileceğini bu meyanda arz etmek isterim.

Maarifin fevkalâde bazı isleri için 1.500.000 ve iskân işleri için 2.500.000 lira tefrik edildiği gibi hastaneler tevsiat ve inşaatı Ankara'da yapılacak Tıp Fakültesi binası taksiti için 900.000 lira tahsis edilmiş, yaş ve kuru meyvelerin ıslahı için Ziraat vekâletine de başkaca 630.000 lira ayrılmıştır.

Vilâyetlerdeki Hükûmet konaklarımızın inşaatı için her sene bütçesinin müsaadesi nispetinde ve tedricen tahsisat ayırmanın mevcut ihtiyacı tamamen karşılamağa kâfi gelmediğini görüyoruz. Bu itibarla en lüzumlulardan başlayarak üç dört senede sarf edilmek üzere şimdilik 5 milyon liralık bir inşaat programı hazırladık; ve başlangıç olarak 1937 senesi için fevkalâde varidattan buna 500.000 lira ayırdık. Bu sayede ve az zamanda Hükûmet konaklarımızı bu unvana cidden lâyük olacak bir hale getireceğimizi ümid ediyoruz. Kezalik Şark-

taki umumî müfettişlikler mıntikalarına aid imar ve inşaat işleri için de 2 milyon lira ayrılmıştır.

Fevkalâde tahsisatın 10 milyon liraya yakın kısmı da memleketin müdafaa ve aynı zamanda cihan sulhunun en kuvvetli vasıtası olan Millî Müdafaa hizmetlerinin takviyesine tahsis edilmiştir.

İşte fevkalâde menabiden elde edeceğimiz paranın topluca tahsis yerlerini bu suretle arz ve izah etmiş oluyorum.

Masraf bütçesi hakkındaki maruzatıma, Büyük Meclise takdim edilmiş olan 1937 hesabı kati sile bir sene evvelki hesabı kati arasında bir mukayese yapmak suretiyle nihayet vereceğim.

1934 senesinde bütçeden ve fevkalâde membalardan 207 milyon lira tahsil ve 195 milyon lira tediye edilmiştir ki, aradaki fark 12 milyon liradan ibarettir. Bundan sene sonunda bütçe emanetine alınmak suretiyle ertesi seneye borç olarak devredilen 7 milyon lira indirilirse hesap devresi 5 milyon liralık bir fazla ile kapanmış demektir.

1935 senesinde ise yine bütçeden ve fevkalâde membalardan 231,4 milyon lira tahsilat yapılmış ve bunlara mukabil 217,1 milyon lira tediye olunmuştur ki, aradaki fark 14,3 milyon liradan ibarettir. Bundan sene sonunda bütçe emanetine alınmış olan 6,6 milyon lira tenzil edilirse hesap devresinin bir sene evvelki 5 milyon liraya mukabil 7,7 milyon liralık bir fazla ile kapandığı görülür. Bütçe tatbikatının neticesini gösteren şu rakamlar bütçe tahminlerindeki ciddiyet ve isabetin ve tevazündeki resanetin ne belîğ bürhanlardır.

Nakid vaziyetinin mukayesesine gelince:

Vezne ve banka mevcudlarıyla yoldaki paralardan mürekkeb olarak 1934 senesinden 1 haziran 1935 tarihine devr olunan miktar 21,5 milyon lira idi. Sene nihayetinde bütçe emanetine alındığını arz etmiş olduğum 7 ve fevkalâde tahsisattan ertesi senede sarf edilmek üzere devr olunan 6 ki ceman 13 milyon lira bundan tenzil edilirse 1935 senesine devredilen kabili istimal nakid mevcudu 8,5 milyon liradan ibaret kalır.

1935 malî senesinden 1 haziran 1936 tarihine devredilen vezne ve banka mevcudlarıyla yoldaki paralar ise 24.800.000 liradır. Bundan bütçe emanetine alınmış olan 6,6 ve fevkalâde tahsisattan yeni seneye devr olunan 6,1 ki ceman 12.700.000 lira tenzil edilirse 1936 malî sene bidayetine müdevver kabili istimal nakid mevcudunun bir evvelki senenin 8,6 milyona mukabil 3,5 milyon lira fazlasıyla 12 milyon küsur liradan ibaret olduğu görülür.

Bu mukayese de gösterir ki, 935 senesi varidat ve masraf rakamları mühim nisbette arttığı halde malî vaziyetimizin seyri evvelki seneden daha ziyade mem-

nuniyete şayan neticeler vermiştir. Bu vaziyetin tezayüd seyri ile 1936 senesinde de devam ettiğini ve 1936 senesine girdiğimizden daha iyi bir vaziyette 1937 senesine gireceğimizi huzurunuzda emniyetle söyleyebilirim.

Şimdi müsaadenizle varidat kısmına geçiyorum:

Varidat bütçesi:

1937 senesi zarfında normal varidat membalarımızdan 231.020.000 lira alacağımızı tahmin etmiş bulunuyoruz.

1936 senesi tahsilat vaziyeti bütçe tahminlerimize göre mühim bir inkişaf göstermiştir. On bir aylık tahsilat yekûnu 219 buçuk milyon liradır ki varidat bütçesi yekûnunu şimdiden 6 milyon 800 bin lira geçmiş buluyoruz. Binaenaleyh 936'daki 11 aylık tahsilatımız geçen senenin 11 aylık tahsilâtına göre 22.000.000 lira fazla olmuştur. Tahsilattaki fazlalığın başlıcaları bilhassa gümrük, muamele ve istihlâk vergilerinde görülmektedir. Yüksek Meclisin isabetli direktifleri dairesinde alınan iktisadî tedbirlerin iş sahasında husule getirdiği genişleme ve kalkınmanın ehemmiyetini ifade eden bu neticeyi yüksek huzurunuzda şükranla ve sevinçle kayıd ve işaret etmek isterim.

1937 varidat tahminimizde 1936 senesi tahsilat seyrinin bu vaziyetini göz önünde tutmakla beraber, isabeti tecrübe ile de teyyüd eden, tahmin usulüne sadık kalarak bir taraftan 1935 senesinin neticesi alınmış erkamile 1936 senesi erkamının mukayesesini esas ittihaz ettik. Diğer taraftan önümüzdeki sene içinde Hükûmetçe iktisadî sahada alınacak tedbirlerin varidatımız üzerinde yapacağı tesirleri de itina ile göz önüne aldık ve tahminlerimizi emniyet verici rakamlara bağladık.

Bu seneki bütçemizde tahmin ettiğimiz varidatın 36.825.000 lirası irad ve ser-vet vergilerinden, 100.238.000 lirası gümrük, muamele ve istihlâk vergilerinden, 37.959.000 lirası da inhisarlardan ve mütebaki 56.000.000 lirası da muhtelif varidat ve hasılatlardan tereküb etmektedir.

Bazı nevi vergi menbalarımız hakkımda bir kaç söz söylemek isterim.

Hayvanlar vergisi geçen seneden itibaren tenzilâtlı nisbetlere göre tahakkuk ettirilmektedir. Bir taraftan bu tenzilât, diğer taraftan yoklama işlerinde kabul buyurulmuş olan kontrol tedbirleri bu verginin randımanını yükseltmektedir. Yapılan tenzilât listesi vasatı olarak 5 milyon liraya yakın olduğu halde 1936 senesi hayvan kaydına nazaran bunun yüzde ellisi telâfi edilmiş bulunmaktadır. 1935 senesinde 28.962.000 baş hayvan kaydedilmiş olduğu halde 1936 senesinde bu miktar 34.121.000'e ve bu gün elimizde bulunan 1937 senesi kayıd ve yoklama neticesine nazaran 4 milyon fazlasıyla 38 milyona balığ olmuştur

Köylülerimizin başlıca servet membalarından birini teşkil eden hayvancılığın inkişafı üzerinde hayvan mahsullerimizin değer fiyatla satılmasının da yardımı olduğunu ve bu halin köylümüzün kalkınmasının hayırlı işaretlerini ifade ettiğini söylemek isterim.

Vasitasız vergilerimizin tahakkuk ve cibayet usullerinde kolaylık ve sadelik temini için yapılmakta olan tetkikat bitmiştir. Bu tetkikattan elde edilen neticelere göre bu vergiler tahsili emval hükümlerini de ihtiva etmek üzere vasitasız vergiler kanunu namı ile tek bir kanun halinde toplanmak suretiyle projesi hazırlanmıştır. Önümüzdeki içtima devresinde Yüksek Meclise takdim edilecektir.

Kazanç vergisi:

Bu umumî lâyiha içinde vasitasız vergiler kanunlarımızın hepsinde ve bu meyanda kazanç vergisi kanununda da icab eden ıslahat esasları tamamen derpiş edilmiştir. Şu kadar ki, bu büyük lâyiha üzerinde Yüksek Meclisin yapacağı incelemelerin uzunca müddet sürmesi tabiidir. Bu ıslahatın bir kısmının ise müstacelen yapılmasını gerek mükellef, gerek hazine cephesinden çok faydalı ve zarurî görmekteyim. Bu ıslahat bilhassa kazancı az mükelleflerden ağır görülen nisbetlerin tahfifine ve tatbikatta müşkülât ve sürüncemeleri tevliid eden bazı noktaları değiştirmeye matuftur. Bu sebeble bu müstacel kısmı ayrıca küçük bir lâyiha halinde Büyük Meclise arz etmiş bulunuyoruz. Taallûk ettiği encümenlerin de ayırdığımız kısmın ehemmiyetini ve müstaceliyetini takdir buyuracağına eminim ve bu içtima devresinin hitamından evvel yüksek huzurunuzda arz etmiş olacaklarını ümid etmekteyim.

Muamele vergisi:

Muamele vergisi kanunu üzerinde gerek kendi vesaitimizle, gerek celb ettiğimiz mütehasıs marifetiyle yaptığımız tetkikat neticesinde bu verginin esas bünyesinde bir tadile lüzum olmadığı kanaatine vardık. Mevcud kanunun esası mahfuz kalmak üzere tatbik şekilleri ve sanayi erbabının şikâyetlerinin tevcih ettiği iddialar üzerinde İktisad Vekâletiyle birlikte tevakkuf ve bunları tamik ettik. Bunların ıslahını temin edecek suretleri ihtiva etmek üzere hazırladığımız lâyihayı Büyük Meclise arz etmiş bulunmaktayız.

Yine bu sene sanayiî kuvvei muharrike olarak kullanılan elektrik ile petrol, benzin ve müştakkatı üzerindeki vergi nisbetlerinde mühim bir tahfif yapılması için lâzım gelen tetkikler ikmal edilmiş, kanun lâyihasının bir kaç gün içinde Yüksek Meclise takdimi mukarrer bulunmuştur.

Bilmünasebe evvelce arz ettiğim veçhile, varidat, hususundaki hedefimiz, vergilerimizin mümkün olduğu kadar mükellefi izac etmeyecek şekilde olması ve nisbetlerinin istihsali tazyik ve istihlâki tenkis edecek dereceye varmasıdır.

Binaenaleyh, muhtelif vergilerimizde tarh ve tahsil usullerinin ıslah ve tensiki ve imkânlarla telif edilmek suretiyle vergi nisbetlerinin tahfifi emrinde başlamış olduğumuz mesaide devam edeceğimizi yüksek huzurunuzda arz ve tekrar ederim.

Geçen sene kabul buyurulan bir kanun mucibince yapılmakta olan arazinin acele tahririne faaliyetle devam edilmekte ve tahririn yüksek arzunuz dahilinde iki senede bitirilmesi için lâzım gelen tedbirler alınmış bulunmaktadır. Vilâyet hususî idarelerine devredilmiş olan bina ve arazi vergilerinin bu idarelerce sarsıntısız şekilde tahakkuk ve tahsillerini temin edecek tedbirler alınmış ve devirden dolayı muamelâtta da her hangi bir aksaklığa mahal verilmemiştir. Bu vergilerin tahsilatı da geçen senelerdeki miktarlara nazaran artmakta olduğu memnuniyetle görülmektedir.

Varidat bütçesi hakkındaki maruzatıma nihayet verirken geçen sene yüksek heyetinizce kabul buyrulan ve malî senenin ancak dördüncü ayından itibaren tatbiki tamamlanmış olan Maliye vekâleti teşkilât kanununun verdiği müsbet neticelere de müsaadenizle işaret edeyim. Bilhassa varidat ve tahsilat işlerimizi hem Hazinesin hukukunu koruyacak, hem mükelleflerin şikâyetlerine meydan bırakmayacak şekilde idare etmeği istihdaf eden bu kanun kendisinden beklenen bütün faideleri vermekte gecikmeyecektir.

Nakid işlerimiz ve Hazine vaziyeti:

Hazinesin muhtelif bankalardaki kredi ve tevdiatından mütehassıl alacaklı ve borçlu hesaplarını karşılaştırmak suretiyle yaptığımız hesaba nazaran 1935 malî senesine takriben 9.000.000 lira bir borçla girmiştik. Geçen sene bütçe hakkındaki maruzatım sırasında tasarruf mevduatı karşılıkları olarak bazı bankalar tarafından hazineye vaki olan tevdiata mukabil verilen bonolar da dahil olmak üzere bu borcu tamamen imha ederek yeni seneye hiç bir borç devretmeden gireceğimiz ümidini izhar etmiştim. Bu ümidim fiiliyatta tamamen tahakkuk etmiştir. Şimdi yaptığımız tahminlere göre 1937 malî yılına 10.000.000 liralık bir mevcut ile gireceğimizi kuvvetle umuyorum.

Bu arz ettiğim rakamlar Hazine vaziyetimizin gün geçtikçe daha çok salâh ve inkişaf gösterdiğini katiyetle ifade etmektedir. Üzerinde hassasiyetle durduğumuz bu mevzuun şükranla arz edebilirim ki her geçen yıl bize huzurunuzda daha kuvvetle, daha emniyetle söz söyleyebilmek imkân ve fırsatlarını vermektedir. Hazinesin dahilî itibar evrakı yalnız tasarruf erbabı için değil, yerli ve yabancı bütün bankalar için de en emin ve kârlı plasman mevzuları teşkil etmektedir. Dünyanın bu karışık devresinde en büyük işlerimiz, en geniş kredi teklifleriyle bir çok sermayedar ve teşebbüs erbabının rekabeti karşısındadır. Bu bahiste sözüme nihayet vermeden bilhassa bir noktaya temas etmek isterim.

Uzun senelerden beri Türkiye'de iş aramak ve almaktan uzak kalmış olan İngiliz sermayedar ve müteşebbisleri sanayiimizin çok hayatî bir şulesi ve hatta anası sayılan demir sanayiini tesis işini geniş kredi esaslarına istinaden diğer yabancı talihlerin yaptıkları tekliflerden mühim bir fiyat tenzili ile taahhüd etmiş bulunuyorlar. Bundan başka bazı fennî tesisata da yine muhtelif İngiliz grupları talib mevkiindedir, İngiltere ile iktisadî ve ticarî münasebatımızın bu hayırlı başlangıcının her gün geçtikçe inkişafa doğru gideceğini kuvvetle ümid etmekte haklı olduğumu sanırım. Çünkü Atatürk rejiminin taahhüde sadakat ve düzgün tediye zihniyetini bu eski dost ve zengin millet filen görmüş ve Türkiye ile iktisadî münasebatının inkişafı kendileri için de ne kadar faydalı olduğunu anlamış olacaktır.

Devlet itibarının arz ettiğim inkişafli vaziyetinin Yüksek Meclisin hiç yanılmayan ve daima yükselmeği işaret eden isabetli ve nurlu kararları ile husul bulunduğunu huzurunuzda arz etmeği de kendim için bir vazife sayarım.

Döviz vaziyetimiz:

1936 muvazenei umumiye kanunu ile kabul buyurduğunuz bir maddeye istinaden bir taraftan alelumun döviz gelirlerimizi diğer taraftan resmî hususî bütün döviz ihtiyaçlarımızı göstermek üzere tanzim edilmiş olan cetveller büyük bir dikkatle tatbik edilmiştir. Bu usulün ilk defa olarak tatbik edilmekte olmasına rağmen ihtiyaç olarak tespit edilen hadler tecavüz edilmemiş buna mukabil döviz gelirimiz iktisadî vaziyetimizin inkişafı bir çok mahsullerimizin ve bu arada bilhassa tütün mahsulümüzün bereketli olduğu kadar iyi fiyatla alıcı bulması sayesinde tahminimizi mühim nisbette geçmiştir. Bu ilk tecrübeye müsteniden memleketin döviz ihtiyacını daha geniş mikyasta nazarı itibara almak suretiyle 1937 takvim yılı için tanzim ve tasdik olunan cetveller de itina ile tatbik edilmektedir. Şu ciheti bilhassa arz edeyim ki zaruret olmadıkça döviz sarfiyatını istilzam eden taahhütlere girişmemeğe azamî dikkat ve itina göstermekle beraber bir taraftan da döviz tediyeyatımızda tasarrufu temin edecek imkânları ehemmiyetle takip etmekteyiz. Bu vesile ile 1936 malî senesi zarfında muvaffakiyetle neticelenen iki teşebbüsten bahsetmeği lüzumlu görmekteyim.

Üzerinde maruzatta bulunduğum bu mevzuun bu senenin en büyük hâdisesi Fransa, İsviçre ve Hollanda'nın temsil ettiği altın bloğun dağılması ve bu memleketler parasının altın paritesini kaybederek kıymetlerinin tenezzül etmiş olmasıdır. Bu neticeyi gayrikabili içtinab bir hale getiren cihan iktisadî vaziyeti ve beynelmilel ticarî münasebetler altına müstenid borç ödeme imkânlarını hemen tamamen selbetmiş bulunuyordu. Bilhassa bizim gibi ihracat emtiası iptidaî maddelere inhisar eden ziraî memleketlerin bu hususta daha büyük müşkülât hisset-

tiklerini izaha lüzum görmüyorum. Bütün bu noktaları dikkatle takip ve mütalaa eden Hükümetimiz bir taraftan Anadolu demiryolunun mubayaa bedelini teşkil eden ve altın İsviçre frangı ile ödenmekte olan aksiyon ve obligasyonların devalüe frank üzerinden ödenmesi yolunda icap eden teşebbüslere girişmiş bu hususta şirket mümessilleriyle mutabık kalmış ve şirket heyeti umumiyesi de bu mutabakatı tasdik etmiştir. Diğer taraftan eski düyunu umumiyei temsil eden Türk borcu tahvillerini devalüe Fransız frangı üzerinden tediye etmek hususunda idare meclisi ile temasa girilmiş ve Hükümetin tekliflerini tetkik eden Meclis, noktai nazarımızdaki zarureti tasdik etmek suretiyle borçlarımızın frangın hali hazır kıymeti üzerinden ödenmesini kabul etmiştir. Bu suretle muvaffakiyetle neticelendirilmiş olan bu iki teşebbüsümüzden birincisi; Devlet demiryolları bütçesinde senevi 1.200.000, ikincisi de; umumî muvazenede senevi 2.000.000 liraya yakın bir bütçe tasarrufu ve her ikisi de döviz tediyeatımızda bu rakamların yarısı nisbetinde olarak senevi 1.600.000 liralık bir döviz tasarrufu temin etmiş bulunmaktadır. Düyunu umumiyedeki tasarrufumuzun 470.000 lira kadarı bu borcun fevkalâde amortismanına tahsis edilmiştir.

Haricî ticaret:

Haricî ticaretimizde de mühim inkişaflar görülmektedir. Takvim yılları itibariyle hazırlanmakta olan istatistiklerimize nazaran 1929 senesini 101.082.508 liralık bir ithalât fazlası ile kapatmışken, haricî ticaretimizin tanzim ve murakabesi hakkında ittihaz olunan mütemadi tedbirler neticesinde ticaret hacminin tezayüdü ile beraber ithalâtımıza nazaran ihracatımız da seneden seneye artmıştır. 1935 senesini takriben 7 milyon liralık bir ihracat fazlası ile kapatmış olduğumuz halde 1936 takvim yılında 92.531.464 liralık ithalâta mukabil (117.733.153) liralık ihracat yapılmak suretiyle 25.201.689 lira raddesinde bir ihracat fazlası temin edilmiş bulunmaktadır.

Millî para:

1936 senesi nihayetinde altın blokunun dağılmasına ve Fransa, İsviçre, Hollanda ve İtalya'ın paralarını devalüe etmiş olmalarına rağmen 1930 senesinden beri fiilî istikrarını muhafaza etmekte olan millî paramızın kıymetinde hiç bir sarsıntı husule gelmemiştir. Her sahada ileriye isabetle görerek hareket eden Cumhuriyet rejimi, paramızın kıymetinin korunmasındaki savaşı da azimle ve muvaffakiyetle takip etmiştir. Bu münasebetle bundan yedi sene kadar evvel millî para hakkında Büyük Başbakanımız İsmet İnönü'nün yüksek huzurunuzdaki beyanatını hatırlatmak isterim. Başbakan aynen söyle demişti : Paramızın hali ve atisi emindir, kıymeti muhafaza olunacaktır. Hiç kimsenin parası her hangi bir suretle tehlikeye maruz değildir.

Cihanın bu günkü badireleri içinde dahi geniş bir istikbal için kuvvet ve ehemmiyetini muhafaza eden bu hakikaten bütün vatandaşların nazarı dikkatini celbetmeyi faydalı görürüm. Merkez Bankasının altın stoku geçen mayıs bidayetinde 30 milyon Türk lirasına tekabül ettiği halde bu gün yani bir sene sonra bu miktar 36.700.000 Türk lirasına tekabül edecek miktara vâsıl olmuştur. Her vesile ile bu stoku tezyid etmek emelimizdir.

Borsa haricinde alınıp satılan eski Türk altınının demin arz ettiğim paraların devalüasyonunu müteakib tedricî bir tereffüe meylettiğini ve bu gün 1050 - 1056 kuruş arasında alınıp satıldığını görmekteyiz. Altının bu tereffüü tamamen sunî ve bu fiyatla alıcıları için her altında 100 - 120 kuruşluk bir zarar muhakkaktır. Altın kıymetinde görülen bu sunî tereffüü üzerinde Maliye vekâleti ve Merkez Bankası tetkikatta bulunmaktadır. Ben burada meseleye mahza vatandaşları ikaz için temas ediyorum.

Gümüş para:

7/VI/1933 ve 28/V/1934 ve 2257 ve 2461 numaralı kanunlarla verdiğiniz salâhiyete müsteniden tedavüle çıkarılmış olan gümüş paralarla ufaklıklar memleketin bu nevi tediye vasıtalarına olan ihtiyacını tamamen karşılamaktan uzak olduğu görülmüş ve 25/1/1937 tarihinde Yüksek Meclisin kabul eylediği 3103 numaralı Kanunla tedavüle çıkarılacak gümüş paraların yekûnunu 25 milyon liraya iblağı hususunda Hükûmete salâhiyet verilmişti.

Bu güne kadar basılan madenî gümüş paralar yekûnu 16 milyon liraya balığ olmuştur ki, memleketimizin nüfusuna nazaran adam başına bir lira bile isabet etmemektedir. 25 milyonun tamamı çıkarıldığı zaman adam başına 1,40 - 1,50 kuruşluk ufak para isabet edecektir. Bu miktarın ihtiyacımızı tamamen tatmine kifayet edeceği şimdiden kestirilemez. Çünkü: tediye usûlleri mütekâmil Garb Devletlerinden bazılarında tedavülde bulunan gümüş para miktarı adam başına bizim paramızla meselâ Fransa'da 9,78 İngiltere'de 13,10 Hollanda'da 16,32 lira tuttuğuna ve Balkan memleketlerinde bile: Yugoslavya'da 2,66 Yunanistan'da 1,57 Bulgaristan'da 3,07 Romanya'da 2,44 olduğuna göre son kanunla verilen salâhiyet hududu dahi diğer memleketlerin bu kabîl tedavül vasıtaları hadlerinin dunundadır.

Bu vesile ile evvelce basılmış olan eski nikel ve bronz paraların tedavülden kaldırılarak yenilerinin tedavüle çıkarılmakta olduğunu ve bu mesaimizin önümüzdeki senede daha ziyade inkişaf edeceğini arz ederim.

Borçlarımız:

Gerek dahilî gerek haricî borçlarımızın önümüzdeki seneye aid faiz ve ifta karşılıkları tamamen bütçeye konulmuştur. Borçlarımızın taahhüdlerimizin günû

gününe tediyesi hususunda gösterdiğimiz azamî dikkat sayesinde Devlet maliyesine olan itimadın her tarafta günden güne artmakta olduğu memnuniyetle görülmektedir.

Sivas-Erzurum demiryolu hattının inşası için 28-V-1934 tarih ve 2463 numaralı Kanunla 30 milyon liralık dahilî bir istikraz akdi hususunda Hükûmete salâhiyet verilmişti.

Bu istikrazın birinci tranşını teşkil eden 2 milyon lira 1935 senesi kânunusanisinde, ikinci tranşını teşkil eden 4,5 milyon lira aynı senenin kânunuevvelinde, üçüncü tranşını teşkil eden 4,5 milyon lira 1936 senesi kânunuevvelinde çıkarılmış ve halkımızın ve millî bankalarımızın büyük rağbetine mazhar olmuş idi. Bu hususta da milletimizin ve millî müesseselerimizin izhar ettiği vatanî hassasiyeti huzurunuzda şükranla kaydetmeği bir vecibe sayarım.

Önümüzdeki kânunuevvelde 4,5 milyon liralık dördüncü tranş çıkarılacaktır. Bunun da aynı muvaffakiyetle temin edileceğine şüphe etmiyorum. Geçen sene huzurunuzda borçlar hakkındaki maruzatımda 100 kuruşa kadar olan tekaüd ve yetim maaşlarının 10 seneliği defaten verilmek suretiyle tasfiyesi hakkındaki kanun hükümlerine tevfikân 75 kuruşa kadar olanların tasfiye edilmiş olduğunu ve 75 kuruşla 100 kuruş arasındaki kısmının da 1936 senesi içinde tasfiyesi için lâzım gelen tertibatın alındığını arz etmiştim. Bu suretle en sonraya kalan kısmı da tasfiye edilmek suretiyle kanun hükmü tamamen tatbik edilmiş olduğunu arz ederim.

Millî bankalar:

Hususî kredi işlerinin memleket iktisadîyatındaki kalkınma ile ahenkli bir surette inkişaf etmekte olduğu memnuniyetle müşahade edilmektedir

Bankalardaki mevduatın her sene bir miktar daha kabarmakta olması keyfiyeti halkımızın millî iktisadî prensiplerimize günden güne artan itimad ve intibakını bariz bir surette ispat eylemektedir

Geçen sene Büyük Meclisçe kabul buyurulan bankalar kanunu hususî kredinin tanzim ve murakabesi hakkında esaslı prensipler vazetmiş ve bankalara millî iktisad camiası içinde mühim bir mevki temin eylemiştir.

Millî bankalarımızın hemen umumiyetle 1936 bilânçolarını kârla kapatmış olmaları memleket iktisadîyatında kendilerine mevdu vazifeyi dikkat ve itina ile yaptıklarına delildir.

Son sözler:

Buraya kadar olan maruzatımla önümüzdeki sene bütçesinin umumî hatlarını ve bu sene bütçesinde gördüğümüz inkişafı arz ve izah etmiş olduğumu sanı-

yorum. Her sene bütçelerinde görülen ve gittikçe artan inkişafın en büyük âmili ve kuvveti Yüksek Heyetinizin her sahada aldığı isabetli kararlar ve verdiği feyizli direktifler olduğunda şüphe yoktur. Bu sayede 1936 senesi bütçesini nasıl muvaffakiyetle tatbik etmiş isek 1937 senesi bütçesinin tetkikatı sırasında esirgemeyeceğiniz çok yüksek ikaz ve irşatlarınızın bu yeni bütçe tatbikatının da muvaffakiyetle başarılmasını temin edeceğine inanım katidir.

Maruzatıma nihayet verirken bütçenin tanzimi, tetkiki ve tevazününün temini hususunda Bütçe encümeninin sarf ettiği kıymetli mesaiyi ve gösterdiği dikkat ve itinayı huzurunuzda teşekkürle yad etmeği bir vazife bilir ve takdim edilen bütçe lâyihasının yüksek tasvibinize lâyük olduğuna kani bulunduğumu arz eylerim. Bu konuşmanın ardından milletvekilleri söz alarak şunları söylemişlerdir.

3.2. Milletvekillerinin Eleştirileri

Hüsni KİTAPÇI (Muğla) : Millet Meclislerinin birinci görevinin, Devletin gelir ve giderlerini belirlemek ve Hükümetçe belirlenen şekle uyulup uyulmadığını kontrol etmek olduğunu belirten Kitapçı'ya göre, teknik elemanları olan Divanı Muhasebat da, verilen bu ödeneğin yerinde harcanıp harcanmadığını, gelirin doğru olup olmadığını inceleyecektir. Ona göre, 1927'den sonra oluşturulan ve kanunen yetki verilen pek çok teşekküllerin bütçeleri incelenmemektedir. Kitapçı'nın bu konu üzerinde durmasının nedeni, önceki yıl, Deniz yolları idaresi şirket vapurlarını aldığı zaman yapılan tartışmalardır. Devlet sermayesi ile oluşturulan ve sınaî işlerle uğraşan ve bağımsız olan bu kurumların hepsi aynı şekilde kontrole de tâbi değildir. Her birindeki yöntem başkadır. Devlet deniz yolları, Akay, havuzlar ve fabrikaların bilançoları Divanı Muhasebat, Maliye ve İktisat Vekâletleri memurlarından oluşturulmuş bir heyet tarafından incelendikten ve iktisat vekilinin okumasından sonra Meclisin birkaç encümeninden oluşan umumî heyet tarafından incelenmekte; Eti Bank, Sümer Bank gibi bir kısmının hesapları ise yalnız İktisat ve Maliye Vekâletleri memurlarının incelemesinden sonra İktisat Vekilinin okuması ile doğrudan doğruya İcra Vekilleri Heyetine gitmekte ve Meclise hiç gelmemektedir. Kitapçı, aslında aynı işlerle uğraşan bu kurumların ayrı ayrı incelemeye tabi tutulmasını doğru bulmamaktadır. Meclisin hesap işlerini incelemesi olanaklı olmadığından bu işlerin Divanı Muhasebatta görülmesini istemektedir. Kitapçı, bu teklifini yaparken ticari ve sınaî işlerle uğraşanları Muhasebei Umumiye Kanunu hükümlerine tabi tutmayı aklından bile geçirmemektedir. Zira bu şekilde onlardan istenen yarar sağlanamayacaktır. Bununla birlikte çalışmalarını engellemeyecek bir şekilde Divanı Muhasebatta incelenmelerine hiçbir engel yoktur. Kitapçı'ya göre, Meclisin birkaç encümeninden oluşan bir heyetin, Meclisin genelini temsil etmesi olası değildir. Fransa'da

1920-1925 yılları arasında böyle bağımsız kurumlar çoğalmış, ofis ismi verilen bu kurumların muhasebeleri, kontrolleri Parlamento dışında kalmış, fakat bunun zararlı olduğu görülerek 28 Şubat 1933'de çıkarılan bir kanunla bu belirlenmiştir. Özellikle üç esas korunmuştur. Birincisi; bunların bütçelerinin Maliye nazırının onayına arz edilmesi, ikincisi; bu teşekküllerin bütün yükümlülüklerinin "*taahhüd murakıbbı*" tarafından vize edilmesi, üçüncüsü; bu teşekküllerin idari hesaplarının Parlamantonun kontrolüne arz edilmesi. Teşekküllerin kâr ve zarar hesaplarının, bilançolarının Divanı Muhasebata gönderilmesi ve taahhüd murakıbbı tarafından vize edilmeyen taahhüdlerin ödenmemesine karar verilmiştir.

Kitapçı'ya göre, bilgisi dışında yapılan borçlanmadan hazineyi sorumlu tutmak, doğru değildir. Maliye vekilinden izin almadan onunla mutabık kalmadan borçlanma yapılamayacağını söyleyenlere verdiği cevapta ise vekillere güvenleri olduğunu, fakat devlet teşkilatında kişiye olan güvenden çok kanunu hilelerle (tekayyüdatı kanuniye) her şeyin önüne geçmek gerektiği kanısındadır. Kitapçı'ya göre bunlar göz önüne alınarak kararlar alınmalı, böyle kanunlar teklif edilmelidir.

Bütçe konusuna gelince; 1936 yılı her açıdan verimli olmuştur. 1931 yılındaki bütçeye göre, yani beş yıl süresince gelirler % 50 artmıştır. Bu parlak sonucu yaratanlar ise Maliye vekili Fuat Ağralı ve çalışma arkadaşlarıdır. Ağralı'nın gelir ve giderlerle ilgili olarak vermiş olduğu bilgiler büyük haz vermiştir. Büyük toplamları içeren bu bütçe acaba adi bütçeye bağlı olarak önümüze getirilemez miydi, diye soran Kitapçı'ya göre, bu şekilde gelirlerin harcama yerleri hakkında daha kesin bir bilgiye sahip olunabilecektir. Bütçenin daha samimi olması için bu ekleme yapılmalıdır.

Kitapçı'ya göre; malî açıdan verimlilik yaşanmasının bir nedeni de Nafia ve İktisat Vekillerinin çalışmalarıdır. Nafia Vekili, bir taraftan ülkeyi demir ağ ile örerken, ülkedeki yabancı kumpanyalarına son vererek bütün demiryollarını millî idarenin eline aldığını, imtiyazlı şirketlerin yolsuzluklarını engellediğini ve düzeltim yapılamayacakların yaşamlarına son verilmesini, hükûmetin, yabancı kumpanyalar hakkında almış olduğu kararları gerçek sebeplere dayandırmasını takdirle karşılar. Zira, bir taraftan yabancı sermaye ülkeden çıkarılırken diğer taraftan İngilizler'in ülkeye demir fabrikaları için büyük miktarda sermaye getirmelerini, Hollanda da aynı nedenle sermaye yatırmak için hazır olduğunu belirtmesini izlenen ekomi politikasının olumlu göstergesi sayar.

Kitapçı, bütçede yol için ayrılan beş yüz bin lirayı az bulmaktadır. Geçen yıl bu iş için bir milyon lira ayrıldığına dikkati çekerek, daha verimli olan bu yıl gerekli olan yollar için daha bir milyon lira ayırmak gerektiğini belirtir. Yol konusuna değinirken çimento işini de anımsamak gerektiğini söyleyen Kitapçı,

çimento fiyatlarının yalnız sanayi alanına değil, bayındırlık işlerine de yaptığı kötü etkiyi ortadan kaldırmak gerektiğini düşünmektedir. Ülkede oluşturulan sınaî kuruluşların aralarında birleşmelerine olanak vermeyecek şekilde çoğalmalarını, onun için bir taraftan yeni çimento fabrikalarının açılması teşvik edilirken diğer yandan da fiyatın uygun bir seviyeye indirilmesini, bunun için de çimento ithaline izin verilmesini ister.

İktisat bütçesine ayrılan paranın bir milyon lirası maden inceleme ve aranmasına ayrılmıştır ki millî servetimizi ortaya çıkaracak bu işlem çok yerindedir. Ülkede maden çoktur. Maden işlerinde özel sermayenin harekete geçirilmesi için onlara da fırsat verilmelidir. Asfalt konusunda da gerekli kanuni düzenlemeler yapılarak parayı dışarıya kaçması önlenmelidir. Türk ofise ayrılan ödenek de yerindedir. Dış piyasalardan haberdar olmak konusunda önemli bir eksikliği gideren bu hareket desteklenmeli, buraya alınan elemanların deneyimli olmasına dikkat edilmeli, elemanlar sık sık yer değiştirmemelidir der.

Kitapçı'ya göre, nakliyat işleri ise millî ellerle idare edilmelidir. Zira yakın zamanda şilepçilik, nakliyecilik ülkede yer tutacak ve bu şekilde ülkeye dışarıdan döviz getirilebilecektir. Bunlar için yapılacak kolaylık, insan taşıyan vapurlarda 15 yıl sınırını yükseltmek, ondan sonra bunlara çeşitli krediler sağlamak, vapur alabilmeleri için döviz vermek ve her şeyden önce vapurlarının ellerinden alınmayacağı yolunda garanti vermek olacaktır der.

Kitapçı'ya göre; İktisat Vekâletinin görevi önemli olduğu kadar çapraşıktır. Çünkü, sanayi programını yürütmek görevini üzerine almıştır. Sanayii koruma görevi dolayısıyla ürünlerin fiyatlarını yükselteceği için ülkede bir hayat pahalılığı olacaktır. Ancak, hayat pahalılığını doğuran sebepler yalnız sınaî ürünler değildir. Kredi, enerji, nakliyat pahalılıkları, idarî ve beledî kararlar başlıca nedenlerdir. Şimdiye kadar, Hükûmet ve Meclis gereken fedakârlıkları yapmıştır. Şekeri, tuzu, çimentoyu indirmiştir. Fakat elde edilen yararlar sınırlı kalmıştır. Bunların hepsini birden ele alarak işletmek gerekmektedir. Birini alıp öbürünü bıraktıktan sonra sonuç almak olanaklı değildir diyen Kitapçı, Cumhuriyet Hükûmetinin eline alıp da halledemeyeceği bir işin olmadığı kanısındadır.

Kitapçı'ya göre; enerji pahalılığında Eti Bank, İş Bankası gibi millî bankalar gerekli önlemleri almışlardır. Ereğli şirketinin alınmasının başlıca nedeni de budur. Enerji, kömür üzerine dayandırılmaktadır.

Ulu Önder'in, yaptıkları konuşmada petrol ve ürünlerinin ucuzlayacağına işaret ettikleri halde, bütçe hakkındaki bütün sözlerde bununla ilgili bir bölüm göremediğini belirtmesi üzerine, Fuad Ağralı, "petrol, benzin ve müstekatı hakkında söyledim" diyerek anında tepkisini vermiştir.

Gerek demiryolları, gerek deniz yollarının hükûmetin elinde olduğunu, demiryollarının çoktan işe başladığını, ucuzluğa doğru yürüdüğünü belirten Kitapçı; bu ucuzluğun hububata da yansıtılmasını ister. Belediyelerin halka ağır gelecek olan vergilerine de değinen Kitapçı, belediye gelirlerinin yükselmesini istemekle birlikte, hayatın genelini sıkıştıracak vergilerden kaçınılması gerektiği düşüncesindedir.

Konuşmasında üretim ve tüketim arasındaki farka da değinen Kitapçı bu farkı tahammül edilemeyecek kadar çok bulmaktadır. Örneğin demirde Avrupa’da % 5 oranın da bir yükselme olurken, ülkede % 20 hatta % 30 birden yükselebilmektedir. Piyasayı bu tür dalgalanmalara açık bırakmak doğru olmadığı gibi, bir taraftan düzenli iktisat, diğer taraftan liberalizmin tam anlamı ile geçerli olması da doğru bir şey değildir. İktisadi devletçilik, iktisat vekaletinin işlerini artırmıştır. İktisadi devletçilik bir taraftan hükûmetin doğrudan doğruya iş yapmasını içine aldığı gibi, diğer taraftan da ikisadi işlerde düzenleme yapmak durumundadır. Bu konuda İktisad Vekâletinin güçlendirilmesini ve elemanlarının kuvvetlendirilmesini ister.

Kitapçı; Celâl Bayar, Vekâlete geldiğinde ticari işlerde istikrar gerektiğini ve ticari eğilimlere uyulması gerektiğini söyledi, fakat Merkez Bankası krediyi kestiği sırada ithalatçıların vade ile aldıkları malların dahi bedellerini peşin ödemelerini istedi, oysa tüccar dışardan mal getirmiş, 6 ay vadem var diyor, peşin vereceksin deniliyor. Güya Merkez Bankası bununla biran önce alacağını temin edecekmiş, bu kurallara aykırıdır, yararlı da değildir. Çünkü mal kredisi bulan ithalatçı, takdir edilecekken sıkıntıya sokulmuştur. Oysa, mal kredisini çoğaltmak ülkede iş hacmini artıracaktır diyerek buna tepki gösterir.

Kitapçı’nın hassas olduğu konulardan biri de gelirler kalemi içindeki şeker işidir. Bu yıl için 10 bin ton şeker ithal edileceğine dikkati çektikten sonra, oysa Bayar Hükûmetinin izin veren kararnamesinde bunun iki yıl için geçerli olduğu söylenmişti, süre dolmuştur ve şeker ithal edilmemelidir. Fabrikalar hazır dururken şekeri dışardan getirmeyi “mantıksız bulur”.

Muvazene vergisi üzerinde de duran Kitapçı, iktisadi buhran vergisinden sonra konmuş bir vergi olduğu için buna “şiddetli buhran vergisi” demektedir. Ona göre bütçe, 1930 bütçesinin toplamını aştığı için bir kere buhran kalmamıştır. Sonra ülkede bu vergi konduğunda hayat ucuzken alınan kararlar ve önlemlerle bütün fiyatlar yükseltilmiştir. Bütçe layihası da bunu göstermektedir. O halde muvazene vergisinin konulmasının iki nedeni de ortadan kalkmıştır. Ne hayat ucuzluğu ne de buhran vardır.

Maliye Vekilinin kazanç vergisine değindiğinden bahisle kendisinin de bu konuda konuşacağını belirten Hüsnü Kitapçı, 20 milyon liranın 12 milyon

lirasının hizmet erbabından alındığına, yalnız 8 milyonunun sanayi, ticaret ve serbest meslek adamlarından alınan para olduğuna dikkati çekerek, 1933 yılında bu son gruptan alınan paranın 10.950.000 olduğunu belirtmektedir. 1935 yılında asgari mükellefiyet esası konduğu halde kazanç vergisi yine 8 milyonu geçmediğini iddia ederek tüm bunların kazanç vergisinin “*tadil ve ıslahını*” gerektirdiğini söyler. Vergi oranları indirilmelidir der.

Hüsni Kitapçı sözlerini bir eleştiri ve bir teşekkürle bitirir. İncelemelerin derin ve gerçeğe yakın yapılabilmesi için belirlenecek kişiler aracılığı ile yerlerinde incelemeler yaptırılması konusunda geçen yıl yapmış olduğu dileğin yerine getirilmemesinden dolayı Bütçe Encümenini eleştirir, yalnız dergi ve gazetelere has olan, ucuz vergiye tabi kağıt getirme olanağına okul kitaplarının da dahil edilmesinden dolayı da Hükûmete teşekkür eder.

Berç TÜRKER (Afyon Karahisar) : Türker’e göre; bütçedeki harcama kısmının her yıl sürekli olarak artması ülke için ağır bir yük oluşturmaktadır. Zira harcamaları artırmak kolaydır ama gelir kaynakları yaratmak zordur. Ülkenin pek çok gereksinimi olduğu açıktır. Bütçe’ye iki katına çıkarılsa bile harcama yapılabilecek kalemler bulunabilir. Maliye Vekili kredi isteğinde bulunmaktadır. Ancak ülkenin gelirine göre harcama yapılmalıdır. Devletin gelirlerinin geçen yıllara göre artması memnurluk vericidir. Her yıl gelirlerin bir kısmı, gelecekte karşılaşılabilecek sürprizlere karşı “*ihtiyat parası*” olarak tutulmalıdır.

Türkiye Cumhuriyeti’nin karşısında iki büyük zorunluluk vardır: Birincisi; uluslararası belirsizlik ve karmaşa karşısında vatan savunması, ikincisi; her ne pahasına olursa olsun millî kalkınmamıza devam etmek zorunluluğudur. Savunma için olabildiğince harcama yapılması zorunludur. Özellikle tayyare filosu güçlendirilmeli, deniz kuvvetleri artırılmalıdır. Çünkü Dünya “*rahatsız bir sulh içinde çalkalanıp duruyor*”. Barış içinde yaşamak arzusunda olan Türkiye’nin uluslararası durum karşısında elleri bağlı kalamaz. Millî kalkınma için harcama yapmak da zorunludur ve yakın gelecekte gelirlerin artması ile bunun ödülü alınacaktır. Gereksinim çoktur ve bunları karşılamak için Maliye vekilinin çabaları takdir edilmelidir. Zira her yandan gelen büyük para istemleri karşılanmaya çalışılmakta, malî kombinezonlar bulunmakta ve bütçe dengesini bozmamak için dürüst bir siyaset izlenilmektedir.

Gelirlerin bir kısmı vergilerden oluşmaktadır. Hükûmet, halkın malî durumunu göz önüne alarak bütçenin harcama kalemi arttıkça var olan vergilere ekleme yapmasa da bunlarda bir indirim yapması da olanaksızdır. Bir iki düzeltme yapılabilir. Hükûmet, hayat pahalılığına karşı ciddi önlemler almıştır, ancak bazı yerlerde yapılan vurgunculuğu kökünden kaldıramamıştır. Vurgunculukla

mücadele şiddetlendirilmelidir. Giyecek ve yiyecek maddelerindeki yüksek fiyatlar karşısında da önlemler alınmalıdır. Şeker, tuz gibi ihtiyaç maddeleri ucuzlatılmıştır. Petrol ve benzin üzerindeki ağır vergiler de hafifletilmelidir.

Nakliye ücretleri konusuna da değinen Türker, üreticinin eline geçen ilk fiyattan sonra , malın üzerine binen nakliye vb. ücretler ile anormal bir artış yaşanmakta olduğuna dikkati çekerek, bu işte bir “teşkilat noksanlığı” görmektedir. Yol üzerindeki nakliyecilik başıboş ve ilkel bir haldedir der.

İnönü Hükûmetini önemli kararlarından birinin de köylüyü arazi sahibi yapmak olduğunu vurguladıktan sonra, bu sayede köylünün üretici olacağı, yokluktan kurtulacağı, ülkenin üretiminin artacağını belirtir.

Milli paradan da söz etmek istediğini belirten Türker, Türk parasının istikrarını koruduğunu düşünmektedir. İsmet İnönü Hükûmeti’nin gösterdiği büyük hassasiyet sonucu Türkiye Cumhuriyeti’nin kredisi, malî itibarı yükselmiştir. Asla enflasyon taraftarı olunmamıştır. Tedavülde bulunan “*evrakı nakdiye*” miktarı ülkenin nakit gereksinmelerini ancak karşılamaktadır. Hükûmet buna ek olarak gümüş para basmış ve nakit ihtiyacı karşılanmıştır. Merkez Bankasının, Hükûmetin emri ile her yıl altın stokunu artırması da yerinde bir önlemdir. Bir ülkede altın stoku ne kadar çok olursa, o ülkenin malî durumu o kadar güçlü olacaktır der.

Önceki yıl kambiyo işlerinin Merkez Bankası tarafından belirlenmesini istediğini ve Hükûmetin de bunu başardığını belirten Türker, bu sayede kambiyo işlemlerinin düzenli bir şekilde yürüdüğüne dikkati çeker. Bununla birlikte ülkeye döviz girmesinin, malî işler için zorunlu ve yararlı olduğunu, ihracat mallarının gittikçe artmasının ve turist getirecek organizasyonların canlandırılmasının döviz işinde önemli bir rol oynayacağı kanısındadır.

Devalüasyon konusuna da değinen Berç Türker, pek çok devlet yaptığı halde Türkiye devalüasyon yapmamayı ülkenin genel çıkarlarına daha uygun bulmuştur, istikrar gösteren Türk parasının değerini düşürmenin “*ne mantıka ve ne de aklı selime*” uygun düşmediğini belirtir. Parayı rahat bırakmalı, ucuzluğu ve üretimi artırmalıdır. Fiyatların maliyeti düşürülmelidir diyen Türker; Finans Bakanına iki soru sorar:

Özellikle İstanbul ve İzmir’de gayrimenkul malların değerleri giderek düştüğünden, bu durumun önüne geçmek için Emlak Bankasının ve Emniyet Sandığının halkın çıkarlarına uygun bir şekilde işlemleri için geçen yıl bu işle biz-zat ilgileneceklerini söyleyen Maliye Vekilinin buna dair iyimser bir cevapları var mıdır?

Vergi tahsilinde, mükellefleri tedirgin etmemek için gereken emirler verilmiş midir? Vergilerin tahsilinde çok dikkat edilmesi gereken noktalar vardır. Örneğin;

Vergi tahakkuku adalet çerçevesinde yapılıyor mu, mükellefin malî durumu dik-
kate alınıyor mu, cezalar görünen bir yolsuzluktan dolayı alınıyor gibi görünse de
asıl sorun hak ve mantığa dayanılarak mı hareket ediliyor, der. Vergilerin tahsili
çok nazik ve önemli bir iş olduğu için bu işle görevlendirilen memurların zeki,
hak ve mantıkla iş gören kişiler olmasını ve bunların da sürekli kontrol altında
tutulmasını ister.

Ülkenin, mükemmeliyete çok çabuk varacağına emin olduğu için düşündük-
lerini içtenlikle söylediğini belirten Berç Türker vatan için doğduklarını, Ulu Şefin
idaresinde Türkiye Cumhuriyeti'nin "*âleme hayret veren bir hayatıyet*" göster-
diğini ve Ulu Atatürk'ün yüksek direktiflerini izlerken en büyük rollerden birini
oynamaya aday olduğunu düşünmektedir. İnönü'yü, dünyanın en çok çalışan baş-
vekili olarak niteledikten sonra; iç ve dış her millî sorun ve ihtiyaç karşısında
daima büyük bir hassasiyet göstererek ne kadar büyük bir devlet adamı olduğunu
tüm dünyaya gösterdiğini, bu şartlar altında da Türk milleti daima yükseleceğini
ve daima mutlu olacağını vurgulayarak sözlerini tamamlar.

Halil MENTEŞE (İzmir) : Menteşe, 1936 yılı "*mesud ve hayırlı*" bir yıl ol-
muştur. Maliye vekilinin beyanları ve Bütçe Encümeninin açıklamalarına göre ül-
kenin ticaret balansı büyük bir aktifle bitmiştir. İhracat kıymeti, ithalattan
25.000.000 lira fazladır. Ancak, bu gerçek değer değildir. Menteşe, bunun üzerine
15.000.000 eklenmelidir. Zira ithalat kıymeti, manifesto değeri olduğu için bir
dereceye kadar gerçeğe uygundur. İhracat değeri ise borsa fiyatıdır. Bunun üzerine
manipülasyon, tahmil, vapur ücreti, sigorta bedeli, tüccarın kâr ve komisyonunu da
eklemek gerekir. Bütün bunların eklenmesi ile ülkeye giren paranın gerçek toplamı
anlaşılabilir ve her ülkenin şartlarına göre bu fark, % 10 ile 15 arasındadır. O hal-
de ülkenin balansı 40 milyon liralık bir aktifle kapanmış olmaktadır. Bunda ulus-
lararası değişimin genişlemesi ve fiyatların yükselmesi önemli bir etki yapmış ise
de kliring sözleşmesinin de önemli bir etkisi olmuştur. Fakat her sistem gibi bunun
da sakıncaları vardır. Bu yıl, bu sakıncalar ortaya çıkmıştır. Döviz vermeden mal
almakta en çok ihtiyacı olan Almanya'da önemli bir para bloku kalmıştır. Bu blok,
ticaret ve ziraat çevrelerinde endişe uyandırmıştır dedikten sonra İktisat Vekilin-
den kendilerini bu konuda aydınlatacak bir açıklama ister.

Halil Menteşe, sanayi konusunda da incelemeler yapmıştır. 1933'de yerli
sanayiinin safi üretim değeri 39 milyon iken 1935'de 73 küsur milyona çıkmıştır.
Yeni açılmış olan fabrikalardan bir milyon lira muamele vergisi alınması olası ol-
duğuna göre, bu miktar 90 milyonu bulacaktır. Bir yandan dışarıdan alınan sanat-
sal şeyler gereksinimlerini içerde büyük oranda sağlamak yolunda büyük adımlar-
la yürürken, diğer taraftan da ihracat da genişleme önlemleri alınabilecek bir
duruma gelmiştir. Bütçe Encümeni mazbatasında buna dair işaretler de vardır,
Menteşe bu konuda da açıklama istemektedir.

Halil Menteşe, yaptığı incelemeler sonucunda iki büyük sonuca ulaşmıştır: Birincisi, 1933-1935 yılları arası dikkate alındığında, iki yıl içinde amelenin randıman yeteneğinin % 40-45 artmış olduğudur ki bu, ülkenin sanayide büyük başarılar kaydettiğinin göstergesidir. İkincisi ise, fabrikaların yerli hammaddeyi olabildiğince çok kullanmakta olduklarıdır. Yerli hammadde kullanımı % 85, yabancı kullanım % 14'tür ki Menteşe bundan köylü arasındaki değişim alanının genişlemekte olduğu sonucuna ulaşmaktadır.

Maliyeye gelince; iktisadî genişlemenin sonucu olarak özellikle gümrük ve tüketim vergilerinden büyük bir randıman farkı olmuştur ki bu yaklaşık 20 milyona ulaşmıştır. Çok sayıda çiftçinin mallarının tümünün yüksek fiyatlarla satılmış olmasının da bunda önemli bir etkisi vardır. Ancak, Menteşe'ye göre; köylünün, çiftçinin maliyet fiyatları üzerinde, borç, ulaştırma ücretleri, vergi ve gereksinim duyulan eşya fiyatlarının düşürülmesi gibi, alınmış olan hafifletme önlemleri, malı değerine satmak kadar etkili olmuştur. Hükûmet bu konuda göstermiş olduğu çabaya devam etmelidir. Menteşe, icraatları dolayısı ile Fuat Ağralı'ya söylemiş olduğu acı sözlerden dolayı bir alınganlık göstermediğine dikkati çekerken, Şükrü Kaya'nın Ziraat Bankası nedeni ile söylediklerinden büyük alınganlık duyduğunu, oysa kendisinin hiçbir zaman samimiyetten ayrılmadığını, sözlerinde ne kendisine ne de Hükûmete bir saldırı olmadığını da belirtmiştir.

Menteşe'ye göre, malî durum ile ilgili olarak önemli olan nokta, tahsilatın % 100'e yaklaşmış olmasıdır ki bunda Maliye Vekilinin vergi toplamak için oluşturduğu "teşkilat"ın payı büyüktür.

Halil Menteşe, ülkenin geleceği konusunda önlemler alırlarken "bitişik bulunduğumuz" Avrupa'nın göz önünde tutulmasını rica etmektedir. Avrupa'nın durumu iyi incelenmelidir. Çünkü, orada "bizim için tehlikeler dolu olduğu gibi ibret misalleri de vardır." Avrupa üç yönden sıkışık durumdadır. Birincisi, "nüfus yığını vaziyeti"dir. Sonra Endüstri ve ticaret üzerine kurulmuş bir kıta olan Avrupa, şimdiye kadar Asya ve Afrika milletlerinin hammaddelerini sömürerek ve kendi sanayi ürünlerini onlara satarak çıkış yolu bulmuştur. Oysa şimdi, başta Türkiye olmak üzere bu milletler sanayileşmekte ve Avrupa'nın bu kapıları günden güne azalmaktadır. Üçüncüsü ise, tekniğin günden güne ilerlemesi ile, amale için iş sahasının giderek daralmakta olmasıdır. Avrupa'nın Habeş üzerine ilk saldırışı ile de küçük büyük tüm milletler geleceklerini tehlikede gördükleri için silahlanma yarışına başlamışlardır. Avrupa "ahlâki ve şedid bir buhran içerisindedir." "Motor ordulara girdikten sonra" silahlanma harcamaları yüz kat artmıştır. Bu durum karşısında ülkenin geleceğine dair esaslı, işleyen ve güçlü önlemler alınması zorunludur. Cumhuriyet Hükûmeti, şimendifer siyasetini tercih ederek

büyük isabet etmiştir, bu yapılmamış olsaydı, Avrupa'nın ilk saldırışı karşısında Türkiye olacaktı. Bu nedenle yapılan 2000 kilometre şimendifer hatlarına daha binlercesi eklenmelidir. Ayrıca; yol ve limanlar yapılmalı, madenler işletilmeli, nehirler "regülerize" edilmeli ve bataklıklar kurutulmalıdır. Meclis, bu kadar iş için ne tür önlemler alabileceğini düşünmelidir der. Ancak Menteşe, uzun vadeli borç para alımını önermemektedir. Dünyadaki buhran devam ettiğinden bunun, ülke için bir "felaket" olabileceği kanısındadır. Bununla birlikte, "30 milyonluk bir amortisment karşılığı ayrılıp bunu 15 sene konsolide ederek 5, 6 senede 300 milyonluk iş" başarılabilecektir. 20 milyon fazla veren bir bütçe karşısında 30 milyon amortismanı "böyle muazzam bir maksat için" ayırmak zor olmasa gerektir. Dünyanın durumu uzun bir barışın devam edeceğini göstermemektedir. Fransız Mebusan Meclisi Reisi Eryo'nun dediği gibi, "artık ahlâk nosyonu, insaniyet nosyonu kalmamıştır" der.

Halil Menteşe, belirttiği konularda başarıya ulaştıkları gün, bölünmüş düşman ne kadar güçlü olursa olsun, sınırlarımızı geçmeden elinden silahının alınacağı kanısındadır.

Dahiliye Vekili Şükrü KAYA (Muğla) : Acı gerçekleri tatlılıkla belirtmek istediğini, ancak bunun Halil Menteşe tarafından bir alınganlık göstergesi olarak ele alındığını belirten Şükrü Kaya, görevlerinin, gerçekleri olduğu gibi söylemek ve herkesin söylediğini sessizlik içinde dinlemek olduğu düşüncesindedir. "Sözün aldığı harareti heyecanımıza ve samimiyetimize bağışlamalarını rica edeceğim" diyen Şükrü Kaya'ya göre Fırkanın şiarı, ülkeyi ilgilendiren her sorunu "bu kürsüden, olduğu gibi, bütün çıplaklığı ile" tartışmak ve bir sonuca varmaktır. Fırkanın başarısının tek esası ve sırrı da budur. Eğer varsa, sorumluluk ve hizmet zevki de bundan ibarettir der.

Refik İNCE (Manisa) : Maliye vekilinin sözlerindeki kesinlik, devlet makinesindeki düzen ve gücü gösteren emniyet, onaylayacakları bütçe için en güzel "teminattır." Bütün büyük borçların ödendiğini ve ödeneceğini, yükümlülüklerin "dakikasında" yerine getirileceğini belirten bu sözlerin içte ve dışta güven veren, gerçekten güçlü bir Hükûmetin açık ifadeleridir diyen İnce; 20 milyonluk fazla da bu çalışmaların övünç veren sonucudur. Bu fazlalığın bir kısmının, geçmişteki hataları onarmak ve gelecekteki "milli bina"yı güçlü bir şekilde kurmak için maarife ayrılmasının ise ayrı bir değer taşıdığını, millî savunmaya ayrılan pay için ise söz söylemeye gerek olmadığını, çünkü Türk, millî savunma davasını canının üstünde tuttuğunu ve geleceğini kuracak programı da uygulayabilmek olanağına kavuştuğunu belirterek, Hükûmetten tek dileğinin gelecek yıl için de böyle bir fazlalık sağlama başarısı göstermesi olduğunu söyler.

Refik İnce, muvazene vergisi üzerinde durarak, bu vergi mükellef olan vatandaşlara verginin, bir yıl sonra kalkacağını söyledikten sonra kaldırmamanın, kendileri gibi *“programlı, sözünün eri ve her dediğini behemehal yapan kuvvetli Hükûmetin ve Meclisin şiarına”* uymadığını ancak, içinde bulunulan zorunluluğu kabul eden vatandaşların yüklenen külfeti, memnuniyetle kabul ettiklerini de *“memnuniyete şayan”* bir hareket olarak niteler. İnce’nin dileği, gelecek yıl için gelirlerin fazla olması ve bu fazlalığın vergiler üzerinde indirim vesilesi olabilmesidir. Zira, milleti idare edenlerin en büyük zevki, milletin üzerindeki yükleri ve acıları kaldırmaktır der.

İnkılâp devrinin açık niteliklerinden birinin de hesap sorunu olduğunu belirten Refik İnce’ye göre bu, eski dönemden yeniye geçen hesapların tasfiyesinde gösterilecek dikkat ve özen sorunudur. Gerek kişiler, gerekse diğer milletlerle ilişkilerden doğan borçların tasfiyesi için tutulan kesin yola rağmen birkaç konudaki sessizlik, bir eksikliktir. Pek çok kez bu konuya değindiğini belirten İnce, bu kez sorunun Maliye vekâletince üzerine eğililmesi gereken bir konu olarak algılanmasını istemektedir. O da, gayri mübadiller meselesi ile Yugoslavya’dan gelen vatandaşların hukuku sorunudur. Hükûmet reisinin sekiz on yıl önceki beyanları, kanunların gereği, sürekli olan ricaların oluşturduğu zorluklar, Hükûmetin bu konuyu bir an evvel çözümlemesini zorunlu kılmaktadır. Yugoslavlarla yapılan sözleşmeden buyana yaklaşık 4-5 yıl geçtiğini, ilgili vatandaş sayısının ise 9900 olduğunu belirten Refik İnce, *“artık komisyon mu çalışacak, yoksa bir daire mi çalışacak, ne olacaksa olsun. Bu vatandaşlara hakkınız vardır veya yoktur; hakkınız varsa şu kadardır deyip vaziyeti kesmek; artık başka memleketlerden buraya gelmiş ve mukadderatını tamamen Türk mukadderatına bağlamış olan vatandaşları intizardan kurtarılmasını ister.”*

Refik İnce’nin mebus olduğu zamandan beri *“gayet haklı olarak”* sürekli başkan ve üyeleri değişmekte olan Bütçe Encümeninden bir ricası vardır. Muvazenei umumiye kanununa bağlanan cetvel içinde 13 yıldan beri yaşayan bir madde vardır ki bu, 1340 yılı bütçe kanununun 7. maddesidir. İnce, bunu geçici olarak korumaktaki yararı sormaktadır. İsteği, kanunu *“anlaşılmaz bir muamma”* halinden çıkarmak ve ayrı bir kanun yapmaktır. *“Fakat Bütçe encümeni arkadaşlarım, her zaman yaptığım bu ricayı bir türlü isaf etmediler:”* diyen Refik İnce’yi, Bütçe Encümeni Başkanı Mustafa Şeref Özkan *“Mazbatayı okumadınız galiba”* diyerek yanıtlamıştır. Refik ince mazbatayı okumuştur ve işlerin bir an önce halledilmesi konusunda Bütçe encümeninden ve Hükûmetten ricada bulunmayı ayrı bir görev saymıştır.

Emin SAZAK (Eskişehir) : Emin Sazak için bütçe rakamlarını eleştirmek *“biraz güç”* olacaktır.

Zira, bütçede 30 milyon artı varken, arkadaşlarınca muvazene vergisi alınması isteği, sanki ortada bir *“muvazenesizlik var”*mış gibi bir görüntü yaratmaktadır. Ona göre, maaşlılar ile üreticiler arasında, vergi veren arasında ne zaman bir denge sağlanırsa, o zaman dengesizlik ortadan kalkacaktır. Dengesizliği, maaşlıların barem ve emeklilik kanunlarını yaparken başlattıklarını, dünyanın şimdi görünen durumu alabileceğini de tahmin edememiş olduklarını belirten Emin Sazak, muvazene vergisinin kalkması taraftarı değildir. Çünkü üretici ile maaşlılar arasındaki denge henüz sağlanamamıştır. Sazak, maliye vekaletinden hangi vergilerin *“daha çok sıkıcı, ezici ve zararlı olduğu, halkı müteessir ettiği”*, *“maliye cephesinden de bilinerek”* kendilerine getirilirse hem *“bu sevimli muvazene”* bırakılmamış olacağını, hem de milletin kendilerinden beklediği *“sıkıcı şekillerin”* ortadan kalkacağını belirtir.

Klering’in kalkacağı söylentilerine karşılık Sazak *“kontenjan şekli”* hafifletilerek iyi yöntemler bulunacağı kanısındadır. Değişim (mübadele) yöntemi Türkiye’ye uymamaktadır. Çünkü sanayie *“bizden 300 sene evvel başlamış milletlere karşı, gümrük kapılarını açarak buyurun dersek, 48 saat zarfında fabrika bacaları sönmeye”* başlayacaktır. *“Bu bizim için bir yaşamak zaruretidir.”* Bu yalnızca Hükûmete vergi sağlamak için değildir. Yaşam kaynağı, geleceği sağlama kaynağıdır. Ülkede fabrikalar kurulmalı, gelişmeli ancak bu, fiyat yükselmesine neden olmamalıdır. Bu konuda, korumayı da pek yerinde bulmamaktadır. *“Bütün çimento müesseseleri eskidir, faizleri ucuzdur, pişmiş adamlardır. Sermayeleri geniştir. Milletin kesesinden alarak bunları himaye etme(k)”* yerinde değildir. Bunların % 100, % 300 kârından bu ülkeyi kurtarmak gerekir der.

Emin Sazak’ın Millî Müdafaa Vekâletinden de bir ricası vardır. Ona göre, satın almalarda *“komisyonlar pek fahiş”* tir. Satın almalarda aracıyı ilk kez ortadan kaldıracak *“Müdafaai Milliyedir.”* Zira 50 milyonluk alımda 15-20 milyon gitmektedir. Sazak, ayrıca *“bugün evlere verilen askerleri görüyorum, altı ay talim yapıyorlar, aklım ermediği halde, kendim askerlikten anlamadığım halde diyeceğim ki bu askerler için 6 ay talim kâfi değildir. Bunu söylemekle ben bir vebalden kurtuluyorum”* diyerek, anlamadığı bir yön varsa inceliklerinin kendisine anlatılmasını da istemiştir. Sazak’ın bu isteğini General Kâzım Sevüktekin (Diyarbakır) *“onlar gayri müsellâhtır”* diye karşılamıştır.

Emin Sazak, *“bir muamma gibi görünen”* köylüyü okutma konusunda Maarif Vekilinin çalışmalarını ümit verici bulmakta ve iyi sonuçlara ulaşılacağını ummaktadır. Köylüyü okutmak olanaklı olacaktır. Köylü öküzün çatılmasını, tohumun fenni şekilde ekilmesini ve saireyi az zamanda öğrenecektir diyerek Maarif Vekiline teşekkür eder.

Ziraat işlerine gelince; Sazak, Cumhuriyet devrinin ziraat bütçesinde bu yılki kadar rakam görmemiştir. Önceki yıllarda ele geçen paralar bölüştürülür, sonunda ziraat işlerinin hepsi *"kör topal"* kalırdı. Bir çiftçi çocuğu olarak, bu ülkenin evladının *"doktor, tayyareci, mühendis, müteahhid"* olabildiğini ama ziraatçı olmadığını düşündüğünü belirten Sazak, *"neden bunlarda bu kabiliyet olmasın?"* diye sormaktadır.

Orman Kanununu da eleştiren Sazak, ormanların korunması için keçilerin yasaklanmasını doğru bulmamaktadır. Zira halk öteden beri keçinin sütü ile geçinmekte, yağını almakta, gıdasını sağlamakta ve tiftiğini satarak pek çok gereksinimini karşılamakta sonunda vergisini ödemektedir. *"Ormanlarımızı muhafaza edeceğiz diye, dedelerimizin kabahatini, vazifemizi yapacağız diye, birden bu nesle yükletmek ve memleketin bir çok yerinde barınabilen ve çok lâzım olan keçiyi derhal mahva teşebbüs etmek doğru değildir."* Zaten bu ülkenin % 60'ında, kanunla kaldırılmak istenen keçiden başka bir hayvan da barınamaz. Yapılması gereken, gerçek ormanları koruma ruhunun halka aşılmasıdır. Yoksa çalılık ve çırpılık yerleri orman sayarak, halkın dörtte üçünün geçindiği yerleri orman saymak, kanundan beklenen yarar yerine zarar getirecektir der.

Emin Sazak, Kombinalar konusuna aklının ermediğini söyleyince gülüşmeler olur. Bunun üzerine kombina tarifini, artçısının (saik) ne olduğunu, nerede başlayıp bittiğini aklının almadığını belirten Sazak bu, tamamiyle köylü işidir ve bilgisi dahilinde olduğu halde akli almamıştır. Zira köylüyü kalkındırma amacı çok yüksektir. Hükûmetin şiarına bundan başkası da yakışmamaktadır. Bu amaç uğrunda 15-16 saat çalışan Hükûmetin bütün çalışması, bütün didinmesi ülkenin, milletin refahı içindir. Ancak bu yüksek anlayışı tutarken, bu yola gidilirken aykırı yollara sapılmamasını ister. Zira Sazak, köprüler ödeneğinde beş yüz bin liralık bir eksik görmüştür. Oysa ona köprü kadar Türk'ü anlatan bir şey yoktur. Bu konularda çok dikkatli olunmalıdır.

Eskişehir'de tohum ıslah istasyonlarında baytarların, gençlerin, çalışmaları Sazak'ın göğsünü kabartmış ve bu işten de mutlaka yüz akı ile çıkılacağı izlenimini almıştır. Bu konuda geç kalınmış olsa da kısa zamanda telafi edileceğini belirtir. Emin Sazak, gelecek yıl için kazanç ve ağnam gibi vergilerde bir indirim yapılmasını dileyerek sözlerine son vermiştir. Bu eleştiriler üzerine söz alan Maliye Vekili şunları söylemiştir:

Maliye Vekili Fuat AĞRALI (Elaziz): *Hüsnü Kitapçı arkadaşım, umumî mahiyette temas ettiği noktalardan biri, hususî bütçe mahiyetinde olarak, muhatariyeti idariyeyi, şahsiyeti hükmiyeyi haiz olan müesseselerin bütçelerinin Yük-*

sek Meclisten geçmemesinin doğru olmadığı, binaenaleyh bunların şimdi olduğu gibi Meclisin üç encümeni birleştirmek suretile heyeti umumiye halinde bütçelerinin kabulü şeklini değiştirerek diğer bütçeler gibi Yüksek Heyetin tasvibine arz olunması keyfiyetidir.

Bu meselenin esası İktisad Vekâletine aid ise de maliye esaslarına da temas etmek itibarile arzı cevab etmek istiyorum. Bu şeklin daha mütekâmil bir hale ifrağı için İktisad Vekâleti ile Maliye Vekâleti müştereken tetkikatta bulunmaktadır. Yapılacak tetkikat neticesinde bulacağımız en mütekâmil şekil Meclisi Aliye arz olunacaktır. Bu maruzatımla bu günkü şekil üzerinde ısrar etmek fikrinde olmadığımızı tebarüz ettirmek istedim.

Muvazene vergisi üzerinde gerek Hüsnü Kitabcı ve gerekse diğer arkadaşlar tevakkuf ettiler. Deminki maruzatım arasında da arzettiğim veçhile vergilerden ağır görülenlerin imkân buldukça nisbetlerinin tahfifine gitmek programımızın esasıdır. Muvazene vergisinin tahfifine gidemediğimizin sebebi, Yüksek Heyetin malûmu olduğu veçhile, bütün memleketler ve bütün cihan silahlanmağa doğru gitmektedir. Memleketimizin hakkı bakasına taallûk eden müdafaa hizmetleri, sanayileşme hareketimiz, imar programlarımızı noksan bırakamazdık. Bu itibarladır ki muvazene vergisinin tahfifine bu sene gidemedik. Hükûmet bunu düşünmemiş değildir; Fakat imkân bulunmamıştır. Bir taraftan demin arzettiğim gibi ordumuzun takviyesine aid olan tahsisatı vermekte olduğumuz gibi diğer taraftan da köylümüzün kalkınması iktisadî yattaki yükselmeyi istilzam edecek tahsisatın verilmesi ve aynı zamanda yine hayat ucuzluğunu istilzam edecek vergi tahfifleri yapmakla bu sene iktifa etmek zaruretindeyiz. Önümüzdeki sene vüsat hâsıl olduğu takdirde üzerinde tahfife başlamak istediğimiz vergiler meyanında muvazene vergisi de vardır.

Berç Türker arkadaşım, bir taraftan fazla masraf edilmesin ihtiyat para saklayalım, çünkü dünyanın vaziyeti pek de pembe renk değildir, diyorlar. Bu suali irad etmekle beraber kendi kendilerine cevabını da veriyorlar. Hakikaten bir vatanperverane his ile söylediği bu sözleri alkışlarım. Aynı zamanda memleketin silahlanmasına büyük ehemmiyet verilmesi vaziyeti umumiye itibarile lâzımdır. Aynı zamanda sanayileşme işleri için büyük tahsisat sarfına da mecburuz. Binaenaleyh kendilerinin itiraf ettikleri ve Heyeti celileye arzettiğim veçhile fazla görülen masraflara memleketin müdafaa, sanayileşmesi, köylümüzün kalkınması ve diğer hayatî olan hususata tahsis edilmiştir. Bu sebeblerle fazla paramızın saklanması mümkün olmadığı gibi faideli de değildir.

Berç Türker, İstanbul, İzmir'deki emlâk fiatlarının düşmekte olması itibarile Maliye Vekâleti, Emlâk Bankası ve emniyet sandığı nezdinde teşebbüsatta bulunacaktı, ne yapılmıştır diye sual ettiler. Emlâk Bankasile temas ettik. Borçların uzun vadelere bağlanması ve merhun olan malların satılmasından mümkün olduğu kadar ihtiraz edilmesi hususunda lâzım gelen kararları aldık. Yani bu müesseseleri bu yolda harekete teşvik ettik onlar da kabul ettiler. Kezalik hazine-den müdevver emlâk satışlarının uzun vadelere bağlanması için nizamnamede icabeden tadilâtı yapmak üzere Emlâk Bankası heyeti umumiyeyi içtimaa davet etmiştir. Bunları da gazetelerde görmüş, okumuşsunuzdur. Bu hususta lâzım gelen teşebbüsatta bulunulmuştur.

Refik İnce arkadaşım muvazene vergisine temas etmişlerdi. Buna demin arzı cevap etmiş oldum. Temas buyurduğu mevzular içerisinde gayri mübadiller meselesi de vardır. Gayri mübadiller muahedelerin, kanunların derpiş ettiği tavizleri yine gayri mübadillerin arzu ettikleri esaslar dairesinde tasfiyeye çalıştık. Bu işlerin henüz tasfiye ve intaç edilmediğini görmekteyiz. Bunun üzerinde tetkikat yaptırarak. Radikal bir şekilde katî bir neticeye isal edecek hal esaslarını yakında Yüksek Meclîse arzedeceğimi ümid ediyorum,

Yugoslavya'da mal terketmiş olanların malları mukabilinde almış olduğumuz paralar tamamen bankada muhafaza altında bulundurulmaktadır. Bunları sui istimalde meydan vermeyecek bir surette tevzi esaslarını tesbit etmek üzere muhtelif daireler mümessillerinden müteşekkil bir komisyon vücade getirilmiştir. 6 bin kûsur olduğu söylenen dosyalar tetkik edilmektedir. Ve tevziat için en basit bir şekli hal bulunması için Hariciye ile sıkı temas halindeyiz. Bunun da mümkün olduğu kadar tesrii için takibatta bulunacağız.

Emin Sazak arkadaşımız. Maliye vekâleti vergilerin yalnız şekli üzerinde alâkadar olmuş biraz da mabetlerini tahfif etsin diyorlar. Demin bütçenin heyeti umumiyesi hakkında maruzatta bulunurken arzetmiş olduğum veçhile bir taraftan vergilerin cibayet ve tahakkuku usullerinde sadelik ve kolaylıkla temini için tadilât ve ıslâhat yapmakla, diğer taraftan imkân bulmak şartile tahfif etmeğe devam edeceğimizi arzetmiştim. Bunun fîli misalini görmekteyiz, şeker, çimento, hayvanlar vergilerinin ve tuz resminin tenzilâtı bu cümledendir. Bu sene içinde Heyeti Celileye getireceğimiz tahfifler meyanında sanayide en ziyade şikâyeti mucib olan elektrik vergisinin tenzili vardır. Aynı zamanda petrol, benzin ve müş-takkatı üzerindeki verginin tahfifide vardır. Hayvanlar vergisinin ezici olduğu şeklinde tavsifine mahal olmamakla beraber onun da imkânlarla tahfifi programımız içindedir.

Hüsnü Kitapçı arkadaşımız kazanç vergisi nisbetlerinin tahfifinden bahsettiler. Demin vaki olan maruzatım sırasında arzettiğim gibi, kazanç vergisinin esaslı surette ıslâhını derpiş eden lâyiha hazırlanmıştır. Ancak bu büyük lâyiha'nın çıkmasına intizar etmeksizin kazancı az olan mükellefler üzerinde ağır görülen ve kezalik şikâyeti mucib olan kısımların tahfifi işinin sürüncemede kalmaması için tadilen ayrıca küçük bir lâyiha takdim ettik. Zannedirim ki, bununla kendi maksadları da hâsıl olmuştur,

Fevkalâde bütçe, adi bütçeye merbut olsun, demişlerdi. Şurasını arz edeyim ki, fevkalâde bütçe yapmıyoruz. Âdi bütçenin yanında bir de fevkalâde bütçemiz yoktur. Böyle yanlış bir telâkkiye gidilmesin. Fevkalâde bütçe merasimi büsbütün başkadır. Bilmünasebe arzettiğim veçhile, Yüksek heyetten aldığımız müsaadeye göre Hazinesin normal membalarının haricinde elde etmiş olduğu kredilerden istifade etmek suretile bu yolda adi bütçeye girmeyen hizmetlere tahsis edilmek üzere ayrılmış paralar vardır ki bu kredilerin itfası için Düyunu umumiye bütçesine altı milyon lira koymuş bulunuyoruz. Bu, krediler fevkalâde bütçe olmadığından bütçeye rabtını hiç bir vakit düşünmedik. Ve doğru değildir. Fevkalâde tahsisat lâyihası şeklinde olan bu lâyiha da bu günkü ruznamededir, arkadaşlara tevzi edilmiş bulunmaktadır.

Hariçten şeker idhaline devam edilmek doğru değildir, dediler. Şurasını arz edeyim ki, bu gün mevcut olan fabrikalarımız 65.000 ton üzerinde çalışmaktadır. Bunların azamî randımanı 75.000 tondur. Halbuki şükranla arz edeyim ki, bu günkü istihlâkimiz 85.000 tona çıkmaktadır. Bütün ihtiyacımızı dahilde tatmin için yeni bir fabrika yapmak mecburiyetindeyiz. Binaenaleyh şeker idhali varidat temini için değil, ihtiyacı karşılamak içindir. Hakiki ihtiyacın; mevcut fabrikaların istihsalinin istihlâke kifayet edecek randımanı veremeyecek halde bulunmalarından dolayıdır.

Başka noktalar hakkında ne emir buyurulursa arzı cevab edeyim.

General Kâzım SEVÜKTEKİN (Diyarbakir) : *Bir sual soracağım. Çok miktara balığ olamayacağını tahmin ettiğim; miktarı, beyan buyurdıkları büyük işlere yaramayacak kadar az olan eski kanunla tekaüd edilen vatandaşların muvazene vergisinden istisnası acaba düşünülemez mi?*

Maliye Vekili Fuat AĞRALI (Elâziz) : *Muvazene vergisinin arzettiğim gibi mahiyeti muvakkattir ve bunun yine arzettiğim gibi bütün vatandaşlar üzerinden tahfifi derpiş edilmektedir. Buna rağmen adeta bu vergi devam edecekmiş gibi herhangi bir istisna yapılması bilmem ki Heyeti âliyenizce tensib buyurulur mu?¹*

Bütçe Encümeni Reisi Mustafa Şeref ÖZKAN (Burdur) : Özkan, bütçe üzerinde bir açıklama yapmak için kürsüye gelmemiştir. Çünkü, bir ülkenin devlet hayatını gösteren “*en pürüzsüz, en kati ve en resmi*” belgeleri bütçelerdir. Bu belge Cumhuriyet hayatımızın başından beri bu milletin idare sorumluluğunu üzerine almış olan Cumhuriyet Halk Partisi’nin ne dereceye kadar başarı ile iş gördüğünü sürekli olarak göstermiştir. Özellikle 1937 bütçesi düşmanlar için bile, ülke idaresinin nasıl geliştiğini en düzgün şekilde gösterecek bir belgedir. Özkan, Refik İnce’nin çok hassas davranarak, bütçe mazbatalarını, diğer kanun ve mazbataları okuduğu halde muvazenei umumiyeğe bağlı H Cetveli konusundaki bölümü okumamış olduğunu görmüş ve onun bu konudaki endişelerini gidermek için söz almıştır.

Hükümet, bu yıl verdiği muvazenei umumiye kanununda H Cetvelini çıkarmış, 26 kanun olmak üzere ayrı ayrı kanunlar halinde Meclise sunmuştur. Bütçe Encümeni de bu zorunluluğu takdir ederek H cetvelini çıkarmak ve bu kanunları sonuçlandırmak istemiştir. Yalnız bu 26 kanunun gelir ve harcamaya ilişkin hükümlerini içeren ve bu hükümlerin öndeki tatil devresine kadar tamamen sonuçlandırlamaması ihtimali bulunduğundan, H cetveline bunları almakla birlikte 26 maddede gündemine almış ve Meclise göndermiştir. Eğer Encümen H Cetvelini bütçeye eklememiş olsaydı, bunların taşıdığı hükümler Hazirandan itibaren uygulanacak bütçede işleyeceği için hükümsüz duruma düşecekti. Hem o hükümlerin 1937 yılında uygulanmasını sağlamak için onları H cetveli olarak eklemiştir, hem de Refik İnce’nin isteklerini yerine getirmiş olmak için onları kanun halinde Meclise sunacaktır. Bunlar arasında öyleleri vardır ki sadece Bütçe Encümeninin incelemesi ile kalmayacaktır. Kanunlar diğer encümenleri de ilgilendirmektedir. Bu nedenle gecikmesi olasılığını düşünerek Refik İnce’nin isteklerini yerine getirmiş olmakla birlikte, bu yıl için, geçen yılki yöntemin uygulanması zorunlu görülmüştür der. Berç Türker, raportör yöntemine niçin uyulmadığını sormuşlardı. Bütçe Encümeni geleneğinde, her vekâlet bütçesini incelerken raportörler tayin eder ve inceleme yaptırır. Bu yıl bazı nedenlerle raportör tayini yönteminden vazgeçilmiştir. Ancak, gelecek yıllarda bu yöneme devam edilecektir.

BAŞKAN : Başka düşünceler olup olmadığını soran başkan, söz isteyen olmaması üzerine Maddelere geçilmesini oya sunmuş ve maddelere geçilmesi kabul edilmiştir.

3.3. Kesinleşen Bütçe

3.3.1. A Cetveli :

Bütçenin kurumlara göre dağılımı şöyledir:

Büyük Millet Meclisi	3.627.064
Riyâseticumhur	404.960
Divanı Muhasebat	602.034
Başvekâlet	1.302.165
Şûrayi Devlet	236.914
İstatistik Umum Müdürlüğü	317.591
Diyanet İşleri Reisliği	608.241
Maliye Vekâleti	20.251.749
Duyûnu Umumiye	49.149.275
Tapu ve Kadastro Umum Müdürlüğü	1.370.222
Gümrük ve İnhisarlar Vekâleti	5.643.976
Dahiliye Vekâleti	4.856.198
Matbuat Umum Müdürlüğü	186.009
Emniyet İşleri Umum Müdürlüğü	5.666.967
Jandarma Umum Kumandanlığı	10.210.300
Hariciye Vekâleti	3.305.925
Sıhhat ve İçtimâî Muavenat Vekâleti	6.498.737
Adliye Vekâleti	9.246.603
Maarif Vekâleti	12.222.371
Nafia Vekâleti	15.780.108
İktisad Vekâleti	5.668.316
Ziraat Vekâleti	6.112.962
Milli Müdafaa Vekâleti (Kara)	49.294.880
Milli Müdafaa Vekâleti (Hava)	7.842.493
Milli Müdafaa Vekâleti (Deniz)	6.283.826
Askerî Fabrikalar Umum Müdürlüğü	3.065.293
Harita Umum Müdürlüğü	745.512
Devlet Meteoroloji İşleri Umum Müdürlüğü	<u>517.085</u>
Umumî Yekûn :	231.017.776

3.3.2. B Cetveli

<u>Varıdatın nevi</u>	<u>Lira</u>
-----------------------	-------------

Birinci Kısım - İrat ve servet vergileri

Hayvanlar vergisi	15.500.000
Kazanç vergisi	20.275.000
Veraset ve intikal vergisi	400.000
Madenler rüsumu	<u>650.000</u>
Birinci Kısım yekûnu:	36.825.000

İkinci Kısım - İstihlâk ve muamele vergileri

Gümrük vergileri	46.850.000
Muamele vergisi	22.640.000
Dahilî istihlâk vergisi	18.822.000
Oyun âletleri resmi	30.000
Kara ve deniz avları	375.000
Nakliyat vergisi	850.000
Sefineler resmi	150.000
Damga resmi	6.415.000
Tapu harç ve kaydiyeler	1.000.000
Mahkeme harçları	1.530.000
Pasaport ve kançılarya	820.000
Noter harçları	521.000
Diğer harçlar	135.000
Hayvan sağlık zabıtası resmi	<u>100.000</u>
İkinci Kısım yekûnu:	100.238.000

Üçüncü Kısım - İnhisarlar safi hasılatı

Tütün,tuz, ispiro ve ispirotlu içkiler, revolver, fişenk ve mevad-ı infilâkiye	33.000.000
Tütün ve müskirattan alınacak müdafaa vergisi hasılatı	3.700.000
Kibrit ve çıkmak	1.229.000
Oyun kağıdı	<u>30.000</u>
Üçüncü Kısım yekûnu:	37.959.000

Dördüncü Kısım - Devlete ait emval ve emlâk hasılatı

Devlet ormanları	
İşletilen emlâk hasılatı	241.000
Emval ve emlâk satış hasılatı	<u>1.140.000</u>
Dördüncü Kısım yekûnu:	1.381.000

Beşinci Kısım - Devletçe idare edilen müesseseler

Devlet demiryolları	-----
Posta telgraf ve telefon	-----
Darphane hasılatı	10.000
Resmî matbaalar hasılatı	25.000
Umumî mektepler hasılatı	15.000
Diğer müesseseler hasılatı	100.000
Kılavuzluk ve römorkörcülük hasılatı	191.000
Konya ovası sulama idaresi hasılatı	<u>60.000</u>
Beşinci Kısım yekûnu:	401.000

Altıncı Kısım

İmtiyazlı demiryollarından alınan	-----
Fener hasılatından alınan	650.000
Mükerrer sigorta sandığından alınan	250.000
Mukavelenâmesi mucibince	
Musul petrollerinden alınan	<u>800.000</u>
Altıncı Kısım yekûnu:	1.700.000

Yedinci Kısım

Hazine muamelelerinden mütevellit varidat	1.770.000
Teyyare resmi	2.600.000
Askerlik mükellefiyeti	1.170.000
Kıymetli evrak	200.000
Muayyen masraflar karşılığı varidat	170.000
Eski alacaklar	72.000
Cezalar	1.450.000
İstanbul Üniversitesi hasılatı	75.000
Müteferrik hasılat	<u>2.600.000</u>
Yedinci Kısım yekûnu:	10.107.000

Sekizinci Kısım

İktisadî buhran vergisi	12.979.000
Muvazene vergisi	17.560.000
Hava kuvvetlerine yardım vergisi	4.870.000
Buğday koruma vergisi	<u>7.000.000</u>
Sekizinci Kısım yekûnu:	42.409.000

Nazım varidat

UMUMÎ YEKÛN :

231.020.000¹

4. 1938 BÜTÇESİ

4.1. Maliye Vekilinin Konuşması

Maliye Vekili Fuad AĞRALI (Elâzığ) : *Muhterem arkadaşlar, 1938 malî yılı bütçesi Büyük Meclisin kıymetli tedkikine arz edilmiş bulunuyor. Bu bütçe 250 milyon liraya yaklaşan umumî yekûnu ile Cumhuriyet devrinin en yüksek bütçesini teşkil ediyor.*

Şu noktayı derhal kayıd ve işaret etmeliyim ki, bir çok memleketlerin bütçe tevazününü temin için vergi nisbetlerini artırmaktan başka çare bulamadıkları şu sırada biz uzun senelerden beri teessüs etmiş ve Cumhuriyetin umdeleri arasına girmiş bulunan denk bütçe hayatını, halkımızın vergi mükellefiyetlerinde her sene mühim tahfifler yapmak yolunda cesaretle yürürken ve hiç bir vergi membaımızda zam yoluna gitmeksizin muhafaza ediyor ve her sene denk bütçe çerçevesi içinde umumî ve hayatî hizmetlere ayırdığımız tahsisat miktarını ehemmiyetli nisbette yükseltmiş bulunuyoruz

Sayın arkadaşlarım, her rakamı, üzerinde tevakkuf ettiğine şüphe etmediğim bu bütçenin ana hatlarının tahliline girişmeden evvel, hayatının son günlerini yaşayan 1937 bütçesine nazaran görülen 19 milyon liralık yüksekliği tesbit ve huzurunuzda arz ederken realitelere istinad etmiş bulunduğumuzu ifade ve izah etmek isterim. Varidat tahminlerimizde 10 ay zarfında yaptığımız tahsilat ile bir evvelki senenin son iki ayında yapılan tahsilat rakamlarını birleştirmek ve önümüzdeki sene için yapılan tahfifleri derpiş ve tenzil etmek sureti ile tahminlerimizin sağlam ve samimî olmasına dikkat etmiş bulunuyoruz. Gerek umumî hizmetlerin selâmetle ifasında gerek Hazine itibarının muhafaza ve ilâsında muvaffakiyet temin eden bu yolun müsbet neticelerini saymak sureti ile kıymetli vaktinizi almak istemem.

¹ TBMM ZC, V. Devre, C.18, S. Sayısı: 185, s. 44-48

Yalnız yekûnen bir sene evvelki bütçeye nazaran yüzde ona yakın bir fazlalıkla bağlanmış olan 1938 yılı bütçesinin bu ehemmiyetli yüksekliği, bir taraftan memleketin iktisadî hayatında görülen devamlı inkişafın diğer cihetten vergilerimizde ve malî esas ve mevzularımızda yapılmakta olan ıslahatın neticesi olduğunu ve her ikisinin doğrudan doğruya Yüksek Heyetinizin aldığı isabetli kararlar ve Büyük şefin çok kıymetli direktif ve irşadlarının mahsulü bulunduğunu tebarüz ettirmek benim için bir vazife teşkil eder.

Bütçe hakkındaki bu umumî maruzatımdan sonra müsaadenizle ana hatlarının tahliline gireceğim :

1938 malî yılı için Hükûmetçe teklif edilmiş olan bütçe lâyihasında; varidat ve masraf yekûnları 248 milyon 300 küsur bin lira olarak tesbit edilmiş idi.

Hakikî ve samimî bütçe muvazenesini, Devlet maliyesinin ana prensibi sayan Hükûmet, varidat tahminlerini bütçenin tanzimi sırasında elde bulunan 8 aylık kati tahsilat rakamlarına göre hesablamış ve umumî hizmetlere aid muhtelif ihtiyaçları bu suretle bulduğu muhammen varidat yekûnunun müsaadesi nisbetinde karşılayan bir masraf bütçesi hazırlamıştı. Hükûmetin takdim ettiği lâyiha üzerinde Bütçe encümeninin tedkikatı henüz tamamilen bitmeden evvel elimize içinde bulunduğumuz senenin 10 aylık tahsilat rakamları da geçmiş bulunuyordu. Bu son rakamlara göre Hükûmetin teklifiyle vaziyeti yeniden gözden geçiren encümen, varidat muhammenatını yine Hükûmetle tamamilen mutabık kalmak sureti ile 250.049.000 lira olarak tesbit etmiş ve bütçe muvazenesi zaruretile karşılanamayan ve kısmen sonradan çıkan ihtiyaçlara aid tekliflerimizi de tedkik ederek bunlardan lüzumlu gördüklerini nazarı itibare almak sureti ile masraf bütçesini 249.954.020 lira olarak bağlamağı muvafık görmüştür. Buna nazaran önümüzdeki seneye aid masraf bütçesinin umumî yekûnu 1937'den 18.934.000 lira fazladır. Muhtelif dairelerin bütçelerine ayrı ayrı yapılan zamların yekûnu ise 31,5 milyon lirayı mütecavizdir. Bu iki rakam arasındaki 12 milyon liralık fark fevkalâde membalardan temin edilecek karşılıklarla idaresi caiz ve mümkün olan şimendifer inşaatı ve Maden Tedkikatı ve taharriyatı gibi hizmetlerin bu membalardan elde edilecek varidatla karşılanması sureti ile adı bütçeden bu hizmetler için mevcut tahsisatın tenzili ve buna mukabil dünyanın silâhlanma yarışı muvacehesinde memleket müdafaasının istilzam ettiği müdafaa tahsisatının takviyesi için ihtiyar ve terviç edilen şekil ve zaruret icablarından doğmuştur. Şu noktayı da işaret etmeliyim ki; bu sene için ihtiyar olunan bu değişikliğin bütçelerimizin müstakbel inkişaflarından istifade edilerek kaldırılan ve Cumhuriyetin takib ettiği malî sisteme göre bu hizmetlere de ileriki senelerde yine adı bütçeden yer verilmesi düşüncelerimizin başındadır.

Arkadaşlar; millî müdafaamıza taallûk eden hizmetler üzerinde Yüksek Heyetinizin gösterdiği büyük hassasiyetle mütenasib olarak bu hususta daimî teyakkuza halinde bulunan Hükûmet, zammın yarısına yakın mikdarını 15.300.000 lirasını bu hizmetlere ayırmıştır.

Bunun 8,5 milyon lirası kara, hava, deniz ve askerî fabrikalar için hazırlanan ve kanunu ahiren kabul buyurulan 125,5 milyon liralık programın ilk seneye aid karşılığıdır. Bu mikdarın 1939'da 12,5 milyon liraya çıkarılması mukarrerdir. Silâh ve mühimmat ihtiyaçlarımızı mümkün olduğu kadar dahilinde temin için öteden beri sarf ettiğimiz gayreti bir kat daha kuvvetlendirmek üzere, askerî fabrikalar tahsisatına 125,5 milyonluk programda tefrik edilecek mikdarın haricinde olarak daimî imalât ihtiyacı için ayrıca 2.200.000 lira ilâve edilmiş ve bu suretle 3.065.000 liradan ibaret olan fabrikalar bütçesi yüzde 72 fazlasile 5.255.000 liraya çıkarılmıştır. Geriye kalan 4,5 milyon lira millî müdafaanın muhtelif ihtiyaçlarına karşılık tutulmuştur.

Maarif :

1938 malî yılı için Maarif bütçesine 2.440.000 lira zam yapılmıştır. Geçen yıl bütçe hakkında maruzatta bulunurken her sene muntazaman arttığından ve 1937'de beş sene evvelkinin iki mislini geçmiş olduğundan bahsettiğim bu bütçeye yapılan mütemadi ilâvelere rağmen, halkımızın maarife karşı gösterdiği emsalsiz heves ve rağbeti işaret etmek ve Cumhuriyetin bu feyizli neticesini göstererek bunu karşılamaktan büyük zevk duyduğumu huzurunuzda arz etmek isterim.

Bu netice her sahada feyzini gösteren Cumhuriyet devrinin cidden en çok iftihar edilecek büyük eserlerinden biridir, imparatorluk devrinde yetiştiği için ne Hükûmetten bu türlü alâka gören, ne de kendinde bu hevesi inkişaf ettirebilen eski nesil bunun değerini en iyi takdir edecek vaziyettedir.

Nafia, İktisad, Ziraat bütçesine 2 milyon, iktisada 861.000, Ziraate 1.030.000 lira zam yapılmıştır. Nafia bütçesindeki zammın 888.000 lirası doğrudan doğruya bu vekâlet ihtiyaçlarına, bakiyesi muhtelif vekâletlerin nafia bütçesinde toplanan inşaat ihtiyaçlarına ayrılmıştır

Ziraat :

Ziraat bütçesine yapılan 1 milyon liralık zam bilhassa geçen sene kabul buyurduğunuz kanun icabı olarak ziraat teşkilâtının takviyesine tahsis olunmuştur. Mamefih öteden beri karşılığı masraf tertiblerinden temin olunan kadrolar teşkilât kanununa alınmış olduğundan, o tertiplere konulmuş olan tahsisatın tamamen mücadele hizmetlerine ve diğer ziraat ihtiyaçlarına sarfi mümkün olabileceğine göre, yapılan zammın mühim bir kısmı hakikatte bu ihtiyaçlara tahsis edilmiş oluyor.

Nafia ve İktisad bütçelerinin umumî yekûnlarında 1937 senesine nazaran görülen eksiklik biraz evvel izah ettiğim gibi fevkalâde mahiyetteki bir kısım hizmetlerin adî bütçe haricinde bırakılmış olmasından dolayıdır. Hakikatte bu bütçelere yukarıda arz ettiğim miktarlarda zam yapılmıştır.

Emniyet ve jandarma :

Dahilî ve inzibat teşkilâtımızın muhtelif ihtiyaçları için Emniyet umum müdürlüğü ve jandarma bütçelerine 1.736.383 lira zam yapılmıştır. Bu suretle geçen sene Yüksek Meclisçe kabul buyurulan, Emniyet umum teşkilât kanununun süratle tatbikini temin edecek tahsisat 1938 bütçesinde azamî derecede nazari itibara alınmış bulunduğu gibi jandarma teşkilâtını tanzim ve takviye için Hükûmetin çizmiş olduğu beş senelik bir programın önümüzdeki seneye aid icabları da tamamen karşılanmıştır.

Sıhhat ve içtimâî muavenet :

Zammın 1 milyon lirası sıhhat ve içtimâî muavenet hizmetlerine tefrik edilmiştir. Vaktâ bu bütçenin 1937 ve 1938 umumî yekûnları arasındaki fark, 1.400.000 lira ise de bunun 400.000 lirası şimdiye kadar Hudud ve sahiller sıhhat umum müdürlüğü Mülhak bütçesinde iken bu sene umumî muvazeneye alman Merkez Hıfzısıhha müessesesiyle Hıfzısıhha mektebi masrafları karşılığıdır; 1937 senesinde esasen, umumî muvazeneden yardım şeklinde temin olunan bu masrafin Sıhhat ve içtimâî muavenet bütçesine konulması hakikî bir zam mahiyetinde değildir.

Maliye :

Maliye bütçesindeki 1.300 küsur bin liralık farkın 500.000 lirası posta ve telgraf ve telefon; 400.000 lirası Orman umum müdürlükleri mülhak bütçelerine yardım olarak 1937 bütçesinde mevcut tahsisata ilâvedir.

Gerisi umumî muvazeneye dahil dairelerin müsterek ihtiyaçlarına mahsus muhtelif tertiplere konulmuştur.

1938 bütçesindeki zammın 4 milyon lirası da, geçen senelerde alınmış ve önümüzdeki sene alınacak fevkalâde tahsisat karşılığını teşkil eden borçların ödenmesi için 1937'de Düyunu umumiye bütçesine konulan 6 milyon liraya eklenmiştir ki bu suretle mezkûr borçların ödenmesine 1938 senesinde 10 milyon lira tahsis edilmiş oluyor.

Şu noktaya bilhassa yüksek nazarlarınızı celbetmek isterim ki; Cumhuriyet Maliyesi gerek kısa, gerek uzun vadeli olarak temin ettiği ve edeceği kredileri münhasıran memleketin iktisadî inkişafında ve sanayi programının tatbiki ile fabrikaların kurulması madenlerimizin işletilmesi deniz ticaretimizin ilerlemesi gibi derhal sermayesini elde edeceği faideli hizmetler için kullanmakta ve bu borçların ödenmesinde büyük bir hassasiyet ve dikkat göstermektedir.

Bu faslın bu sene on milyon liraya çıkarılması bu sözlerimin katı ve filî delilini teşkil eder.

Önümüzdeki senenin inkişafından da yine büyük bir hisse ayırmak sureti ile bu fasıldaki tahsisatın arttırılması emelimizdir. Müfredatını bu suretle arz etmiş olduğum rakamlar haricinde kalan ve yekûnu 2 milyon liraya yaklaşan diğer zamlar da, muhtelif dairelerin müteferrik dairelerin müteferrik ihtiyaçlarına tahsis edilmiştir.

1938 malî yılı masraf bütçesine yapılmış olan zamların tahlili burada bitmiş oluyor.

Varidata aid izahata geçmeden evvel mahiyetleri itibarile adı bütçede yer almayan ve esasen iki seneden beri fevkalâde varidatla karşılanmakta olan hizmetlerden önümüzdeki sene programına dahil bulunanlar hakkında maruzatta bulunayım:

Bu hususta takdim etmiş olduğumuz kanun lâyihasile mevzubahs hizmetler için sarfına mezuniyetinizi istediğimiz tahsisat mikdarı 57.900.000 liradan ibarettir. Bunun 25 milyona yakın mikdarı demiryolları inşaat ihtiyacı içindir. Demiryollar inşaatı için 1938 malî yılında sarfı lâzım gelen mikdar 30 milyon liraya yakındır.

Bunun 4,5 milyon lirası Sivas - Erzurum istikrazile karşılanmaktadır. Bakiyesi de fevkalâde tahsisatla karşılanacaktır.

Memleketin içtimaî ve iktisadî vaziyeti bakımından olduğu kadar müdafaası bakımından da demiryolları inşaatına öteden beri verdiğimiz ehemmiyet Yüksek Heyetinizin malûmudur.

Bunun için çizilen programın tamamen tatbikına şimdiye kadar olduğu gibi aynı hızla devam edilecektir. Önümüzdeki sene içinde Şark vilâyetlerimizin mühim bir merkezi olan Erzincan'a varmış olacağız

İstediğimiz fevkalâde tahsisatın 21.220.000 lirası da Millî Müdafaa hizmetlerine karşılıktı. Bu sahadaki ihtiyaçlarımıza, gerek adi bütçede gerek fevkalâde program da bütün diğer ihtiyaçlara tercihan yer ayırmakta olduğumuzu bu rakam dahi ifade eder.Fevkalâde tahsisatın 2.300.000 lirası bütçe haricinde bırakılan Maden tedkik ve arama enstitüsü ile elektrik işleri etüd dairesi ihtiyaçlarına, 2 milyon lirası muhacir iskân masraflarına, 1 milyon 200 bin Ankara Tıp Fakültesi inşaat ve tesisatına, 1 milyon lirası İstanbul-Edirne inşasına, 1 milyon lirası Havayolları Devlet işletme idaresi ihtiyaçlarına bakiye 4 milyon lira kadarı muhtelif inşaat ve imar hizmetleriyle müteferrik iktisadî, ziraî işlere tahsis edilmiştir.

Su işleri :

Cumhuriyetin iş programında yer alan büyük mevzularımızdan biri de su işleridir.

Evvelce hususî kanunlarla verilen salâhiyet dahilinde ihalesi yapılmış olan küçük Menderes havzası bu sene tamamilen bitmiş. Cellâd bataklığı kurutulmuş bulunacaktır. Nilüfer nehrinin Bursa ovasında yaptığı tahribatın önüne geçilmesi ve Terme bataklığının kurutulması işi de bu sene ikmal edilmiş olacaktır.

3031 numaralı kanunla verilen salâhiyete istinaden Adana, Iğdır, Tarsus, Mersin, Kermasti, Menemen mıntıkalarındaki su işleri kısmen ihale edilmiştir. Bir kısmının da projeleri hazırlanmıştır.

Yüksek Meclisin üzerinde ehemmiyetle durduğu bu büyük işin istilzam ettiği karşılıkların, bütçelerde derpiş edilmek sureti ile tahakkuk ettirilmesi uzun senelere mütevakkıf olduğunu hesablayan Hükûmet, memleket istihsalâtının artmasında büyük bir âmil ve kuvvet olacak olan su işlerinin finansmanının Ziraat bankasına devrini daha faydalı görmüş ve umumî bütçeden her sene iki buçuk milyon liraya yakın sermaye ile takviye edilmekte bulunan bu kıymetli müessesemizin geçen sene kabul buyurduğunuz kanunla iştigal mevzuuna giren bu işlerin daha süratle başarılmaları istihdaf olunmuştur.

Bunun için icab eden kanunî salâhiyet encümenlerde tedkik edilmektedir.

Sümer Bank :

Sanayileşme faaliyetimiz; programı dahilinde ilerlemektedir. Çimento, porcelen ve kimya sanayiine aid müteaddid fabrikaların tesisine önümüzdeki sene başlanacağı gibi demir sanayii inşaatı meyanındaki yüksek fırınlardan biri de işlemeğe başlamış olacaktır.

Bu malî sene zarfında Sümer bankın sanayileşme sahasında sarfına muhtaç olduğu paralar bu müessesenin haiz olduğu kredilerle temin olunacaktır.

Eti Bank

Maden işleri :

Eti Bank tarafından işletilen Zonguldak kömür madeninin 1937 deki istihsal miktarı 400 bin tondan ibaret iken istihsalâtın tezyidi için alınan tedbirler sayesinde 1938 malî yılında istihsal edilecek ilave kömür miktarı 600 bin tonu bulacaktır. Bu miktar ve program dahilinde her sene artmak sureti ile 1941 senesinde 1.100.000 tonu bulmuş olacaktır.

Ergani bakır madeni önümüzdeki kânunusaniden itibaren başlayacaktır. Senelik kapasitesi 7.500 - 8.000 ton olan bu madenden 1938 malî yılı içinde 3.000 ton elde edeceğimizi tahmin ediyoruz.

Divrik demir madeni işlemeğe başlamıştır. Önümüzdeki malî yılı içinde 100 bin ton maden cevheri istihsal edebileceğiz. Elyevm hali faaliyette bulunan krom madeninin 50 bin tondan ibaret olan istihsalinin indelihtiyaç 100 bin tona çıkarılması için lâzım gelen tesisat şimdiden tamamen ikmal edilmiştir. Senelik kapasitesi Ergani gibi 7.500 - 8.000 ton olan Murgul bakır madeni ile Bulgardağı, Keban altın ve kurşun madenleri için icab eden tesisata da önümüzdeki sene başlanacak ve bunlar dahi programlarına göre işletilecektir.

Halkımız için yeni bir iş sahası ve aynı zamanda döviz bakımından yeni bir memba teşkil etmekte olan maden işlerinin çizilen mesai programının tahakkuku için önümüzdeki senede ihtiyarı lâzım gelen bütün sarfiyat, Eti Bankın mevcut kredilerinden temin edilmiş bulunacaktır.

Deniz Bank :

Deniz ticaret filomuz için hususî kanunla verilmiş olan salâhiyet istimal edilmiş ve sipariş olunan vapurlardan biri bu ay içinde getirilmiş olduğu gibi, bir kısmı da önümüzdeki senede teslim edilmiş bulunacaktır. Milli bankalarımız tarafından teşkil edilen Sesyete şileb faaliyete geçmiş ve şimdiden 3 şileb mubayaa etmiş bulunmaktadır gerek haricî ticaretimiz, gerek döviz sarfiyatı tasarrufu bakımından memlekette bu sosyetenin temin edeceği faydalar çok ehemmiyetlidir.

Yukarıda arz ettiğim kanun ile sarfına mezuniyet verilen 10 milyon liradan şimdiye kadar Hazinece temin edilen 6 milyon liranın üst tarafı Deniz bank müessesesince kendi kredilerinden temin edilmiş bulunacaktır. Deniz bank mevzuuna giren işlere temas etmiş iken, önümüzdeki malî yıl içinde İstanbul'da azamî beşer bin tonluk ve defaten 12 bin tona kadar gemi inşa edebilecek kapasiteyi haiz yeni bir tersane kurulmağa başlanması mukarrer bulunduğunu da arz eylerim.

Hava yolları :

Hava yolları Devlet işletme idaresine normal hizmetler için adi bütçeden 450.000 lira yardım edilmiş, fevkalâde tahsisattan da bir milyon lira tefrik olunmuştur. Mevcud hatlara ilâveten önümüzdeki malî yıl içinde Ankara -İzmir ve Ankara - Adana hatları açılacak Ankara-Diyarbakır hattı için istihzaratta bulunacak ve bu servisler için icab eden vesait de mubayaa edilmiş olacaktır.

İki seneden beri bütçe haricinde fevkalâde menabiden teminin edilen karşılıklarla idare olunur .izmetlere aid maruzatım bundan ibarettir.

Bütçenin masraf kısmını alâkadar eden maruzatıma Büyük Meclise takdim edilmiş olan 1936 malî yılı hesabı katisile bir sene evvelki hesabı kati arasında bir mukayese yaparak nihayet vereceğim.

1935 senesinde bütçeden ve fevkalâde mebalardan 231,4 milyon lira tahsil ve 271,1 milyon lira tediye edilmiştir ki aradaki fark 14,3 milyon liradan ibarettir. Bundan, sene sonunda bütçe emanetine alınmak sureti ile ertesi seneye borç olarak devredilen 6,6 milyon lira indirilirse hesap devresi 7,7 milyon liralık bir fazla ile kapanmış demektir.

1936 senesinde ise yine bütçeden ve fevkalâde menbalarda 271 milyon lira tahsilat yapılmış ve bunlara mukabil 240 milyon lira tediye olunmuştur ki; aradaki fark 31 milyon liradan ibarettir. Bundan sene sonunda bütçe emanetine alınmış olan 20,2 milyon lira tenzil edilirse, hesap devresinin bir sene evvelki 7,7 milyon liraya mukabil 10,8 liralık bir fazla ile kapandığı görülür.

Bu rakamlar Yüksek Meclisin her işte olduğu gibi daima isabet ve hassasiyetle verdiği kararlara istinad eden bütçe vaziyetimizde tahmin ile tatbikatın ne kadar birbirine yakın olduğunu ve aradaki ufak farkın da bütçe muvazenesini kuvvetlendirecek mahiyette ve tahsilat fazlası şeklinde bulunduğunu göstermek itibarile Cumhuriyetin bu eser ve neticesi üzerinde iftiharla durulmağa değer.

Varidat bütçesi :

1938 malî yılında normal membalardan elde edileceğini tahmin ettiğimiz varidat mikdarı 250.049.000 liradır. Bu mikdar 1937 malî yılı bütçe muhammenatına nazaran 19.029.000 lira fazladır.

İçinde bulunduğumuz senenin on aylık hakikî tahsilat rakamlarına istinad eden tahminimizde hayvanlar ve muvazene vergilerindeki tenzilâtın gelecek sene varidatında yapacağı tesir dahi nazarı itibare alınmış olmasına göre, hakikî fazlalık 25.629.000 liradan ibarettir.

Görülüyor, bütçe muhammenatına nazaran 1936 malî yılı tahsilatında görülen fazlalık aynı seyrile 1937 malî yılında da devam etmiş ve içinde bulunduğumuz senenin 11 aylık tahsilat yekûnu daha şimdiden senelik varidat muhammenatını 5.366.000 lira geçmiştir.

Tahsilattaki bu fazlalık belli başlı bütün vergilerimizde kendini göstermiş olmakla beraber bilhassa muamele vergisinde beş, gümrük resminde üç, istihlâk vergilerinde iki milyonu kazanç vergisinde bir buçuk, damga resminde bir milyonu mütecevizdir, iktisadî hayattaki inkişaf ile vergi sistemimizdeki ahengin ve vergi kanunlarında alınan ıslâh ve tensik tedbirlerinin semereli tesirlerine borçlu bulunduğumuz bu neticeyi huzurunuzda memnuniyetle kaydediyorum.

Vergilerimizi bir taraftan millî istihsali koruyacak, diğer taraftan da müstehlikleri tazyik etmeyecek şekilde ve ileri memleketlerin tatbik ettiği en iyi usulleri, millî bünyemizin icablarıyla telif ederek inkişaf ettirmek için icab eden ıslahatı dikkatle takib etmekteyiz.

Ulu Önderimizin yüksek direktiflerine uyarak, mühim bir vatandaş kitlesini alâkadar eden hayvanlar vergisi üzerinde evvelki sene olduğu gibi bu sene de mühim bir tahfif yaptık. Buna aid kanun lâyihası geçen ay bidayetlerinde yüksek heyetiniz tarafından kabul buyurulmuştu.

Bu sene elimizde bulunan yeni sene kayıd neticesine göre vergisi tenzil edilen sığır hayvanlarında 632.557, tiftikte 93.657 ve hiç bir tenzil yapılmayan koyunlarda 1.330.809 diğer hayvanlarda da 53.979 aded fazlalık kaydedilmiştir. Bütün hayvanlardaki fazlalık adedinin yekûnu 2.111.002'ye balığ olmaktadır.

Bu suretle yaptığımız tahfifin tevlid ettiği varidat noksanının üçte biri şimdiden telâfi edilmiş bulunmaktadır. Bir taraftan vergi tahfifinin yaptığı tesir, diğer taraftan yoklamanın yapılmasında gösterilen dikkat ve itina sayesinde elde edilen bu neticeler, hayvanlar vergisi üzerinde önümüzdeki senelerde de meşgul olmak ve bütçe muvazenesini bozmayacak imkânlar buldukça yeni tahfifler yapmak cesaretini bize vermektedir.

(Mamafih bu husustaki mesaimizin yalnız tahfif cihetine inhisar etmeyeceğini, bu vergiyi ziraî irad vergisi şekline koymak imkânlarını da araştırmaktan geri durmayacağımızı arzederim).

Atatürk'ün Yüksek direktiflerinde işaret buyurulan ve Hükûmet programında yer alan vergi ıslahatında, hizmet erbabının vergilerinde yapılacak teklifi bu sene muvazene vergisi üzerinde tatbik ediyoruz.

Tahfife bu vergiden başlamamızın, sebebi, muvazene vergisinin istisnaları en dar ve binaenaleyh şümülü en geniş bir vergi olması, çok büyük bir mükellef kitlesini alâkadar etmesidir. Bu vergide, bir taraftan nisbeti yüzde sekize indirmek diğer taraftan muafiyet haddini genişletmek sureti ile bir tahfif yapmış oluyoruz.

Bunun rakamla ifadesi 4.500.000 liraya yakındır. Yukarıda masraf bütçesine aid izahat vesilesile de arzettiğim gibi bütün umumî hizmetleri ve bilhassa Millî Müdafaa ve Nafia ihtiyaçlarını tamamen karşılamak için her sene bütçelere yapmaya mecbur olduğumuz zamlar göz önüne getirilirse ihtiyar edilen fedakârlığın ehemmiyeti daha ziyade göze çarpmış ve takdir edilmiş olur, sanırım. Bunlardan başka tıbbî ve ispençiyari müstahzarat üzerindeki istihlâk vergisi tamamen kaldırıldığı gibi kazanç vergisi ve damga resminde ağır görülen bazı nisbetlerin tahfifi hakkında Yüksek Meclise takdim olunan lâyihalarda encümenlerde tedkik olunmaktadır.

Vasıtasız vergilerimizin tahakkuk ve tahsil usullerine basitlik, itiraz ve temyiz usullerinde birlik temin etmek, tatbikatın verdiği tecrübelerden de istifade ederek bu vergilerin bakiyesi üzerinde icab eden ıslâhat ve tadilâtı ihtiva eylemek ve bir çok memleketlerde olduğu gibi, muhtelif zamanlarda müteaddid tadillere uğramış

olan vasıtasız vergi kanunlarımızı kodifiye etmek üzere hazırlamış olduğumuz Vasıtasız vergiler kanun lâyihası da Yüksek Meclise takdim edilmiş bulunmaktadır.

Bu lâyiha ile vasıtasız vergilerin tarh ve tahakkuk ve tahsil muamelelerine müteallik bütün hükümleri bir arada toplanmış ve her vergi kanununda ayrı müddetlere ve mercilere bağlanmış olan itiraz ve temyiz usulleri ve mercileri birleştirilmek suretiyle tatbikatta tam vahdet ve hem mükellefler hem kanunu tatbik edecek memurlar için büyük kolaylık temin edilmiş oluyor.

Varidat bütçesi hakkındaki maruzatıma nihayet vermezden evvel, yapılmakta olan arazi tahriri hakkında da, Yüksek Heyetinize izahat vermek isterim.

1936 yılı başında kabul buyrulan arazi tahrir kanunu mucibince yapılmakta olan bu tahrir işi için azamî itina ve ihtimam gösterilmiş ve yüksek arzuunuza tevfikân iki senede bitirilmesi için lâzım gelen bütün tedbirler alınmıştır.

Şehir, kasaba ve köy cüzütamlarına ayrılma suretiyle yazılan ve cüzütam üzerine tatbik mevkii geçirilen arazi tahririnde, bütün memleket için 40.471 cüzütam tesbit edilmiş ve bunlardan nisan nihayetine kadar 38.193 adedinin yazımı bitirilerek bu cüzütamlarda 20.243.315 parça arazi tesbit olunmuştur.

Geri kalan 2278 cüzütamın da bu ay sonuna kadar yazılacağı ve haziran 1938 başında bütün memlekette yazılmamış arazi kalmayacağını huzurunuzda memnuniyetle arz ederim.

Şimdiye kadar yazılan araziden bütün itirazları tedkikden geçerek konulan kıymetleri katılmış olan cüzütam adedi 14848'dir. Kalanların da 1938 yılı içinde itiraz tedkikleri biterek katılacağı ve 1939 yılından itibaren memleketin her tarafında arazi vergisinin yeni tahrire istinad edeceği muhakkaktır. 3.250.000 lira sarf ile temin edilmiş olan bu tahrir Cumhuriyet Hükûmetinin başardığı en mühim eserlerden biri olacaktır.

Evvelce 1275 (1859) senesinde başlanmış ve 50 seneye yakın bir zaman devam etmiş olan arazi tahririnin iki sene gibi çok kısa bir zamanda ve emsaline göre istiksar edilemeyecek bir masrafla başarılmış olduğunu söylemek vücuda getirilen eserin ehemmiyetini tebarüz ettirmeğe kâfidir.

Bu suretle, üzerinden bir kaç nesil geçmiş kimseler namına şimdiye kadar tahakkuk ettirilmekte olan arazi vergisinin mükellefleri belli edilmek suretiyle bu verginin tahsilâtında vilayet hususî idarelerine çok mühim bir kolaylık temin edildiği gibi tahrir kayıtları haricinde kalmış bir çok arazi de tesbit edilmek suretiyle vergi matrahı da yükseltilmiş ve aynı zamanda bu günkü rayıçlara göre hiç bir şey ifade etmeyen mevhum kıymetlere istinaden tahakkuk ettirilen bu verginin halihazır rayicine istinad ettirilmesi de mükellefler lehine büyük bir iyilik vücuda getirilmiştir.

Hazine vaziyeti :

Hazine vaziyeti, her sene bütçelerde görünen inkişaf nisbetinde müsaid bir durum arz etmektedir. Bu sebebledir ki; Devlet tediyatı tam bir intizam altında cereyan etmekte ve bunun neticesi olarak da Hazine kredisini ifade ve işaret eden Devlet tahvil ve bonoları yerli ve yabancı bütün müesseseler için en emin ve kârlı plasman mevzuu olmaktadır.

Muhtelif kanunların vermiş olduğu salâhiyetlere istinaden ihraç etmekte olduğumuz bono ve tahvillerimizin dahil ve hariçte rağbet bulması uzun vadeli taahhüdlerde müşkülâta maruz kalınmaması büyük işlerimizin geniş kredi teklifleri ile ve rekabetle karşılanması bunun bariz misalleridir. Bu münasebetle şunu da arz etmek isterim ki; Türkiye ile ticarî ve iktisadî münasebeti kuvvetlendirmek ve genişletmeyi aynı zamanda her iki tarafın menfaatleri icabı olarak mütalea eden İngiliz sermayedar ve kredi müesseseleri ile mümessillerimiz arasında mühim bir kredi mevzuu üzerinde yapılan temaslar ve bunun üzerinde cereyan eden müzakereler müsbet bir neticeye iktiran etmiştir. Taahhüdlerimize gösterdiğimiz sadakat, tediyelerimizde takib ettiğimiz intizamın dahil ve harice telkin ettiği itimadın ve Cumhuriyet maliyesine karşı beslenen yüksek itibarın mahsulü olan bu neticeyi huzurunuzda arz ederken bunun münhasıran Yüksek Heyetinizin asla yanılmayan isabetli kararlar ve irşatkâr direktiflerin bir eseri olduğunu kaydetmeyi vazife sayarım.

Döviz vaziyetimiz :

Döviz vaziyetimizin 1936 muvazenei umumiye kanunuyla kabul olunan bir maddeye istinaden bütün döviz ihtiyaçlarımız nazarı itibara alınmak sureti ile tanzim ve İcra Vekilleri Heyetince tasdik olunan cetvellerle idare edilmekte olduğu malûmunuzdur. Takvim senesi itibarile yapılan bu cetvellerde gelirlerimiz için yaptığımız tahminlerde, tıpkı bütçemizdeki tahminler gibi isabetle ve fazlasile tahakkuk etmektedir.

1937 yılına aid gelir tahminimiz 2.500.000 lira fazlasile tahakkuk etmiştir. Döviz sarfiyatı için bu cetvellerde kabul ettiğimiz mikdarların da tecavüz edilmemesini, büyük bir dikkat ve itina ile takib etmekteyiz. Ancak dünya silâhlanma yarışı karşısında Türkiye'nin de şerefli vaziyetinin muhafazası ve sulhun idamesi yolunda kendine düşen vazifenin ifası için lüzum gördüğümüz müdafaa vesaitinin takviyesi uğrunda ihtiyarı icab eden döviz sarfiyatından kaçınmamak mecburiyetindeyiz.

İşte bilhassa bu mühim âmilin tesiri altında bütün tekayyüdatımıza, çok ciddi ve hayatî olmayan masraflarımızın tahdid edilmesine ve azamî tasarruflar yapılması yolunda icab eden bütün tedbirlerin alınmasma rağmen döviz vaziyetimizde bu sene içinde bir ferahlık arz edemeyeceğim.

Bu vaziyetin ilcasiledir ki, sakıt imparatorluktan müdevver haricî borçların yüzde ellisini döviz ile ödemek hususunda alacaklılarla mutabık kaldığımız esasın tadilini teklif etmiş ve bu borçlarımızın Türk parası ile muntazaman ödenecek olan taksitlerinin tamamının Türkiye'den mal mubayaası sureti ile transferinin icrası yolunda alâkadarlara tebligat yapmış bulunuyoruz.

Ciddî bir müşkülât neticesi olan bu teklifimizin alakadarlarca takdir edileceğine ve bu mevzu üzerinde yakında başlayacak olan müzakerenin hüsnü neticeye varacağına inanıyorum. Şurasını da arz edeyim ki, bir taraftan sanayileşme programımızın hiç bir tadile uğramaksızın tatbikına devam olunması ve diğer cihetten döviz getiren madenlerimizin istihsalâtının tezyidi yolunda alınan teşebbüs ve kararlar ve bilhassa Ergani bakır madeninin yakında bizim için yeni bir döviz membaı yaratması gibi hususlar, döviz vaziyetimizin salâh ve kuvvetlenmesi ümidlerini bize vermektedir.

Haricî ticaretimizi gösteren rakamlarda bu bakımdan ümidleri kuvvetlendirmektedir:

Şöyle ki; 1937 senesinde 114.379.026 lira idhalâta mukabil, 137.983.551 liralık ihracat yapılmış ve bu suretle 23.604.525 lira bir ihracat fazlası temin olunmuştur.

Haricî ticaretimizin de bu inkişafı büyük memnuniyetle kayda değer bir keyfiyettir.

Millî para :

Büyük Önder Atatürk'ün millî paramızın kıymetinin muhafazası hususunda verdiği direktif, Yüksek Heyetinizin bu maksadı istihdaf eden kararları daima göz önünde bulundurulmakta ve millî paranın korunması ve filî istikrarının devamı için icab eden bütün tedbirler alınmaktadır.

Dünyanın bu günkü nazik devrinde dahi paramızın istikrarının müemmen bulunduğunu bir defa daha ifade etmeyi vazife bilirim.

Yüksek huzurunuzda geçen sene 1937 bütçesini izah ederken, borsa haricinde alınıb satılan Türk altınının tedricî bir tereffüe meyil ettiğini ve bu tereffüe muhtelif ecnebi paralarının devalüasyonunun da müessir olduğunu ve bu yükselmenin yersiz bulunduğunu arz etmiştim.

Sebebsiz ve bir kısım vatandaşların zararını müeddi olan bu hareketler üzerinde tedkikler yapılmış ve icab eden tedbirler alınmıştır. Aldığımız tedbirler neticesinde, 115 kuruşa kadar yükselmiş olan altın, bu gün memleketin her tarafında 1000 - 1035 kuruş arasında muamele görmeye başlamıştır ki, bu da dünya altın fiyatlarına nazaran normale çok yakın addedilebilir.

Gümüş para :

Muhtelif kanunlarla verdiğiniz salâhiyetlere istinaden tedavüle çıkarılmış olan gümüş paraların yekûnu mayıs nihayetinde 20 milyon liraya balığ olacaktır.

Verilmiş olan salâhiyet 25 milyon liradır. Mütebakisinin önümüzdeki senede ikmal edilecektir .

Eski nikel ve bronz paraların tedavülden kaldırılarak yerlerine yenilerinin çıkarılmalarına ehemmiyetle çalışılmaktadır. Şimdiye kadar 10 kuruşluklardan 801.650 lira, beş kuruşluklardan 494.240 lira, bir kuruşluklardan 170.000 liralık miktarının piyasaya çıkarılmış olduğunun ve bunun mukabili olan eski paraların piyasadan kaldırıldığını ve bir buçuk nihayet iki sene zarfında eski paraların tamamen piyasadan kaldırılacağını arz ederim.

Borçlar :

Haricî ve dahilî borçlarımızın 1938 malî yılına aid faiz ve itfa karşılıkları tamamen bütçeye konmuştur. Sivas - Erzurum demiryolu inşası için verilmiş olan 30 milyon liralık salâhiyetten şimdiye kadar 15.500.000 liralığı istimal edilmiştir. Önümüzdeki senede 4,5 milyon liralık bir kısmının emisyonunun yapılması düşünülmektedir.

Memleketin ümrani yolundaki masraflarımızı karşılamak için yaptığımız tertib dahilinde ihraç ettiğimiz tahvillerin halkımızca ve millî müesseselerimizce gördüğü rağbeti huzurunuzda şükranla yad eder ve halkımızın bu vesile ile hem millî bir vazifeyi ifa, hem menfaatini idrak hususunda gösterdiği şuurlu hareket karşısında büyük bir inşirah duyduğumu da arz ederim.

Borsa :

1937 yılındaki malî hâdiselerden biri de, menkul kıymetler ve kambiyo borsasının Ankara'da açılmasıdır. Cumhuriyet merkezinin her gün büyük bir hızla inkişaf eden malî işlerinin kolaylıkla tedvir ve murakabesi için Ankara'da bir borsa açılması lüzum ve zarureti hissettik. Bu sebeble millî paranın istikrarı ve Devlet esham ve tahvilâtının kıymetlerle yakından alâkadar olan bu müessese vazifesini Ankara'da ifa etmek üzere 1 nisan 1938'de küşad edilmiş bulunuyor.

Bankalar :

Millî bankalarımızın hemen umumiyetle kârla kapatmış oldukları 1937 bilançoları; Devlet kredisinin temelini teşkil eden millî ekonominin doğurucu ve yaratıcı âmilleri meyanında bulunan hususî kredinin tanzim ve murakabesi hakkında alınmış olan tedbirlerin isabetini teyid eylemektedir.

Bunun en kuvvetli ve kıymetli delili de, halkın millî bankalarımıza olan emniyet ve itimadının günden güne artmasıdır. Bir gaye olarak 200 milyonu bulmasını beklediğimiz mevduat mikdarı çoktan bu yekûnu aşmıştır.

1934 senesinde 202, 1935 senesinde 213, 1936 senesinde 242 ve 1937 senesinde 298 milyon liraya balığ olmuştur. Bu rakam millî tasarrufun seneden seneye inkişaf ettiğinin ve aynı zamanda millî paramıza ve kredi camiamıza gösterilen mütezayid itimadın en belîğ ifadesidir.

Maruzatıma nihayet verirken bütçelerimizin tedkikinde tevziinde ve ana prensiblerinde büyük bir dikkat ve hassasiyetle çalışan ve çok kıymetli yardımlarını esirgemeyen Bütçe encümenine huzurunuzda en samimi şükranlarımı arz etmeği vecibe bilirim.

Arkadaşlar; ana hatlarının tahlilini arz etmeğe çalıştığım bu bütçe ile aziz halkımıza ve Türk vatanına yapılması düşünülen ve vaad edilen faydalı işler, Yüksek Meclisin feyizli ve nurlu direktiflerine dayanmakta olduğunu ve evvelce kabul ve tasvib buyurduğunuz bütçelerin başarılı tatbikatı ve müsbet neticeleri bu kuvvetten doğduğuna inanarak yüksek irşadlarnızın bu bütçe müzakeresi sırasında da esirgenmemesini büyük bir hissi minnet ile dilerken takdim edilen bütçenin kabulünüze lâayık bir eser olduğunu umduğumu arz ediyorum.¹ Bu sunuşun ardından tartışmalara geçilmiştir.

4.2. Millet Vekillerin Eleştirileri

Fuat GÖKBUDAK (Urfa) : Roma'nın yıkılışına sebep olan maliyenin Osmanlı İmparatorluğu'nun da sonunu hazırladığını belirten Fuat Gökbudak, maliyenin önemi üzerinde durarak sözlerine başlamıştır.

Cumhuriyetin en yüksek rakamlı bütçesi olan Bayar- Ağarlı bütçesine katkıda bulunanlara şükranlarını ardından da tespit ettiği şu dört sorun üzerinde görüşlerini açıklamıştır.

- 1- Kazalarda orta dereceli okulların yetersiz olması,
- 2- Ders kitaplarının okullar açılmadan öğrenciye yetiştirilmesi,
- 3- Konya ve Urfa Ovalarının su sorunu.

Urfa'nın çok verimli topraklara sahip olduğunu ancak yanı başından Fırat Nehri geçmesine karşın buradan yararlanılamadığını söyleyerek günümüz GAP projesinin ipuçlarını vermektedir.

- 4- Bataklıklar ve buna bağlı salgın sıtma sorunu.

Sıtmadan ölenlerin savaşta ölenler kadar çok olduğunu vurgulayarak sıtma meselesini "harp meselesi" gibi vatan sorunu olarak algılanılmasını ve ona göre önlemler alınmasını istemiştir.

¹ bkz.TBMM Zb.C., V. Devre, C.25, s.117-124

Hüsnü KİTAPÇI (Muğla) : 1938 Yılı bütçesinin 19-20 milyon lira fazla olmasını, halkın refah düzeyini yükseldiğinin ve hükûmetin iyi bir yönetim gösterdiğinin delili olarak değerlendirmiştir. Bu açıklamadan sonra ilk olarak nüfus konusunda görüşlerini açıklamıştır. Bu konuda iki görüş öne sürmüştür.

1- Nüfusu çoğaltmak için evliliği ve çocuk doğumuna teşvik etmek.

2- Mevcut olan nüfusu korumak.

Türk toplumunun temel direği olan Türk köylüsünün birinci görüşü zaten gerçekteştirdiğini, üzerinde asıl durulması gerekenin ikinci yani mevcut nüfusu korumak konusunda durulması gerektiğini savunmuştur.

Mevcut nüfusun korunmasının bilgi işi, bakım işi ve sağlık işi olduğunu söyleyen Muğla Milletvekili Hüsnü Kitapçı bunların içinde en önemlisinin sağlık sorunu yani doktorsuzluk olduğunu mecliste dile getirmiştir.

Sihhiye Vekâletinin gezici hekim teşkilatı kurup, halkımızın ayağına hizmet götürerek bu sorunu çözebileceğini savunmuştur.

Urfa Milletvekili Fuat Gökbudak gibi Hüsnü Kitapçı da sıtma yüzünden çok büyük kayıpların yaşandığının üzerinde durmuştur. Sıtma ile savaşta vatandaşın kinin dağıtımının kısıtlanmadan mümkün olduğu oranda fazla yapılması gerektiğini ilave etmiştir.

Ayrıca kimsesiz çocuklara sahip çıkılarak, bunların eğitiminin sağlanmasını millî ve insani bir sorun olarak değerlendirmiştir.

Yine aynı çerçeveden yola çıkarak çok çocuklu ailelerin Avrupa'da olduğu gibi anne ve babalarına maddî yardımda bulunulması gerektiğini Mecliste savunmuştur.

Bütçe ile ilgili eleştirilerine kazanç vergisi üzerindeki düşüncelerini açıklayarak başlamıştır.

Bir önceki yıl 8 milyon olan, kazanç vergisinden gelen gelirin, bu yıl 9,5 milyon lira arttığını 1,5 milyonluk bu artışın 1932-1933 yıllarındaki rakamlardan düşük olduğu üzerinde durmuştur. Hüsnü Kitapçı; *"seyyar satıcıları dükkan sahibi yapmak, birbirinin içine giren serbest meslek erbabına yayılma imkânı vermek için bu vergi üzerinde tahfifat yapmak lâzımdır"* diyerek kazanç vergisinden gelen bu gelirin yükseltilebilmesi için vergilerin hafifletilmesi gerektiğini bir çözüm yolu olarak görmüştür. Ayrıca bu görüşüne destek olması açısından Ağarlı'nın *"her devlet fazla gelir temin etmek için vergilere zam yaparken, biz bunun aksine fazla gelir elde etmek için tahfifat ediyoruz"* sözlerine konuşmasında yer vererek doğru olanın da bu olduğunu söylemiştir.

Görüldüğü üzere bu dönemdeki uygulamalar gönümüz uygulamaları ile ters düşmekte ve elde edilen sonuçlar açısından da çok ilgi çekmektedir.

Bunun dışında Bütçeden Bayındırlığa ayrılan paranın yetersiz olduğunu söyleyerek bütçeyi eleştirmiştir.

Özellikle demiryollarına ayrılan paranın çokluğuna değinerek karayollarının ihmal edildiğini savunmuştur.

Hüsnü Kitapçı karayolları için ayrılacak yeterli paranın olmadığı yaklaşımının cumhuriyet hükûmeti için bahane olamayacağını savunmuştur. *"Yeter ki Cumhuriyet hükûmeti o işe karar versin"* diyerek millî mücadeledeki başarıyı örnek göstererek; karayollarının yapımı konusunda sadece karar verilmesi ile bu sorunun üstesinden gelinebileceğini ve bunun ekonomik kalkınmamız için çok gerekli olduğunu ileri sürmüştür.

Son olarak üç konu üzerinde daha görüşlerini açıklamıştır.

1- Merkez Bankası'nın bankalara düşük faizli krediler vererek ülke piyasasında faizlerin biraz daha düşürebileceği.

2- Emlak Bankası'nın halkın bina yapmasında daha fazla yardım yapabilecek şekilde düzenlenmesi gerektiği.

3- Muğla suyunun bir türlü ihale edilemeyip dağıtılmasından yola çıkarak Belediye Bankalarının kuvvetlendirilmesi.

Ayrıca son maddedeki görüşüne ilave olarak Hüsnü Kitapçı, çok pahalı olan su borularının bir türlü ihale edilemediğini bu tür işleri Belediye Bankaları'nın üstlenebileceğini TBMM'de dile getirmiştir. Su borularının bu bankalar tarafından alınması ile suyun hem ucuza mal olacağını hem de bu bankaların daha etkin olmalarına yardımcı olacağını savunmuştur.

Halil MENTEŞE (İzmir) : Geçen seneye kıyasla bütçedeki 20 milyonluk liralık fazlalığın büyük bir başarı olduğunu, bunun 6 milyon lirasının demiryollarından geldiğini söyleyen İzmir Milletvekili Menteşe, bu değişikliği ülkenin gelişmekte olduğunu bir göstergesi olarak değerlendirmiştir.

Ancak Halil Menteşe de Hüsnü Kitapçı gibi karayollarına önem verilmesinin ülkenin gelişmiş açısından gerekli olduğunu ifade etmiştir. Bunun için demiryollarının olduğu gibi karayollarının da Nafia Vekâletine bağlanması gerektiğini söyleyerek bu konuda hükûmete eleştiride bulunmuştur.

Halil Menteşe 1929 ekonomik bunalımdan her devletin olumsuz etkilendiğini ve bundan kurtulmak için her devletin ticareti geliştirmek için önlemler aldığını belirtmiştir. Hükûmetin de bu doğrultuda Amerika ile yapıldığı gibi diğer bazı devletlerle gümrükleri tamamen açmadan ticari ilişkilerini daha fazlaştırebileceğini savunmuştur. Bu amaçla dış piyasada ürünlerimizin rekabet edebilmesi için üretimin ucuza mal olması gerektiği üzerinde durmuş tur. Bu konuda ör-

nek olarak Sultaniye üzümünü göstermiştir. Sultaniye üzümünün Kaliforniya ve Avusturalya üzümlerinden aşağı kalır tarafının olmadığını ancak ülkedeki işgücü hacminin fazlalığından dolayı amele ücretlerinin yüksek oluşunun üzümün maliyetinin yüksek olmasına sebep olduğunu açıklamıştır. Dış piyasada ise yüksek maliyetli üzümün yüksek fiyatla satılamayacağını söyleyerek hükûmetin örneğin, kredi faizlerini düşürerek maliyeti düşürücü önlemler alabileceğini savunmuştur. Ucuza mal olan üzümün ve diğer tarım ürünlerinin böylece dış piyasada tutunabileceğini belirtmiştir.

Berç TÜRKER (Afyon Karahisar) : Denk bütçenin devletin belkemiği oluşu değerlendirmesiyle konuşmasına başlamıştır. Bu yılki 19 milyon bütçe fazlalığının 15 milyonunun ülkeyi koruyan Türk Ordusuna tahsis edilmesini Cumhuriyet rejiminin bir başarısı olarak değerlendirmiştir.

Ayrıca bu 19 milyonluk bütçe fazlalığının en önemli nedenin vergiler toplanırken halkı zorlamadan , dikkatli ve düzenli toplanmasından kaynaklandığını sözlerine ilave etmiştir.

Berç Türker TBMM'de önceden hazırlamış olduğu şu soruları Maliye Bakanına sormuştur:

1- Memlekete yerleşmiş bulunan gayrimübadilerin yaşam sıkıntısı ile ilgili sorunlarının nasıl giderileceği,

2- İstanbul'daki tefeci çeteleri konusunda hükûmetin aldığı ya da alacağı önlemlerin neler olduğu,

3- Borsa İstanbul'dan Ankara'ya taşınmış olmasına rağmen halen İstanbul'dan müdahalede bulunarak borsa rakamlarında spekülasyon yapanlar konusunda hükûmetin aldığı tedbirlerin neler olacağı,

4- Özellikle İstanbul ve İzmir'de bulunan bazı borçlu gayrimenkul sahipleri borçlarını zamanında ödeyemeyip emlaklarını sattığını, buna karşın alınacak tedbirlerin neler olduğu ,

5- Yine buna benzer vergi borçlarını ödeyemeyen köylülerin koyun ve öküzünü sattığını bu konuda maliye bakanının düşüncelerinin neler olduğu,

6- Son olarak Cumhuriyet Türkiye'sinde gelir düzeyi yükselen vatandaşın tasarruf ederek bankalara yatırdığı nakit para yekûnu "kaç milyon lira olduğu gibi.

1938 yılında büyük devletlerin silahlanma yarışına tekrar girdiğini hatırlatarak, olası bir savaş tehlikesi karşısında elimizde altın stokunun bulunmasını istemiştir.

Ulu Önder Atatürk'ün çizdiği dış politika sayesinde Türk tarihinde ilk kez tüm dünya devletleri Türkiye Cumhuriyeti'ni bir barış rehberi olarak tanıdığını belirttikten sonra Hatay'ın geleceği konusunda kaygılarını dile getirmiştir.

Son olarak Türk parasının değeri üzerinde de durmuştur. Yabancı devlet paralarının istikrarlı bir şekilde değerini koruyamadığını buna karşın Türk Lirasının ise dünya piyasasında sağlam bir yere sahip olduğunu açıklamıştır.

Buna karşın dövizlerle ödenecek borçların bulunmasından dolayı dövize de ihtiyaç olduğuna, bunun ise, tarım ürünlerinin ve Türk mallarının ihracatı sayesinde çözümlenebileceğine işaret etmiştir.

Berç Türker, yalnız Türk parasının değerini düşürücü "*enflasyon ve devalüasyon gibi suni ve gayri sıhhi tedbirlerden*" uzak durulması gerektiği söyleyerek sözlerine son vermiştir.

Fazıl Ahmet AYKAÇ (Elazığ) : Fazıl Ahmet Aykaç konuşmasında daha çok alıntılar yaparak maliyenin devlet içindeki önemi üzerinde durmuştur.

Nitekim, maliye ilgili Atatürk'ün "*Cumhuriyet bütçelerinin taayyün eden ve daima kuvvetlenmesi gereken müşterek hususiyetleri, yalnız denk oluşları değil, aynı zamanda koruyucu, kurucu ve verici işlere her defasında daha fazla pay ayırmakta olmalıdır.*"

"*Maliye bir memlekette sağlam bir iş gidişinin miyarı, cemiyet sağlığının nabzıdır*" sözlerine yer vererek bu ilkelerden vazgeçilmemesi gerektiğini vurgulamak istemiştir.

4.3. Kesinleşen Bütçe

4.3.1. A Cetveli

Bütçenin kurumlara göre dağılım şöyledir:

Büyük Millet Meclisi	3.918.070
Riyâseticumhur	406.280
Divanı Muhasebat	651.830
Başvekâlet	1.298.620
Şûrayı Devlet	252.370
İstatistik Umum Müdürlüğü	243.640
Diyanet İşleri Reisliği	608.100
Maliye Vekâleti	21.418.600
Duyûnu Umumiye	50.738.390

1 bkz.TBMM Zb. C., V. Devre, C.25, s.117-135

Tapu ve Kadastro Umum Müdürlüğü	1.471.490
Gümrük ve İnhisarlar Vekâleti	5.666.370
Dahiliye Vekâleti	5.073.190
Matbuat Umum Müdürlüğü	188.000
Emniyet İşleri Umum Müdürlüğü	7.000.180
Jandarma Umum Kumandanlığı	10.613.470
Hariciye Vekâleti	3.535.810
Sıhhat ve İçtimâî Muavenat Vekâleti	7.901.780
Adliye Vekâleti	9.600.340
Maarif Vekâleti	14.670.130
Nafia Vekâleti	8. 892.040
İktisad Vekâleti	5.489.790
Ziraat Vekâleti	7.143.700
Milli Müdafaa Vekâleti (Kara)	61.361.030
Milli Müdafaa Vekâleti (Hava)	8.050.140
Milli Müdafaa Vekâleti (Deniz)	6.583.880
Askerî Fabrikalar Umum Müdürlüğü	5.755.330
Harita Umum Müdürlüğü	755.310
Devlet Meteoroloji İşleri Umum Müdürlüğü	<u>646.140</u>
Umumî Yekûn :	249 .954.020

4.3.2. B Cetveli

<u>Varidatın nevi</u>	<u>Lira</u>
Birinci Kısım - İrat ve servet vergileri	
Hayvanlar vergisi	15.631.000
Kazanç vergisi	22.005.000
Veraset ve intikal vergisi	450.000
Madenler rüsumu	<u>650.000</u>
Birinci Kısım yekûnu:	38.736.000

İkinci Kısım - İstihlâk ve muamele vergileri

Gümrük vergileri	50.350.000
Muamele vergisi	27.247.000
Dahilî istihlâk vergisi	21.096.000

Kara ve deniz avları	400.000
Nakliyat vergisi	1.050.000
Sefineler resmi	120.000
Damga resmi	7.450.000
Tapu harç ve kaydiyeler	1.250.000
Mahkeme harçları	1.650.000
Pasaport ve kançılarya	900.000
Noter harçları	550.000
Diğer harçlar	106.000
Hayvan sağlık zabıtası resmi	<u>70.000</u>
İkinci Kısım yekûnu:	112.239.000

Üçüncü Kısım - İnhisarlar safi hasılatı

Tütün,tuz, ispiro ve ispirotlu içkiler, revolver, fişenk ve mevad-ı infilâkiye	35.185.000
Tütün ve müskirattan alınacak müdafaa vergisi hasılatı	3.666.000
Kibrit ve çakmak	1.229.000
Oyun kağıdı	<u>30.000</u>
Üçüncü Kısım yekûnu:	40.110.000

Dördüncü Kısım - Devlete ait emval ve emlâk hasılatı

Devlet ormanları	-----
İşletilen emlâk hasılatı	285.000
Emval ve emlâk satış hasılatı	1.500.000
Dördüncü Kısım yekûnu:	1.785.000

Beşinci Kısım - Devletçe idare edilen müesseseler

Devlet demiryolları	-----
Posta telgraf ve telefon	-----
Darphane hasılatı	10.000
Resmî matbaalar hasılatı	35.000
Umumî mektepler hasılatı	16.000
Diğer müesseseler hasılatı	100.000

Kılavuzluk ve römorkörcülük hasılatı	-----
Konya ovası sulama idaresi hasılatı	100.000
Beşinci Kısım yekûnu:	261.000
Altıncı Kısım	
İmtiyazlı demiryollarından alınan	-----
Fener hasılatından alınan	650.000
Mükerrer sigorta sandığından alınan	233.000
Mukavelenâmesi mucibince	
Musul petrollerinden alınan	<u>800.000</u>
Altıncı Kısım yekûnu:	1 683.000

Yedinci Kısım

Hazine muamelelerinden mütevellit varidat	1.730.000
Teyyare resmi	2.250.000
Askerlik mükellefiyeti	1.650.000
Kıymetli evrak	200.000
Muayyen masraflar karşılığı varidat	170.000
Eski alacaklar	60.000
Cezalar	1.800.000
İstanbul Üniversitesi hasılatı	75.000
Müteferrik hasılat	<u>2.600.000</u>
Yedinci Kısım yekûnu:	10.535.000

Sekizinci Kısım

İktisadî buhran vergisi	14.750.000
Muvazene vergisi	17.100.000
Hava kuvvetlerine yardım vergisi	5.500.000
Buğday koruma vergisi	<u>7.350.000</u>
Sekizinci Kısım yekûnu:	44.700.000
Nazım varidat	-----
Umumî Yekûn:	250.049.000¹

¹ *Düstur, Üçüncü Tertip, C.19, Ankara, Başbakanlık Basımevi, 1938, s.765-769*

VI. BÖLÜM

DEVLET TEŞKİLATINDA YAPILAN DÜZENLEMELER

1. MERKEZ TEŞKİLATINDA YAPILAN DÜZENLEMELER

1.1. Cumhurbaşkanlığı

1.1.1. Teşkilât Kanununda Yapılan Değişiklik

Cumhurbaşkanlığı Dairesi için 16 Mayıs 1933'de kabul edilen 2180 sayılı Teşkilât Yasasında değişiklik yapılmasına gereksinim duyulmuş ve Maliye Vekâletince hazırlanan yasa tasarısı 14 Mayıs 1935'de TBMM Genel Kurulunda görüşülerek kabul edilmiştir. Buna göre Başyaverlik Genel Sekreterliğe bağlı olacak ve bir başyaver ve dört yaverden oluşacak, bunlar da sürekli olarak Cumhurbaşkanının yanında bulunacaktı. Genel Sekreterlikten emir almakla beraber doğrudan doğruya Cumhurbaşkanından verilecek emirlere göre görev yapacaklardı. Başyaver Albay, diğer yaverlerden biri Binbaşı ötekisi Yüzbaşı rütbesinde bulunacaktı.¹

Bunun yanında 9 Haziran 1936'da yasanın 6, 11 ve 14. maddelerinde de değişiklikler yapılması uygun görüldü. Buna göre Özel Kalem Müdürlüğün bir müdür dört birinci ve dört ikinci katipten oluşması ve bu kalemin Cumhurbaşkanının resmi ve özel tüm yazışmalarını yapması saptandı. Bunun yanında umumî katip, baş yaver ve yaverlerin özel kalem daire müdürleri ve katiplerin nasıl atanacakları da belirlendi.²

2180 ve 3011 sayılı yasalarda değişiklik yapılmasına ihtiyaç duyulmuş ve bu amaçla hazırlanan yasa tasarısı ilgili encümenlerde görüşüldükten sonra 13 ocak 1939'da TBMM Genel Kurulunda görüşülerek kabul edilmiştir. Buna göre yasanın birinci maddesinde yapılan değişiklikle bir baş tabiplik eklenmiş, altıncı madde de yapılan değişiklikle özel kalem müdürlüğünün oluşum biçimi ve görevleriyle yazı işleri müdürlüğünün oluşum şekli ve görevleri yeniden belirlenmiştir. 11. maddede ve 12. maddede de bazı değişiklikler yapılarak yaverlere yaver tahsisatı baştabibe de maaşından başka ihtisas tahsisatı ödenmesi saptanmıştır. Ayrıca Cumhurbaşkanlığı memurlarının görev ve yetkilerini saptamak üzere bir yönergenin hazırlanması da kararlaştırılmıştır.³

¹ bkz. TBMM Zb. C., V. Devre, C. 4, s. 67-68

² bkz. TBMM Zb. C., V. Devre, C. 12, s. 123

³ bkz. TBMM Zb. C., V. Devre, C. 28, s. 71-72, S. Sayısı: 49. s. 1-5

1.1.2. Filarmonik Orkestrası Teşkilât Kanunu

Türkiye Cumhuriyeti Hükûmeti millî musikiye de büyük bir önem vermiş ve 25 Haziran 1934'te Millî Musikî ve Temsil Akademisi teşkilât kanunu çıkarmıştı. Bu kanuna dayalı olarak ve bilimsel veriler doğrultusunda daha iyi eserler üretebilmek için yurt dışından uzman getirilmiştir. Bu uzmanın verdiği rapor doğrultusunda Cumhurbaşkanlığı Filarmoni Orkestrası teşkilât ve orkestra mensuplarının yükseltilmeleri ve cezalandırılmalarını içeren bir yasa tasarısı hazırlanmıştır. İcra Vekilleri Heyetince de görüşülen tasarı 12 Haziran 1936'da TBMM Genel Kurulunda acil olarak görüşülerek kabul edilmiştir.¹

1.2. Başvekâlet

1.2.1. Teşkilât ve Vazifeleri Hakkında Kanun

20 Mayıs 1933'te çıkarılan 2187 sayılı Yasa ile Başbakanlığın merkez teşkilatı ve görevleri saptanmıştı. Ancak zaman içinde bu yasada, bazı değişikliklerin yapılması zorunlu oldu. Zira 1777 sayılı Yasanın 2919 sayılı Yasa ile değiştirilen birinci maddesindeki A serisine dahil olan memurların sicillerinin birer örneğinin Başvekalet verilmesi gerekiyordu. Bu işlere bakmak üzere Başbakanlıkta bir kalem kurulmuştu. Bu müdürlük aynı zamanda Başvekalet ve kaldırılan sadaret mensuplarının da sicil işlerine bakması zorlaşmıştı. Bu nedenle de bir Sicil Müdürlüğü kuruldu. Bunun yanında İstanbul'da bulunan Hazine-i Evrak'ı da resmi ve Tarihi Evrak Tasnif Heyetinin işlerini denetlemek ve kurulacak Devlet arşivine gönderilecek siyakat, divan kırması vb. Arap alfabesiyle yazılı resmi belgeleri okuyabilen memur sayısını artırmak üzere bu daire de genişletildi. Bu nedenle de teşkilât yasasında değişiklik yapılması gündeme geldi. Bu konuda hazırlanan yasa tasarısı 9 Şubat 1937'de İcra Vekiller Heyeti toplantısında görüşüldü. İlgili encümenlerde de görüşülen tasarı Bütçe Encümeninin yaptığı değişikliklerden sonra TBMM Genel Kurulunca ele alındı ve 12 Nisan 1937'de tasarı kabul edildi. Buna göre: Başvekalet bir müsteşarın yönetimi altında Müsteşar Muavinliği Hususi Kalım Müdürlüğü, Kararlar, Neşriyat ve Müdevvenat, Yazı İşleri, Arşiv Dairesi, Sicil Dairesi, Evrak ve Levazım Müdürlüklerinden oluşacaktı.

Buralara Başbakanın önerisi ve Reiscumhurun onayıyla atama yapılacaktı.

Başvekalete ait işlerin daire müdürlüklerine bölüşümü, bu işlerin nasıl yapılacağı bir yönerge ile belirlenecektir. Başbakanlığa alınacak memurlar yüksekokul mezunu olmaz ise yedinci dereceden yukarı memuriyetlere atanamayacaktı. 20 Mayıs 1933'te çıkarılan 2187 sayılı yasa bu yasayla yürürlükten kaldırıldı.²

1 bkz. TBMM. Zb. C., V. Devre, C.12, s. 256-258

2 bkz. TBMM. Zb. C., V. Devre, C. 17, s. 553-554, S. Sayısı: 13, s.1-10

1.2.2. Diyanet İşleri Başkanlığı Teşkilât Kanunu

Diyanet İşleri Başkanlığı Teşkilât Kanunu Diyanet İşleri Reisliğinin teşkilât ve görevlerine ilişkin olarak Reislikçe bir teklif hazırlanarak Hükûmete sunulmuştur. Hükûmet 30 Mayıs 1934'te bu teklifi görüşmüş ve 31 Mayıs 1934'te Meclis'e göndermeyi kabul etmiştir.¹

Bütçe Encümeni Hükûmetçe sunulan bu teklifte bazı değişiklikler yaparak kabul etmiş 11 Haziran 1935'te Meclis'e sunmuştur. 14 Haziran 1935'te görüşülen teklif kabul edilmiştir.

Buna göre; Diyanet İşleri Reisliği Merkez ve Taşra Teşkilâtı olarak ikiye ayrılmıştır. Merkez Teşkilâtında Müşavere Heyeti, Zat İşleri Müdürlüğü, Yazı İşleri Müdürlüğü ve Musafırlar Tetkik Heyeti bulunuyordu. Taşra Teşkilâtında ise Müftü, Müsevvid, Vaiz ve Dersiamlar olacaktı. Bunların tümü de Reise bağlı olacaktı. Diyanet İşleri Reisi Başvekilin önerisi, Cumhurbaşkanının onayı ile atanacaktı.

Müşavere Heyeti üyeleri ile Zat İşleri ve Yazı İşleri Müdürü, Diyanet İşleri Reisinin seçimi, Başvekilin teklifi ve Cumhurbaşkanının onayı ile olacaktı.

Müşavere Heyeti üyelerinin "*akaidi islamiye ve ulumu şeriyede*" uzmanlaşmış kişiler olmasına dikkat edilecekti.

Yasaya göre her vilayet ve kazada Diyanet İşleri Reisliğine bağlı birer müftü bulunacaktı. Bir müftülüğün çeşitli nedenle -ölüm, istifa vb.- boşalması durumunda Vilayetlerde de valinin, kazalarda kaymakamın başkanlığında dersiam, vaiz, imam ve hatiplerle belediye üyeleri toplanacak müftü adaylarını seçecekti. Seçim gizli oyla yapılacaktı. Gizli oyla seçilen üç kişi vilayete sunulacak, vilayet de özel görüşünü ekleyerek Diyanet İşleri Reisliğine gönderecekti. Reislik bunlardan birini atayıp vilayete/kazaya bildirecekti. Müftü seçimine layık kişiler bulunmadığı takdirde de Reislik doğrudan atama yapabilecekti.

1.2.3. Meteoroloji İşleri Umum Müdürlüğü Teşkilât Kanunu

Türkiye Cumhuriyeti kurulmadan önce ülkede hava işleriyle uğraşan bir örgüt yoktu. İlk kez 1925'te Ziraat Vekâleti ile Milli Müdafaa Vekâletleri iklim ve gözlem örgütü kurmuştur. Onu hava ve su gözlemlerinde bulunmak üzere Nafia vekaleti izlemiş, Sıhhat ve İçtimaî Muavenat Vekâleti de Ankara'da bir gözlem evi kurmuştur. İnhisarlar Vekâleti tütünün iyileştirilmesi İktisad Vekâleti deniz ulaşımını Nafia Vekâleti hava yollarındaki güvenliği sağlayabilmek amacıyla gözlem istasyonları kurmaya başlamıştır.

¹ bkz. TBMM. Zb. C., C. 4, s. 332, S. Sayısı: 183 s. 2-8

Giderek çağdaşlaşan ve dünya ile bütünleşen Türkiye’de kurumların hava ve iklim bilgisine duyduğu gereksinim artıyordu. Bu da ülkedeki hava durumunu saptayacak, gözlemlerin sağlıklı yapılmasını sağlayacak bir örgüte duyulan gereksinimini artırıyordu. Her kurumun ayrı ayrı gözlem yapması ekonomiye büyük bir yük getirecekti. Nitekim Edirne’de, Malatya’da, Sivas’ta Ziraat, Nafia ve Millî Müdafaa Vekâletlerinin gözlem evleri vardı. İşte bu dağınıklığı giderip tek merkezden yönetilecek bir kurumun oluşturulması ülke açısından daha yararlı görüldü. Zira bunun örnekleri de vardı. Yunanistan 1931’de Almanya 1934’de tüm gözlem evlerini tek çatı altında toplamıştı.

Hava tahminleri ülkenin sanayisini, ticaretini, tarımını, savunmasını çok yakından ilgilendirdiği için Devlet Meteoroloji İşleri Umum Müdürlüğünün kurulması kararlaştırılmış ve bu konuda hazırlanan tasarı 30 Kasım 1936’da TBMM Başkanlığına gönderilmiştir.

Ziraat, Millî Müdafaa, Nafia ve Bütçe Encümenlerince ayrı ayrı incelenen tasarının gerekçesi olumlu bulunarak, maddelerde düzeltmeler yapıldıktan sonra TBMM Genel Kuruluna sunulmuştur. 10 Şubat 1937’de görüşülen tasarı kabul edilmiştir.¹

Buna göre Türkiye’nin havası, suyu, iklimi ve genellikle meteorolojisi ile ilgili işler üzerinde çalışan ve bu yolda çalışmak üzere teşekkül halinde bulunan bütün kurumları da içine alan ve Türkiye’nin bu alandaki askerî ve sivil bütün kurumlarına hizmet vermek amacıyla Başbakanlığa bağlı bir kurum oluşturulmuştur.

Devlet Meteoroloji İşleri Umum Müdürlüğü altısı teknik ikisi idari olmak üzere sekiz şubeye ayrılmıştır. Yasada bu şubelerin görevleri tek tek belirlenmişti.

Devlet Meteoroloji İşleri Umum Müdürü Başvekili’nin önerisi ve Cumhurbaşkanının onayı ile atanacaktı. Umum Müdürün Türk olması, yüksek tahsil görmüş bulunması, örgüt içinde başarılı hizmet vermiş ve bu alanda eser vermiş bir kişi olması gerekiyordu. Umum Müdürde aranacak bu özellikler kimi milletvekillerince eleştirilmiş ise de kurumun özel durumu göz önüne alınarak madde encümenden geldiği şekliyle kabul edilmiştir.

Tasarı da seferberlik anında Devlet Meteoroloji İşleri Umum Müdürlüğünün başkumandanlığın emrine girmesi de belirtilmişti. Kandilli Rasathanesi bu kuruma bağlanmamış ayrı kimliğini koruması uygun bulunmuştur.

¹ bkz. TBMM Zb. C., V. Devre, C. 16, s. 130-136, S. Sayısı : 90, s. 1-62

1.2.4. Vakıflar

1.2.4.1. Vakıflar Kanunu

4 Ekim 1926'dan önce kurulan vakıflar, medeni yasanın kabulünden sonra sorun olmaya başladı. Vakıflar Genel Müdürlüğü bu konuyu çözüme kavuşturabilmek için bir yasa taslağı hazırladı. Taslak hükûmette görüşüldükten sonra 9 Haziran 1932'de Meclis'e sunulması kararlaştırıldı.

Taslak, medeni yasanın benimsenmesinden önce kurulan vakıfların nasıl idare edileceğini yöneticilerin sorumluluğu, görevleri, vakfın amaçlarının nasıl değiştirileceğini belirlemeyi amaçlıyordu. Zira Türkiye'deki vakıflar henüz vilayet, belediye ve köy teşkilatları oluşmadan kurulmuştu. Ülkenin dört bir yanına da yayılmıştı. Vakıf bir köyde ya da bir belde de olduğu halde onu yaşatacak olan gelir, o köyün, beldenin hatta vilayetin sınırları dışına taşmıştı.

Vakıfların tümü de dini amaç taşıymıyordu. Toplumsal amaç taşıyan çok vakıf vardı.

Hükümet vakıfların kötü kullanımını önleyebilmek için;

Güçlü bir denetim kurmayı,

İhtiyaçları karşılayamayan vakıfları, amacına uygun hale getirmeyi,

Toplumsal yararı olan fakat bu işlevini yerine getirememiş durumuyla yüz yüze gelmiş vakıfları bu darboğazdan kurtarmayı,

Mütevellileri tarafından iyi idare edilen vakıfları sürdürmeyi, kötü yönetilenleri vakıflar genel müdürlüğüne bağlamayı,

Medeni kanunla bağdaşmayan "*Mukataalı ve icareteynli*" vakıf yöntemini kaldırmayı,

Vakıflar için birer sicil kütüğü tutmayı öngören bir tasarı hazırladı.

5 bölüm 40 maddeden oluşan yeni taslağın 6 tane de geçici maddesi vardı.²

Taslak vakıfları ikiye ayırıyordu. Biri idare meclisinin denetimi altındaki vakıflar diğeri ise vakıflar genel müdürlüğünün denetimi altındaki vakıflardı.

- Halen mazbut tüm vakıflar
 - İdaresi mazbut vakıflar
 - Tevliyeti bir makama meşrut olan vakıflar
 - Yasal ya da fiili olarak işlevi kalmamış vakıflar
 - Tevliyeti vakıfların evlad ve ensabından başkalarına meşrut olan vakıflar,
- Vakıflar Genel Müdürlüğüne;

² bkz. TBMM Zb. C., V. Devre, C.5, S. Sayısı:124-2, s.1-42

- Tevliyeti vakıfların kanuni mirasçılarına meşrut olan vakıflar,
- Bazı sanat ashabına mahsus vakıflar da mütevellilerce yönetilecekti.

Mahkeme veya vakıf kütüğüne kaydedilmemiş olsa bile hükmü şahsiyet sayılacak ve tescili yapılmamış olanlar 5 yıl içinde kütüğe yazılacaklardı. Vakıfların (mabet, mekteb, hastane, kütübhane, köprü vb) “*hayrattan*” olan gayrimenkulleri haciz, rehin ve “*temlik*” edilemeyecekti. Bu gayrimenkuller tapu sicillerine vakıflar adına kaydedilecekti. Amacı dışında kullanılan kamu düzenine aykırı ya da fiilen işe yaramaz, yararsız vakıflar icra vekilleri kararıyla satılıp eş değerdeki diğer vakıfların güçlendirilmesine çalışılacaktı.

Mütevellilerin vakıflar genel müdürlüğünce atanması, azledilenin yerine yasaya uygun ondan sonra gelenin atanması, müteveli olacak kimse yok ise vakfın Vakıflar Genel Müdürlüğüne geçmesi mütevellilerin uyacakları esaslar tutacakları defterler, kullanacakları yetkilerin de bir nizamname ile saptanması kararlaştırılmıştı.

Teklif ayrıca o güne değin vakıflara hesap vermemiş tüm mütevellileri üç ay içinde yönelttikleri vakıfların gelir kaynaklarını, son yıl gelir-gider hesaplarını gösterir cetveli vakıflar genel müdürlüğüne vermeyi de zorunlu kılıyordu.

Yasanın tartışılması sırasında “mütevellilerin, seçilmiş heyetlerin, vakıflar genel müdürlüğünün “*idare meclislerinin kontrolü altında*” olacağı hükmü en çok tartışılan konu olmuştur.¹ Bunun yanında tartışılan bir başka konu ise “*mevcud mukataalı toprakların veya icareteynli gayrimenkullerin mülkiyetleri, icare veya mukataaların yirmi misli bir taviz karşılığında mutasarrıfına*” geçirileceği, hükmünü içeren 27. maddesi oldu.²

1.2.4.2. Vakıflar Umum Müdürlüğü Teşkilât Kanunu

Türkiye Büyük Millet Meclisinin 17 Haziran 1938 tarihli toplantısında 3461 sayılı Vakıflar Umum Müdürlüğü Teşkilât Kanunu kabul edilmiştir.

Buna göre; Vakıflar Umum Müdürlüğü Başvekaletle bağlı olacaktı. Merkez teşkilatı bir genel müdürün idaresi altında bir yardımcı ile Teftiş Heyeti, Hukuk Müşavirliği, İnşaat Müdürlüğü, Muhasebe Müdürlüğü, Mülhak Vakıflar ve Muamelat Müdürlüğü, Varidat ve Tahsilat Müdürlüğü, Vakıf Paralar Müdürlüğü, Emlak ve Arazi Müdürlüğü, Ziraat ve Maden ve Orman İşleri Fen Müdürlüğü, Zat İşleri Müdürlüğü, Vakıf Kayıtlar Müdürlüğünden oluşacaktı. Merkezde 2762 sayılı Yasa uyarınca bir idare meclisi bulunacaktı.

¹ bkz. TBMM Zb.C., V. Devre, C. 4, s.13-18

² bkz. a.g.e., s. 21 vd.

Vakıflar Genel Müdürlüğünün Vilayet Teşkilâtı ise mıntika müdürlükleriyle vilayet ve kaza müdür ya da memurluklarından oluşacaktı.

Vakıflar Genel Müdürü Başbakanın önerisi Cumhurbaşkanının onayı, teftiş heyeti başkanı, hukuk müşaviri, genel müdür yardımcısı, müfettişler, mıntika müdürleri, merkez ve taşra müdürleri genel müdürün teklifi, Başbakanın benimsesi ve Cumhurbaşkanının onayı ile atanacaktı. Diğer memurlar genel müdürce atanacaktı.¹

1.2.5. Spor Teşkilâtı Kanunu

Hükümet sadece siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel alanda değil her alanda Türk halkını çağdaş uygarlığa ulaştıracak atılımlarda bulunmaktan kaçınmamıştır. Sağlam kafanın sağlam vücutta bulunacağını düşünen yöneticiler spora büyük bir önem vermişlerdir. Türk gençliğini dinamik bir yapıya kavuşturabilmek amacıyla sporun örgütlü bir şekilde yapılmasını sağlayacak yasal düzenlemeler yapmıştır. Hükümetçe hazırlanıp Bakanlar Kurulunda 6 Haziran 1938’de görüşülüp benimsenen tasarı şu gerekçelerle 23 Haziran 1938’de Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne sunulmuştur.

“Mucib sebepler.

Cumhuriyet rejiminin kurulmasını müteakib (1922) İstanbul’daki spor kulüpleri müşterek münasebetlerini temin ve yabancı federasyonlarla irtibat tesis etmek maksadile Avrupa’da olduğu gibi bir Spor teşekkülleri birliği kurmak istemişler ve buna Türkiye idman cemiyetleri ittifakı adını vermişlerdir.

Bu kurum nizamnamesile üzerine almış olduğu vazifenin ifasında suhulete mazhar olmak kaygusile Hükûmete müracaat ederek Menafii umumiyyeye hadim) cemiyetlerden addolunmasını istemiş ve bu talep o zaman bir kararname ile isaf olunmuştur. Bu tarihten itibaren İstanbul’dan maada vilâyetler sporunu da idareye başlayan ve 1924 olimpiyadlarına katılmak Devletten gördüğü yardımı her yıl mütezayid surette tecdid ettiren T.İ.C.İ. Türkiye sporunun az çok inkişafına muvaffak olabilmış ise de teşekkül tarzındaki hususî mahiyet dolayısıyla bütün sporcularca muta bir otorite haline bir türlü gelmemiştir.

1935 de toplanan spor kongresinin kararı ile adını Türk spor kurumuna değiştiren bu müessese, sevk ve idareyi bir mikdar merkezileştirmek ve gençliğin sporunu futboldan maada diğer, asrı, ve vatan müdafaasına yarayacak sahalara Kış sporları, atıcılık, yelkenli uçuş sporlarına teşmil etmiş ve millî sporlara da önem vermek çığırını açmıştır.

¹ bkz.TBMM Zb.C., V. Devre, C.26, s. 199-200, S. Sayısı: 262, s.1-34

Fakat her iki devrenin verdiği tecrübeler ve son yıllarda garb memleketlerinde sporun sevk ve idaresinde tecelli eden fikirler ve hareketler sporun tıpkı Maarif ve Sıhhat işleri gibi bir Devlet işi olarak ele alınması lüzumunu ortaya koymuştur.

Bir çok garb memleketleri neslin islâhını ve yurddaşların yüksek beden ve normal vasıflı insanlar olarak yetiştirilmesini memleket müdafaasının ve iktisadî kalkınmanın en mühim bir âmili olarak telâkki eylediklerinden spor ve beden terbiyesine birinci derecede yer vermişler ve sporun sevk ve idaresini yalnız Devlet hizmetleri arasına almakla kalmayıp ona Devlet mekanizması içinde yer vermişlerdir. Yugoslavya'da: beden terbiyesi nezareti Sovyetler birliğinde: Vekiller Heyetine dahil beden terbiyesi Başkanlığı Almanya'da: nazır mevkili devlet spor başkanlığı Fransa'da: nazaret gibi

Garb memleketlerinin bir çoklarına nisbetle sporda olan geriliğimizi kısa bir zamanda gidermek için sporda kuvvetli bir otorite ve disiplin kurmak şiddetli ihtiyacı da bu düşüncüyü teyid eder.

Filhakika Maarif, iktisad, ordu ve halk gibi büyük insan topluluklarını sinesinde bulunduran müesseselerin beden terbiyesini ve sporu ancak müesseselerin üstündeki bir makamın prestiji ile sevk ve idare edebileceği düşünülerek bu kanun ile sporun sevk ve idaresi Başbakanlık makamı ile ilgilendirilmiştir.

Spor umum müdürlüğü adı başbakanlığın prestiji altında müstakil bir idare mekanizmasının yaratılması ifadesidir.

Bu kanun ile kurulan istişare heyeti ise Umum Müdürlük nezdinde yüksek bir istişare makamı tesis eder, muhtelif vekâletlerde spor hareketleri için gösterilecek temayülleri inceler ve spor başkanlığının bütün teknik müdevvenatını hazırlar. Nâzım, nasihatçı, sporun önemini tebarüz ettirici bir heyettir. Aynı fikir ve gaye iledir ki spor ve beden terbiyesi ile ilgili vekâletlerde işlerini sevk ve idare edecek bir Spor Umum Müdürlüğü ihdası derpiş ve iltizam edilmiştir.

Sporun kısa bir zamanda ileriye yol almasını sağlayacak bir âmil de ordu gibi İktisad ve Nafia Başkanlığı gibi kalabalık insan kitlelerini toplu bir halde bulunduran müesseseler, fabrika ve iş evlerinde çalışmaktır. Bu sebebden bu gibi müesseseler garb memleketlerinde olduğu gibi kendi adamlarına ve onların ailelerine spor ve beden terbiyesi yaptıрмаğa ve bunun yapılması için beden terbiyesi tesisleri vücuda getirmeğe bu kanun ile mükellef tutulmuştur.

Beden terbiyesini 45 yaşına kadar bütün yurddaşlara teşmil etmek üzere bütün Devlet dairelerinde çalışma ve bu yaşa kadar olan memurların her gün muayyen zamanlarda bir mütehassısın nezaretinde beden terbiyesi yapmaları mecburî tutulmuştur. Bu Kanun ile kurulması düşünülen Yüksek beden terbiyesi enstitüsünün açılması sporun teknik ve sıhhat bakımlarından yükseltilmesini sağ-

lamak ve memleketi çok muhtaç olduğu yüksek ve orta vasıflı uzman, öğretmen, antrenör ve monitörleri yetiştirmek bakımından en önemli bir ihtiyacı kapatmış olacaktır. Ancak Devlet bütçesinde birdenbire büyük bir yük olmamak için kanunda bu müessesenin kurulması bütçe imkânlarının müsaadesine talik edilmiştir.

Memlekette sporu büyük şehirlerden maada bütün kasabalı ve köylü halk tabakaları içine yaymak ve bilhassa millî sporlara (güreş, binicilik, atıcılık, cirid) şimdiye kadar olandan çok fazla önem vermek gaye edinilmiştir. Bu maksadla binicilik, cirid, atıcılık ve avcılık ile okçuluk dahi federasyonlar çerçevesi içine alınmışlardır. Bedenden olduğu gibi normal bakımdan da yüksek vasıflı bir Türk gençliği yaratmak gayelerin başında gelmektedir.

Yurddaşlara spor yaptıracak müessese, eskiden olduğu gibi bu kanunda dahi ordu ve mekteb haricinde kulüb olacaktır. Spor kulüblerinin adedi ne kadar çoğalırsa sporun yurdda yayılması da o nisbette artacağına göre bu kanun ile köylerde 50 genç başına bir spor kulübü ve kasaba ve şehirlerde de 500 genç başına bir spor kulübü kurulması düşünülmek suretile alâkalılar kulüblerin sayısını arttırmakla mükellef kılınmaktadırlar. Fakat amatörler tarafından kurulan kulüblerin bir Devlet otoritesi ile olan çalışmalarında intizam ve inzibatın, idare heyetlerinin spor Umum müdürlüğü kademelerinde tasdik edilmek suretile temin edilmek lüzumu uzun yılların tecrübelerinin mahsulüdür. Spor, sağlık ve kültür gibi bir Devlet hizmeti olarak telâkki edilince pek tabîi olarak Spor umum müdürlüğünün müsaadesine iktiran etmeyen beden terbiyesi ve spor müesseseleri vücudunda gelmemek icab eder.

Bölge ve kulüblerin yıllık mesaisini destekleyecek ve şimdilik vilâyet merkezlerinde yapılmış başlanılan spor sahaları ile diğer spor tesislerini vücuda getirmeğe yardım olmak üzere vilâyet hususî idareleriyle belediyelerin bütçelerine konulan yardım parası bu müesseselerin zaten bir kaç yıldanberi ödemeğe alışmış oldukları mütevazî bir yardımdır. Spor kurumu gelirinin ve bütçesinin hakikate uygun ve mütevazî olmasını teminen bu yardımın muayyen ve mukannen bir hadde tesbiti maksadile lâyhaya hükümler konulmuştur.

İki yıldan beri memlekette spor sahalarını ve tesislerini vücade getirmek için girişilen teşebbüsü devam ettirmek, memlekette sporu yaymak en önde gelen tedbirlerden ise de bu yıl bütçesine konmuş olan 239 bin küsur liralık yardım parası, bu yıl bir çok sporların mefluc kalmasına sebep olacak kadar az olduğundan bu kanunun kabul ve tasdikini müteakib spor için munzam bir yardımın acele düşünülmesi icab edecektir.

Spor Umum Müdürlüğü teşkilât ve kadrosunun alması lâzımgelen kati şekil gelecek sene tesbit ve teklif edilmek üzere 1938 malî senesi bütçe ve kadrosunun

verilecek tahsisata göre İcra Vekilleri Heyetince tesbit ve tasdiki zarurî görülmüş ve ona göre hükümler konmuştur.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı bu tasarımı Bütçe, Dahiliye, Millî Müdafaa, Sıhhat ve Maarif encümenlerinden seçilen üçer üyeden oluşan muvakkat encümene göndermiştir. Encümen Dahiliye vekili Şükrü Kaya ve Başvekâlet müsteşarı Kemal Gedeleş'in de hazır bulunduğu toplantılarda bu tasarımı inceleyerek hazırladığı şu raporla Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına göndermiştir.

İcra Vekilleri Heyetinin 23 Haziran 1938 tarih ve G/2692 sayılı tezkeresile Kamutay yüksek katına arzı kararlaştırılan ve Bütçe, Dahiliye, M. Müdafaa, Sıhhat ve Maarif encümenlerinden seçilen üçer üyeden teşekkül eden muvakkat encümenimize havale buyurulan spor teşkilâtı kanun lâyihası, Dahiliye vekili Şükrü Kaya ve Başvekâlet müsteşarı Kemal Gedeleş hazır olduğu halde tedkik ve müzakere edildi:

Hükümetin mucib sebebler lâyihasında serdeylediği sebeblere ve Dahiliye vekili ile Başvekâlet müsteşarı tarafından verilen izahlara göre teklif esas itibarı ile ve aşağıda arzedilen encümenince yapılan değiştirmeler ve tadillerle kabule sayan görülmüştür :

1- Hükümetin teklifinde zikredilen Spor Teşkilâtı Kanun Lâyihası adı Beden Terbiyesi Kanununa tahvil edildi. Çünkü: Beden terbiyesi şamil mefhumu içinde yer alan cüzülden birisidir.

2- Merkez istişare heyetinin bir kısım vazifeleri tamamilen istişarî mahiyette ve diğerleri de karar alıcı mahiyette olarak tasrih edilmek suretile sadeleştirilmiş ve vuzuhlandırılmıştır.

3- Vilâyet, kaza ve nahiyeler istişare heyetlerinde vazifedar edilenlerin sayısı bunlardan en lüzumluları alıkonmak suretile tahdid edilmiştir.

4- Hükümetin 11 inci maddesine lüzum görülmedi; çünkü belediyelere ve hususî idarelere zaten lüzumu olan mükellefiyetler konmuştur.

5- Halkevleri teşkilâtı, öteden beri yurdda beden terbiyesinin yayılmasına hizmet etmiş müesseselerden olmak bakımından bu teşkilâtın bazı spor nevileri ile iş-tigal eylemelerini sağlayacak istisnaî hüküm kondu.

6- Hükümetin 14 üncü maddesinde istenilen beden terbiyesi mecburiyetlerinin şimdilik her tarafta ve tamamen tatbiki güç görülerek Hükümetin tatbik imkânına bırakılmıştır.

7- Spor kulüplerinin kendileri tarafından seçilen idare heyetlerinin bölgelerin tasdikından geçirilmesi hakkındaki Hükümet teklifi gençliğin hevesini kırar telâklisile onaylanmadı.

8- *Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğünce yurdda yapılacak teşkilâtta başkaca hususî eşhas ve müesseselerin beden terbiyesini doğrudan doğruya veya en-direk olarak ilgilendirecek teşebbüslerine açık kapı bırakılması sporun yurdda yayılmasını çabuklaştıracak bir âmil telâkki edilmesindendir.*

9- 2. maddede Hükûmetin teklif eylediği müstakil bütçe kaydı usul ve teamüle uygun görülmediğinden mülhak bütçe olarak tadil edilmiştir.

Umumî Heyetin tasvibine arz edilmek ve müstaceliyetle kabul buyurulmak dileğiyle Yüksek Reisliğe sunulur”.

Geçici Encümen yukarıda belirttiği ilkelere uygun olarak tasarımı şu şekle dönüştürmüştür.

Beden Terbiyesi Kanunu Umumî Hükümler

MADDE 1. Yurddaşın fizik ve moral kabiliyetlerinin ulusal ve inkilâbcı amaçlara göre gelişimini sağlayan oyun, jimnastik ve spor faaliyetlerini sevk ve idare etmek maksadile Başvekâlete bağlı ve hükmi şahsiyeti haiz bir Beden terbiyesi genel direktörlüğü kurulmuştur.

MADDE 2. Genel Direktörlüğün merkezi Ankara'dır.

Genel direktörlük mülhak bütçe ile idare olunur. Hesab, muamelât ve sarfiyatı muhasebei umumiye kanunu hükümlerine ve arttırma, eksiltme ve ihale kanunu hükümlerine tâbi değildir.

Genel Direktörlüğün varidat ve masraf hesapları taallûk ettiği malî senenin hitamından itibaren en geç bir sene içinde Divanı muhasebatın tedkikine arz olunur.

MADDE 3. Genel Direktörlük arsiulusal spor temas ve münasebetlerinde merci olan resmî bir teşekküldür.

MADDE 4. Gençler için kulüplere girmek ve boş zamanlarında beden terbiyesine devam etmek mecburidir. Hangi yaştaki vatandaşların ne kadar müddetle ve hangi mevsimlerde spor mükellefiyeti altında bulunacakları ve ne gibi devair ve müesseselerde beden hareketlerinin tatbiki lâzım geleceği İcra Vekilleri Heyetince tayin olunur.

Merkez Teşkilâtı ve Merkez İstişare Heyeti

MADDE 5. Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü merkezde bir genel direktör ile genel sekreterden, federasyonlar heyetlerinden ve teftiş, hesap, sağlık ve saha ve tesisler dairelerinden ve neşriyat ve propaganda muhaberat, muamelât ve arşiv, sicil ve lisans ve müze ve kütüphane şubelerinden teşekkül eder.

Genel Direktörlük lüzumu kadar yerli ve yabancı mütehassıs ile memur ve müstahdem kullanır.

Beden Terbiyesi Genel Direktörü Başvekil tarafından intihab ve Cumhurbaşının tasdiki ile tayin olunur. Genel Direktör bu kanunun hükümleri dairesinde kurulan teşekküllerin mercii ve âmiri olup bu teşekküllerin çalışmalarından mesuldür.

Genel Sekreter ile daire reisleri, federasyonlar başkanları ve şubeler müdürleri genel direktör tarafından intihab ve Başvekil tarafından tayin olunurlar. Diğer memurlar ve müstahdemler doğrudan doğruya genel direktör tarafından intihab ve tayin olunurlar.

MADDE 7. Bir veya daha fazla spor neveleri, teknik ve idare bakımından birer federasyona bağlanır. Federasyonların adedi Beden Terbiyesi Genel Direktörünün İstişare Heyeti'nin de mütaleasını almak suretile yapacağı teklif üzerine Başvekil tarafından tesbit olunur.

MADDE 8. Merkez İstişare Heyeti Beden Terbiyesi Genel Direktörünün reisiği altında memlekette spor bilgisi ve ihtisası ile tanınmış olanlar arasından Başvekil tarafından seçilecek beş zat ile Kültür, Millî Müdafaa, Dahiliye ve Sıhhat ve içtimâî muavenet vekâletlerinden intihab olunacak birer mümessilden tereküb eder. Kendilerini alâkalandıran işlerin müzakeresinde ilgili diğer vekâletlerin de birer mümessili bulundurulur.

MADDE 9. Merkez İstişare Heyetinin vazifeleri :

- A) Genel Direktörlükçe hazırlanan yıllık bütçeyi tedkik ve tasdik etmek,*
- B) Genel Direktörlükçe hazırlanan yıllık çalışma programını tedkik ve tasdik etmek,*
- C) Teşkilâtı ilgilendiren talimatnameleri hazırlamak,*
- D) Federasyonların kurulması ve meşgul olacakları spor şubeleri hakkında mütalea beyan etmek,*
- E) Genel Direktörlükçe kendisine havale edilen bütün işler hakkında mütalea beyan etmektir.*

B ve C bendlerinde yazılı işler hakkında merkez istişare heyetinin vereceği karar katidir. Ancak genel direktörlüğün talebi veya görülecek lüzum üzerine bu kararlar ya Vekil veya İcra Vekilleri Heyeti tarafından fesih veya tadil olunabilir.

Vilâyet Teşkilâtı

MADDE 10. Her vilâyet bir beden terbiyesi bölgesidir. Valiler bölgelerin başkanıdır. Beden terbiyesi işleri vilâyetlerde valilerin, kazalarda kaymakamların, nahiyelede nahiye müdürlerinin, belediye teşkilâtı olan köylerde belediye reislerinin ve diğer köylerde muhtarların idare ve mesuliyeti altındadır.

MADDE 11. Bölgelerde beden terbiyesi ve spor işleriyle meşgul olmak üzere valilerin mesuliyeti altında bölge beden terbiyesi direktörü ile o bölgede tatbik edilmekte olan spor nevilerinin alâkadar federasyonlarla mütenazır olarak, her biri için valinin seçeceği ve beden terbiyesi genel direktörlüğünün tasdik edeceği birer ajandan tereküb eden heyetler bulunur.

MADDE 12. Lüzum görülecek vilâyetlerde beden terbiyesi işleriyle meşgul olmak üzere birer beden terbiyesi direktörü ve maiyetinde lüzumu kadar memur bulunur.

Kulübler, gruplar

MADDE 13. Gençlerin beden terbiyesi ve sporu bu kanun ile kurulacak ve bu kanun hükümlerine intibak ettirilecek olan kulübler ve gruplar vasıtasile yaptırılır.

Mekteb ve kışla dışında elli ve daha çok spor mükellefiyeti çağında yurddaş bulunan köy, kasaba, şehir ve münferid mahallerde kulüb, elliden az yerlerde spor grupları kurulur.

Spor mükellefiyeti çağında yurddaş sayısı beş yüzden fazla olan kasaba ve şehirlerde her kulübe beş yüzden fazla ve iki yüzden noksan düşmemek şartile kasaba ve şehir kulüpleri tesis olunabilir.

Bu kulüplerin ve grupların imkân ve lüzumuna göre tesisi ve kulüplerin bu kanun hükümlerine göre, tevhidi, tefriki ve feshi Genel Direktörlüğün göstereceği lüzum üzerine İcra Vekilleri Heyetince kararlaştırılır.

MADDE 14. Halkevleri kendi mensublarına ve arzu edenlere kapalı veya açık salonlarda Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü ile müşterek olarak tertib edilecek programlara göre jimnastik, eskrim, güreş, yürüyüş, salon oyunları ve millî rakıslar gibi beden terbiyesi hareketleri yaptırılabilir.

Vilâyetler istişare heyetleri

MADDE 15. Vilâyet istişare heyeti valilerin riyasetinde bölge beden terbiyesi direktörü, kültür direktörü mahalli askerî kumandanı veya vekil edeceği zat, sıhhat müdürü, umumî meclisçe her yıl için seçilecek bir daimî encümen azası, belediye reisi ve merkezdeki lise veya orta okul beden terbiyesi öğretmeni ve vilâyet merkezinde sporda bilgisi ve ihtisası ile tanınmış vali tarafından seçilecek iki zattan tereküb eder.

MADDE 16. Kaza istişare heyeti kaymakamın reisliği altında maarif memuru, askerlik şubesi reisi, belediye reisi, Hükûmet doktoru, okul beden terbiyesi öğretmeni, kazada bilgisi ve ihtisası ile tanınmış kaymakam tarafından seçilecek birer zattan tereküb eder.

MADDE 17. Nahiye istişare heyeti, nahiye müdürünün reisliği altında belediye reisi yoksa merkez muhtarı, nahiye merkez okulu başöğretmeni ve kaymakamın seçeceği sporda bilgili bir zattan terekkeb eder.

Köy istişare heyeti vazifesi köy ihtiyar heyetine verilmiştir.

MADDE 18. Vilâyet, kaza, nahiye istişare heyetlerinin vazife ve salâhiyetleri nizamname ile tayin olunur.

Bütçe ve varidat

MADDE 19. Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğünün ona bağlı teşkilâtın gelirleri:

A) Umumî bütçeden ayrılacak tahsisat,

B) Vilâyet husussî idare bütçelerinin varidat yekûnlarının yüzde ikisi,

C) Her vilâyet dahilindeki belediyeler bütçelerindeki varidat yekûnlarının yüzde dördü,

D) Her nevi spor müsabakaları ve müsamereler hâsılatile diğer çeşidli gelirler,

E) Teberrulardır.

B ve C fıkralarındaki gelirler, beden terbiyesi genel direktörlüğünün emir ve tensibile mahallî spor teşkilâtı ve spor sahaları tesisine, levazımına ve diğer ihtiyaçlarına sarf olunur.

Mahallî idare ve belediyeler bütçelerinde mecburî hizmetler faslına bu tahsisatı koymazlarsa, bütçelerini tasdika salâhiyetkar makamlar tarafından resen konulur.

Köy bütçelerine vilâyet umumî meclisi kararıle münasib nisbette bir spor tahsisatı valiler tararından koydurulur.

MADDE 20. Genel direktörlük bütçesi genel direktörlükçe hazırlanır ve istişare heyetinin tedkikinden geçirildikten sonra Başvekil tarafından B.M. Meclisi'ne arz olunur.

Kulüblerin bütçeleri kendi nizamnamelerine göre tanzim edilir. Bunların gelir ve masrafları ve hesap usulleri genel direktörlüğün teftiş ve murakabesine tâbidir.

MADDE 21. Memur ve işçi sayısı beş yüzden fazla olan müesseseler, fabrikalar, ticaret evleri ve sair kurumlar kendi memur ve işçilerine beden terbiyesi yaptırmak için genel direktörlüğün teklifi ve istişare heyetinin kararı üzerine İcra Vekilleri Heyeti tarafından verilecek karara göre jimnastik salonu, spor alanı yüzme havuzu ve saire gibi tesisleri yapmağa ve uzman beden terbiyesi öğretmeni veya antrenörü tutmaya mecburdurlar.

Müteferrik hükümler

MADDE 22. *Beden terbiyesi işleri kışlalarda Millî Müdafaa Vekâleti, ceza evlerinde Adliye vekâleti, okullarda Maarif vekâleti ve Maarif vekâletine bağlı olmayan okul ve müesseselerde merbut oldukları vekâletler tarafından beden Terbiyesi Genel Direktörlüğünce tesbit edilecek esaslar dairesinde tanzim ve takib olunur.*

Bu maksadla işbu ilgili vekâletlerde beden terbiyesi işleriyle meşgul olmak üzere birer Beden Terbiyesi Direktörlüğü kurulur.

MADDE 23. *Bulundukları merkezin beden terbiyesi âmirlerinin vesikalarını taşıyan ve en az beş kişilik bir gurub halinde spor hareketlerine veya müsabakalarına katılmak üzere seyahat eden sporcular Devlet nakil vasıtalarında meri tarifeler üzerinden yüzde elli tenzilâtlı ücretle seyahat ederler.*

MADDE 24. *Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğünün bütçesi müsaid olduğu zaman gerek beden terbiyesi genel direktörlüğü teşkilâtına ve gerek orduya ve Maarif vekâletine lüzumu olan yüksek vasıflı beden terbiyesi ve spor öğretmenleri ile antranör ve monitörler yetiştirmek ve beden terbiyesi ve sporun sıhhi ve teknik kavaidini tesbit ve sporcuların sıhhi kontrolleri işini tanzim etmek üzere Ankara'da bir Beden Terbiyesi Yüksek Enstitüsü kurulacaktır.*

MADDE 25. *Hususî teşebbüslerle beden terbiyesi ve spor talimleri yapmak maksadile açılacak mekteb, salon ve enstitüler genel direktörlüğün müsaadesine ve Devlet kontrolüne tâbidir.*

Bunların genel direktörlüğe bağlı teşekküllere kanun ve nizamların verdiği hak ve muafiyetten istifade edebilmeleri için bu kanun ve nizamların hükümlerine uymaları şarttır.

MADDE 26. *Bu kanunun tatbik şekilleri bir nizamname ile tesbit olunur.*

MUVAKKAT MADDE 1. *Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğünün ilk senesi teşkilât kadrosu verilecek tahsisata göre, İcra Vekilleri Heyeti kararile tesbit olunur,*

MUVAKKAT MADDE 2. *Bin dokuz yüz otuz sekiz malî senesi hususî idare ve belediyelerin beden terbiyesi ve spor işleri için bütçelerine koydukları tahsisat yüzde iki ve yüzde dörd kaydına tâbi olmadan aynen verilir.*

MUVAKKAT MADDE 3. *Türk Spor Kurumunun bütün malları, hukuk ve vecibeleri Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğüne intikal eder.*

Bu kurumda elyevm çalışmakta olan memur ve müstahdemler tercihan yeni teşekküle alınanlar alınmayanlara beher hizmet senesi mukabilinde bir aylık hesabile tazminat verilir.

MADDE 27. Bu kanun neşri tarihinden muteberdir.

MADDE 28 . Bu kanunun hükümlerini icraya İcra Vekilleri Heyeti memurdur

Bu tasarı Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 29 Haziran 1938 tarihli toplantısında gündeme alınarak ivedilikle görüşülmeye başlanmıştır.

İlk sözü Dahiliye Vekili Şükrü Kaya almış ve şunları söylemiştir:

“Tedkik ve tasvibinize arzolunan spor kanunu hakkında bazı maruzatta bulunacağım.

Beden terbiyesi, spor ve ona mülhak olan diğer hareketleri, biz millî terbiyenin esaslı bir rüknü olarak telakki ediyoruz. Her terbiyenin olduğu gibi, beden terbiyesi, ferdleri milletlere ve milletlerle beraber bütün beşeriyete hayırlı bir eleman olarak yetiştirmek gayesini istihdaf eder. Beden terbiyesi ile, vücudu kuvvettirmek, güzelleştirmek, gençlerimizi, ferdlerimizi hayat savaşı için kudretli bir hale getirmek istiyoruz. Beden terbiyesini düşünürken fikir terbiyesini de ihmal etmemegi daima derpiş etmekteyiz. Bizce sırf beden terbiyesine hasrı kuvvet ederek; zihni, fikri ve şuuru bir tarafa bırakmak, ham bir madde vücuda getirmek demektir. Şuursuz kuvveti, dimağsız kudreti başkalarının elinde bin bir şekil alacak bir kalıp gibi telakki ediyoruz. Onun için ne vakit beden terbiyesini düşünecek olursak onunla müsavî olarak fikir terbiyesini de derhal derpiş etmekteyiz. Fikir terbiyesi, kuvvetli bir fikir terbiyesi şüphesiz ki, sağlam vücutta bulunur. Sağlam vücut elde edebilmek için yalnız milletin verdiği tabii eleman کافی değildir. Onu zamanımızın bilgileriyle ve tecrübeleriyle teçhiz ederek yetiştirmek lâzımdır. Türk milleti esasen kuvvetlidir. Cihanda «Türk gibi kuvvtli» denmenin elbette bir sebebi vardır. Türk milleti kuvvetini yalnız kendi ırkından almış değildir, kuvvetini yalnız ırkı hususiyetine de borçlu değildir. Türkler bütün sporları yapmış ve onlarla vücudunu kuvvettirmiş bir millettir. Tarihe bu kadar şanü zaferler verebilmek için onu, o zaferleri elde edenlerin her halde çok kuvvetli olması lâzım gelirdi. Diğer milletlere üstün kuvvetleri ve daima şuurulu kafaları sayesinde bu gün medeniyet aleminin bile iftihar ettiği, bir çok meydan muharebelerinde zaferler kazanmıştır.

Beden terbiyesi ve spor Türklerde millî bir anane olmakla beraber, her şeyde olduğu gibi, bunu da nizam altına almak icab ederdi. Cumhuriyet, sporu pek zayıf ve perişan olarak buldu. Onu nizam altına koymak için bir takım kararlar aldı ve son üç sene zarfında bunu kendi fırkasına bağladı. Fırka üç yıldan beri aranızdan seçtiği sayın arkadaşların devamlı himmetleri sayesinde spor sahasında da muvaffakiyetler gösterdi ve bir çok fedakarıklar yaptı. Bu gün vilayetlerimizin bir çoğunda spor sahaları hazırlanmıştır ve hazırlanmaktadır. Yalnız geçen sene spor için yaptığımız işleri bir misal olmak üzere zikretmek isterim: Vilayetlerden Af-

yon, Aydın, Bursa, Diyarbakır, Edirne, Elazığ, Eskişehir, Isparta, İzmir, Karşıyaka, Kastamonu, Kırklareli, Kocaeli, Konya, Kütahya, Manisa, Muğla, Samsun, Adana, Sivas, Tekirdağ, Trabzon, Zonguldak. Kazalardan; Bandırma, Ayvalık, Nazilli, Eyub, Beşiktaş ve ayrıca Fenerbahçe ve Mecidiye köyü gibi yerlerimizin sahaları alınmıştır. Bunların beynelmilel teknik ve ölçülere uygun olarak hazırlanmalarına başlanmıştır.

Şimdiye kadar bu bir yıl zarfında, yani 1937 - 1938 seneleri arasında sırf bu sahalalar için sarf ettiğimiz paraların miktarı 415.000 liradır. Bu saydığım yerlerden başka, Kop, Elmadağ, Uludağ ve daha bir çok dağlarda yapılacak kış ve kayak evleri ile türlü spor şubelerimiz, mecmuu iki milyona baliğ olacak bir masrafı istilzam etmektedir. Bu masraf dört seneye taksim edilecektir. Dört sene sonra bu saydığım vilayet ve kazalarda yüzme havuzları, tenis kortları dahil olduğu halde tam teşekküllü spor sahaları tamamlanmış olacaktır. Bu meyanda diğer yerlerde de spor sahaları hazırlanmağa, başlanacaktır.

Bizim kendi millî ve ananevî olan sporlarımıza da ayrıca ehemmiyet verilmektedir. Bunların başında güreş gelir; güreş memleketimizin ananevi sporudur. Bu vücud ve adaleyi kuvvetlendiren ve aynı zamanda kafanın işlemlerini icab ettiren bir spordur. Köylerde, mekteb avlularında, harman yerlerinde, sokaklarda, tarlalarda hulasa azıcık meydan bulduğu her yerde Türk çocukları derhal güreş ederler. Bu kadar netice veren bir sporu terk etmek elbette hatadır bunu bilakis takviye etmek lazımdır.

Memleketimizin çok sevdiği diğer iki spor şubesi de binicilik ve atçılıktır. Son zamanların tahribatı dolayısıyla azalan ve vasıflarını kaybeden atlar yüzünden belki binicilik biraz ihmale uğramıştır. Fakat memleketin ve milletin ruhundan atçılık sevgisi hiçbir vakit çıkmamıştır. En küçük köye gittiğimiz vakit en küçüğü bile at üzerinde ve at oynatırken görülür ve o, ata bindiği vakit, kendisini cihan tahtına oturmuş sanır ve o kadar zevk duyar. Hakkı vardır, çünkü Türk milleti cihan tahtına at üzerinde gelmiştir, bu sporu da ihmal etmemek lazımdır.

Sonra bizim millî diğer bir sporumuz daha vardı. Vardı diyorum, çünkü bu gün pek metruktür. Onu teessürle ve hasretlerle yad ediyorum. O da denizciliktir. Barbaros Hayrettin Akdeniz'i bir Türk gölü yaptığı vakit gemilerini bir anda, bir saniyenin içerisinde elindeki sihirbaz değneğiyle çıkarmadı. O, gemicilere ve gemilere, memleketin hazırlanmış olan elemanlarına tevarüs etti ve onları iyi idare ederekten Akdeniz'i, Türk havuzu yaptı. Bu gün dünyanın en güzel denizi olan Marmara'ya her hangi bir seyahata çıktığınız vakit kendinizi ıssız bir çölde zannedersiniz. Halbuki orası kül halinde bezenmiş ve Türk sıhhatini temin edecek bir yer olmalıdır. Acı bir misal söyleyeceğim: Cenevre, liman gölü kenarında İs-

tanbul'un yarısı kadar nüfusu olmayan bir şehirdir. Fakat Cenevre iskelelerine bağlı olan tenezzüh kayıklarının adedi bütün Türkiye limanlarına bağlı tenezzüh kayıklarının üç misli kadardır. Bu acı hakikati milletin huzurunda söylemek, bizi aynı zamanda vazifeye davet edecek bir itirafıdır.

Bu kadar sahili olan bir yurdda o millet denizi hükümlerine ram etmezse, o millet sahillerini kendi sporcular ile tezyin etmezse, onun nimetlerinden müstefit olmazsa o memleketin sahilleri iyi muhafaza edilmiş sayılmaz. Binaenaleyh denizciliğimizi de nazarı itibara alarak ve behemehal ilerletmek mecburiyetindeyiz.

Size diğer bir acı hakikat daha arz etmek istiyorum; Erzurum'da büyük ricat-ta, bir vazife ile ricat yolu üzerinde bulunuyordum. Erzurumlu vatandaşlarımı bekliyordum, ben onları kışa alışkın, kış elbiseleriyle soğuğa mukavemetli bir unsur gibi beklerken karşıma beyaz patiska donlarla, gömleklerle geldiler. Bunları görünce hem hicap duydum, hem de müteessir oldum ve yolda soğuktan donan bu vatan yavrularını ta Samsun'a kadar gömerek geldik. Bunun sebebi, halkımız dağ halkından olduğu halde, kışa ve kış sporlarına alışkın olmamasıdır. Bunlara kendimizi alıştırmamız lâzımdır. Zannedilmesin ki, bu sporların tarihi çok eskidir. Cihanın her yanında da kış sporlarına yeni başlanmıştı. İsviçre'nin ve İsveç'in kış ve dağcılık sporları yenidir. Dağları olmayan diyarlar bile dağcılıklar ihdas etmektedir; Belçika Kıralı yaşlı bir adam olduğu halde hayatını dağcılıkta verdi ve memleketine büyük bir numune oldu. Biz dağlar arasındayız, kimimizin oturduğu yer 2.500 metrelik vilayet merkezi olduğu halde dağa yüzümüzü çevirmek Türk milletine yakışmayacak bir vaziyettir. Dağcılık da kayakçılık da, yüzücülük, yelkencilik ve denizcilik gibi bizim uğraşmamız icab eden mevzulardır. Memleketin müdafaası bunu icab ettirmektedir. Bundan sonra olacak muharebelerin kış muharebesi olacağını tahmin ve tayin zor bir şey değildir. Kışa karşı kim mücehhezse muharebeyi o kazanacak ve o nisbette kendisini koruyacaktır. Memleketimizin çocuklarını kışa alıştıрмаğa, dağlara çıkarmağa behemehal mecburuz. Türkiye coğrafyasına bakanlar görürler ki, bir taraftan dağ, bir taraftan deniz Türk'ün iki şaşmaz dostu ve müttefikidir. Bunlara iki elle sarılmalıyız. Bir nokta daha hatırıma geldi, arz edeyim. Milletlerin tarihlerini gözden geçirirsek ekserisinin mukadderatının deniz üzerinde halledildiğini görürüz. Tufana kadar çıkmayalım, Nuh'un nasıl kurtulduğunu lejanda bırakalım. Fakat ondan sonraki tarihin kaydettiği Salamin muharebesi İranlılarla Yunanlılar, Atiom muharebesi, Oktavla Antuvan arasında denizde bitmiştir.

Son zamanlara yaklaşalım na mağlup armadanın akıbeti, İspanya'nın bugünkü hale düşmesini ihzar eden ilk mağlubiyettir, denizde olmuştur. Manila muharebesi, Cuşma muharebesi ve İskajarak muharebesi son asrın bu neviden en büyük deniz harpleridir. Ondan sonra bizim bahri hezimetlerimiz; Sinop, Çeşme